

ס פ ר

מ ו ר ה נ ב ו כ י ם

ח ל ק ש ל י ש י

ב ו יבאר מעשה מרכבה שראה יהוקאל לשלשת מהלקותיה

חיות אופנים השמל, ואחריו יבאר ענין ההשגחה כללית ופרטית.

ואחר יבאר איך יכוננו יהוד הבחירה עם הידיעה. ועוד ידו נטויה

לתת טוב מעם ודעת בענין כל מצות עשה ולא תעשה.

מפורש ושום שכל להבין דברי הרב ז"ל בדרך קצרה ערוכה ושמורה

שלא לצאת הרחק מכוונת הרב ז"ל

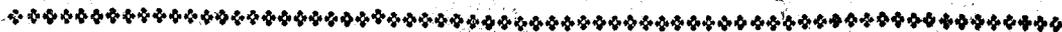
מי חכם יבין דעת שכל הלמוד עם מבין ימצאו תועלת בזה החבור לקיים בו עשה

דהשלמת הנפש.

בדרכו יבוא המוען אל מנוחת האושר האנושי ואל נחלת ההצלחה האמיתית.

והיתה נפשו בגללו.

More Nebuchim.

ו ו י ע ין

נעדרוקט ביא אנמאן עדלען פאן שמיד ק' ק' פריפיליגורטען בוכדווקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edlen von SCHMID k. k. privilegirten Buchdrucker 1828.

הקדמה חלק שלישי

נבוך, וכאלו הייתי עושק האמת מן הראוי לו, או קנאת המורש בירש על ירושתו, ושתיקן מלות מגונות ואמנם ביאור דבריו כבר זכרנו מה שיש בו מהותות התורה מצורך למה שנתן אותה השכל מחובר אל הייתי ג"כ בעל סברה במה שנודע לי ממונו, ולא באתני בו נבואה אלהית להודיעני שכן נתכוון בעניני, ולא קבלתי מה שאמנינהו בו. ממלמד, אבל הודיע הכתוב בספרי הנבואה ודברי החכמים, עם מה שאצלי מן החקירות עיוניות שהעניין כן בלא ספק, ואפשר שיהיה העניין חלופו ויהי הכוונה לדבר אחר. והנה עוררתני בי המחשבה המיושרת העור האלהי אל ענין שאספרהו, והוא שאני אפרש לך מה שאמר יחזקאל הכביא ע"ה על דרך שיחשב כל שישמע פירושי שאני לא אמרתי דבר נוסף על מה שידעה עליו הכתוב, אבל כאלו אני מתרגם מלות מלשון אל לשון או- מבאר בקצרה עניין דברים גלויים. זכשישחכל בו מי שהובר לו זה המאמר ויתבונן בפרקיו כולם בהשגחה שלימה, יתבאר לו העניין בלו אשר התבאר לו ונגלה עד שלא יעלם ממונו דבר, וזהו תכלית היכולת לקבץ בין התועלת לכל אדם ובין מניעת הביאור בלמוד דבר מזה העניין כמו שצריך. ואחר הקדים זאת ההקדמה שיש לבך בפרקים הבאים בוח העניין הנכבד והיקר הגדול, אשר הוא יתן שהכל תלוי בו ועמוד שהכל גשען עליו:

הנה בארנו פעמים רבות שעקר הכוונה היה בזה המאמר, לבאר מה שאפשר לבאר ממעשה בראשית ומעשה מרכבה, כפי מה שחובר לו זה המאמר, וכבר בארנו שאלו הדברים הם מכלל סתרי תורה, וידעת ג"כ איך האשימו רבותינו ז"ל מי שמגלה אותן, ובארנו ז"ל ששכר מעלי סתרי תורה המבוארים והגלויי לבעלי העיון עצום מאד. אמרו בסוף פסחים על מה שכתוב, ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק, אמרו למכסה דברים שגילן עתיק יומיא ומאי ניהו סתרי תור'. והבן שעור מה שהיישירו אליו אם יש בלבך תבונה. והנה בארו עומק מעשה מרכבה והיותו רחוק מדעת החמון, והתבאר שאפילו מה שיבין ממונו מי שחננו השם תבונה אסרה התורה ללמדו אלא פנים בפנים למו שיש לו המדות הנזכרות, ואין מוסדים לו ממונו אלא ראשי פרקים לבד. וזאת היא הסבה בהפסק ידיעתו מן האומות לגמרי, עד שלא נמצא ממונו דבר קטן או גדול, וראוי הויה להעשות בו כך, כי לא נערך מקבל מפי מקבל ולא חובר בו ספר כלל. ואחר שהוא כן איך יש לי תחבולה להעריך על מה שאפשר שנודע לי והתבאר אלי בלא ספק במה שהביעתינו מזה? אבל המונעי מחבר דבר ממה שנודע לי בו עד שיהיה אבדו באבדי אשר אי אפשר מבלעדיו, הית בעיני. אונאה גדולה בחקך ותקן כל

פרק

(הקדמה) הנה בארנו פעמים רבות. אחר שביאר חלק ראשון ענין שפתי השמות אשר הם צבתיים שם יסודות לביאור מ"צ האמור צלמ"ד לשני וס' (צשני מן ד' עד י"ג) הניח הקדמות שם יסודות למעשה מרכבה, ואחריו (מן ל"ב עד סוף החלק) ביאר תבות הנצואה ומחלקותיה, הכס צא העת והעונה לצמד צום החלק השלישי פירוש מעשה מרכבה, וענין ההשגחה כהשגחת הרוכז צרכו, ואיך תכון ידיעתו צדדים העתיקים עם הצחירה החפשית, ולצמד אחר עעמי המלות כי לא אמר ה' לזרע יעקב טובה צקונו ולא הצל לזה ה' לעשות מלות אין תכלית להם: האשימו רבותינו. כאמרו ז"ל וכל שלא חס על כבוד קונו לאוי לו שלא צא לעולם: למכסה דברים. לפי ההשקפה הראשונה מלילתה זו אין זה תצווה כי נושא המאמר סותר הנשוא וען הנקרא צנושא נגלות נקרא צנושא יסודות כי אמר יאמר צנושא ומאי כינו סתרי תורה, אבל מי חסם הרגיל בשפת אמת הוא זה יצן שעתיק יומין הוא כנוי לחכמה עד"כ צנושיוס חכמה, והיא העולם על התורה צלשה מדריגות צ"ב, לכן הנגלות צחכמה הם ועלמים צסדר המדריגה ממלטים ודמיוני הצנושא צתורה ותי' כמ"ד נוצלות חכמה ותי' והוא שרמזו ז"ל צמלילתם למכסה דברים שגילן עתיק יומין ומאי כינו סתרי תורה, ויעסם לאלל ולשעסע

737
M33
D35
1828
2

מורה נבוכים חלק שלישי

פרק ראשון

ידוע שמבני אדם אנשים שצורת פניהם דומה לצורת משאר בעלי חיים, עד שנראה איש כאלו פניו דומים לפני הארית, ואחר כאלו פניו דומים לפני השור וכיוצא בהן, וכפי אלו הצורות הנוטות אל צורות פני שאר בעלי חיים מכנים בני אדם כן, מה שאמר פני שור, ופני ארית, ופני נשר, הם כלם פני אדם נוטות אל אלו הצורות של אלו חמינין. ויש לך בזה שתי ראיות, האחת מהן אמרו בחיות בכלל, וזה מראיתן דמות אדם לחנה, והא"כ תאר כל חיה מהן שיש להן פני אדם ופני שור ופני ארית ופני נשר. וראית השנית מה שאמר במרכבה השנית אשר הביא אות' לבאר עניינים שלא נזכרו במרכבה הראשונה, אמר במרכבה השנית, וארבעה פנים לאחור, פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני ארית והרביעי פני נשר. הנה באר שמה שאמר עליו פני שור הוא פני הכרוב וכרוב הוא הצעיר לימים מבני אדם והוא חוקש בשני הפנים הנשארים, ואמנם אמר מלת פני שור להעיד ג"כ מצד קצת גורה כמו שדמיונו בו, ואי אפשר שיאמר אולי זאת חשבת צורות אחרות מפני שהוא אמר בסוף זה הספר השני היא החיה אשר ראיתי בנהר בבר, כבר התבאר מה שתחלונו לבאר:

פרק

דומה ללימוד כמבואר צ"ל ד' לראשון, ועוד חזן למועד שתעמוד התורה עדומה ממעלה לעיני מחשבים כמו שרמזו צ"ל במלילתם עתיד הק"צ להוליא חמה מנרתקה, כי המשל הוא נרתק לנמשל צו, (וידעת היום והסעות אל לבבך מה שאמרוהו המקובלים שהשמש והירח הם כיונים לתורה שזכתה ולתורה שזע"פ), או אז תגלה ותראה החכמה לעין כל עד שגם הכסילים יתפכו לאורציה לה יושטעו לזקק את ה' על פיה, או אז תמלא הארץ דעה את ה', וכלם ידעו אותה למקטנס ועד גדולת ככתוב, וד"ל: וכאלו הייתי עושק האמת, הן דעים עתה עושקי האמת והם המה הכסילים צל יתפרו בתצונת על כן יפדיעו את המשכילים ממעשיהם, כי יוליאו דעה על החכמה ועל דורשיה על כן מיעטו הדורשים צלרצות החכמה ואין חובד חזר, ועליהם נאמר מונע צד יקצרוו לאום: צילור דצרוו. צילור סתרי התורה: סנותן אותה השכל. גם השכל יסכים שלא לגלות עיניים אלהיים צפני ההמון כי הדי זה דומה לון את היונק צלחם סלת וצטר טמן שעם היומו מזון טוב לא יאות עכ"פ ליונק, וכן אמרו צ"ל זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המוות:

פרק ראשון. ידוע שמבני אדם. הרצ"ל יפרש שמרכבת יחז' ירמוז אל הגלגלים וממיעיהם הכדורים מחומר, וקרארור צ"ל צס מרכבה עש"הכ רוכב שמים צעורך כמבואר (צע' לראשון). והנה יאמר הרצ שה' חיות אלה היא פני כלם היו פני אדם ככתוב וזה מלאייהן דמות אדם להם, אלא שהשלה היו נוטות פניהם קצת לפני ארית שור נשר, והנה נודות אלה הארבע חיות דומה לארבעת הכדורים המנוונים צכוכים שהם כדור המזלות, וכדורי חמשת כוכבי נצוכה, וכדור השמש, וכדור הירח כמבואר (צע' לשני), וקראם חיות להיות הגלגלים צעלי נפש חיה כמבואר (צד' לשני), ואמר שפניהם פני אדם להיותם צעלי נפש משכלת כמורו כמבואר (סס), ואמר שהם צעלי ד' פנים, צה ירמוז אל צחינת סינוי הפעולות הנמשך מהם צהיות ד' סינוי דל"ח, וצד' יסודות. והנה פני אדם דומה לחמשת גלגלי כוכבי הנצוכה, אשר המה כמספר מפקד חלקי נפשו המכונים צס נפש רוח נשמה חיה ויחידה, וכבר צילררנו שכן דצד צההתם (שפת אמת) צהערה לשרש נפש יעו"ש, והיסוד המיוחד להם הוא האויר, כי כפי דצוי תנועתם כן ירבו התנועות צאור וכן יפרוץ סינוי המדות צאיסי מין האדם, ופני ארית דומה לגלגל המזלות אשר צצד כחן ציסוד הארץ וצסוג הדומם, ופני שור דומה לגלגל חמה אשר צצד כמו ציסוד האש וצסוג הזומח, כאמרם צ"ל אין לך עשב שאין לו מזל צדקיע, וסם שור דומה לגלגל חמה אשר צצורו נראה המוחשים הדומה אל שור שענינו הצטה כמו טעווי מלאש חמה, ולו כס וגזקרה צהיות המחשבים, ופני נשר דומה לגלגל הירח אשר צצד כמו ציסוד המים

מורה נבוכים

פרק שני

זכר שראה ארבעה חיות, כל חיה מהן בעלת ארבעה פנים ובעלת ארבע כנפים ובעלת שתי ידיים, וכלל צורת כל חיה צורת אדם כמו שאמר, דמות אדם להנה, וכן זכר שהידים ג"כ ידי אדם אשר הוא ידוע שידו האדם אמנם הם על הצורה שהם לעשות בהן כל מלאכת מחשבת בלא ספק, ואח"כ זכר שרגליהם ישרים ר"ל שאין בהם פרקים הוא עניין אמרו רגל ישרה כפשוטו של דבר, וכן אמרו ורגליהם רגל ישרה מלמד שאין ישיבה למעלה והבן זה ג"כ, ואח"כ זכר שכפות רגליה אשר הם כלי החליכה אינם כרגלי אדם אבל הידיים הם בידי אדם ואמנם הרגלים עגולות ככף רגל עגל, ואח"כ זכר שאלו הארבע חיות אין ביניהם הפרש ולא מקום פניו אלא כל אחת מחוברת בחברתה, אמר חוברות אשה אל אחותה, ואח"כ זכר שעם חיותם מחוברות פניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה אמר ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה, וחשתכל אמרו מלמעלה כי הגופות מחוברות, אמנם פניהם וכנפיהם היו פרודות אבל מלמעלה. ואח"כ זכר שהם זכות כעין נחשת קלל, ואחר כן זכר שהם גם כן מאירות אמר מראיהן כחלי אש בוערות. זה כלל מה שנזכר מצורת החיות, כלומר תארם ופניהם וצורתם וכנפיהם וידיהם ורגליהם. ואח"כ התחיל לתאר תנועות אלו החיות איך הם, וזכר בהם מה שתשמע. אמר שתנועות החיות אין בהם לא כפיפה ולא עיוות ולא עקמומיות אבל תנועה אחת, והוא אמרו לא יסבו בלכתן, ואח"כ זכר שכל חיה מהם תלך לנוכח פניה והוא אמרו איש אל עבר פניו ילכו, הנה באר שכל חיה תלך אל עבר פניה. ואני תמיה לאי זה פנים והיא בעלת פנים רבים? סוף דבר אין הליכת ארבעתן לצד אחד, כי אלו היה כן לא היה מיחד לכל אחת תנועה, ולא היה אומר איש אל עבר פניו ילכו. ואח"כ זכר שאלו החיות תכונת תנועתן מרוצה והן

חוזרת

כאשר נראה מלוי הכהנות צמילואו, וצנכו בצד צהוית הצ"ח צמיס וצאדן ככתוב יסלרו הנניס שדן נפש חיה ועוף יעופף על הארץ, וכל זה מצוהר (ציר"ד לשני):

פרק שני זכר שראה ארבע חיות, כצד התצאר צקודס מיי המה הד' חיות: צעלת ד' פניס. עם היות שכל גלגל יש לו כח מיוחד לפעול ציסוד אחד וצסוב אחד כאמור צקודס. עם כל זה יש לכלס כח משותף לפעול צכל הד' יסודות וצד' סוגיס צדרך כלל (כמצוהר ציר"ד לשני), ואל הכח הכללי הזה הכולל ארבעת היסודות ולרבעת סוגי דל"ח ידמו צאמרו ד' פניס לכל אחד מהן: וצעלת שתי ידיס. רומנו להוית המתהוים מהס ושמידתס צמליאות כימי מליאותו כמצוהר (צפ' הכוזר): שרגליהס ישריס. רומנו אל הילוך הכדודיס ותנועותיהס הסצוציות הסדוצקות שאין צהס ישיצה דל עיכוצ והפסק כמצוהר (צהקדמה הי"ג מההקדמות לשני): חוברות אשה אל אחותה. דל' שאין צין הגלגליס מקוס פניו כי אין מליאות לדיקות כמצוהר (צכ"ד לשני): פדורות מלמעלה. הסנפיס ילמנו לך סצות תנועת הגלגל שהס כדורותו ונפשו ושכלו ותסקותו כמצוהר (צד' לשני), וצהוית תסקותיהס סונות צצחינת המניעיס הסצדליס הסחינסי אשל למעלה מהס על כן יאמר שכנפיהס פדורות דל כדליס זה מזה צצנועותיהס צצחינת סיכו הסצדליס שלמעלה אהס כמצוהר (סס): שהס זכות. רומנו להכוכביס הסשואיס על החיות והס שני מנינסי קלתס קודדיס צצחינת עלתס אך מכפליס אור השופע עליהס מוולתס כהכפל האור מגוף נחשת קלל דל המנועש, ומזה המין הוא כוכב הירח, צ' הס הכוכביס האלודיס צעלמס כמו השמש, על המין הראשון יאמר זכות כעין נחשת קלל, ועל הצ' יאמר מליאין כחלי אש צוערות: לא יסצו צלכתן. לא יעוותו אחרות דרכס כמסצד הדצד המעכצ עליו דכרו היסרה כי כל גלגל הולך בליל סצוצו יסר צלי עוקס ועיוות אל הצדדיס או כפיפה מלמעלה למטה צצחת הצדדיס: לנוכח פניה. לנוכח פנותו דל הגלגל ספנותו למזרח ילך תמיד למזרח ושפנותו למערב ילך תמיד למערב לא יסרו את תפקודס: ואני תמיה. כי לא פורש צכל חיה צפרט לליצה דל ועצד תפסה כל חיה, אך יאמר צדרך כלל שאינסי הולכי לעצד

אחד

חלק שלישי

חזרות חלילה במרוצה ג"כ, והוא אמרו והחיות רצוא ושוב, כי רצוא מקוד מן ריצה ושוב מקוד מן שב. לא אמר הלך ובא אבל אמר שתנועתם היא מרוצה וחזרת חלילה, וביאר זה במשל ואמר כמראה הבוק ובוק שם תברק, אמר כדמות הברק אשר תראה תנועתו הממהרת שבתנועת, וכאלו הוא נמשך ממנה רץ ממקום אחד ואח"כ ישוב אחר וישוב אל המקום אשר התנועה ממנו במהירות ההיא בעצמו פעם אחר פעם. ותרגם יונתן ב"ע רצוא ושוב חזון ומקפן ית עלמא ותייבן בריא חדא וקלילן כחיו ברקא. ואח"כ זכר שהצד שתנועה אליו החיה תנועת המרוצה והחזרה ההיא, אין תנועתה מעצמה אבל בגלל רבד אחר וזולתה ר"ל הכונה האלהית. אמר כי הצד אשר תהיה הכונה האלהית שתנועה אליו החיה, התנועה התנועה ההיא הממהרת אשר היא רצוא ושוב, והוא אמרו בחיות אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן, ורוח הנה אינו הרוח המנושבת אבל היא כונה כמו שבארנו (חלק א' פיק ט') בשותף שם רוח, יאמר שהצד אשר תהיה הכונה האלהית שתלך אליו החיה בצד ההוא תרוץ החיה אליו. וכן פירש יונתן בן עוזיאל ע"ה אמר לאתר דהוי תמן רעוא למיול אולא לא מתהדרן במיולהון, וכאשר היה נראה מפשוטי דבריו באמרו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו, שפעמים ירצה השם בעתיד שתלך החיה לצד אחד ותלך בצד ההוא, ופעמים ירצה שתלך לצד אחד כנגדו ותלך. שב ובאר זה חספק ואמר שאין העניין כן, ושהיה הנזכר בפסוק ענינו היה, וזה נמצא בעברי הרבה, ושכבר התיחד וסוים הצד אשר רצה השם שתלך אליו החיה, ובצד ההוא שכבר רצה ה' שתלך החיה בו תלך, והרצון קיים בצד ההוא, אמר בבאר זה העניין והשלמות המאמר בו בפסוק אחד אל אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת, והבן זה הביאור המופלא וזה ג"כ מה שספר מצורת תנועת הרוח חיות אחד סיפור צורתם. ואח"כ התחיל בסיפור אחד ואמר שהוא ראה גוף אחד תחת החיות מתלבד בהם, והגוף ההוא מחובר בארץ ג"כ ארבעה גופים והוא ג"כ בעל ארבעה פנים, לא תאר לו צורה כלל לא צורת אדם ולא זולתו מצורות שאר ב"ח, אבל זכר שהם גופים גדולים גוראים מבהילים ולא תאר להם צורה כלל, וזכר שכל גופותן עינים ואלו הם ששמום אופנים. אמר וראה החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו. והנה באר שזה גוף אחד קצתו אצל החיות וקצתו בארץ, ושהאופן ההוא בעל ד' פנים, אמר ומראה האופנים ומעשיה' כעין תרשיש ודמות אחד לארבעתן, נעתק מאמרו אופן לאמרו ארבעה, כפי גילת שהארבעה פנים אשר לאופן הם הארבעה אופנים. ואח"כ זכר שצורת הארבעה האופנים צורה אחת והוא אמרו ודמות אחד לארבעתן. ואחר כן הודיע באלו האופנים שהן מורכבים קצתם בקצתם והוא

אחד: תנועתן מרובה. ר"ל רעים צלי מנוחה והפסקה כאמור (צ"ג מההקדמות לשני): הלך וצא. כי היה משמע שהלך ממה שממנו וצא אל מה שאליו וסם ינוח אלל יאמר לנו ושוב כי דרגע מרובות ממה שממנו הוא עלם משוחרת אליו, כי אמנם כן טבע התנועה הסבובית: חזון ומקפן. זו נוסחו חזון ומקפן ית עלמא ותייבן צדיתא חדא, פי שהם חוזרים חלילה על כדור הארץ ומכסים אותו בגלגלניהם וצפנולה זו המשותפת לארבעתן צדיתא לביית חיה אחת ככתוב הוא החיה אשר ראיית תחת אלהי ישראל צנהר כצד: ענינו היה. כלומר כצד היה הליון האלהי שלל ההוא תלך החיה תמיד: גוף אחד תחת החיות. דמות לך יסודות שקלבו העליון אלל קערורית גלבל הידה וקלבו התחתון צלקן, ואמר שהגוף האמור הוא צעל ד' אופנים זה תוך זה: לא תאר לו צורה כלל. כי הוא מוכן לקבל כל הצורות: כעין תרשיש. הוא סם אצן יקרה, תרשיש שהם דשפה, והנה ידמה צמחיה לאצן זכה המקבל כל המלאים כמו שכבר דמה החומר הראשון לאצן הספיר ותחת רבליו כמעשה לצנת הספיר כמזואר (צה) לראשון וצד' מזה): נעתק מאמרו אופן לאמרו ארבעה. ר"ל ידמות שהאופן שזכר הוא צעל ארבעה פנים וכן לארבעת

מורה נבוכים

הוא אמרו ומראיהו ומעשיהו כאשר יהיה האופן בתוך האופן, וזה מאמר שלא נאמר בחיות לא אמר מלת הוך בחיות, אבל קצתם מורכב בקצתם כמו שאמר הנבדות אשה אל אחותה, אמנם האופנים זכר שקצתם מחובר בקצתם כאשר יהיה האופן בתוך האופן. אבל כל גוף האופנים אשר זכר שהוא מלא עינים אפשר שרצה בו מלא עינים מזמש, ואפשר שיהיה בעל מראים רבים ועינו כעין הברולה, ואפשר שיהיה דמיונות כמו שנמצא קדמוניו אומרים כעין שנגב כעין שגול רוצים בו כדמות מה שנגב כדמות מה שגול, או יהיה ענינים ותארים שונים מאמרו אולי יראה ה' בעיניו ר"ל עניניו. והו מה שספר מתכונת האופנים, ואמנם תנועת האופנים אמר בהם שאין בתנועתן לא עקמימות ולא עקלתון אבל תנועת ישרות שלא יתחלפו, והוא אמרו על ארבעת רבעיהו בלכתן ילכו לא יסבו בלכתן, ואחר כן זכר שאלו הארבעה אופנים אינם מתנועעים מעצמם בחיות ואין תנועה להן בעצמם כלל אלא בחניע וזלתי אוחס, והפליג להשיב זה העניין וחוקו פעמים ושם מניע האופנים החיות, עד שיהיה על צד המשל ענין האופן עם החיה, כמי שקשר גוף מת דומם ביד בעל חיים או בהגלו, שכל אשר יתנועע החי ההוא יתנועע העץ ההוא או האבן ההוא הנקשרת באבר החי ההוא. אמר ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים ואמר והאופנים ינשאו לעומתם, וביאר הסבה בזה ואמר כי רוח החיה באופנים, והשיב זה העניין לחווק ולתוספת ביאר אמר בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו ובהנשא מעל הארץ ינשאו האופנים לעומתם כי רוח החיה באופנים. ויהיה הסדר באלו התנועות כן, אי זה צד שתהיה הכונה האלהית שיתנועעו החיות אלו אל הצד ההוא יתנועעו מעצמם החיות ובתנועת החיות יתנועעו האופנים על צד ההמשך אהיהם בקשירה, לא שהאופנים יתנועעו מעצמם לצד החיות, וסדר זה הסדר ואמר על אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים ינשאו לעומתם כי רוח החיה באופניו, וכבר הודעתוך תרגום ונתן בן עזיאל ע"ה אמר אל אחר דהוי תמן רעוי למיול וגו'. וכאשר השלים ספור החיות צורתם ותנועתם וזכר האופנים אשר תחת החיות והקשר בהם והתנועעם בתנועת, התחיל בהשגה שלישית שהשיג אותה ושם לספור אחר והוא מה שעל החיות, ואמר שעל הארבע חיות רקיע ועל הרקיע דמות כסא ועל הכסא דמות כמראה אדם. זה כלל אשר ספרו בהשגה אשר השיג אותה תחלה בנהר כבר:

פרק

פניו הנזכר צנתוב הקודם כינוי הו"ו שז אל אופן האמור, לפניו לא אל החיות שא"כ הו"ו לו לומר פניהם: אלל קלתם מורכב צקלתם. ר"ל צמקוס חזורים כי האויר הדצוק אל יסוד האש יסוב אש וכן האויר הדצוק צמים יסוב מים והספך זה ג"ב: עינים ממש. ר"ל צ"ח שיש להם עינים רואות, והטעם שאלה האופנים ר"ל היסודות יתהוו צ"ח צעלי עינים, ודוממים צעלי מראים רבים, ולמחים צעלי דמיונות סודות, ואדם צעלי עינים שונים, אשר כל אלה ההוללות סובל מלת עין כמו שזכר הדב ז"ל, ויתכן עוד לומר צפי' עינים שעיניו ערכים וסיווי כלמדים ז"ל שוקל עין צעין, והטעם שהיסודות נערכים זה לזה צהוית כל עד שיארת ערך המזג לזורה המנעת: אלל תנועות יסודות. כי שנים העליונים תנועתם למעלה והשנים התחתונים תנועתם למטה וכלם יתנועעו על קוים ישרים: ואין תנועה להם. כי אעצמם המנוחה וכאשר הולאו מוקומם צהכרח יתנועעו לשז למקומם צצטע: ובהתנועת החיות יתנועעו האופנים, כי הגלגלים צתנועתם יעדשו היסודות ויכניסום צצטן האדן ושם יתהוו דומם לומח למיניהם ומן הלוואה יזונו הצי"ח ויולידו תולדות למיניהם, ועל דרך ההשתלשלות יתיחסו אל התנועות אשר באופניו לש"ית שהוא המניע הדאטון: שהסבה השלישית. הסגות המרכזה להם שם צשלשה עולמות, עולם התחתון הנדמו באופניו, ועולם הגלגלים הנדמו בחיות, ועולם השכליים הנדמו צחשמל, והוא עשם שלשת ולדל הנאמר צפדשת המרכזה צלמע החל וצעליון בלה:

פרק

חלק שלישי

פרק שלישי

כאשר זכר יחזקאל ע"ה מתאר המרכבה מה שספר בתחלת הספר, שבאה לו ההשגה החיה בעצמה פעם שנית כשנשא במראה הנבואה לירושלם, ובאר לנו דברים שלא התבאר תחלת מהן שהעתיקנו ממלת חיות למלת כרובים, והודיענו שהחיות הנזכרות תחלה הם גם כן מלאכים, רוצה לומר הכרובים, אמר ובלכת הכרובים ולבו האופנים אצלם ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ לא יסבו האופנים גם הם מאצלם, יחזק הקשר שתי התנועות כמו שזכרנו, ואחר כך אמר היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים הם, וחשיב הצורות בעצמם, והתנועות בעצמם והתבאר שהחיות הם הכרובים והכרובים הם החיות, ואחר כן ביאר בזה הספור השני ענין אחר, והוא שהאופנים הם הגלגלים, אמר לאופנים להם קורא הגלגל באוני, ואחד כן באר ענין שלישי באופנים אמר בהם כי המקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו לא יסבו בלכתן, הנה באר שתנועת האופנים ההברחת אמנם, היא נמשכת אל המקום אשר יפנה הראש שבאר שהוא נמשך אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת, ואחר כך הוסיף ענין רביעי באופנים ואמר והאופנים מלאים עינים סביב לארבעתן אופניהם ולא זכר זה הענין תחלה, ואחר כן אמר באופנים בואת ההשגה האחרונה בשרם וגביהם וידיהם וכנפיהם, ולא זכר לאופנים תחלה לא בשר ולא ידיים ולא כנפים, אבל שהם גופים לבר, ושב באחרונה לאמר שהם בעלי בשר וידיים וכנפים אבל לא זכר להם צורה כלל, ואחר כן ביאר ג"כ בואת ההשגה השנית שכל אופן ייוחס לכרוב, אמר אופן אחד אצל הכרוב אחד, ואופן אחר אצל הכרוב אחר, ואח"כ באר עוד הנה שהאדבע חיות הם היה אחת להרבק קצתם בקצתם, אמר היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר, והאופנים ג"כ אמנם קראו אופן אחד בארץ והע"פ שהיו ארבעה אופנים כמו שזכר להרבק קצתם בקצתם והחיות כלם דמות א' לארבעתן, זה מה שהוסיף לנו מן התבאר בתכונת החיות והאופנים בהשגה הזאת השנייה:

פרק

פרק שלישי + כאשר זכר יחזקאל, יצא השינויים אשר צמדכזה ה' אשר לפי השינויים יוצנו ענינים דברים צ"מ: הם ג"כ מלאכים, ד"ל הכרובים, שהם הגלגלים המזוירים צוכזים (כי כרובים עינים לזרות) הם מלאכיו עושי דברו צהית המתהוים: שהם הגלגלים, ד"ל היסודות הם כרובים גלילים זה תוך זה: כי המקום אשר יפנה הראש, כל יסוד הוא מיוחד לחיה מיוחדת שהיא הראש ליקוד שהוא המשפחה צתנועתו: ולא זכר זה הענין תחלה, כי צתחלה כאלו וכל צבותם מלאות עינים, שמשמע ממנו שהצבות לצד הם משתנים להסתהות מהם צעלי העינים, וצואת ההשגה יוצר שכל חומר היסודות מוכן להסתהות ולהסתהות ממנו צעלי העינים, או כפי אופן זולתו צצולתו צצמדק הקודם: צצרים וצציהם, צצתצו המצדשים צזה, רומז אל המצות היסודות צציהו מהם כל אלה העינים, וחולי ירמזו כפי קצת ההשאלות צצצצצות המלות לצצצצות היסודות, ויהיה צצצרים רומז לצצצ ולדומם, יען כי צצצמה יתהוה כל וסם יצצצלו צצצ צתוך הסוד, וצצציהם רומז למים ולצומח שעל צצ הצדף, וידיהם רומז לאל מתלקחת כדמיון הלקחה והיא צצרים, ורומז ג"כ לכל חי מרגיש אשר טרפו ידיו צצציהם מדיחוק מקום מש"כ הצומח, וכצפיהם רומז לצוד שסם הוא יסוד לצלל כצפים ד"ל רק כל כפי יעופף צו, ורומז ג"כ אל האדם אשר על שכלו יצצד ויליח לצוף כצגע השמים וצמו השמים לתת לו מהלכים צין לצצ מרום צצדום, וכצגע יעוף יטה לרעת כל אשר צצצ: אצל לא זכר להם צורה, כי הצורה על חוקך ההיולי המצותף מצצצצות הצעד מכל צורה, וזה ללות על צמיתת צצולתו צצצרים וצציהם וידיהם וכצפיהם כמו צצקדם: להצצק קצתם צצצתם, ד"ל שאין מקום פנוי צין הצדדים כצמוד צצקדם, וכן הצופנים ד"ל היסודות אין דיקות צציהם על כן יאמר אופן אחד צצצ פ"י מצצצצתן יכחו צצם ארץ שהיא סם ואלמד צצכלל וצצפרט כצצולת (צצמ"ד לצני):

פרק

מורה נבוכים

פרק רביעי

צריך להעריך על ענין אחד שנמנה עליו יונתן ב"ע ע"ה, והוא כי כאשר ראה ענין מאמר הנביא מבואר לאופנים להם קודא גלגל באוני, גזר אומר שהאופנים הם השמים, ותרגם כל אופן גלגל וכל אופנים גלגליא. ואין ספק אצלי שמה שחוק אצלו זה הפירוש הוא מאמר יחזקאל ע"ה באופנים שהם כעין תרשיש וזה מראה מיוחד לשמים כמו שהוא מפורסם, וכאשר מצא הכתוב וראה החיות והנה אופן אחד בארץ, שירה בלא ספק שהאופנים בארץ, היה קשה עליו לפי הפי' שהוא ונמשך אחר פירושו ופי' מאמרו הנה ארץ שטח השמים, שהוא ארץ בערך למה שעל השטח ההוא, ותרגם אופן אחר בארץ גלגל חד משתנה מלרע לרום שמי'. והבן פירושו איך הוא. ואשר יראה לי כי מזה שהביאו לזה הפירוש, הוא חשבו ע"ה שגלגל שם ראשון לשמים. ונראה לי שאין הדבר אלא כך והוא שהגלגל שמה גלגול, וגלגלתיך מן הסלעים, ויגל את האבן, ומפני זה נאמר, ובגלגל לפני סופה, להתגלגל. ומפני זה נקראת גלגלת הראש כך להיות עגולה, מפני שכל כדור מתגלגל במהרה ונקרא כל דבר כדורי גלגל, ולזה נקראו השמים גלגלים מפני עגולם ר"ל להיותם כדורים. אמרו הוא גלגל שחוזר בעולם, וקוראים ג"כ הגלגלים הקטנים של עץ והגדולים גלגל, א"כ אמרו לאופנים להם קודא הגלגל באוני, היה ללמדנו תכונתם כי לא נזכר להם תכונה ולא תאר להם שהם השמים, א"כ אמרו בהם כתרשיש הנה בארץ לך ג"כ בספור השני ואמר באופנים ומראה האופנים כעין אבן תרשיש, ותרגם יונתן בן עוזיאל כעין אבן טבא. והנה ידעת שבוה הלשון בעצמו תרגם אונקלוס כמעשה לבנת הספיר ואמר כעובד אבן טבא, א"כ אין הפרש בין אמרו כעין אבן תרשיש ובין אמרו כמעשה לבנת הספיר, והבן זה. ולא תרחיק וזכרי פירוש יונתן ב"ע ע"ה ופרושי ופירוש זולתו, שאתה תמצא הרבה מן החכמים וגם מן המפרשים חולקים על פירושו בקצת מלות ובעניינים רבים מענייני הנביאים, ואיך לא יהיה כך באלה העמוקות, ועוד שאני איני מכריע פירושי אבל הבן אתה פירושו כלו מאשר העירתיך והבן פירושי והשם ירע באיזה משני הפירושים הוא הניאות למה שנרצה:

פרק

פרק רביעי. צריך להעריך. פתח דבריו יעיר מצוכה על פירושו מפירוש יונתן, אשר נראה מתרגומו שהאופנים הם השמים, ואחר יכריע דעתו על דעת יונתן ויראה לךתו ממנו: ותרגם כל אופן גלגל. אין מזה ראייה שיונתן יפרש האופני' על השמים כי כלשון ארמי נקרא אופן גלגל כמו ויסר את אופן מרכבותיו, ת"א גלגלי רתיכוהי, וכן וידות האופנים, ת"י ואשרת גלגליא (מ"א ז'). וכן העיר זה הספק החכם ר' משה הנרצוני על הדב ז"ל אלא שהוא ז"ל תפש עליו ממה שהציא הדב ז"ל צטמו (צפ' הקודם) מהחיות לרוא ושוב, חזק ומקפן ית עלמא, וזה ראייה שלפי פירושו ודמיו החיות אל השמים כמו שהרב ז"ל עלמו הציא ראי' לדעתו מזה, ואינו מוכרח כי יתכן שלדעת יונתן ידמות החיות אל היסודות ויאמר שהחיות והמים והאש מתנועעים בהכרח ומקפין את הארץ, והרב ז"ל לא הציא מזה ראי' על היות כוונתו צפי' שהחיות הם השמים אך שם ראייתו שלרוא ושוב עיניו הקפה וסביבו דמיון אל השמים או ליסודות, לכן אין מזה ראייה אם הוא מפרש החיות שדמיון לשמים או ליסודות, אולם מה שיראה שיונתן יתרגם האופנים על השמים הוא תרגומו על אופן אחד בארץ, ז"ל בגלגל חד משתנה מלרע לרום שמיא, וגם זה איננו מוכרח כי יתכן שהוא יפרש שהדמו על היסודות כלם יחד בכלל הם אופן אחד מתחת גלגל הירח ע"ה כן ומתח רגליו כמעשה לבנת הספיר ש"ה ומתחת כדקסא יקדיה, והכוונה על ההיולי כמ"ש הרב ז"ל (ככ"ח לראשון) וא"כ איפו פליאה דעת על הדב ז"ל מה ראה על ככה לאמור על יונתן שהוא כחולק על דעתו? יהי מה! הנה על כל פנים הנה אין שם מעורר לחלוק על פירוש יונתן וכן לחלוק על פי' חז"ל אין איסור כמ"ש הרמב"ן ז"ל צפי' הכתוב ותנח התצב, וכאשר שמענו כן ראינו כל המפרשים דש"י ורש"י צ"ע והר"ם צ"ע מפרשים הכתובים כפי הנאות להפשט לפי המשך המקלות, והדרשה תרגם:

חלק שלישי

פרק חמישי

במה שצריך שתתעורר עליו אמרו מדאות אלהים ולא אמר מדאה לשון יחיד. מפני שהם חשנות רבות חלוקות במיניהם, רוצה לומר שלש חשנות, חשנת האופנים, וחשנת החיות, וחשנת האדם אשר למעלה מן החיות, ובכל השגה מהם אמר וזאת, והוא שבהשגת החיות אמר וזאת והנח רוח סערה וגו', ובהשגת האופנים אמר וזאת החיות והנח אופן אחד בארץ וכו', ובהשגת העניין אשר למעלה מן החיות במדרגה ובסדר, אמר וזאת כעין חשמל וגו' ממראה מתניו וגו', ולא חשים מלת וזאת כלל בספור המרכבה רק בשלש פעמים האלה, וכבר בארו חכמי המשנה זה הענין והם העירוני עליו והוא אמרם ששתי החשנות הראשונות ר"ל חשנת האופנים והחיות לבד מותר ללמדה, והחשנה השלישית אשר היא החשמל ומה שנדבק בו אין מלמדו ממנו אלא ראשי פרקים. ורבינו הקדוש חושב שהשלש החשנות כלם נקראות מעשה מרכבה ואין מלמדו מהן אלא ראשי פרקים. ולשונם בזה הוא, עד היכן הוא מעשה מרכבה? ר' אומר עד וזאת בתראה, ר' יצחק אומר עד השמל מן וזאת עד השמל מגמדין אגמורי, מכאן ואילך מוסרים ראשי פרקים. איכא דאמרי מן וזאת עד השמל מסרינן ראשי פרקים, מכאן ואילך אם היה חכם מבין מדעתו אין אי לא לא. הנה התבאר לך מדבריהם שהם חשנות חלוקות, והמעיד עליהם וזאת וזאת וזאת ושחן מדרגות, ושחשנה האחרונה מהם והיא הנאמר עליה וזאת כעין חשמל ר"ל צורת האדם החלוקה אשר נאמר בו ממראה מתניו ולמטה וממראה מתניו ולמעלה, היא סוף החשנות והעלינה שבהם. ויש מחלוקת גם כן בין החכמים אם מותר לרמוז בלמודו בשום דבר, ר"ל במסירת ראשי פרקים או אין מותר כלל לרמוז בלמוד זאת החשנה חג' ואפי' בראשי פרקים, אבל מי שהוא חכם יבין מדעתו. וכן יש מחלוקת עוד בין החכמים כמו שתראה בשתי החשנות הראשונות גם כן, רצוני לומר החיות והאופנים אם מותר ללמד

פרק חמישי. במה שצריך. צוה יצאך למסר מפקד חלקי ההשגות ואמר שהם שלש חיות, אופנים, חשמל, הרוואים אל עולם הגלגלים, ואל עולם התחתון, ואל עולם השכליים, ולזה פתח דבריו יחיד דאמר וזאת מאלות אלהים בלשון רבים כי הוא דומה אל שלש ההשגות האמורים, ואחר דבר זה צדע בשלש ואלה הם ואלה והנה רוח סערה וגו', ומתוכה דמות ארבע חיות, ואלה החיות והנה אופן אחד בלחץ, ואלה כעין חשמל: עד ואלה בתראה. מחלוקת זו קשה להולמה כי ואלה בתראה הוא אמרו ואלה כעין חשמל וגו' ולפי' יהיה ואלה הוא הנושא וחשמל הוא הנושא, והנה לדעת ר' שניהם ר"ל הנושא והנושא אינם מכלל המרכבה ולדעת ר' יהיה הנושא מכלל המרכבה והנושא יתברר גבור ממנו. והנה דעת ר' נשבע ממנו ואין תצוה זה כי מה שתן ומה תוסף וידעת הנושא בלי וידעת הנושא ומה בלי וידעת מלת ואלה? לכן תדע וצחנת ההצלל שצין צ' ההשגות הראשונות להשגה השלישית, והוא כי השגת הגלגלים והיסודות לחכמה יחסו כי כל חכם מוצין מדעתו שצין דבר מני החכמה אשר יסד ה' בלחץ והתצוה אשר כוון בשמים ככתוב ה' בחכמה יסד לחץ כוון שמים בתצוה; אולם השגת מציאות המלאכים אשר אליו ידעו ואלה בתראה הוא ענין לא יושב בחכמה כי אם בתצוה. והנה השגת היות הצוה הוא ענין קשה בעצור סוף חס נוסף בתצוה על חושי שאל בני אדם כמו שכתבנו זה פעמים והנה אנוחנו חסרי זה החוש בעצב והנוונו צוחשי הצוה כעור מצטן צוחשי הדלות על כן יאמר רבי שאר בתראה אין לנו חלק בהשגתו כלל ר"ל אין לנו מעצור להתצוה במציאות המלאכים ולחייב מציאותם בחכמה כלל כי נשגב הוא משכלנו, ודעת ר' היא שמיאיותם הנדמו צמלת ואלה אין נמנע מהחכם להוכיח בהשכל אולם מוחותם הנדמו בחשמל הוא נמנע ההשגה לכן כלל מלת ואלה עם מעשה המרכבה המושגת בחכמה לא בתצוה, וחשמל כלל בהשגת הצוה אשר אין לחכמים חלק בה. והצן זה: צורת האדם החלוקה. כבר ידעת שהתצוה יכנו הדבר האמנעי שם האצד האמנעי באלם כמו עמוד האצד ולב השמים, בלב יס. וזהו שכל נכדל

מורה נבוכים

ללמד ענייניהם בביאור או אינו מותר אלא ברמיזות וחיזוק בראשי פרקים. וצריך שתתעורר גם כן על סדור אלו ההשגות השלש, וזה שהוא הקדים השגת החיות מפני שהם קודמות במעלה ובעלה כמו שזכרנו כי דוח החיות באופנים ובזולת זה גם כן, ואחר האופנים ההשגה השלישית אשר היא עליונה במדרגה מן החיות כמו שהתבאר, וסבה זה ששתי ההשגות קודמות בלמוד בהכרח להשגה השלישית והם מורות עליה:

פ ר ק ש ש י

דע שזה העניין הנכבד הגדול אשר התחיל יחזקאל ע"ה ללמדנו אותו מספור המרכבה בהערת הנבואה אשר עוררתהו ללמדנו אותו, הוא העניין בעצמו שלמדנו ישעיה ע"ה בכלל לא הצטרך אל זה הפרט. והוא אמרו, ואראה את ה' יושב על כסא דם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל שרפים עומדים וגו'. כבר בארו לנו החכמים ז"ל כל זה והעירו אותנו על זה העניין ואמרו, שההשגה אשר השיגה יחזקאל היא ההשגה בעצמה אשר השיגה ישעיה. והמשילו בזה משל בשני אנשים שראו את המלך בעת רכבו האחד מהם מבני כרך והשני מבני כפר, כי בן הכרך לדעתו שאנשי העיר יודעים תכונת רכיבת המלך, אינו מספר תכונת רכיבתו, אבל אומר ראיתי את המלך לבר, והאחר מפני החיות רוצה לספר לאנשי הכפר אשר אינם יודעים דבר מתכונתו, פרט להם תכונת רכיבתו איך היא ותאר רגליו וחילותיו ומשרתיו עושי דברו ומצוותיו. ובוה השיעור מהערתם תועלות גדולות מאד

הוא עלול ממי שלמעלה ממנו ועולה למי שתחתיו על כן יבנה האמצעי שצין העולה והעולה שם מתנים, וחשמל הוא פס מורכב לדעת חז"ל משרש חשה שענינו שתיקה ומן מלל שענינו דבור, ולדעת הרב ז"ל הוא מורכב מן חוש ומול שענינו מהירות והפסק כמו אחישה מפלט, וכמו כי אמילס, כמו שאנו עתידים לבאר זה צריך שאח"כ: על סדור אלו ההשגות, ר"ל אל התפלג שלל סדר ההשגות מהעליון ולמטה או מהמטה אל העליון על הסדר ולמה פתח באמצעי תחלה, ולאמר כי היתה זאת יען ששתי ההשגות התחתונות הם קודמות בצבע הלימוד להשגה העליונה, והאמצעית שהיא השגת החיות והכרוזים קודמת צמעה להשגת האופנים בעצור טרוח החיה באופני' ע"כ הקדים הכתוב השגת האמצעי על כללה: וזוולת זה ג"כ. ומלצד הטעם האמור ראוי להקדים ההשגה האמצעית כי אמנם כן סדר הלימוד אלל משכילי העם, לימודיות, טבעיות, אלהיות. והנה ההשגה האמצעית לה שם צחמה הלימודיות ע"כ לה משפט הצרכה, וצוה תצין טעם הכתוב וישכן מקדם לבן עדן את הכרוזים ואת להט החרד המתהפכת פי' מקדם ר"ל מטרם יצוה המשכיל להשכיל באלהיות המכונה שם ג"ע מוכרח הוא לעצור על השגת הכרוזים שם השגת החיות והשגת האופנים אשר המתהווים מהם הם כלהט החרד המתהפכת ר"ל שצין רגע ולהטו צהוים וצין רגע חרוז יחרצו. וכבר ביאלנו זה (בלמ"ד לשני מזה):

פרק ששי דע שזה הענין הנכבד. הרב ז"ל יעיר חוץ לשמוע בלמודי חז"ל שיסעי' דאם את המרכבה כמו שראה יחזקאל, אך מפני מעלת ישעי' ומעלות צבי דורו צחמה ודעת את האלהים לא הי' לדיך להצביל המראה צספורי' פרטיים תשאכ' יחו' שהוא וצבי דורו לא היו שלימים כישעי' ודורו על כן הצביל המראה צספורים פרטיים, וממילא ידענו שהנבואות שוים בכלל. והנה הוא ישעי' כולל שלשת ההשגות צמלת ואלהה אחד צמקום שלשה ואלה שזכר יחו', והנה יאמר ואלהה את ה' יושב על כסא דם ונשא, כסאו רומז לשמים (שהם החיות) ככתוב השמים כסאי והוא ית' יושב כלומר קיים. עליו לנצח ככתוב ה' יושב שמים: ושוליו מלאים את ההיכל. שולי' לכושי כדורו מלאים כל הארץ שהיא היכלו כעטם צהיכלו כלו אומר כדור, וכל היצורים הם מלצושי שבהם הוא מתראה למשכיליו כעטם הוד והדר לצבת. והנה הסכא הוא ענש החיות, וההיכל הוא ענש האופנים: שרפים עומדים ממעל לו. השרפים רומז לשכלים הנבדלים מהכוננים במרכבה שם תשמל מתוך האש ועל שם האש נקרא' שרפים והם ממעל לכסא הוא השמים האמור לפניו:

חלק שלישי

מאז, והוא אמרם בחגיגה כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה, ישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך, יחזקאל לבן כפר שראה את המלך. ואלו הרברים אפשר שיפורש בהן מה שזכרתי תחלה. והוא שישעיה לא היו אנשי דורו צריכים לבאר להם הפרט ההוא, אבל הספיק להם אמרו ואראה את ה' ונומר, ובני הגולה היו צריכים לפרט הזה. ואולי שחאומר הזה חשב שישעיהו יותר שלם מיוחזקאל, ושהחשבה שנבהל עליה יחזקאל והיתה גוראת בעיניו היתה ידועה לישעיה שלא היה צריך לספרה על דרך חרוש, להיותה עניין ידוע אצל השלמים.

פרק

שש כנפים. כנפי השרפי' אינם כנפי החיות המשמים אל העופות אצל אלה ד' מהם משמשים לשון סתם כמו לא יכנף עוד מוריק כמצודא (צ"ד לראשון) והנה יאמר: צמטים יכסה פניו. פנים דומים למליצות ומרות הדבר כמו ופני לא ידלו, ורגליו דומים לסצה כמצודא צמיתוף רגל (צמ"ח לראשון). והנה יאמר כי מליצות הנכדל וסצת מליצותו הוא קשה ההסבה וסדר פנים ישימו מצ' אופני ההסדר והם קולר המשיב ועומק המושג, כעין זה הפי' פירש הדב ז"ל (צמ"ג לראשון), וי"ת צתדין מכסי אפוי' דלא חזי וצתדין מכסי גוייתיה דלא מתחזי, ר"ל שהוא אינו משיג סצתו מפני קולר השבתו ועומק מושגו וכן הוא לא יושב ממי שלמטה ממנו מפני הסדר צ' הכנפים הנ"ל: וצמטים יעופף. וצמטי השבות יבציה עוף ר"ל בהשגת עלתו ובהשגת עלמו, וי"ת וצתדין משמט ר"ל עוצר עצודת ה' להאליז הנאצל ממנו כי בהשגת עלתו יאליז מלאך ובהשגת עלמו יצלא בגלב (כמצודא צמ"ז לשני). אלה איפיו הן שלשת השבות שראה ישעי' כסא והיכל ושרפים, על הסדר שראה יחו' חיות ואופנים וחשמל, והדק"ק ז"ל נתצלצל צפי' לישעי' ולקח השרפי' צמקוס החיות על כן הוקשה לו על צ' הכנפים היתרים צזה, אך אין זו כוונת הדב ז"ל כמצודא (צמ"ג לראשון): וקלא זה אל זה. שלשת העולמות האמורי' קודמים זה לזה כל אחד לאמר שהוא ית' קדוש כלומר נדל (כמו קדוש יהי' גדל פרע שפי' שיהי' נדל מעומה) כערכו, השמים יספרו כבוד אל וקדושתו שהוא מתגשש תימות עולם כלומר שאיננו נופל תחת הזמן והתנועה אשר צמבורס, הארץ תערוך קדושתו צהיותו משגיח על דכים ונכחי לצב להצליב שור על עז וזה הפך קדושת השמים עד"כ מרוס וקדוש אשכנז ואת דכא ושפל דוח, הנצדלים שהם השרפים יקדישוהו ר"ל יציליו מליצותו ית' ממליצותם צחיוצ המליצות ר"ל שהוא ית' מחויצ המליצות צצחיות עלמו על כן לא יעדר לעולם כמצודא (צעיון שלישי לראשון משני). משא"כ השכליים שהם אפסדי המליצות צצחיות עלמם על כן יתכן שייעדרו צדלותו ית' להעדיירם אשר על כן נקרא צצם אהיה אשר אהיה כלומר אהיה ממלא לכלה צעבור חיוצ מליצותי צצחיות עלמי. ולשלשת אלה הנצדלים ידמזו שלשת הקדושות שכל אחד משלשת העולמות יתן קדושה כערכו כאמור. וזה שתי קדיש צמטי מדומא, שהוא דומז אל הכסף הזכר, ואמר עלאה צית שכינתיה, ר"ל שהוא לעילא מנהון ואינו תחת הזמן והתנועה כעטם המתגשש תימות עולם כאמור, קדיש על ערעא עוצר בצורתיה, הארץ דומז אל ההיכל האמור ושם נראה בצורתו מהעדה מלכין ותהקם מלכין ומבציה שפלים על מלכים ושרים, קדיש צעלם עלמזא, הוא נדל צחיוצ מליצותו צצחיות עלמו מעולם המלאכים הנלחיים צדלותו ית' עד עלם עלמזא: ה' צצחות. הוא חסד הנסמך כמו והנצואה ערדל הנציה, והראוי ה' אלהי צצחות, כי ה' הוא שם העלם אשר לא יסמך: מלא כל הארץ כבודו. הארץ ומלואה הם כבודו ית' כעטם כל הנקרא צמטי ולכבודי צדמתיו, והם מלבושי כבודו ית' (עד"ך ר"י קארי למאפי מנכדוטי), שצמם הוא מתראה למשכילו כעטם וראית את אחורי ר"ל הצדוטי הנמשכי' אחרי. הן בל זה דאפה עיני צפידוש מרכבת ישעי' לדמותה למרכבת יחו' והוא לקוח אלני' הצדדי הדב ז"ל צפרקו המפורדים צזה החיצור, אשר אמנם כן לזה הדב ז"ל צצות זה המחמד צצתותו להשיצ צפרקו זה על זה, והמשכיל המשקיף צדדרי הדב ז"ל צציתוטי השמות וצואור עינייהם צפרקים צצו' מזה הצצור הוא זה יראה שלא נטיית מדרך הדב ז"ל אפי' כמלא יומא. ואלו לא צצתי צפידוטי זה אלא לצמד זאת המרכבה הי' די, אף כי ידעתי כי לא יוחן צפידוטי זה כלל כסילים ואולי ערך יצוה כי לא יספח כסיל צצצונה כי אם צדדרי' אין צם צצונה עד"כ יצוה המושכלות ככתוב צצונו כסיל אל תדבר כי יצוה לשכל מליך, הנה עם זה שפתי לא אכלא ולא אכחידכו תחת לשוני ולא אמנע עוצר וצעליו כי אם איש חכם אחד יקבל

פרק שביעי

מבבל כזה שצריך לחקור עליו, קושרו השגת המרכבה בשנה ובחדש וביום, וקשרה במקום, שזה מה שצריך לבקש לו ענין ולא יחשב שהוא דבר אין ענין לו. וממה שצריך להסתכל בו והוא מפתח הכל אמרו נפתחו השמים וגו' וזה נמצא מאד בדברי הנביאים ז"ל ר"ל זכרון השאלת הפתיחה פתיחת השערים גם כן. פתחו שערים ויבא, ודלתי שמים פתחו, ושאו פתחי עולם, פתחו לי שערי צדק אבא בס אודה יה, ומזה הרבה. וממה שצריך שתתעורר עליו היות זה הספור כולו ויאע"פ שהיה במראה הנבואה בלא ספק כמו שאמר ותחי עליו שם יד ה', אבל עם כל זה נשתנה הלשון על חלקי הספור ההוא שנוי גדול מאד, והוא כי כאשר זכר החיות, אמר דמות ארבע חיות ולא אמר ארבע חיות לבד, וכן אמר ודמות על ראשי החיה רקיע, וכן אמר כמדראה אבן ספיר דמות כסא, וכן אמר דמות כמדראה אדם עליו, כל אלו אמר בהן דמות, אבל באופנים לא אמר דמות אופן ולא דמות אופנים אבל הגדה מוחלטת בתאר נמצא כפי מה שהם עליו. ולא יטען אמרו דמות אחד לארבעתן, שאינו בזה הסדר ולא כפי העניין הרמוז אליו, ובא בהשגה האחרונה וחוק זה העניין ובארו, וכבר הרקיע סתם כאשר התחיל לזכרו בפרט, ואמר ואראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרובים כאבן ספיר כמדראה דמות כסא נראה עליהם

תועלת ומציאותי ואלף סכלים יכשלו זו אני דורש תועלת החכם, אשר אמנם בן יאמר הרב ז"ל איני חושש לאצדן אלף סכלים זהללת איש מעולה אחד ע"כ, וזה כי הסכלים ידמו לזהמות שדי וחיותו יעד אך החכם הוא פרי האדם וסגולתו אשר כל העולם לא נדעף אלא לזוות לזה ככתוב ועד חיל לחכם לב, על כן כל סכל יסוד מזה הפירוט כי לא אליו פי קדמתי: **פרק שביעי מבבל** מה שצריך לחקור עליו. אחרי אשר ציאר מעשה המרכבה דרך כלל עוד יוסף שנית להעיר הערות פעריות אשר הנה תחזקנה ציורו: קשרו השגת המרכבה. כבר חמרו המפרשים לדעת אל מה ידמות הרב ז"ל בהערה זו, ואף כי שאר הנציחים קשרו השגתם בזמן כמו שצדעו צעדים ואחד לחודס היה דבר ה' ציד חגי הנביא, וזולתו רבים כמוהו; הנה ע"כ פ"ל נקשרו ד' גבולים יום חודש שנה מקום, נזאת ההשגה, והנראה שאלה הסימני ידמו אל החיות והאופנים, כי שנה רומז אל כדור השמש ושאר כוכבי נזכרה הסופרים אותו, והחודש לכדור הירח, והיום לגלגל היומי המכונה צהס הקרח הנורא, והמקום לאופנים, ור"מ הנדבוני פי' שירמזו צימנים האלה לידע ולהודיע שהיתה זו השגה נבואית כי אם היתה השגה חושית היה ראוי שימלא צורתו זמן וצורתו מקום עוד מי אשר ראה זאת המראה, וגם זה הענין דעת שלא היתה חושית: נפתחו השמים. זהבולות נבולות המוחש הבשמי לעין רואה ציור אור אחד שהי' נעלם ונסתר ערס היראתו הוא לפי אחד מצ' דברים אם שבוה על המוחש מסך מצדיל או על עין הרואה ואחד הוסר ונשניהם יוכל האומר לאמר שהוסר המסך מהמוחש אף כי היה על העין, ככה כאשר יגלה ה' את עיני הנביא לראות המראות הנוראות ואמר שנפתחו השמים, ועד"ז יאמר פקח נא את עיני הנער וגו', ויפקח אלהים את עיני וגו': דמות ארבע חיות. כבר ציאר הרב ז"ל (צט' לשי') שחוקת הגלגלים למספר ארבעה הוא ענין מסופק אלל התוכנים, וכל דבר הצלפתי צדור יאמר עליו דמות: ודמות על ראשי החיה רקיע. גם מציאות הגלגל היומי הוא ענין מסופק ע"כ ואמר צו דמות: דמות כסא. ידמות אל המקום שממעל לגלגל היומי הקדמא צפי קלת שמי ההלכה, והאדם רומז אל הסכלים הנצדלים שהם משכילים כאחד האדם ככתוב נעשה אדם צללמנו כדמותנו, ונעצור שמציאות אלה הם קשי ההשגה לכן נאמר צהס דמות: לא זכר דמות. כי היסודות מודגשים לחושים: שאינו צהס הסדר. ר"ל זה אינו מורה על סדר היסודות הפשוטים, אבל מורה על חומר ההיולי המשותף לארבעתן שמציאותו אינו לא, צכה ולא צצועל (כי כל מה שהוא צכה מחויב לנאת צדיו עת אל הפועל כי האפשר צמין לא יתכן מצלפתי היותו, והנה העולם ועד עולם לא יודגש חומר צלי נורה), וכל מה שאינו לא צכה ולא צצועל אינו צמציאות כלל,

חלק שלישי

עליהם מלמעלה, אמר הנה רקיע סתם ולא אמר דמות רקיע כמו שהיה חובר לראשי דמות החיות, אמנם הכסא אמר דמות כסא נראה עליהם להורות על הקדמת השגת הרקיע תחלה ואחר כך נראה לו עליו דמות הכסא, והבינהו. וממה שצריך שתתעורר עליו ספרו בהשגה הראשונה שהחיות בעלות כנפים וידי אדם יחד, ובהשגה הזאת השנית אשר באר בה שהחיות הם כרובים, השיג תחלה כנפיהם לבד ואחר כך הודשו להם ידי אדם בהשגתו, אמר וידא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם, אמרו תבנית כאמרו דמות וסדרם תחת כנפיהם. ותבן זה והשתכל איך באר במאמר האופנים לעומתם ואף על פי שלא תארם בצורה אמר ג"כ כמדראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד וגו'. חומר הקשת המתואר ואמתתו ידוע, וזה נפלא בדמיון ובהמשלה מאד והוא בלא ספק בכה נבואה, והבינהו. וממה שצריך שתתעורר עליו, חלקו דמות אדם שעל הכסא והעליון שבו כעין חשמל והתחתון כמראה אש, וזאת מלת חשמל בארו שהיא מורכבת משני עניינים חשמל כלומר המהירות המורה עליו חש וההפסק המורה עליו מ ל. הכונה התחבר שני עניינים חלקים בבחינת שני צדדים עליון

לכן צעזעור קושי השגתו יאמר עליו דמות: כאשר חובר לראשי דמות החיות. ר"ל אם נשים לצנו אל התנועה המעדינית החוצת ר"ל המשותפת לכל הגלגלים, יחויב ממנה מניחות זה הרקיע ר"ל הגלגל היומי המכריח את כלם לסבב צתנועתו ממזרח אל מערב, וזה מחייב מניחותו צהכרח, אך צחינת עלמו מניחותו מסופקת כי איננו מודגש לעין צהיות שאין כוכב צו על כן יספק צו צלשטוכה ויחליטוהו צלחדוכה: ואח"כ חודשו להם ידי אדם. הנה צהיות שהכנפים דומזים אל סצות התנועה, והידים דומזים אל הויות הנמלצים אשר צעולס השפל ושמירת אישיסם זמן מה, והנה התנועה קודמת צצעו וצספז אל ההויה הנמשכת ממנה, על כן ציאלר צזה שהשיג הכנפים תחלה, וכבר אמרנו שהשגה השניה תצאל עניינים פדטיים אשר לא יתצאלו צלשטוכה: כאמרו דמות. ר"ל גם ההויה ושמירת אישיס איננה מודגשת שהיא מתנועת הגלגלים ע"כ יאמר צה דמות ר"ל כן ידמה להשערה השכלית: האופנים לעומתם. ר"ל שהסודות עומדים נוכח החיות עד שהחיות יפעלו צס פעולות ההויה כמו שיפעל השמש צלדקים בעצים העומדים נכחו, להיולדות צס גוויי הקשת: שלא תאלס צצורה. כי המכוון צלופנים אל החומר הלאשון אשר אין צורה לו: כן מראה הנוגה. דומז אל מניחות הנמלצים השפלים ונקלצים נגה על שם הווייתם מאור החוד של החיות כי עלס אור ההויה הוא צחיות, והס שופעים אורם על השפלים, וכמו שאור השמש נקלא אור ואור הירח הנשפע מהשמש נקלא נוגה כן יכונה מניחות החיות צסם אור ומניחות השפלים הנשפע מהס יכונה צסם נוגה וכן הקשת הנשפע מאור השמש נקלא ג"כ נוגה וזה אמרו על הנוגה כמדאה הקשת: דמות כבוד ה', דומז לכל המרכצה השמל חיות ולופנים כלם כבוד ה' המה ככתוצ כל הנקלא צסמי ולכצווי צלאתיו, ולאמר דמות כבוד ה' להורות שכל זה הכצוך הוא לפי השערת המשכילים ר"ל כפי אשר ידמו צלצותם מכצוד יצוריו, אך צחינת עלמו ית' אין קן לעולס כצורו ככתוצ אלוה גלת מאל הוד והדר לצשת, ר"ל צחינת עלמן גדול כצורך מאל עד אין ערוך אליו, אך איני אצדד מכצורך מהוד והדר פעלך אשר לצשת ויס יצרת יצורך: חלקו דמות אדם שעל הכסא. כצד מצולר שהאלס שעל הכסא דומז לשכליים הנצדלים אשר המה על החיות שהס כסאו ככתוצ כה אמר ה' השמים כסאו, והס מתוארים צסם אדם על שם הויתם עצמיים שכליים עד"כ כעשה אדם צללמנו כדמותנו, והנה כמו ששכל האדם צלדס הוא שני חלקים, מעשי ועיוני, המעשי ישמש צו האדם לקיים עלמו צהשגת עדך חקי אס עוז ואס רע, והעיוני ישמש צו האדם להשיג פעולותיו ות' אס צלמת ואס צשקר, כן השכל הנצדל יס צו צ' השכלות, השכלת עלמו והשכלת עלתו, השכלת עלמו יכנה צסם החלק המעלה ויתארהו ויתארהו צלש פסח השכלו מאיד רק כעין נוגה, והשכלת עלתו יכנה צסם החלק המעלה ויתארהו צלצנת אס מחיירה לראות צדיוחוק מקום ר"ל צו יסכיל עלתו שאיננה עלס מעלמו, להורות עליו שהוא צעל בצול צהשגה צו אמר וצית לה סציצ, כאלו ר"ל שלא ישיג מצינו וחונה, ונקלא השמל על שם פעולותיו כי הוא מהיר להשכיל צצ' ההשכלות האמורים ומייד להפסיק מהשכלה אל השכלה, וכיוצא צו צלמר על צ' חלקי השכל אשר צלדס ויהיו שיהסם ערומים ולא יתצוששו,

מורה נבוכים

עליו ותחתון ע"ד הרמוז. וכבר העירונו הערה שנית ואמרו שהוא נגזר מן הרבוז והשתיקה. אמרו פעמים חשות פעמים ממלכות. גזרו השתיקה מן החשתי מעולם, הערה על שני עניינים בדבור בלי קול. ואין ספק שאמרו פעמים חשות פעמים ממלכות אמנם הוא על דבר נברא. וראה איך בארו לנו שזה דמות אדם שעל הכסא החלוק אינו משל עליו ית' מכל המרכבה אבל משל על דבר נברא, וכן אמר הנביא הוא מראה דמות כבוד ה', וכבוד ה' אינו ה' כמו שבארנו פעמים דבות, וכל מה שהמשיל באלו ההשגות כלם הם כבוד ה' ר"ל המרכבה לא הרוכב, כי לא ימשילוהו ית', והבן זה. הנה נתתי לך ג"כ בזה הפרק מראשי הפרקים מה שאם תשלים הראשים ההם יבא לך מהם כלל מועיל בזה העניין, וכשתסתכל כל מה שאמרונו בפרקי זה המאמר עד זה הפרק, יתבאר לך מזה העניין רובו או כלו, מלבד חלקים מועטים וכפל דברים שנעלם ענינם. ואולי עם ההסתכלות המופלג יגלה ולא יעלם מאתו דבר. ולא תקוה ולא תוחיל לשמוע ממני אחר זה הפרק אפילו דבר א' בזה העניין, לא בבאור ולא ברמזיה, כי כבר נאמר בו כל מה שאפשר לאומרו, וגם לחצתי מאד ורחקתי. ואתחיל בעניינים אחרים מכלל העניינים שאני מקוה לבאר אותם בזה המאמר:

פ ר ק ש מ י נ י

כל הגשמים ההויים הנפסדים לא ישוגם התפסד רק מצד החמור שלהן לא וולת זה, אבל מצד הצורה ובבחינת עצם

ר"ל שהיו שיהיה צעלי ערמה ולא התמהמהו בהסכלה ויהיה לפי עעם יתצטטז כעעם כי צושט טשה, זה הכלה לי צפי' הסתמל לפי דעת הרז ז"ל, ולא קדמני אדם זו והוא אמת ונכון: הערה שנית. ירמוז צוה אל חלוקה אחרת אשר צשכל הכדל הוא שהוא עלה ועלול יחד ר"ל עלול משכל שלמעלה ממנו ועלה לשכל שלמטה ממנו, חלק העלול יכנה צשם חזיו המטה ואם נוגה אשר לא אור לה צצחית העילה שלמעלה ממנו, וחלק העלה ממנו יכנה צשם חזיו המעלה ולה צהר צערך העלול שלמטה ממנו, והשתיקה ירמוז אל חלק העלול, והדיבור אל חלק העילה וען כי צצצר העילה יאזול עלול תחתיו: אינו משל עליו ית'. כי לפי ההסקפה הדאשונה ה' נלטה שהאדם שעל הכסא רומז אליו ית' מה שאין הענין בן כי האדם הלזה הוא המכונה צשם חשמהל והם אמרו פעמים חשות וכו' והוא הולדה היות זה האדם המכונה צשם חשמהל דבר נברא: כלם הם כבוד ה'. ר"ל המרכבה היא כבודו ית' כמו שיצאנו צמה שקדם: צפרקו זה המאמר. ר"ל רמזו הצדדי' הם צפרקים מפורדים מזה הספר כמו שיעד צפתוחתו. ועתה אתה המעיין צדוך ה'! אם צעל נפש משבלת אתה שים לצך אל ציאורי זה וחכם והצן צכתוצי המרכבה כי צאור ציאורי תדלה אור ולאוורו תלך צמעגלי לךק ומיסדים, וצחנת ותדע כי המשך הכתוצים והידלות ההערות הרמוזות צה על דרך ישרה הקדו צל הפשט ונשען לצבול המשל הם שני עדים נאמנים על אמתת ציאור המצאצ ככתוצ תפוחי וזה צמסכיות כספ דבר צדור על אפניו, וכל זה תמלא צציאורי אם תפקח עיניך להצין צמקרה, אך אם נפסק לצאצ צמצעא שאין צה תצונה הכה יש שם דרכי' דצי' לפניך, כי אמנם כן עצע רוב המון צ"ל לא יחפלו צציאור תעלומות הכמה אשר ציציונס כי אם כל ישעם וכל חפס לצווא עם נעלמי' ר"ל לצאצ תעלומות קמה צציאור נעלם אין תצושה להם צויכי אם אך דבר שפתים, ואין איש שם על צה להצין צציאור כזה שאין הלצ מצין מולא שפתיו הוא העלם והסתדר הדבר כמו שהיה ומה צצע צציאורו אחר שהוא כלא הים? ומהמצוצר שלל נאמרו הצדדים כי אם שיציונס המשכילים, ואם אין מצין, למה נאמרו? לכן כל משכיל על דצדי וצין תעלומות הכמה כפי מה שהם אתו צעולם אחר וכל חכם מצין מדעתו מהותם צעולמות העליונים אחר שכל העולמות הם כמספקלדיות זה מול זה ומי שאינו רואה הדמות צמספקלרי' אשר למולו איכה ידע הדמות אשר צאיטפקלרי' העליונה לצציהי מרומים הנספרת ממנו? וד"ל:

פרק שמיני. כל הגשמים. צה הפרק יחל הרז להאיר על ענין איזו אשר יצארהו (צכ"ב וצ"ג מזה). והנה יצאצ צזה מהות היגד

חלק שלישי

ח

עצם הצורה, לא ישיגם הפסד רק הם עומדים. הלא תראה שהצורות המיניות כלם מתמידות עומדות, אמנם ישנו הפסד לצורה במקרה, רוצה לומר מפני התחברה לחמור, וטבע החמור ואמתתו שהוא לעולם לא ימלט מחברת ההעדר. ומפני זה לא תתקיים בו צורה אבל יפשיט צור' וילבש אחרת תמיד, ומה נפלא מאמר שלמה ע"ה בחכמתו בדמותו החמור באשת איש זונה! כי לא ימצא חומר מבלתי צורה כלל א"כ הוא אשת איש לעולם לא תמלט מאיש ולא תמצא פנויה כלל, ועם היותה אשת איש היא מבקשת איש אחר לעולם תמיד בו בעלה תפתחו ותמשכרו בכל צד, עד שישנו מונח מזה שהשינו בעלה. זהו ענין החמור והוא שאי זה צורה שתהיה בו, הצורה החיה המינהו לקבל צורה אחרת, ולא יסור מהתנועה להפשיט זאת הצורה שעמו ולהביא אחרת, ובענין זה בעצמו יעשה אחד בא הצורה האחרת. הנה כבוד התבאר שכל השחתה והפסד או חסרון אמנם הוא מפני החמור, וביאורו באדם עד"מ כי כיעור צורתו וצאת אבריו מטבע' וכן חלשת כל פעולותיו או בטולם או בלבולם, אין הפרש בין היות כל זה בתחילת היצירה או מתחדש עליו אין זה כלו נמשך אלא אחר החמור שלו הנפסד לא אחר צורתו. וכן כל ב"ח אמנם ימות ויחלה מפני החמור שלו לא מפני צורתו, וכל פשעי האדם וחטאיו, אמנם הם נמשכים אחרי החמור שלו לא מפני צורתו, ומעולותיו כלם אינם נמשכות רק אחר צורתו. וההמשל בוש השגת האדם את בורצוציירו. כל מושכל והנהיגו תאוותיו וכעסו והסתכלו במה שצריך לבחור בו ובמה שצריך לרחוק, כל זה נמשך אחר צורתו; אבל מאכליו ומשתיו ומשגליו ורוב תאוותיו בהן וכן כעסו וכל מרה רעה שתמצא לו, הכל נמשך אחר החמור שלו. וכאשר התבאר שהענין כן, ולא היה אפשר בגזירת החכמה האלהית שימצא חמור מבלתי צורה ולא שימצא צורה מאלו הצורות מבלתי חמור, והתחייב הקשר זאת הצורה האנושית הנכבדת מאד אשר ביארנו שהיא צלם אלהים ודמותו, בזה החמור העפרי החשוך המביא אותו לכל חסרון והפסד, נתן לה ר"ל לצורה האנושית, יכולת על החמור וממשלה ושלטון עד שתכריחנה ותמנע תאוותיו ותשיבם על מה שאפשר מן הישר והשווי. ומהנהג נחלקו מדרגות בני אדם. כי יש מובני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד הנכבד לבחור ולבקש העמידה המתמדת כפי גזירת צורתו הנכבדת, ולא יחשוב רק כצורך מושכל והשגת דעת אמתו בכל דבר, והדרבן

הינך עוצר הינך הדע שהוא השטן ומלאך המות: מלך החומר. מכות החומר והנורה ככר התצדק (לראשון לראשון מזה ומע' למלות ההגיון): מבקשת איש אחר. אמנם כן טבע החומר ההיולי שהוא נעדר מכל נורה טבעו והוא מוכן לקבל כל הצורות. ואינו עומד לעולם צלי נורה ומשתוקק לעולם לקבל הנורה המגעת אחר הפסד הנורה אשר עמו, מצודת לשעתו, והוא סבת ההייה וההפסד, הנקרא שאלו ולצדון על שם ההי' וההפסד ר"ל נקרא שאלו על שם שהוא משאיל חומר להיות הויה מה, ולצדון ע"ש ההפסד הנמשך ממנו. וככר צילדנו זה (שפה אחת שורש אצד): אמנם ימות. ויחלה מפני החמור שלו ע"כ נקרא החומר צס שטן ע"ש שהוא משטה מדדך הטוב, וזה אמרו משוט צלדן פי' צומד האלני שס ציתו, וע"ש הרעות והמות הנמשכים ממנו כאמור נקרא י"הר ומ"הו, ובסך זה הנורה נקרא צס י"ט ע"ש המעלות הטובות הנמשכות ממנה: אשר צילדנו, (צ"ח לראשון): יכולת על החומר. זה היכולת הוא צכחות הנפש שהוא הצחירה העומדת על ימינו לשרתו, וכן יש לחומר כחות צנפס אשר המה לעזר לו להדע והס המדמה והמתאווה והמתעורר וככר צילדנו זה (צלמ"ד לשי'): נחלקו מדריגות צ"ח. כי יש מי שמשאיל הי"ט על כחות נפשו ויכהיג כל כחותיו צכשכל כי לו המלוכה, ויש מי שישליט הי"הר והוא יספוט להנכה צרעס כסל כאמרו צ"ל לדיקים י"ט שפסע דשעים י"הר שפסע. ויש צללה צ' הכחות מדריגות דצות זו למעלה מה, לדיקים גמורים ופחותים מהס, דשעים גמורים ופחותים מהס, לככוס אותו, אס יסיס את הסכל ועוזרו לראש צכחות נפשו אזי לככוס שוכאיו מעט מעט עד ירוס וגשאל וגצה מלך לככוס תחת רגליו ולהיות כלס עצדים נלמנים לו אס אזיכסס צמעגלי

לדק

מורה נבוכים

והדבק בשכל האלהי השופע עליו אשר ממונו נמצאה הצורה ההיא, וכל אשר יביאהו צרכי החמה ותאוותיו
ללכלוכיו וחרפתו המפורסמת, יצטער על מה שנשקע בו ויבוש ויכלם ממה שנוגע בו וישתדל למעט מן החרפה
ההיא בכל יכולתו ולהשמר ממנה בכל צד, כאדם שעס עליו המלך וצוהו לפנות זבל ממקום למקום לכוונתו,
שהאדם ההוא ישתדל בכל יכולתו להסתתר בעת הביון ההוא, ואולי יפנה דבר מועט למקום קרוב כדי שלא יתלכלכו
ידיו ולא בגדיו ושלא יראהו אדם, כן יעשה מי שהוא בן הורין; אמנם העבד ישמח בזה ויראה שלא עמסו עליו
מורת גדול וישליך כל גופו בזבל ההוא וילכלך פניו וידיו ויפנה בפרהסיא והוא ישחק וישמח. כן ענייני בני אדם.
כי מבני אדם אנשים כמו שאמרונו, שכל צרכי החמד אצלם חרפת וגנות והסרון התחייבו בתכרה ובלבד חוש המשוש
אשר הוא חרפה עלינו כמו שזכר אריס"טו, אשר בעבורו נתאווה למאכל ולמשהה ולמשגל, כי צריך למשכיל
למועט מהם מה שאפשר ולהשמר מהן ולהצטער בעשותו אותן, ושלא ידבר בהן ולא ירחיב בהן המאמר ולא
יעשו חבורות לאלה הרברים; אבל יהיה האדם מושל על אלו התאוות כולן לקצת בהן כפי יכולתו ולא יעשה מהם
אלא מה שא"א וזולתו, וישים תכליתו תכלית האדם מאשר הוא אדם, והוא ציור המושכלות לא זולת זה, אשר
החזק והנכבד שבהן השגת השם והמלאכים ושאר פעולותיו כפי היכולת. ואלו האנשים הם עם השם תמיד והם
אשר נאמר להם, אלהים אתם ובני עליין כלכם. וזה המבוקש מן האדם ר"ל שזאת היא תכליתו. אמנם האחרים
הגבדלים ממש, והם המון הסכלים הם בהפך זה, בטלו כל מושבה והשתכלות במושכל וישימו תכליתם החוש
ההוא אשר הוא חרפתו הגדולה ר"ל חוש המשוש, ולא יחשבו ולא יתבוננו רק במאכל ובמשגל ולא ברבר אהר,
כמו שנאמר ברשעים בהיותם שטופים במאכל ובמשתה ובמשגל אמר, וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו וגומר,
ואמר כי כל שולחנות מלאו קיץ צואה בלי מקום, ואמר ונשים משלו בו, הפך מה שבוקש מהם בתחילת היצירה
ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. וספר תוהק תאוותם נ"כ ואמר איש אל אשת רעהו יצחלו וגו', ואמר כי כלם
מנאפים עצרת בוגדים. ומה העניין שם שלמה ע"ה משלי כלו להוזהר מן הזנות ומן המשתה המשכר, שבשני
אלו ישטפו שונאי השם שרחוקים ממונו אשר נאמר בהם כי לא לה' המה, ונאמר שלח מעל פני ויצאו. ואמנם
אמרו אשת חיל מי ימצא, המשל ההוא כלו הוא מבואר, כי כשיזרמן לאיש א' חמד טוב נאות בלתי גובר עליו
ולא מפסיד סודו היא מתנה אלהית. סוף דבר החומר הנאות יקל להנהיגו כמו שזכרנו ואם הוא בלתי נאות
אינו נמנע מן המתלמד לכבוש אותו. ומפני זה הוכיח שלמה המוסרים החס כלם הוא וולתו. ומזאת התורה
בהזרה אמנם הם לכבוש תאות החמד כלם. וצריך למי שיבחר להיות אדם באמת לא בהמה בתאר אדם ותמונתו,
שישים כל השתדלותו לחסר כל צרכי החמד ממאכל ומשגל ומשתה וכעס וכל שאר המדות הנמשכות אחר התאוה
והכעס ויבוש מהם וישים לתן מדרגות לנפשו. אמנם מה שאי אפשר מבלעדיו, כמאכל ומשתה יסתפק מהן במועיל
ולפי צורך הפרנסה לא לפי התנאה, וימעט הרברים בנ"ג וחקבין עליו, כבר ידעת מאסם סעודה שאינה של

מצוה

נדק ויכלם על מי מנוחת היסוד עד יצא אל מנוחת ההלכה האמיתית ולא נחלת האוסר האמיתי: והדבק בשכל
האלהי. יחשוב חייך ידבק בשכל הפועל שהוא מותן הנורות: שנוגע בו. מה שהוא נגוע חולי בו: להיות אדם צלמת.
שלימות האדם ואשרו היא שלימות השכל העיוני שבו יצדל מן הצהימה לנעת האמת צפועל אלהים ומעשהו, וזה השלימות
לא יקרה האדם כ"א אצל תיקון המדות כעס ראשית חכמה יראת ה', לכן מי זה ירא אלהים וחסד הוא זה השלם צדק
ועדס

מצוה ושהחסידים כפנחס בן יאיר לא אכל כלל עם אדם והשתדל רבינו הקדוש שיאכל עמו ולא עשה. ואמנם
היין דינו כדין המזון בכונה אך הקיבוץ על השתייה המשכרת, ראוי שיהיה אצלך יותר חרפה מהתקבץ אנשים
ערומים מוגלי הערות נפנים ומתריזים ביום בבית אחד. וביאור זה כי היציאה עניין הכרחי אין לאדם תחבולה
לדחותה והשכרות הוא ממועשה האיש הרע בבחירתו. ונגות גלות הערות מפורסם לא מושכל והפסיד השכל והגוף
מיותר לשכל. ולזה צריך למוי שרוצה להיות אדם שירחיק זה ולא ידבר בו. ואמנם המשגל אינו צריך לאמר בו
יותר ממה שאמרתיו בפ' אבות- ממה שבא כתוב בתורתנו החכמה הטהורה ממאוס בו ואסור זכרו או לדבר בו
כלל ולא לשום סבה. וכבר ידעת אמרם שאלישע הנביא ע"ה אמנם נקרא קדוש מפני שלא היה חושב בו עד
שלא היה רוצה קרי. וכבר ידעת אמרם על יעקב ע"ה שלא יצא ממנו שכבת זרע קודם ראובן. אלו כלם עניינים
מקובלים באומה ללמד מדות אנושיות, כבר ידעת אמרם הרהורי עבירה יקשין מעבירה, ולי בפירושו פירוש
נפלא מאד, והוא שהאדם כשימרה אמנם ימרה מצד המקרים הנמשכים אחר החמר שלו כמו שבארתי שהאדם
לא יעשה מרי רק בבהמיותו, אבל המתחשבה היא מסוגלת האדם הנמשכים אחר צורתו, וכשיחשוב במרי ובעברה
ימרה בנכבד שבשני חלקיו. ואין חטא מי שעבר והעביד עבד סכל כחטא מי שהעביד בן חורין חשוב, כי זאת
הצורה האנושית וכל סגולותיה וכל כחותיה אין צריך להשתמש בהן אלא במה שהן ראויין לו להתדבק בעליונים
לא לרדת להשיג השפל. וכבר ידעת גודל האסור שבא אצלנו בנבלות הפה וזה ג"כ מחוייב, שזה הדבור בלשון
הוא מסוגלת בני אדם וטובה גמלה השם לאדם להבדילו בה משאר בעלי חיים כמו שאמר מי שם פה לאדם,
ואמר הנביא ה' אלהים נתן לי לשון למודים, ואין צריך שנשתמש בטובה החיה אשר נתנה לנו לשלמות ללמוד
וללמד, בגדולה שבחסרונות ובחרפה השלמה עד שנאמר מזה שיאמרוהו הגוים הסכלים הזונים בשויהם ודבריהם
הנאותים בהם, לא במי שנ' להם, ואתם תחיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וכל מי שישתמש במחשבתו או
בדברו בדבר מעניי החוש ההוא אשר הוא חרפה לנו, עד שיחשוב במשתח או במשגל ביותר מן הצריך לו, או
יאמר בו שירים, כבר לקח הטובה אשר גמלו השם אותה והשתמש בה ונעזר בה במרי הגומל אותו ועבר על
מצוותיו ויחיה כמו שנאמר בהם, וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל. ולי ג"כ מענה וסבה בקריאת לשונינו זה
לשון הקודש, ולא תחשוב שהוא הפלגה ממנו או טעות אבל הוא אמת, מפני שזה הלשון הקודש לא הונח בו שם
כלל

וחלפו נמשל כזהמות קדמה כי הוא זהמה צלורת אדם: ויסיס להם מדגרות לנפשו. ויסיס להם מדות כלומר עד פה
תצוה מדת הכעס ועד פה התאווה, כי כל המדות הם טעות כשישתמשו זהם כלואי צכל עת כפי המקום והמעשה
ועד ימורו צמדה נקראים תכונות מלשון הכנה כלומר שיש הכנה צנפס לכעוס או לרנות צלי בצול, וכאשר יגצלו בצצול
נקראים מדות. וכבר ציארנו זה צספר המדות שלנו (צחמיטי לראשון): וגמות גלוי העדוה מפורסם, כצד חצנו
המון צ"ל שהיא גנות ונתפרסמה זאת המחשבה ר"ל נתקצלה צכל האומות, אך השכל יאמר כי הוא זה כאשר משאל
האיצדים איך גנות צגיליו ואין כבוד צכסיו רק חס יתבהג צפעולת המשגל כלאוי לצל ירצה צגנות כן דעת החכמים,
אולם חני אומר שהטעם מחוייב כסיו, וזה כי אנוהו רואים רוצי הצ"ח או כלם שהטעם פעלה להם מכסה לעדותם,
הצנכים מכניסים עדרותם צצנעם ומעלימים אותם והנקצות מכסות אותן צצנצותיהם, והאדם חלק לו צצניה צה יסכיל
לעשות לו מכסה לעדותו. ויתכן שצצנצור זה נקראים איצדי התולדה צמין האדם צצס עדוה שענינו גילוי כמו עריה
תעור קשתך, וזה להיותם מגולים צצנעם יצורתם צאלם משאל"כ צצ"ח, יעוין צפת אמת סודם ערה: צצקריאת לשוננו
זה לשון הקדש. אמת כצצדי רש"י ז"ל כ"מ שאתה מולל גדר עדוה סס אמת מולל קדושה, ויתכן שנקרא לה"ק"ע"ש

מורה נבוכים

כלל לכלי המושגל לא מן האנשים ולא מן הנשים ולא לגוף המעשה המביא להולדה ולא לזרע ולא לציאה, אלו הדברים כלם לא הונח להם שם ראשון כלל בלשון העברית אלא ידברו בהם בשמות מושאלים וברמזות. והיה הזכרה בזה שאלו הדברים אין ראוי לזכרם שיושם להם שמות אבל הם עניינים שצריך לשתוק מהם וכשיביא הצורך מן האיש קראוהו גיד, והוא שם על צד הדמיון מאמרם וגיד ברזל ערפך, וקראוהו ג"כ שפכה מצדה פעולתו. והכלי מן הנקבה קבתה וקיבה שם האסטומכא, אבל הדחם הוא שם האבר מבני מעים שיעשה בו העובר, והציאה נקרא כן מוגרת יצא, ושם השתן מימי הנשים, ושם הזרע שכבת זרע, וגוף הפעולה המביאה להוליד אין לה שם כלל. מכנים אותו יבעל או ישכב או יקח או יגלה ערות לא זולת זה. ולא יטעך ישגלגלה שתחשבהו שם לפעולה אינו. כן כי שגל הוא שם הנערה המוכנת למושגל, נצבה שגל לימניך בכתם אופיר, ואמרו ישגלגלה לפי הכתוב עניינו יקחנה לנערה לוח העניין. והנה יצאנו בכלל הפרק מכוונת המאמר אל דברי מדרות וענייני דתות ג"כ אלא שהן אע"פ שאינם כולם מכוונת המאמר סדר הדברים הביא אליו:

פרק תשיעי

החמר מוחיצה גדולה ומסך מונע השגת השכל הנפרד כפי מה שהוא עליו, ואפילו היה החמר זך ונכבד ר"ל חמר הגולגלים, כל שכן זה החמר החשוך העכור אשר הוא החומר שלנו. ומפני זה כל אשר ישתדל ידעתנו להשיג השם הנכבד או אחד מן הדעות ימצא מוחיצה ומסך מבריל בינו לבינים. ואל זה היה הרמז בכל ספרי הנביאים שיש עלינו מסך מבריל בינינו ובין השם, והוא נסתר ממנו בענין או בחשך או בערפל או בעב וכיוצא באלו הדמיונות לחיותנו מקצרים מהשיגו מפני החומר. וזאת היא הכונה באמרו, ענן וערפל סביבוי, להעיד על היות המונע עכירות עצמינו, לא שהוא יתעלה גוף שיקיף בו עב או ענן או חשך או ערפל וימנע מראותו כפי מה

שבו נכתבו ספרי הקודש ר"ל תנ"ך שאין צד דברים של חול וכאלו נאמר לשון כתבי הקודש: אצל הדחם הוא שם האבר. הוא הנקרא בלשון תלמוד חס, כאמרם ז"ל אין פרה וחזירה יולדת ממלדים אלא כ מעלים האם שלה. וא"כ הדחם הוא אצל זולת האם שם בלשון תלמוד שמו דחם' כאמרם ז"ל וכותלי צית הדחם העמיקוה, גם נקרא פתה ככתובוה' פתה יערה. והנה אני אומר לחזק דברי הרב ר"ל שם דחם ופתה הם שמות מושאלים לזה האבר וזהה נקרא דחם מטעם הזה כמו ארמך ה', וכל הזה בלשון ארמי מתורגמת. רחיינו וכן שם דחמים זל"ה הוא הולאה על צ' מדות שחזרו לה' יחד כארבע הדואה בדת אהונו והם האהבה והעצבון ולכן הוא לקולס בלשון דחמים, והנה נקרא זה האבר בשם דחם ע"ש האהבה הטועה בלב הזכר לרצק צו, ועל זה הדרך נקרא שוק מטעם תשוקה, וכן נקרא פתה ע"ש פתוי שהזכר מתפתה בה ועל שם הפתוי האמור נקרא ג"כ פתיגיל, כמ"ש רש"י ז"ל, וכלם שמות מושאלים לל מוסכמים: שגל הוא שם הנערה. יתכן ששם הנערה העומדת להבעל נקראת שגל שהצעילה נקראת בשם המוסכס משגל כמו ואיש אחד ישגלגלה, איש לא שגלגלה, ואולי להיות שאיננו לשון נקיה. על כן צאה צקדי וצכתיו, ורמז צ"ל לא ישרו צעניו דברי הרב ז"ל צמה שאמר שהשם המיוסוס הוא חרפה לנו, כי כל פעל ה' הוא נאה ומטוב כשישתהגו צו כלואי, והגמות הוא לאדם דרכו הצלתי מתנהג צו כלואי או כשיצדק צו יותר מדלי, וזה טעם ויהיו שיהיה עדומים וגו':

פרק תשיעי. החמר מוחיצה גדולה. אחר אשר ציאר צקודס שהחומר הוא סבת ההפסק הגשמי יוסוף לבאר צוה שהוא סבת הפסק ההשגה ג"כ: ענן וערפל סביבו. המסך המצדיל צין העין הדואה וצין המיחה

הלך שלישי

מה שיראה מפשוטי מלות המשל. וכבר נכפל זה המשל עוד אמ' ישת חשך סתרו וכן הגלותו יתעלה בעב הענן חשך ענן וערפל היה גם כן ללמוד ממנו זה העניין, כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחר, והמראה ההוא העצום ואע"פ שהיה גדול מכל מראה נבואה ויוצא מכל היקש לא היה ללא ענין ר"ל הגלותו יתעלה בעב הענן אבל היה להעיר שהשגת אמתו נמנעת לנו מפני החמד החשך המקיף בנו לא בו יתעלה, מפני שהוא יתעלה אינו גוף. וידוע ג"כ ומפורסם באומה שיום מעמד הר סיני היה יום עב ויום ענן ומטר מועט, אמר ה' בצאתך משעיר בצערך משרה אדום ארץ רעשה גם שמים נמפו, ותהיה ג"כ היא הכונה באמרו חשך ענן וערפל, לא שהוא יתעלה יקיף בו חשך כי אין חשך אחר, אלא האור הגדול ההוא המתמיד אשר מושפע השופע מאתו מאיר כל מחשך כמו שנאמר במשלי הנבואה, והארץ האירה מכבודו.

פרק עשירי

אלו המדברים כמו שהודעתך לא ידמו העדר אלא ההעדר הגמור, אמנם העדרי הקנינים כולם לא יחשבו בהם העדרים, ויחשבו שכל העדר וקנין דינם דין שני החפכי, כעורן והראות, והמות והחיים, והם (כ"ח סס) אצלם כמו החום והקור. ולזה יאמרו סתם שהעדר לא יצטרך לפועל ואמנם הפעולה היא שצריכה פועל בהכרח, וזה אמת מצד אחד. ועם היותם אומרים שהעדר לא יצטרך לפועל, יאמרו לפי שרשם שהשם יסמא ויחריש ויניה המתנועע, כי אלו ההעדרים אצלם ענינים נמצאים. וצריך שנודיעך דעתנו אנהנו בו כפי מה שיוגדוהו העין הפילוסופי, והוא, שאתה יודע שמסיר המנוע הוא המנוע בצד אחד, כמו שהסיר עמוד שתחת הקורה ונפלה בכבדותה הטבעי, שאנחנו נאמר כי מסיר העמוד ההוא הוא הגיע הקורה, כבר נזכר בספר השמע הטבעי. ובוה הצד נאמר ג"כ למי שהסיר ענין אחד שהוא עשה ההעדר ואע"פ שהעדר אינו דבר נמצא, כי כמו שנאמר במי שכבה נר בלילה שהוא חדש החשך, כך נאמר במי שהפסיד הראות שעשה העורן, ואע"פ שהחשך והעורן העדרים ואינם צריכים לפועל. ולפי זה הפירוש יתבאר נאמר ישעיה, ויצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא דע

הנדאה, ויוחס על הרוב היותו מנסה למוחש אע"פ שהוא יותר קרוב הדעה מאלך לעין מהמוחש כמו שמש צענן אכסנו, וידוע שדיוק העין מן העין הוא דק צכמו ג' פדסאות ומן השמש כמה אלף אלפים פדסאות. והנה יאמר שהשמש מכוסה צענן. ועל זה הדרך יפורס אמרו ענן וערפל סביבו, וצפי' אמר ה' פקח כל את עיניו וידאה, ויגל ה' את עיני צלעס. וצוה תצין ונה שקלת המקוצלים יכנו אותו ית' צס חשך המוחלט כי הוא זה להעדר ההשגה צו, כי אנחנו כעטף לא נראה אור צהיר:

פרק עשירי. אלו המדברים. אחד שצריך צנה שקדם שכל הפסד הוא מלך החומר, והמבואר שכל הפסד הוא העדר, צה לצלר צנה מהות ההעדר, והיות כל העדר הוא דע ואינו מפעולת פועל: כמו שהודעתך. (צע"ג לראשון) (בהקדמה ה' ממה): העדר הגמור. הוא שלילת דבר מעלם מה שאין מליאות הדבר שהוא מחויב להיות צעלם שהוא כאמרנו צכותל שהוא נעדר הדאות והשמע; אולם העדר הקנין הוא העדר דבר מעלם מה שמליאות הדבר ההוא, מחויב להיות צעלם שהוא כאמרנו לרצון העור הוא נעדר הדאות וזולתם כיוצא צס. והנה יאמרו המדברים שהעדר הגמור אינו מפעולת פועל אצל העדר הקנין הוא מפעולת פועל ד"מ כל עוד יצא צו הסי' מקרה העורן כל הימים כמבואר (בשציעית לע"ג מראשון): הס אללס. כל"ל צלי וא', כי העעס שהעורן והדאות, או המות והחיים שסס העדר וקנין, דינס שוס אללס לחוס וקור שסס הפכיים, כי הקור אינו העדר החוס אלל הוא ימות צפני עלמו ואינו דומה צאמת לעורן שהוא העדר הדאות כמבואר (צ"ח למלות הגיון).

מורה נבוכים

רע, מפני שהחושך והרע העדרים. והסתכל איך לא אמר עשה חושך ולא עשה רע, מפני שאינם דברים נמצאים שתתלה בהם עשייה, ואמנם אמר על שניהם בורא, שהיא מלה שיש לה התלות בהעדר בלשון העברי. כמו שאמר בראשית ברא אלהים וגו' שהוא מהעדר, ודרך יחס ההעדר לפעולת הפועל הוא על זה הצד אשר זכרנו, ועל זה הצד ג"כ הבן אמרו, מי שם פה לאדם או מי ישום אדם או חרש או פקח וגו'. ואפשר לפרש בו פירוש אחר והוא, שיאמר מי הוא אשר ברא האדם מדבר או יבראהו נעדר הדבור, עניינו המציא החומר שאינו מקבל לקנין ההוא אי זה קניין שיהיה, כי אשר ימציא המדבר אחר בלתי מקבל לקניין מן הקניינים יאמר עליו שהוא עשה ההעדר ההוא. כמו שיאמר במוי שיכול להציל איש מהמות ועמד מהצילו יאמר עליו שהוא עשה לך שעל כל אחד מהדעות לא תתלה פעולות פועל בהעדר בלל; אמנם יאמר שעשה ההעדר במקרה כמו שביארנו. אבל הדבר שיעשהו הפועל בעצם, הוא דבר נמצא בהכרח אי זה פועל שיהיה ואמנם תתלה פעולתו בנמצא. ואחר זאת ההצעה עליך לזכור מה שכבר התבאר במופת, מהיות הרעות אמנם הם רעות בערך אר דבר אחר, וכל מה שהוא רע בחק נמצא מן הנמצאות הרע ההוא הוא העדר הדבר ההוא, או העדר ענין טוב מעניינו. ומפני זה אמרו גורח מוחלטת שהרעות כלם העדרים. והמשל בו באדם שמותו רע והוא העדרו, וכן חליו או עניו או סבלותו הם רעות בחקו, וכלם העדרים קניינים. וכשתסתכל בכל פרטי זאת הגורח הכללית, תמצאם שלא יחסר מהם אחד, אלא אצל מי שלא יבדיל בין ההעדר והקניין, ובין שני ההפכים, או מי שלא ידע טבעי העניינים כולם, כמו שלא ידע שהבריאות בכלל היא שווי אחד והוא משער המצטרף, ושהעדר הערך ההוא הוא החלי בכלל, והמות הוא העדר הצורה בחק כל חי. וכן כל מה שיפסד משאר הנמצאות הפסדו הוא העדר צורתו. ואחר אלו ההקדמות יודע באמת שהשם יתעלה לא יאמר עליו סתם שהוא עושה רע בעצם כלל, ר"ל שיכוון כונה ראשונה לעשות רע, זה לא יתכן, אבל פעולותיו כלם טוב גמור, שהוא אינו עושה רק מציאות וכל מציאות טוב, והרעות כלם העדרים לא תתלה בהם פעולה, רק בצד אשר בארנו בהמציאו חמר על הטבע הזה אשר הוא עליו, והוא חיותו מהעדר בו ההעדר לעולם כמו שכבר נודע. ומפני זה הוא סבה לכל הפסד ולכל רע. ולזה כל מה שלא המציא לו השם זה החומר לא יפסד ולא תשיגהו רעה מן הרעות, תהיה אם כן אמתת פעולת השם כולו טוב, אחר שהוא מציאות. ולזה ספר הספר אשר האיר מחשבי העולם ואמר, וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, עד שמציאות זה החומר השפל לפי מה שהוא עליו, מחבור המחייב למות ולרעות כולם, כל זה ג"כ טוב, להתמדת ההויה והמשך המציאות בבה זה אחר סור זה. ולזה פירש ר' מאיר והנה טוב מאד

ויש עוד מין העדר והוא הכח הקודם לכל הויה והוא המכונה בשם העדר המיוחד או העדר הקודם להויה. כמבואר (צ"ז ללאשון). וזהו תצין ההצדל צצין העדר הגמור וצין העדר הקנין, וצין העדר המיוחד שהוא העדר הקודם להויה: צורה שיהא מלה. כן אמרו ז"ל צספר הצביד שמלת צדיאה משמשת חידוש צדי צו ממש. וכבר כתבנו פי' ככין לזה הכתוב צפידושנו לצרכת יולד אור (ויעתד ילחם סי קמ"ג) עיין שם כי ויעילך מחד צהצנת צדי הצד צזה, ויעוין עוד מ"שכ (צפידושנו ללאשון מלאשון מכוזרי) צפידוש הכתוב כי שמש ומגן ה', כי משם תצין צדי זה הפקד והעמקת הצד קשה עלי כי צד הוא, אף כי כפל הצד הוא אף למותר: מי שלא יצדיל צין העדר וקנין. דומה להמדצד האמור. צדאש ה' וכבר אמרנו שהצדילס מצדאש (צ"ח להביות): היותו מחוצר צו ההעדר לעולם. וזה ההעדר יכונה צכתוצים צסם שטען, יען הוא משטה מדרך הטובה שהוא המציאות אל הדרך הרעה שהוא העדר המציאות וצהיות זה השטען עלם ההעדר כאמור, לכן נקרא מלאך המות, והוא השטען המצר צספר חיוב ולחיו ימות הצד צזה הפקד אשר זכור וזכרנו עוד (צכ"ג לזה). וצהיותו מחוצר צחומר צצד על כן אמר משוט צלחן ר"ל צחומר הצדן (שהוא שם משותף לצדצנת היסודות) שם ציתו, וצעצור היות העדר

מאד טוב מות לענין אשר העירונו עליו. וזכור מה שאמרתיו לך בזה הפרק והבינהו, ויתבאר לך כל מה שאמרוהו הנביאים והחכמים שהטוב כלו מפעולת השם בעצם, ולשון בראשית רבה אין דבר רע יורד מלמעלה:

פרק אחד עשר

אלו הרעות הנפלות בין בני אדם מקצתם אל קצתם לפי חכונות והתאוות והדעות והאמונות, כלם ג"כ נמשכות אחר ההערך, מפני שהם כלם מחויבים לסכלות ר"ל מהעדר החכמה, כמו שהסביר מפני שהו"א חסר הראות נכשל תמיד מחבל בעצמו ועושה חבורות לזולתו גם כן, מפני שאין אצלו מי שידרוהו הדרך, כן כמות בני אדם כל איש כפי סכלותו יעשה בעצמו ובזולתו רעות גדולות בחק אישי המין. ואלו היה שם חכמה אשר יחסה לצורה האנושית כיהם הכח הרואה ל העין, היו נפסקין נקיו כולם לעצמו ולזולתו. כי ביריעת האמת תסור השנאה והקטטה ויבטל הזק בני אדם קצתם לקצתם. כבר יעד אותו ואמר, וגר זאב עם כבש וגו' ופרה דוב וגו' ושעשע יונק וגו'. ואחר כן נתן סבתו ואמר כי הסבה בהסתלק השנאות והקטטות וההתגברות הו"א ידעת בני אדם בעת ההיא באמתת השם, אמר, לא ידעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דיעה א"ת ה' כמים לים מכסים, ורעהו:

פרק

העדר הטוב הוא ענין מקרי צלתי מכוון צענם צמלאות על כן יאמר ויצא גם השטן צמוכס, כאלו צא צמקרה צתוך הצאים: טוב מות. ל"ל שהמות הוא סבה להיות הדומם והסויה נכללת צטוב כאמור צזה, ועל כן שמו-הבעדל המיוחד בכלל ההתחלות הנמלאות שהם החומר והצורה וההעדר המיוחד כמצולד (צ"ל לראשון). אולם מה דלה ר"מ לדרוש זה מות? תדע וזכנת כי כמין חומר דצוי אחד דצוי דש המקדא הזה וזה כי טוב מאד הוא דצוי אחד דצוי שאינו אלא למעט צבד הטוב והוא צלמת דצוי שגם הרע נכלל צבד הטוב כי הנפש תשוב להיות עלם נצדל מחומר כמלאך אלהים, והבוף ישוב להיות דומם שהוא טוב גופני, וכי דצ לו צעונג יותד מסווי ל"חמ וירכו זה הסינה שאין עוכג למעלה ממנה ויהסין דומה לדומם כמעט, וגם התשוקה אל השכרות תעיד על טוב העונג הדוממי הנמשך ממנו. דע זה והצרכו: שהטוב כלו מפעולת השם. כאמור צמ"צ כי טוב צכל פעולה ישלמנה ית', וצזה תצין שאין שם שינוי צעצמו ית' ככתוב אני ה' לא שניתי, כי הוא ית' איננו עושה רק טוב והרע הוא העדר ואיננו מפעולת פועל ישיג למי שנעדר הכח לקבל הטוב כנעדר העינים שאיננו מקבל טוב אור השמש שאין הסינוי צשמש כ"א צהעדר עינינו כמ"ש כל זה צא לראשון מכוזרי צפי' ה' כי שמש ומגן ה', ועו"ש:

פרק אחד עשר. אלו הרעות. אחד אשר ציאר צקודס שהרעות הטבעיות הם העדרים, ציאר צזה שברעות אשר

מ"א מקלמם לקלמ צכונה, אש לתאות הברוח והסדרה לו לתאות ידושת נחלה, או צעצור דרעות ואמונות שונות וזולתם כלם סצתם העדר השכל. והנה כמו סצת האהבה צין אורחים היא שווי הרעות והמחשבות כמ"ש החוקק (צשני לשמיני מט"ה) ככה סצת השנאה הוא שינוי הרעות והמחשבות, ולפי ההנחה שכל שנאה וכל קנאה וכל תקלה וכל קטעה הוא מהעדר השכל, על כן ישנאו הסכלים את החכמים אך החכמים לא ישנאו את הסכל אדרבה יחמול עליו לרוע מזלו אשר לא חלק לו צצניק: דעת את ה'. מצולד הוא שהש"ית הוא עלם אחד עם החכמה כי אש איננו ככה יהיה מורכב ולא יהיה מחויב המלאות צצניקת עלמו ויתחייב העדרו. לכן מחויב מזה היותו עלם אחד פשעו עם חכמתו וכ"כ בחזרי (צשני לשני) ז"ל וקדא אותו חכם לצצ מפני שהוא עלם החכמה. והנה כעת הסכלים צל ידעו את ה' והמה חושצים מחשבות און שהש"ית הוא עלם זולת עלם החכמה ואין חפץ לו צחכמה על כן יחשצו שכל אורחי ה' מורכחים להיות שונאי החכמה וצזה ימלאו קצת אלהים, והפך זה כל אורח חכמה הוא שונא ה' וירחק מיסע, אך לעתיד תמלא הארץ דעה את ה' אז ידעו כלם כי הוא עלם אחד עם החכמה, או אז יהפך לצצס לאהבה את החכמה ע"כ לא ידעו ולא ישחיתו אש

מורה נבוכים

פרק שנים עשר

הרבה פעמים יעלה בלב ההמון שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות, עד שבהרבה מהילות רוב האומות ובשיריהם יכללו זה הענין, ויאמרו כי מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב אמנם דעותיו רבות ומתמידות. ואין זה הטעות אצל ההמון לבד רק עם מי שיחשוב שהוא חכם גם כן, ולא לר"י ספר מפורסם קראתו ספר אלהות, כלל בו משענויותיו וסכלותיו הרבה, ומכללם ענין בדהו והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב, שאתה כשתיקש בין מנהגות האדם ועוננו בעת מנהגתו עם מה שיקרהו מן המכאובים והחבלים הקשים והמומים ובמול האברים והמהומות והדאגות והצרות, תמצא שבמציאותו ר"ל מציאות האדם נקמה ממנו ורעה גדולה לו. והתחיל לאמות זה הדעת במיתו אלו הרעות אחת אחת, לחלוק על מה שיחשבו אנשי האמת מנמילות הסד ה' למציאותו וטובתו המבוארת, והיותו יתעלה הטוב הגמור בלא ספק וכל מה שיבא מאתו טוב גמור. וסבת זה הטעות כלה היות זה הסכל וחבריו מן ההמון לא יבחנו המציאות רק באיש מבני אדם לא זולת זה, וירמה כל סכל כי המציאות כולו היה בעבורו, וכאלו אין שם מציאות זולתו לבד. וכשיבואהו הענין בחלוף מה שירצה יגזור מהמציאות כולו רע, ואלו בחן האדם המציאות וצוירו וידע מיעוט חלקו ממנו התבאר לו האמת, ונגלה כי זה השגשג הארוך אשר ישתגעו בו בני אדם ברוב רעות העולם, אינם אומרים שהוא בחק המלאכים, ולא בחוק הגלגלים והככבים, ולא בחוק היסודות ומה שהורכב מהן ממוצא או צמח, ולא בחוק מיני בעלי חיים גם כן. ואמנם חלק מוחשבתם כולם לקצת אישי מין האדם, ויתמחו מזה אשר אכל מן המאכלים הרעים עד שהצטרע איך חלה בו זאת הרעה הגדולה ואיך נמצא זה הרע. וכן יפלאו ממי שהרבה המשגל עד שיכחו עיניו ויקשה בעיניהם כשנוגע זה בעורו ומה שרומה לזה. והבחינה האמיתית היא, שכל בני האדם הנמצאים כל שכן זולתו משאר מיני בעלי חיים, הוא דבר שאין לו שיעור כלל בערך אל המציאות כולו הנמשך, כמו שביאר ואמר אדם להבל רמה, אף כי אנוש רמה וכן אדם תולעה, אף שוכני בתי הומד, הן גוים למד מדלי וגו', וכל מה שבה בדברי ספר הנביאים מזה הענין הנכבד, גדול תהועלת ביריעת האדם ערכו, ושלא יטעה ויחשוב שהמציאות היה בעבורו לבד. אבל המציאות לפי דעתנו הוא מפני רצון הבורא, אשר מין האדם הקטן שבו בערך אל המציאות העליון, ר"ל הגלגלים והככבים, אמנם בערך למלאכים איך יהיה ערך ע"ד האמת בינו ובינם? ואמנם האדם הוא נכבד מכל מה שבעולמינו זה התחתון, ר"ל מכל מה שהורכב מן היסודות. ועם זה ג"כ מציאותו הוא טוב גדול לו וחסד מה' במה שיהרו בו והשלימו, ורוב הדעות הנפולות באישי הם מעצמם, ר"ל מאישי בני אדם החסרים, ומחסרונותנו נצטק ונבקש עוד, ומחרעות נעשה אותם בעצמנו בבחירתנו נכאב וניחסהו לשם. חלילה לו כמונו! כמו שבאר בספרו ואמר שחת לו לא בניו מומם וגו', ובאר שלמה ואמר, אולת אדם תסלף דרכו, וביאר זה שכל רע שימצא האדם ישוב אל אחד משלשה מינין:

המיין

צאחיו כי יטמוו הדעות וצהשתוות הדעות כן תדצה וכן תפרוץ האהבה צנייהם, ככתבו ופרסו ורובו תרעיקה יחד וגו' והוא משל על השונאים זה את זה:

פרק שנים עשר. הרבה פעמים. אחר שביאר מהות השטן הנאמר צספר איוב צא לרמוז צזה יסוד הספר ומתוהו על מה העצבו אלמיו. והסנה ילמוהו כי הוא נחמד משלי יחוקד על הרעות הסוות צאישי צני האדם מה הסה הוא המעט הוא אם רב, וצמקוס איוב הקיס את אל'לאוי אשר סניהם נעקו מלכות רצות ורעות אשר הסג וסיגו אישי צ"א על לא חמס צכפס: עד שהלטרע. רומז אל אמרו ויך את איוב צשחק רע: שחת לו לא. פי שחת הוא שס ע"מ והכרצ

אין

המין הא' מן הרע הוא מה שיקרה לאדם מצד טבע ההויה ותחפסדו, ר"ל מאשר הוא בעל חמר כי מפני זה יאדע לקצת בני אדם מוכנים גדולים ובטול אברים בכלל היצירה, או מתחרשים משנויים שאדעו ביסודות מאויר הנפסד, או הברקים העצומים הנקרא בל"עו לנב"יש, או שקיעת מקומות. וכבר ביארנו שהחכמה האלהית חייבה שלא תהיה הויה כ"א בחפסדו, ולולי זה התפסד האישי לא תהיה הויה נמשכת. ההויה המינית. הנה כבר התבאר גמילות החסד ותניית הטוב הגמורים ושפע הטובה. ומי שירצה שיהיה בעל בשר ועצמות ולא יקבל מעשה ולא ישיגוהו דבר ממשוגי החמר אמנם ירצה לקבץ בין שני התפכים והוא לא ישער בזה. וזה שהוא ירצה להיות מקבל מעשה לא מקבל מעשה, שאלו היה בלתי מקבל למעשה לא נתהוה, והיה הנמצא ממנו איש לא אישי מין. ואמת המאמר שאמל גל"נו במאמר השלישי מן הספר הנקרא תועלות האברים, לא תיחל נפשך בשקר שיהיה אפשר להיות מדם הנדות ושכבת הזרע בעל חיים שלא ימות ולא יכאב או תדיר התנועה או בהיר כשמשו. וזה המאמר מגל"נו הוא הערה על חלק מגזרה כללית. והגזרה היא שכל מה שאיפשר שיתהוה מאי זה חמר שיהיה, יתהוה על השלמות שאפשר לו להתהוות מן החמר ההוא המיני, וישג אישי המין מן החסרון כפי חסרון חומר האישי ההוא. ותכלית מה שאפשר להתהוות מן הדם והזרע, והשלם שיהיה מהם הוא מין האדם כפי מה שנודע מטבעו שהוא חי, מדבר, מת, ואי אפשר לזה המין מבלתי רע שימצא לו. ואתה תמצא עם זה שהרעות אשר ימצאו בני האדם בזה המין מעטים מאד מאד ולא יהיו אלא לעתים רחוקים, שאתה תמצא מדינות שיש להם אלפים שני' לא נשקעו ולא נשרפו וכן יולדו אלפים מבני אדם בתכלית הבריאות, ולא יולד בעל מום רק על דרך פלא ועל צד זרות. ואם יתגבר המתגבר ולא יאמר על צד זרות הוא מעט מאד ואינו לא חלק מק' ולא חלק מאלף מן הנולדים בתכלית השלמות:

המין הב' מן הרעות הוא מה שיאדע לבני אדם מקצתם לקצתם בהתגבר קצתם על קצתם, ואלו הרעות יותר מרעות המין הראשון, וסבותם רבות וירועות וחס' ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה. ועם זה אינה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההויה זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל; אבל מציאותו ג"כ מעט, כאיש שיתנכל את איש להרוג או לגנוב ממונו בלילה, ואמנם יכול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה ג"כ אינו ברוב מה שבישוב:

המין

מין זהם והעטם ההשחתה הכרחי צעולם אינם מפעולותיו ות' לזיותם העדריים כמו שקדם, אבל ההשחתה וההעדד כדרך צעקנות צמיו צעזול חזודם צחומד: אולת אדם. ידמו אל הרעות הצלות מקלת צ"א לקתם שסנתם העדד הסכל כאמור צקודס:

המין הא'. ישים מחלקות הרעות שלשה ראשים, וישים אותותיו אותות כי לא רצים הם הרעות צכל מין מהם, וילאם לךס מאל ות', והנה המין הא' מהרעות הם הנמשכים מפאת החומד כמו געמי צמי אדם אשר יקרו מהשינויים. ההויס ציסודות אס מאויר מעופש, או מדעמים ואצמי אלגזיס ושקיעת הארץ, וחולתס: וולוי זה הספסד האישי. עדך האיזרים אל כלל האדם שזה לערך האישים עם כלל המין כלו, לכן כמו שרפאת כלל הגוף צהקות הדס או צכדיית אצד אהך שהוא יותר נעלה לגוף ממותו כלו, ככה הספסד איזה אישים פרטיים למען קיוס המין הוא הטוב לו ככתוב צשפך דס ורדת נחם ירפאו מחלה איס וגו' (אסוף ח"צ פ'): מקבל מעשה לא מקבל מעשה. ר"ל ירצה לקבל מעשה הטוב לא הרע, ורומז אל מאמר איזו גס את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל:

המין הב'. וסבותם רבות. כמו אהצת הנלוח והסדרה ואהצת האושר וקחת הון הזולת וחולתס כלס הסנה הראשית לאלה הרעות הוא העדד הסכל אשר אין לעשות תחצולה להנצל ממונו אלה הרעות יען נעדרי הסכל הם רצים מאד על צעלי הסכל עד אפס כח לצעלי הסכל לעזור צסכליס על כן ילא משפט מעוקל:

המין

מורה נבוכים

המין הג' מן הרעות, הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעלתו בעצמו, וזהו הרוב. ואלו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יצקו בני אדם כולם. וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחטא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לגנות בעל המאורע על מה שיאדע לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר, מידכם היתה זאת לכם. ועל זה נאמר, משחית נפשו הוא יעשנה. ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה, אולת אדם תסלף דרכו וגו'. וכבר ביאר ג"כ בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו והוא אמרו, לבד ראה זה מציאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והם בקשו חשבונות רבים, וחשבונות החם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות. ועל זה המין נאמר, כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימציא זה המין מן הרע ואמר, כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המוגנות כלם ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המוגנות ויהיה סבה לכל החליים והמכות הגשמיות והנפשיות. אמנם הל"י הגוף הם מבוארים, אבל הל"י הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים. האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הגוף מאשר הוא כח גשמי, כמו שכבר נאמר שמדות הנפש נמשכות אחר מוג הגוף. והצד הב' הוא היות הנפש מרגלת בדברים שאינם הכרחיים וישוב לה טבע הזקק להשתוקקה למה שאינו הכרחי לא בהשאר האיש ולא בהשאר המין, וזאת התשוקה הוא ענין אין תכלית לו. אמנם ההכרחיים כלם הם מתי מספר בעלי תכלית אבל המותר אין תכלית לו, והוא שאם תתאוה להיות כל"ך מוכסף ותלא היותם מזהב יותר נאה, ואהר"ל עשאו מספיר, ואפשר שיעשו ג"כ מנופק, או מאודם, או מכל מה שאפשר למוצאו, ולא יסור סכל הע המחשבה מהיותו בצער ואנחה על אשר לא ישיג לעשות מה שיעשהו פלוני מן המותרות, וברוב יכנים עצמו בסכנות עצומות ברכיבת הים ועבודת המלכים, ותכלית כונתו בזה להשיג אל אלו המותרות שאינם הכרחיות. וכשיאדעו לו המאורעות בדרכים החם אשר ילך בהם יתדעם מוגירת השם ומשפטי, ויתחיל לגנות הזמן ויתמהו ממינועו דינו איך לא עזרו להגיע אל מזמן גדול, יקנה בו זין הרבה שישתכר בו תמיד, ופלגשים רבות מזוינות במיני תכשיט זהב ורקמה ואבנים טובות, עד שיעור רוחו למשגל ביותר מאשר ביכלתו, בעבור שיהנה באלו תכלית המציאות אמנם הוא הנאת זה הפחות לבד. עד כה חגיע טעות החמון, עד שהלאו השם בזה המציאות אשר המציא בזה הטבע המחייב לאלו הרעות הגדולות לפי דמיונם, להיות הטבע ההוא בלתי עוזר כל בעל מדה רעה להשיג אל דעתו, עד שגיע לנפשו חרעה תכלית תאוה אשר אין תכלית לה כמה שביארנו. אמנם החשובים החיובים כבר ידעו חכמת זה המציאות והבינתו, כמו שביאר דוד ע"ה ואמר, כל ארחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו. אמר שהם אשר שמרו טבע המציאות ומצורת התורה וידעו תכליתם התבאר להם צד החסד והאמת בכל, ולזה שמו תכליתם מה שכוון בהם מאשר הם אדם והוא ההשגה, ומפני הכרחי הגוף יבקשו צרכי ההכרחיים להם לאכול ובגד ללבוש מבילתי מותר, וזה דבר קל ויגיעו אליו כל אדם במעט טורח כשיספיק להם ההכרחי. וכל מה שתראהו מקשי זה הענין וכבידותו עלינו הוא

מפני

המין הג' סבות רעות זה המין הוא התשוקה להרצות צמותותו בכל מוחם מחמת המוחשים, כמו הרעות המוסבות מצדו איכלה והסתיה אשר לא כדת הצדיקות או נרצו המסגל והממונים ממנו, או מרוד הטורח באסיפת הסון הצלתי מוכרה וכונל צו: חשונות רצים. לצוי העסק בהשגת המותרות להתפאר צם ככתוב ויעש צירושלים חשונות: עד שהלאו השם. שאמרו לפי דעתם שהש"ת לואה מתת לכל איש די טרף חקרו יען לא הביעו לקימי המותרות

מפני המותרות, בבקשת מה שאינו הכרחי יקשה אפי' מציאות ההכרחי, כי כל אשר יתאווה האדם יותר מותרות יחיה העניין יותר כבד, ויכלו הכחות והקנינים במה שאינו הכרחי ולא ימצא הכרחי. וצריך שתבחן עניינו במציאות, כי כל אשר העניין יותר צריך לב"ח הוא נמצא יותר ויותר בהנס, וכל מה שימעט צורך הכרחי, הוא נמצא יותר מעט והוא יקר מאוד, כי העניין הכרחי לאדם על דרך משל הוא, האויר, והמים והחמון, אמנם צריך האויר יותר חזק שאם יפקדו קצת שעה ימות, אבל המים יעמד בלעדיו יום או יומים, והאויר יותר נמצא ויותר בזול בלא ספק, וצריך המים יותר מצריך החמון כי כשישתה ולא יאכל יעמדו קצת בני אדם ארבעה ימים או חמשה מבלתי חמון, ואתה תמצא המים בכל מדינה ומדינה יותר נמצא ויותר בזול מהחמון, וכן ימשך העניין במזונות מה שהוא צריך יותר נמצא יותר ויותר בזול במקום ההוא ממה שאינו הכרחי, אמנם המוסק והענבר והאודם והברקת אינו חושב, שאחד משלמי הדעת יחשוב שיש לו צורך גדול לאדם אלא לרפואה, והנה יעמדו במקומם ובמקום הדומים להם הרבה מן העשבים ומן העפרים. והו פרסום גמילות חסדי השם ית' למציאותו ואפי' בחיק זה החי החלוש. ואמנם פרסום ישרו והשוותו ביניהם מבואר מאוד, כי אין בהויה ובהפסד הטבעי איש מכל שאר מיני ב"ח שיתיחד בכה מיוחד בו או באבר נוסף על איש אחד ממינו; אבל הכחות כלם הטבעיות והנפשיות, והחיוניות והאברים הנמצאים בזה האיש הם הנמצאים באחד בעצם, ואם יש באחד מהם חסרון הוא במקרה מעניין מתחדש ממה שאינו בטבע וזה מעט כמו שבארנו, אין יתרון כלל בין האיש החולכים על מנהג הטבע, אלא מה שהוא מחוייב מצד התהלה הכנות החמרים, אשר הוא הכרחי לטבע חסר המין החוה, לא כוון בו איש מבלתי איש, אמנם היה זה אצלו כיסי מר דרוד רבים ובגדים מוחזבים וזה חסר זה המותר מן הפרנסה אין על בו ולא חמס, ולא מו שהגיע אל זה המותר שלט בדבר מוסף בעצמו ואמנם הגיע לדמיון מוכזב או לשחוק, ולא זה החסר מותר הפרנסה חסר דבר מחוייב, לא העדיף המרבה והממעט לא החסיר איש לפי אבלי לקטו, והו על הרוב בכל זמן ובכל מקום ולא תביט לזר כמו שביארנו. ולפי שתי הבחינות האילו יתבאר לך חסדי השם ית' על בקוואו מהמציאו הכרחי על חסר והשוותו בין אישי המין בבדיאתם, ולפי זאת הבחינה האמיתית אמר אדון הנביאים, כי כל דרכי משפט, ואמר דוד כל ארחות ה' חסד ואמת וגו', כמו שביארנו, ובבאר אמר דוד טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, כי המוצאתנו הוא הטוב הגדול הנגמור כמו שביארנו ובריאת הכת המנהיג לב"ח היא הרחמים עליו כמו שביארנו:

פ ר ק ש ל ש ה ע ש ר

הרכבה נכונה מן השלמים בבקשת תכלית זה המציאות מה הוא? והנני מבאר לך איך תבטל זאת השאלה לכל אחת מן הדעות, ואומר כל פועל שיעשה בכוננה, אי איפשר לדבר שהוא אשר עשה מבלתי תכלית אחת בגללה עשה, וזה מבואר לא יצטרך למופת לפי העיון הפלוסופי, וכן הוא מבואר גם כן שהדבר אשר נעשה

המותרות כפי תאותם: והוא ההשגה. ד"ל תכלית מלימות האדם ואשר הלחמו היו השגת החכמה אשר יסד ה' פועל כפיו על כן ימעט זה השגת המותרות למען יחי' פניו אל השגת תכליתו: יקשה אפי' מלימות הסכסמי. וכן ילאה זה השגת המותרות ולא יעזוב כח להשיג המוכרח ככתוב אל תרצ צעונג סן תקון צעונג (אסוף):

פרק שלישה עשר. הרבה נכונה. אחד שזאלר צמה שקדם חומר העולם שהוא סבת ההפסד והדעות כלם, ולורתו הוא סבת הסו' והעו' וצמה שקדם להס' דבר מעולם העולם שהוא הס' ית', הנה הגיע

מורה נבוכים

נעשה ככוונ' הוא מחודש אחר שלא היה, וממה שהוא מבוואר מאד גם כן ומוסכם עליו שהמחוייב המציאותי אשר לא נעדר כלל ולא יעדר לא יצטרך לפועל, וכבר בארנו זה, ולחיותו בלתי פעול בטלה מעליו בקשרת התכלית. ולזה לא יאמר מה תכלית מציאות הבורא ית', אחר שהוא אינו דבר נברא, הנה כבר התבאר לפי אלו ההקדמות שהתכלית אמנם יבוקש לכל מחודש שנעשה בכונת התחלת שכל, ר"ל למה שיש לו התחלה שכלית מתחייב בהכרח שתבוקש סבת התכלית מה היא; אמנם הדבר שאינו מחודש לא יבוקש לו תכלית כמו שזכרנו. ואח' זאת ההצעה דע שאין דרך לבקש תכלית לכלל המציאות לא לפי דעתנו האומרים בחרוש העולם, ולא לפי דעת אר"ם"טו בקדמות, וזה שלפי דעתו בקדמות העולם לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם, כי לא יתכן, לפי דעתו שיאמר מה תכלית מציאות השמים? ולמה היו בזה השיעור וזה המנין? ולא למה היה החמד כך? ולא מה תכלית זה המין מבעלי חיים או מן הצמחים? כי הכל אצלו על צד החייב הנצחי אשר לא סר ולא יסור, ואע"פ שהחכמה הטבעית החקור על תכלית כל נמצא טבעי, אבל אינה התכלית האחרונה אשר דברנו בזה הפרק בה. מפני שמבוואר הוא מאד בחכמה הטבעית, שאי אפשר לכל נמצא טבעי מבלתי תכלית אחר, וזאת הסבה התכליתית והיא הנכבדת שבסבות הארבעה תעלה ברוב המינים, ואר"ם"טו אומר תמיד בפירוש שהטבע לא יעשה דבר לבטלה, ר"ל פעל טבעי אי אפשר לו מבלתי תכלית אחת. וכבר ביאר אר"ם"טו שהצמחים נבראו בעבור ב"ח, וכן באר במקצת הנמצאות שזה מפני זה וכ"ש באב"י בעלי חיים. ודע שמציאות זאת התכלית בעניינים

העת לרצו מתכלית העולם, לידע ולהודיע עממות ארצות. והנה יאמר הרב ז"ל שאין שם תכלית אחרת למציאות העולם בכלל לכל אחת מהדעות, למה שהתכלית נמשך אחר כוונת הפועל צמטתהו לאיזה תכלית כיוון צפעלו אחרו, וא"כ הפעולות שלא נעשו ככוונת אין תכלית להם, כי אם אין כוונת תכלית מנין? והלא תראה שצמטתהו דיו צמקרה על היידי ונעשו צמיידי קוים ונקודות ממקרה. השפיעה אזי לא יבוקש תכלית לניוד הנקודות ההם אחר שלא נעשו ככוונת מהפועל. ולפי זאת ההקדמה יאמר הרב ז"ל צהיות שהעולם נעשה צלי כוונת כי אם צחיו צדעת אר"ם"טו, וצדו צדעתנו, וצ"ו צדעת לא היה שם כוונת, לכן צעלה שאלת התכלית לכלל המציאות. וכבר דבר צו הרב ז"ל (צ"ח לשני) צהיות הדרך הצ' יעווין מה שכתבנו שם: אבל אינה התכלית האחרונה. והצדל צצין התכליתיים הראשונים לאחרון מצד צ' צט' למלות הגיון) כי הוא זה אשר אין עוד לשאל עליו שאלת למה או מה תכלית מציאותו צמציאות, הראשונים ישאלו צחלקי המציאות וצדדים שהם זה מפני זה כאמרנו מה תכלית מציאות העולם? תהי' התשובה כדי שיהיו מוון לצ"ח, וישאל עוד ומה תכלית מציאות הצ"ח? ותהי' התשובה למען יהיו עוד לאדם, הסוקים לרכוש והצדק לחרוש, החתול לטרוף העכברים המעיקים לו, השממית לטרוף הצבאים המעיקים לו, וכיוצא צו צולת אלה הצ"ח הם אם לעוד לאדם או להסוד הדיוק ממנו לדעת האומרת שכל הנמצאים הם צצבור האדם, ואח"כ ישאל ומה תכלית מציאות האדם? ותהי' התשובה כדי לעצור את ה' ולהשכיל צאמתו (ר"ל שתכלית מציאות מין האדם הוא למען מציאות השלם צו כי הוא צאמת מצד המין האנושי אשר כל הנמצאים וכל צני האדם לא נצדאו אלא לנות להם כצמטת צ"ל הפך דעת הסכלים האומרים מי עוד כצמטת וצ'?), ואחר ישאל ויאמר ומה תכלית עצור ה' והשכלת אמתו? ותהי' התשובה כדי שיתקיים העולם כי על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה וכו', ואחר ישאל ומה תכלית קיום העולם (אחר שאין שם כי אם הוא ית' ומציאות העולם בכלל והוא ית' לא יוסף שלימות צמציאות העולם ולא יחסר צבעדרו כי הוא ית' לא יקנה שלימות מוצלתו כמצד לכל מקובל ופילסוף)? ותהי' התשובה כן דמה ה' ר"ל שהוא ית' דוזה צקיומו של עולם. ואז ישאל ומה תכלית לרונו צקיומו ש"ע? ויענו צעלי החידוש כן דמה ואין טעם צדוון (וזה מוכרח כי לר"י יהיה שם תכלית ועטם צדצד יתחייב צ"כ מזה קדמות העולם כאמר (צ"ד לשני) דרך הצ' לתלמידי אר"ם"טו), כאשר על זה השיב הרב ז"ל תשובתו האמורה (צ"ח תשס), ויענו צעלי הקדמות כן התחייב ממנו העולם כהתחייב

חלק שלישי

יד

בעניינים הטבעיים, הביא הפילוסופים בהכרח להאמין בתחלה אחת זולת הטבע, הוא אשר יקראו אריס"טו התחלה שכלית או אלהית ואשר יעשה זה מפני זה. ודע כי מן הגדולה שבדאיות על חרוש העולם למו שמודה על האמת הוא מזה שיעמוד עליו המופת בנמצאות הטבעיות, כי לכל דבר מהם תכלית אחר וזוהו מפני זה והיא ראייה על כוונת מכוון ולא יצויד כונה רק עם התחדשות מחדש. ואשוב אל כוונת הפרק והיא הדברים בתכלית אומר כי כבר באר אריס"טו שבעניינים הטבעיים יהיה הפועל והצורה ותכלית אחד ר"ל אחד במין, והוא שצורת האובן על ד"מ היא העושה לצורת הנדך בנו והדבר אשר עשתה הוא נתינת צורה ממינה לחמד הנדך ותכלית הנדך שיחיה בו צורה אנושית. וכן אצלו כל איש מאישי המינים הטבעיים הצריכים להולדה, כי השלש סבות בהם ממין א', וזה כלו הוא התכלית הראשונה. ואמנם מציאות תכלית האחרונה לכל מין, חשב כל מדבר בטבע שא"א מבלעדו; אמנם ידיעתה דבר כבר מאד, כ"ש תכלית המציאות בכללו. ואשר יראה לי מדברי אריס"טו שהתכלית האחרונה אצלו לאלו המינים, הוא התמדת ההויה וההפסד, אשר אי אפשר מבלעדיהם בעבור המשך ההויה בזה החומר אשר אי אפשר עמידת אישיו ושיתוהו ממנו תכלית מה שאיפשר לו. והויה ר"ל השלם שאיפשר להתהוות ממנו, כי הכוונה האחרונה הוא הגיע השלמות. ומבואר הוא שהשלם שאפשר מציאותו מזה החומר הוא האדם, והוא סוף אלו המורכבות והשלם שבהן, עד אם יאמר כי כל הנמצאות מתחת גלגל הירח הם בעבורו יהיה אמת מזה הצד, ר"ל להיות תנועות המשתנה מפני ההויה להגיע השלם שאפשר להיות. א"כ לא יתחייב אריס"טו שישאל מה תכלית מציאות האדם לפי דעתו בקדמות העולם? כי התכלית הראשונה אצלו לכל איש מהודש שלמות הצורה המינית ההיא, א"כ כל איש שנשלמו בו הפעולות המחייבות לצורה ההיא, כבר הגיע תכליתה בשלמות ובתמימות, והתכלית האחרונה למין התמדת זאת הצורה בתמשך ההויה והפסד עד שלא תסור הויה שיקרה להמצא בה השלם שאיפשר להיות, וכאלו העניין מבואר כי לפי דעת הקדמות תבטל שאלת התכלית האחרונה למציאות בכללו. אמנם לפי דעתינו בחרוש העולם בכללו אחר ההעדר, יש הושבים שוארת השאלה מחוייבת, ר"ל בקשת התכלית לכל זה המציאות, וכן יחשבו שתכלית המציאות כלו מציאות מן האדם לברו לעבוד את השם, ושכל מה שנעשה אמנם נעשה בגללו, עד שהגלגלים אינם סובבים רק לתועלתו ולהמציא צרכיו. וקצת פשוטי ספרי הנביאים יעורו זאת המחשבה הרבה, לשבת יצרה, אם לא בריתי ינמס ולילה וגומר, וימתחם כאהל לשבת ונול, ואם הגלגלים היו בעבור האדם כל שכן שאר מיני בעלי חיים והצמחים. וזה הדעת כשיחקר כמו שצריך למשכילים שיחקרו הדעות, יתבאר מה שבו מן הטעות, והוא שיאמר למו שיאמין זה שהכל מפני זאת התכלית כלומר מציאות האדם, אם תבוא יכול שימצאו מבלתי אלו התצעות כולם או אי אפשר שימצא אלא אחריהם. ואם יאמר אומר שאיפשר ושהשם יכול להמציא אדם מבלתי שמים ע"ד משל, יש לשאול

א"כ

האור מהשם שלי כוונה, ואין תכלית לחיוב שלי כוונה. והכך רואים ששאלת התכלית האחרון לכלל המציאות צעלה צין לצעלי הסדוק צין לצעלי הקדמות כמו שכתב הרב ז"ל. דע זה המשל כי הוא יאיר לך הדרך בהבנת זה הפרק: התחלה אחת זולת הטבע. כן כתב הכותב (צ"מ"ל לראשון) ז"ל אמר הסדר כן הוא יאיר לך הדרך בהבנת זה הפרק: ע"ד החמור וכו', מצוי שמיחס להם חכמה, אצל הליוד, וכל אשר יש בו חכמה לכוונה לא ימיחס כי אם לחכם יוכל תעור, עכ"ל: שבעניינים הטבעיים, לאמקוי צעמיים המלאכתויים שאין שלשם אחד: שהתכלית האחרונה אללו. ר"ל צד תפקד השאלה לאמר מה תכלית התמדת ההויה וההפסד? כי התשובה אמריה תאמר כן היא מחוייבת ממנו יתנדך מאז ומקדם: לעבוד את השם. כ"כ הרב ר' מאיר נח בנאי צלאשון לראשון מעבודת הקדוש:

לא

מורה נבוכים

א"כ מה תועלת באלה הדברים כולם? א' שאינם התכלית אבל הם מפני דבר שאיפשר המצאו מבלתי אלו כלם, ואפילו אם היה הכל בשני האדם ותכלית האדם לעבוד השם כמו שנאמר, השאלה קיימת והיא מה התכלית בהיותו עובד והוא יתעלה לא יוסף שלמות עם יעבדוהו כל מה שברא וישגוהו תכלית ההשגה, ולא ישגוהו חסרון אם לא יהיה זולתו נמצא כלל. ואם יאמר אומר אין זה לשלמותו אבל לשלמותנו כי הוא הטוב לנו והוא שלמותנו, תתחייב ההשאלה בעצמה ומה תכלית מציאותנו בזה השלמות? א"א בהכרח מבלתי שיוגע הענין בנתיני התכלית אלא כן רצה השם או גור' כן חכמתו והוא האמת. וכן תמצא חכמי ישראל סדרו בתפלותיהם באמנם, אתה הבלדת אנוש מראש ותכירוהו לעמוד לפניך מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך, הנה בארו שאין שם תכלית אלא רצון לבד. ואחר שהענין כן ועם אמונת החידוש, א"א מבלתי שנאמר שיכול היה להמציא בחילוף זה הנמצא סבותי ומסובביו, ותתחייב לו ההרחקה להמצא כל מה שנמצא זולת האדם ללא תכלית כלל, אחר שהתכלית המכוונת והיא האדם איפשר המצאו מבלתי אלו כולם. ובגלל הדבר הזה הדעת האמיתית אצלי לפי האמונת התורנית והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא נאמין בנמצאות כולם שהם מפני מציאות האדם, אבל יהיו ג"כ שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמן לא מפני דבר אחר. ותבטל ג"כ שאלת התכלית בכל מיני הנמצאות, ואפילו לפי דעתנו בחידוש העולם, שאנחנו נאמר כל חלקי העולם המציאם כרצונו, מהם מכוונים לעצמן, ומהם מפני דבר אחר, האחד שהוא מכוון לעצמו, וכמו שרצה שיהיה מין האדם נמצא, כן רצה שיהיו השמים וככביהם נמצאים, וכן רצה שיהיו המלאכים נמצאים, וכל נמצא מהם אמנם כוון בו עצם הנמצא ההוא, ומה שאי אפשר מציאותו אלא אחר הקדמות דבר המציא הדבר ההוא תחילה, כהקדים ההרגשה לשכל. וכבר נאמר זה הדעת ג"כ בספרי הנבואה, אמר, כל פעל ה' למענהו, אפשר שיהיה זה הכנוי שב אל הפועל ואם יהיה שב אל הפועל יהיה פירושו למען עצמו יתעלה, ר"ל רצונו שהוא עצמו כמו שהתבאר בזה המאמר. וכבר בארנו שעצמו יתעלה יקרא ג"כ כבודו באמרו, הראני נא את כבודך, הנה יהיה ג"כ אמרו כל פעל ה' למענהו כאמרו כל הנקרא בשמי לכבודי בראתי יצרתיו אף עשיתיו, יאמר כל מה שיוחס לפעולתי אמנם עשיתיו למען רצוני לא לזולת זה, ואמרו יצרתיו אף עשיתיו. הוא מה שבארתי לך שיש נמצאות א"א מציאותם אלא אחר מציאות דבר אחר, אמר אני יצרתי את הדבר ההוא הראשון אשר א"א מבלתי

לא יוסף שלימות. אדרבה מגיעות יותנו זו בהיותו נשלם על ידו זולתו: אין זה לשלמותו. כ"כ הרי' ז"ל צפ"ח דיש כללים ודיש עגולים ויושר שתכלית הצדיקה היתה למען הטיב למשכילי העם בהדלותו אותם שלימותו, ועיוין מ"שכ (צ"ח לטני) והנה אם אמנם אמת הדברים שכל מיני הנמצאים לא נבראו אלא לזאת לזה השלם צדקם הרוואה את כבודו ית' ושלימותו לפי שלימות היצורים אשר צמליאות העם אף לדעת צעלי החדש כמ"ש הדב' ז"ל צמה שקדם, מכל מקום אין זה התכלית האחרון, כי השאלה אמריה תאמר ע"כ, וכ"כ למען צאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' לך כן חסד ה', ר"ל אין טעם ותכלית צדקן וחסן, וכ"כ למען צאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד וגו', כי צאלה חפתי נאום ה' (ימיו' ט'), פי' צדיקת השלימים אלה החסדים אשר אני כוהב עם כל נולד צוה אני חסן, ואין טעם צדקן, באמור. ואולי גם הרי' ז"ל אין כוונתו בתכליתו זה על התכלית האחרונה הכוללת צדיקת כל המליאות, אצל כוונתו על צדיקת אלה היצורים אשר איתנו צעולם אחד מהם כלם צעור מליאות השלם צדקם אשר מחזה שדי יחזה על פי צדיקת שלימות מפעליו אשר איש כזה הוא מצד הצדקאים ופדויים, ואפוא כחמרת ז"ל צדקיות, שצביל התורה וישלאל שנקראים ראשית: שז אל הפועל. ר"ל לתכלית הפועל אשר הוא צדק

מבלתי הקדימו, כחמור ע"ד משל לכל בעל חמור, אחר עשיתי בדבר ההוא הקודם או אחריו מה שחיה כונתי להמציאו, ואין שם אלא רצון לבד, וכשתבונן בספר ההוא המישר כל מתישר אל הכונה ולזה נקרא תורה, יתבאר לך זה העניין אשר אנחנו סובבים סביבו מתחלת מעשה בראשית עד סופו, והוא שלא באר כלל בדבר מהם שיהיה בעבוד דבר אחר, אלא כל הלך וחלק מחלקי העולם זכר שהוא המציאו ושמצויאותו היה נאות לכוננה, וזהו אמרו, וירא אלהים כי טוב, כי אתה ידעת מה שבארנוהו באמרם דברה תורה כלשון בני אדם, החשוב אצלנו יאמר למה שיאות לכונתנו, ועל הכל אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, כלומר התחדש כל מתחדש נאות לכונה, ולא יספק ולא יסמך כלל, והוא אמרו מאד כי פעמים יהיה הדבר טוב ונאות לכונתנו לעתו ואחר כן תכזב בו הכונה ותפסק, והוא הגיד שכל מה שנעשה בא נאות לכונתו ולא סרו מהמשך כפי מה שכוון בהם, ולא יטעך באמרו בכוכבים, להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה, ותחשוב כי עניינו כדי לעשות זה, אינו רק להגיד טבעם, אשר רצה שיבדאם כן ר"ל מאירים מנהיגים, כאמרו באדם, ורדו בדת הים, שאין ענינו שנברא לכך, רק להגיד טבעו אשר הטביעו השם יתעלה עליו, אמנם אמרו בצמת שהוא נתנו והפקידו לבני אדם ולשאר בעלי חיים, הנה בארו אדם"טו וזולתו זכר נראה שהצמח אמנם נמצא בעבוד בעלי חיים אחר שא"א להם מבלתי מוזן, ואין הכוכבים כן ר"ל שאינם בעבורינו למה שיגיענו מטובם, כי אמרו להאיר ולמשל הוא כמו שבארנו ספור בתועלת המגעת מתוך השופעת על התחתונים, כמו שבארתי לך מטבע שפע הטוב תמיד מדבר על דבר, והטוב ההוא המגיע לעולם הוא בחק מי שהגיע אליו כאלו, זה המושפע עליו הוא תכלית הדבר ההוא המשפיע עליו טובו ותסדו. כמה שיחשב אחר מבני המדינה שתכלית המלך לשמור ביתו בלילה מן הגנבים, וזה אמת מצד אחד שאחר שנשמר ביתו והגיעה אליו זאת התועלת מפני המלך חשבו העניין למה להיות תכלית המלך לשמור בית האיש הזה. ולפי זה העניין צריך שנפרש כל פסוק שנמצא פשוטו מורה על היות דבר נכבד נעשה הפחות ממנו, ונאמר שענינו התחייב הדבר ההוא מטבעו, ונשקוד להאמין שזה המציאות כלו מכוון ממנו יתעלה לפי רצונו, ולא נבקש לו עלה ולא תכלית אחרת כלל, כמו שלא נבקש תכלית מציאותו ית', כן לא נבקש תכלית רצונו, אשר בעבורו התחדש כל מה שהתחדש ויתחדש כפי מה שהוא. ולא תטעה בנפשך ותחשוב שהגלגלים והמלאכים נבראו בעבורינו, הנה כבר התבאר לנו מודגתינו, הן גיים כמד מרלי, ובחן עצמך ועצם הגלגלים והכוכבים והשכלים הנפרדים ואז יתבאר לך האמת, ותדע שהאדם הוא יותר שלם ונכבד מכל מה שיהיה מזה החמור לא זולת זה. וכשתעריך מציאותו למציאות הגלגלים ב"ש למציאות השכלים הנפרדים יהיה פחות מאד מאד, אמר, הן בעבדיו לא יאמין וגו', אף שוכני בתי חמור, ודע שעבריו הנאמר בזה הפסוק אינו ממין אדם כלל, וראית זה אמרו אף שוכני בתי חמור, ודע שעבדיו הנוכרים בזה הפסוק הם המלאכים ובמלאכיו הרמוז אלהים בזה הפסוק הם הגלגלים בלא ספק. הנה ביאר אליפו עצמו זה העניין והשיבו במענה האחר בלשון אחר ואמר, הן בקדושו לא יאמין ושמים לא זכו בעיני אף כי נתעב ונאלח

פעל האמור צכתו לפניו זכרד ציארנו (צנ"ד לראשון): וכן עמך ועלם הגלגלים. הכה המעיין צכווי (צנ"ו וכ"ח לשני) צפי הכתוב יסדלל אשר כך לתפאר, הוא זה יצין שאפס מקום לפליאת הרד ז"ל כי שם נאמר שלפי סכלו יחולל אדם יותר מן השמש צהיות כי אוד הלצצות הוא יותר נעלה מאוד העינים, אך הרד ז"ל הולך ילך לטיעתו שהגלגלים והכוכבים חיים משכילים מכירים את צורלם יותר מן האדם:

מורה נבוכים

ונאלח איש שותה כמים עולה. הנה התבאר שקדושי הם עבדיו ושאינו ממין האדם, (ומלאכיו הרמוז אליהם בפסוק שהוא הם שמים, וענין תהלה הוא ענין לא זכו בעיניו, ד"ל היותם בעלי המל, ואע"פ שהוא הוד שבחמרים ואשר אורו יותר עצום, אמנם בערך השכלים הנפרדים הוא חשוך עכור בלתי יד, אבל אמרו על המלאכים הן בעבריו לא יאמין, עניינו שאין חזק מציאות להם, אחר שהן עשויין לפי דעתנו, וגם לדעת האומרים בקדמות הם עלולים, א"כ חלקם במוציאות אינו חזק בערך אליו יתעלה המחוייב המציאות לגמרי. ואמרו אף כי נתעב ונאלח, הוא כאמרו אף שוכני בתי חומר, כאלו אמרו אף הנתעב והנאלח האדם אשר העולה והעוות מתערב בו ומתפשט בכל חלקיו ר"ל התפשטות החערד, ועולה הוא העוורת, בארץ נכחות יעול, ואמרו איש כאמרו אדם כי פעמים יקרא המין האנושי איש, מכה איש ומת, כן צריך שיאמן שהאדם כשידע עצמו ולא יתעה בו ויבין כל נמצא כפי מה שהוא, ינוח ולא יתבלבלו מתשבותיו לבקש התכלית ההיא, או לבקש תכלית למה שאין לו התכלית אלא מציאותו הנתלה בדצון האלוהי, ואם תרצה אמור בחכמה האלהית:

פרק ארבעה עשר

כזוה שצריך גם כן שיתבונן בו האדם עד שידע מעלת נפשו ולא יטעה, הוא מה שהתבאר משיעור הגלגלים והככבים ושיעור הרחקים אשר בינינו ובינם. והוא כי כאשר התבאר שיעורי הרחקים כלם בערך לחצי קומד הארץ והיה שיעור סובב הארץ ידוע וחצי קומד ידוע ממנו יהיו הרחקים כלם ידועים, והתבאר במופת שהרוחק בין מרכז הארץ ובין העליון שבגלגל שבתאי מהלך שמונה אלפים שנה ושבע מאות שנה בקרוב, וכל שנה מוש"ה ימים ושיהיה המהלך בכל יום ארבעים מיל מן המילים של תורה שכל מיל מאלפים אמה באמת המלאכה. והשתכל זה הרוחק הגדול המבהיל והוא כמו שנאמר, הלא אלוה גובה שמים וראו ראש ככבים כי רמו, ואמר הלא מגובה שמים תלמוד הראיה על רוחק השגתנו השם, כי אחר שאנחנו ברוחק מזה הגשם על זאת ההפלה הגדולה, והוא נבדל ממנו במקום זה החבדל, ועלם ממנו עצמו רוב פעולותיו, כל שכן השנת פועלו שאינו גשם, וזה הרוחק הגדול אשר התבאר במופת, אמנם הוא לכל הפחות שאי אפשר כלל שיהיה בין מרכז הארץ ובין קבוב גלגל הככבים הקיימים פחות מזה השיעור, ואפשר שיהיה יותר מזה כפלים רבים, כי עני גרמי גלגלים לא התבאר במופת, אלא על הפחות שאי אפשר, כמו שיתבאר מאגרת הרחקים, וכן הגרמים אשר בין כל גלגל וגלגל כמו שיהייב ההקש, כאשר זכר תאב"ת א"א להשיג עוביים בדקדוק אחר שאין בהם ככבים שנלמוד מהם, אמנם עני גלגל הככבים הקיימים המעט שיהיה עבין מהלך ארבע שנים, יודע זה משיעור רוחק כוכבין, אשר גרם כל כוכב מהם כשיעור כדור הארץ תשעים פעם ועוד, ואפשר שיהיה עובי גרמו יותר. ואמנם הגלגל התשיעי המקיף בכל התנועה הנומית לא יודע לו שיעור כלל, אחר שאין בו ככב אין תחבולה לנו

פרק ארבעה עשר • כמה שליון • עוד ינוסף ידו לצדד ולצדן שאין האדם תכלית זה המליאות, כי צמה נחשב

הוא נגד הגלגלים ונדאי הגדול עד שמהלך קועדס הוא מ' אלפים ושבע מאות שנה, וא"כ עני יאמר כדוד הזה שאין לו שחר שלמה הגלגלים הנודעים הם צעזעוק מליאות צן אדם תולעה, וזה ג"כ דומה לל מחלוקת איוב עם רעיו כדל"ה אמתצות רעיו במו שהשיב צלדד הן עד ידו ולא יאסיל וכוכבים לא זכו צעיוני: כל שכן הסגת פעלו שאינו גשם. כ"כ שקסה להשיג מהות הרוחמיים אשר לא צדד לנו הס"ית חוש להשיגם כי אם השכל מחייב מליאותם ואם קל לצטא גם צמצא שמתים הלך קסה לזיידס צסכל, והס נודאי ההסגה עד שהצביאים נצעתים מהם כפתו צדוני צמלסה

לנו לדעת גדלו. והשתכל אלו הנמצאות הגשמיות מה עצום שיעורם ומה רב מספרם, ואם הארץ כלה אין שיעור לה כנגד גלגל הככבים, מהו ערך האדם לכל אלו הנבראות, ואיך ידמה אחד מומנו שיהיו אלו בעבורו ובגללו ושהם כלים לו, זהו ענין הקש הגשמיים, כל שכן כשיתענין מציאות השכלים הנפרדים. ויש לשאול לפי דעת הפילוסופים בזה הענין ולאמר אין ספק שאלו אמרנו שתכלית אלו הגלגלים הנחגת איש מבני אדם או אנשים רבים ע"ד משל היה זה שקד לפי העיון הפילוסופים, אבל בהיותנו חושבים שתכליתם הנחגרת מין האדם, אין הרחקה בהיות תכלית אלו הגלגלים העצומים האישיים מציאות אישי מינינם, אשר לפי דעתם אין תכלית למספרם לעולם. ואין המשל בזה אלא משל אומן שעשה כלים שמשקלם ככר ברזל לעשות מחט קטן שמשקלו גרגיר, ואלו היה בעבור מחט אחד היה זה מתפסד ההנהגה לפי עיונו גם כן ולא היה תפסד ההנהגה לגמרי, אבל אחר שהוא עושה באלו הכלים הנכבדים מחט אחד מחט, וכן ככרים רבים ממתמים, יהיה מעשה הכלים ההם חכמה ותיקון הנחגה עכ"פ. וכן יהיה תכלית הגלגלים המשך ההויה והתפסד, ותכלית ההויה והתפסד מציאות מין האדם, כאשר נאמר כבר ונמצא כתובים ודברים עוזרים לזה הדמיון. והפילוסוף מתרץ זאת הקושיא, ואומר אלו לא היה החלוק בין הגלגלים והבני אדם המינים ההווים הנפסדים אלא בגדלות ובקטנות, היה אפשר שיאמר זה, אמנם מאשר התפרש ביניהם מעלת העצם הוא רחוק מאד שיהיה המעולה כלי למציאות הפחות השפל. סוף דבר שזאת השאלה יעור בה במה שנאמינהו מחדש העולם, ורוב מה שכונתי בזה הפרק היה זה הענין ו' גם כן היותי שומע תמיד מכל מי שידע דבר מחכמת התכונה, שהוא חושב לחזמה מה שזכרוהו החכמים ז"ל מן הרחקים, שהם אמרו שעובי כל גלגל מהלך ת"ק שנה, ובין כל גלגל וגלגל מהלך ת"ק שנה, והם ז' הגלגלים, יהיה רוחק הגלגל השביעי ר"ל בגנינותו ממרכז הארץ מהלך שבעת אלפים שנה, ויחשוב כל מי שישמע זה שיש בדבריהם חזמה גדולה ושלא יגיע המרחק אל זה השיעור. וממה שהתבאר ברחקים במופת יודע לך שהרוחק בין מרכז הארץ ובין קבוב שבתי והוא הגלגל השביעי, מהלך שבעת אלפים שנה וכ"ד שנה בקרוב, אבל הרוחק אשר זכרוהו והוא מהלך שמנת אלפים ות"ש שנה הוא עד חלל קבוב הגלגל הח', וזה אשר תמצאם אומרים בין גלגל וגלגל רוחק כך, ענינו עובי הגלגל אשר בין הגלגלים לא שיש שם ריקות. ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו מענין התכונה למה שהענינו נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים ההם חסרות, ולא דברו בהם על דרך קבלה מן הנביאים, אבל מאשר הם חכמי הדורות בענינים ההם, או מאשר

כהפכו ידיו עלי, וחולתו: ויש לשאול לפי דעת הפילוסופים. האומרים שהגלגלים הם יותר נעלים צמדיגה מהאדם כאלו: שזאת השאלה. אשר תראה פנים שהאדם יותר נעלה מהגלגלים, יעור זה המאמין צחידות הלכוני כי אחר שאין טעם צדקן לכן יתכן שיצביה השפל על הגבוה: כי חכמות הלמודיות היו צומנים ההם חסרות. גם צומן הדב ז"ל עדיין לא נשלמו ומה גם היום עוד לא נשלמה אבל בכל יום ויום ויסיפו חכמי הדורות השכל כמתוך יוס ליוס יציע אומר וגו', וסך זה כמו מאה שנה כתצדד לחכמי התכונה שכל כוכבי השמים הם צ' מינים הם שמשות מילדים או אלגות מקצלים אור, וכלם הם צעלי יסודות ומיוצגים מצדוים רצים שונים כאלונו וגם היא כאחד ממצא מרום ר"ל שאלנו תגיה אוד חחד ממנה כידה וכשאל הכוכבים הקודרים, וכלם מתנועעים סביב השמש העומד על מקומו כמרכז צעבורו וגם הוא מתנועע על מקומו סביב מרכזו צ"כ שעות סביב שמש וגם עליו צדוים רצים וגלגל אסף אלפים פעמים כגודל הארץ, ואלונו מתנועעת צ' תנועות אחת תנועה יומית סביב מרכזו ממערב למזרח, צ' שנתות סביב השמש ממזרח למערב מעלה אל רמים ומדגים אל דלי וכן הלאה, ויש שם שמשות רצים יותר גדולים מזה השמש המאיר לנו אך צהיותם רחוקים מאד מעינינו ע"כ יראו לנו ככוכבים, ויש שלא יראו לעינינו כלל לרוב מרחקם, ומי יודע גבול קולם כי יתכן שהם

מתפשטים

מורה נבוכים

מאשר שמועם מהכמי הדורות ההם, ולא מפני זה אומר בדברים שאמצא להם. שהם מסכימים לאמת שהם בלתי אמתיות או נפלו במקרה, אבל כל מה שאפשר לפרש רברי האדם עד שיסכים למציאות אשר התבאר מציאותו במופת, הוא יותר ראוי באדם המעולה המורה על האמת לעשותו:

פרק חמשה עשר

לנבונע טבע קיים קיום עומד אינו מופעלת פועל אי אפשר השתנתו כלל, ומפני זה לא יתואר השם ביכולת עליו, ואין חולק על זה אהר מאנשי העיון כלל, ולא יסכל זה אלא מי שלא יבין המושכלות; ואמנם מקום המחלוקת בין בעלי העיון כלם הוא הרמוז אל מין אחד מן המדומים. כי קצת אנשי העיון אומרים שזה מכת הנבונע אשר לא יתואר השם ביכלת עליו, ויאמרו אחרים שהוא מכת האפשר אשר נתלת יכלת השם בהמצאתו כאשר יצא. והמשל בזה התקבץ שני ההפכים בדוג אחד בנושא אחד ונתהפך הראשון ר"ל שוב העצם מקרה והמקרה עצם או מציאות עצם גשמי מבלתי מקרה בו, כל זה מכת הנמנע אצל כל אחד מאנשי העיון, כן היות השם מציא כמותו או משיב עצמו להעדר או שיתגוש' או שישתנה, כל זה מכת הנמנע, ולא יתואר השם

מתפשטים צמחק צלי תכלית, כי גדול אלוניו ודך כח לצדוף עולמות לצלי תכלית כאשר יאמרו המוקדלים האלהיים, וגם העיגול החלצי המלאה צלילה מתפשט כלצועה ממוצה למערב וגם הכתמים הנדלים צדקיע מואלים כענן ועדפל הוא אור מזהיר מכווצים רצים צלתי גדלים לעין לרוב מרחקם והם כדורים ארזיים מיושבים וכצד צילדנו שמך דצד מזה (צ"ד מצ' לאסף). ומי חכם יצין דעת אלה הצדוואים הצדדים והנדולאים הוא זה ידעה שמך דצד מפללות תמים דעים ויעמוד שומם ונפעם מכבוד אלהיו והדר באורו, או אז יכנע לצדו וידעה את עצמו צתוך המון לצדוה ה' כמולה קטנה הדומשת על גביר קטון מהחול, או כדמש יותר קטן הצלתי גדלה לעין מפני קטנו שצין לילה ה' וצין לילה יאצד, אצל ישתבח הצדוה אשר לצדדים קטה ופחותה כמונו. חנן דעה וצויה והשכל ויכירה לעמוד לפניו להדלותו את אושר כבוד מלכותו, וצמקום שאתה מולא ענותו שם אתה מולא גדלותו ככתוב וענותך תרצני. ומזה תצין גדל מדי מורי רוח דעת אשר צשט נפשם עולמים עיני צחינתם מדלות כצד אלהיו והדר באורו את פועל ה' לא יציעו ומעשי ידיו לא דאו כי כל ישעם וכל הפגס לרדוף ולהשיג עדף חקס צעור השכל אשר חק ה' אותם למען השכל וידע אותו ית', והמה פועל ה' לא יציעו ומעשי ידיו לא דאו, ומשלים אללי לאיש מלחמה אשר גדלו המלך וכשאו לעמוד לפניו ונתן לו כלי מלחמה מופלאים ללחום מלחמתו, והאיש ההוא לא שם פניו אל לזון המלך וכונתו צכלי מלחמתו אשר נתן לו והעמיק לעשות סרה כי צדד פיפיות אשר נתן לו המלך ללחום מלחמתו הלך ופשט כצלות צשוק, וצחינת המלך גרף קיש נוטה מציני צתי הכסאות, ודצד המלך לא זכר ויצו לו צלצו, הכה האיש הזה מחייב ראשו למלך, צכה הס אשר צשט נפשם עולמים עיני צחינתם מדלות פעל אלהים ומהשכל צאתם כי אם ישתמשו צשכלם להשגת עדף חקס, המה צוים ומתעתעים צמתת אהים, המה היו צמורדי אור השכל גדול עורום מנשוא כי מתת אהים צו:

פרק חמשה עשר. לנבונע טבע קיים. צלרות הרצ ז"ל לצד צפרק שאח"ז ענין יוסד ההשגחה אשר יש מי שאומר שלא יכון היוסד צהשגחה מפני הנמנעות העומדים כנגדו ע"כ הקדים לחצד צזה מה הכה הנמנעות, והכה יאמר שהנמנע יש לו טבע הקיום ר"ל שית קיים על עצו לעולם ולא ישוב מחויב ומורדה לעולם, וגרד הנמנע הוא כל משפט ד"ל כל מאמר שנסואף סותד את נושא, הוא נמנע, והמשפט הסותד למשפט הנמנע הוא מוכרח, כאלמרו כל משולש הוא צעל ד' זוויות, הוא נמנע, וסותדו אין משולש צעל ד' זוויות הוא מוכרח, וכל משפט ומאמר שאינו נמנע ולא מוכרח, נקרא אפשר, כמצולד (ד' למלות הביון): מקום המחלוקת. אולם יחלקו החכמים צמהות הנמנע וגדרו: התקצן שני הפכים. גם זה מצולד (שם): והתהפך הראשון. שיתהפכו הסוגים הנכללים צעשדה מאמרות כמצולד (צ"ד למלות הביון): היות השם ממליא כמותו. זה נמנע יחס לא יוכל השם עליו צחיות שהנסואף סותד את נושא כי

השם ביכולת על דבר מכל אלו; אמנם אם ימציא מקרה לבדו לא בעצם, יש כת מבעלי העיון והם המעתיקו לא, שחושבים שהוא אפשר, ואחרים אמרו שהוא משער הנמנע. ואע"פ שהאומר במציאות מקרה לא בנושא, לא הביאהו לזה העיון לבד, אבל שמירת עניינים תוריים לחצם העיון לחץ גדול ונמלטו בזה המאמר, כן המציא דבר מוגשם לא מחומר כלל, הוא מכת האפשר אצלו, ומכת הנמנע אצל הפילוסוף. וכן יאמרו הפילוסופים שהמציא מרובע שאלכסונו כצלעו, או זווית מוגשמת שיקיפו בה ארבע זווית פשוטות נצבות, וכיצא בהם, כל אלו מכת הנמנע, וקצת מי שישכל חכמת הלמודית ולא ידע מאלו העניינים רק המלות לבד לא ציור עניין יחשבים אפשריים. ואני תמיה אם זה השער פתוח ומותר לכל אדם שיאמר באי זה עניין שיציירתו שהוא אפשר ויאמר האחר שהוא נמנע לפי טבע העניין, או יש דבר שיסגור זה השער וישמרהו, ער שיגור האדם ויפסוק שזה נמנע בטבע? ואם בחינת זה העניין ומצדו בכת המדמה או בשכל? ובאי זה דבר יובלל בין המדמה והמושכל? שפעמים שיחלוק האדם על חברו, או תחלוק עליו נפשו בענין אחד הוא אפשר אצלו בטבעו, ויאמר החלוק זה האפשרות הוא מפעל הדמיון לא בבחינת השכל. ואם יש ג"כ דבר שנבדיל בו בין הכת המדמה ובין השכל? ואם הוא דבר הוץ לשניהם יחד, או בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדומה? אלו כלם צריך לחקור אותם מאד ואין זאת כונת הפרק. הנה התבאר כי לפי כל אחד מן הדעות יש שם דברים נמנעים, ושמציאותם מן השקר ושלא יתואר השם ביכלת עליהם, ואין לאות בחוקו, ולא מעוט יכלת בהיותו בלתי משנה אותם, א"כ הם שוקדות על טבעם ואינם מפעולת פועל. הנה כבר התבאר שבמקום המחלוקת הוא בדברים שינוחו מאי זה משתי הכתות הם, אם מכת הנמנע, או מכת האפשר. והבן זה:

פ ר ק ש ש ה ע ש ר

דברו הפילוסופים על השם יתעלה מידיעתו בכל אשר זולתו סרה גדולה מאד, וכשלו בשלון אין תקומה להם ממנו ולא למי שנמשך אהריהם ברעת ההוא. ואני אשמיעך אחד זה הספקות והשבושים אשר הביאום לרבר סרה בענין ההוא, ואשמיעך עוד דעת תורתנו בו, ואין תחלק עליהם בדיעות הרעות והמוגזנות בענין ידיעת

אחד שהשם ימליאיו יהיה נצח ואין יהי כמוהו והוא נצח ונצח: או שיתבסס. לבעלי העיון יחס זה לנמנע, אך בעלי השלישים יחשבוהו אפשרי וד"ל: מקרה נצח לא נעלם. כמליאות החמימות או המתקנות צלי עלם מוחש הטעם: אצל שמירת עניני תוריים. כדעת המדצדים שרלו לקיים האמור דעתם שהמליאות יכלה לעתיד וישוץ לאין, ואמרו המדצדים שצעת ההיא יצא השם מקרה הכליון לא צנושא ויהיה הכליון ההוא כנגד מליאות העולם, כמזוהר כל זה צהקמה הששית (מע"ג לראשון), וכיוצא זו אמנות מליאות העולם צלי עילה כמליאות האור צלי מאור לדעת המדפדים כפשוטו שהמאורות נצחו ציוס ד' לא ציוס ראשון כמדדס ז"ל, והי' האור ג' ימים צלי מאור: או יש סיבור זה השער. ואם אמנם שכר נגדר גדר הנמנע (גד' למלות ההביון) כמו שהקדמנו צלש הפרק הכה צנוכסי תחתיו יודו כל המעניינים, אך הגדר האמור איננו כולל כל הנמנעים, והנה יש שם משפטים שאין נושאם סותר את נושאם ועם כל זה נמנעים יחסו כמו שהשם יתבסס או יעדיר את עלמו שהם נמנעות צמ"שכ הרצ ז"ל ואין נושאם סותר את נושאם עכ"פ, ובעניינים כלנו יספק הרצ ז"ל מי הוא זה המדציל צין נמנע לאפשר השכל או המדמה או דצד זולתם:

פרק ששה עשר. דברו הפילוסופים. אחד שציאר צקודס שיש שם נמנעות לא יתואר השם ציכולת עליהם ולא יתואר צליאות על פיהם, ציאר צזה סקלת הפילוסופים אומרים שאין הש"ת משגיח צללה הספלים אשד צלחן הלזו, ואין לו ית' וכולת על השגחה זו צהיות שהם עניינים פדעיים ר"ל אישיים ואין איש צשכל, לכן השגחת האל לנמנע

מורה נבוכים

ידיעת השם, ורב מזה שהביאם אל העניין ההוא. תהלה הוא מזה שיראה בתחלת המחשבה מהעדר סדר ענייני בני אדם, והיות קצת החסידים בחיים רעים מכאיבים, וקצת אנשים רעים בחיים טובים וערכים, והביאם זה לעשות החלוקה אשר תשמע עתה, והיא, שהם אמרו לא ימלט העניין מאחד משני חלקים, אם שיהיה השם בלתי יודע דבר מאלו העניינים האישיים ר"ל הפרטיים ובלתי מושיג אותם, או יהיה מושיג אותם ויודעם ווארת החלוקה הכרחית, ואחר כן אמרו ו"כ הוא שישגים וידעם לא ימלט העניין מאחד משלשה חלקים, אם שיסדרם וינהיגם סדור טוב ושלם ותמים, או יהיה מנוצח ולואה לסדרם אין יכולת לו עליהם, או ידע ויוכל לסדר ולהנהיג הסדר וההנהגה הטובה אלא שהוא ישיבם ויתשם, על צד היותם נבזים ושפלים ופחותים בעיניו, או על צד הקטנות כמו שנמצא איש מבני אדם יכול לתון טוב לאיש אחד, והוא יודע צורך האיש ההוא להשיג אל טובו, אלא שהוא לדוע טבעו ורשעו וקנאתו יקנא בו על זה ולא ינהו הטוב ההוא, וזאת החלוקה הכרחית אמתות ג"כ, ר"ל שכל יודע בעניין אחד לא ימלט מהיותו משיגה להנהיג מזה שידענו, או יעזבוהו, כמו שיעזוב האדם וישכח בביתו הנהגת התחולים על דרך משל, או מזה שהוא יותר פחות מהם. ואשר יש לו השגחה בעניין, פעמים ינוצח וילאח להנהיגו, ואע"פ שהוא רוצה להנהיגו. וכאשר חלקו החלוקה הזאת, פסקו וגזרו גזרה, ואמרו ששני חלקים מאילו השלשה חלקים המחוייבים לכל מי שידע, נמועים בחוק הש"י, והם שלא יוכל או יוכל ולא ישגיח, מפני ששניהם מדות רעות או לאות וחלילה לשם משניהם! א"כ לא נשאר מן החלוקה כולה אלא שלא ידע דבר מהאלו העניינים כלל, או ידעם ויסדרם הסדור הטוב ואנחנו נמצאם בלתי מסודרים ולא מחוייבים להקש ולא נמושיבים כפי מה שצריך. א"כ מזה דאיה על היותו בלתי יודע אותם בשום צד ולא לשום סבה, זה העניין הוא אשר הביאם תחלה לדבר הסרה הגדולה הזאת. ותמצא כל מה שבארתי לך מחלוקתם והערתם, ותראה שזה מקום מעותם מפורש במאמר אלכסנדר אלפרדוסי אשר חבר בהנהגה. וראה ותמה איך נפלו ביותר רע ממה שברחו ממנו, ואיך סכלו העניין אשר היו מעירים אותנו עליו ומפרישים אותו לנו תמיד. ואמנם נפלם ביותר רע ממה שברחו ממנו, הוא בהיותם בורחים מיחס אל השם עזיבה ושכחה, ועתה פסקו עליו בסכלות, והיות כל מה שבזה העולם התחתון נסתר ממנו לא ישיגוהו ואמנם סכלותם במה שהיו מעירים אותנו עליו תמיד, הוא בהיותם בוחנים המציאות בעניני אישים מבני אדם, אשר רעותיהם מהם, או מהכרת טבע החמד, כפי מה שאומרים תמיד ומבארים וכבר בארנו מזה מה שצריך. וכאשר יסרו הפנה הזאת הסותרת לכל פנה טובה, המבערת הוד כל דעת אמת, התחילו אחר כן להסיר גנותה וחשבו שידעית אלו הדברים נמוע בחק השם מפנים רבים, מהם שהחלקים

תמצא ע"כ לא יתואר השם בליחות על צדו השגיח צדו השם האלה: והיות קצת החסידים בחיים רעים. מנזכה זאת מעולם היא ר"ל לדיק ודע לו רשע ועוז לו: וזאת החלוקה הכרחית. והנה לפ"ז העדר ההסבה היפרה הפדטיות לו סס שלשה סבות, א' אם שלא ידע אלה הפרטיים, ב' שילאם ההסבה ציוד, ג' שיעוצם צעזור פחיתותם, וזהויות השמים האחרונים מגדעות צחקו ית', על כן אמרו שהעדר היסוד הוא מעטם שלא ידע הפרטיים, וכבר יחס העשורד שלשה הדעות האחרונים לישע ככתוב אמר כלצו שכן אל הסתיו פניו כל דאה לנלח (תלוי י'), וזכר השגחה כנגד הליחות, והסתרת הפנים כנגד העזיבה, וכל דאה לנלח נגד שלא ידע הפרטיים ר"ל צעזור שהוא נלחי על כן איננו יודע הפרטיים הצלתי נלחיים: ציוד רע ממה שזכרו ממנו. ר"ל שזכרו מלייחס לשם צ' הסבות האחרונות מהג' סבות שזכרו, והוא שהיה לואה ההסבה ציוד, או שיעוצם צעזור פחיתותם, וזכרו צסדה הא' שהיא העדר ידיעת הפרטיים מה שהוא יותר רע מ' האחרונים כמו שצאזר והולך: אשר רעותיהם מהם. מהעדר סכלס כמצואל (צ"ל מזה): או מהכרת טבע החומר. ר"ל טעזע החומר הוא קצת כל הפסד כמצואל (צ"ל לזה), ועכ"ז זו תשובה צלתי

שהחלקים אמנם יושגו בחושים לא בשכל והשם לא ישיג בחוש. ומתן שהחלקים אין תכלית להם, והידיעה היא ענין מקיף יכולל הדבר ומה שאין לו תכלית לא יקפחו מדע ולא יכולהו. ומתן שהידיעה בחושים והם הפרטיים בלא ספק תהייב לו קצת שני, מפני שהוא התחדשות ידיעה אחר ידיעה. ולפי מענתנו אנתנו קהל המחוקקים בתורה שהוא ידעם קודם היותם, יחייבו עלינו שתי הרחקות. האחת מהן, התלות הידיעה בהעדר הגמור, והשנית היות ידיעת הדבר בכח דבר אחר וידיעת היותו בפעל דבר אחר. וכבר הפליגו לחשוב רע עד שאמר קצתם, שהוא ידע המונים לבר לא האישים, ואמר קצתם הוא שאינו ידע דבר יזלת עצמו בשום פנים, כדי שלא יהיה בן רבו ידיעות לפי מחשבתם. ומן הפילוסופים מו שיאמין באמונתנו שהוא יתעלה ידע כל דבר ולא תעלם ממנו העלומה כלל. והם אנשים גדולים קודם אריסטו. כבר זכרם ג"כ אלכסנדר במאמר החוה, אלא שהוא אינו רוצה בדעתם, ויאמר שהגדול שבדברים הסותרים אותו, הוא מה שנראהו לעין מרעות יבאו לטובים וטובות יגיעו לדעים. סוף דבר כבר התבאר לך שהם כלם אלו מצאו עניני בני אדם מסודרים לפי מה שיראה להמון שהוא סר, לא היו נכנסים לדבר מזה הענין כלל ולא היו הורסים אליו. אבל המביא הראשון לזה הענין הוא בנינת עניני בני האדם הטובים שבהם והרעים, והיותם במחשבתם בלתי מסודרים, כמו שאמרו סכלינו, לא יתכן דרך ה'. ואחר בארי שהדברים בידיעה ובהשגחה נקשרים קצתם בקצתם, ארחיל לבאר דעות המועינים בהשגחה, ואחר כן מה שספקו בו בידיעת השם בחלקים:

פ ר ק ש ב ע ה ע ש ר

דעות בני אדם בהשגחה, חמש דעות, והם כלם קדומות, ר"ל שהם דעות נשמעו מזמן הנביאים מעת הגלות התורה האמתית. המאירה לאלו המחשכים כלם:

הדעת הראשון הוא מאמר מו שחשב שאין השגחה כלל בדבר מן הדברים בכל זה המציאות, ושכל מה שבו מן השמים ומה שברוכם, נופל במקרה וכאשר יודמן, ואין שם כלל לא מסדר ולא מנהיג ולא מושגיח בדבר, וזהו דעת אפיקורוס והוא ג"כ אומר בחלקים ורואה שהם מתערבים כאשר יודמן ויתהוה מהן מה שיקרה. וכבר אמרו זה הדעת הכופרים מוישראל, והם הנאמר עליהם, כחשו בה' ויאמרו לא הוא. וכבר באר אריסטו במופת שקרות זה הדעת, ושהדברים כלם אי אפשר היותם במקרה. אבל יש מסדר ומנהיג להם, וכבר דברנו מזה מעט במה שקדם:

מסקפת צמצוכה לדיק ורע לו רעע ועוז לו אס לא יאמר זה יופד: צמוסים לא צסכל. כי פעולת הסכל להפשיע הענין הסכלל מכל אים ועושה ממנו גדר מיני כמו שיפשיע החיות והצדור מהאדם הפעלי ויאמר צגדרו המיני והסכלל שהוא מו מדגד והפכו החוש ישיג הפעל והאדם לא הסכלל והמין על כן אמרו אין אים צסכל ולא מין חוץ לסכל: מפני שהוא התחדשות ידיעה. כי לפי שינוי פעמי המעשים ישתנו הידיעות: והתלות הידיעה צהעדר גמור. כל ידיעה לה סס צסלשת חלקי הידיעה (השזים לאחדים צפועל הידיעה) והם היודע והידוע והידיעה, וזה העדר אמת והכנה יעדרו כלם והנה ידיעות העתקות הם ידיעות נתלות צהעדר הידיעה שאיננו כעת ולא היה ערך צמציאות: וידיעת היותו צפועל דצר אחר. וזה שינוי צחק היודע מה שאיננו כאות צחקו ית: והיותם צמחצתם צלמי מסודרים. אך צאמת יש סס סדר ויושר על פי דרכים דעים לפי דעת חז"ל אשר עוד יודע צו:

פרק שבעה עשר. דעות צני אדם צהשגחה. גם זה הפק הוא הקדמה לפירוט ענין איוב אשר יצאל (צכ"צ מזה): אומר צחלקים. דעתו כדעת המדצדים סכל הגשמיים מחוצדים מתחלקים כמוצאר צהקדמי סה' (לע"ג מלאשון) להמדצדים:

מורה נבוכים

הדעת הב' דעת מי שיחשוב, שקצת הדברים יש בהם השגחה והם בהנהגת מנהיג וסדר מסדר, וקצתם נעזב ומונה אל המקרה, וזה דעת אריסטו. ואני אבאר לך דעתו בהשגחה. הוא רואה שהשג' משגיח בגלגלים ומה שבחן, ומפני זה התמידו אישיה' על מה שהם עליו. וכבר כתב אלכסנדר ואמר שדעת אריסטו שהשגחה השם תכלה ותפסק אל גלגל הירח, וזה סעיף משרשו בקדמות העולם, שהוא חושב שההשגחה היא כפי טבע המציאות, א"כ אלו הגלגלים ומה שבהם אשר אישיהם מתמידים ענין ההשגחה בהם הוא התמדתם על ענין שלא ישתנה, וכמו שהתחייב ממציאותם מציאות דברים אחרים אין אישיהם מתמידים המציאות אבל מינהם, שפע ג"כ מן ההשגחה ההיא מה שחייב השאר המונים והתמדתם וא"א השאר אישיהם; ולא נעזבו ג"כ אישי כל מין עזיבה גמורה, אבל כל מה שנודרך וזוקק מן חמור ההוא, עד שקבל צורת הצמיחה, נתנו בו כחות שישמורוהו זמן קצוב, ימשכו אליו מה שיאות לו וידחו מעליו מה שאין תועלת לו בו; ומה שנודרך ממנו יותר מן הראשון, עד שקבל צורת ההרגשה, הושמו בו כחות אחרים לשמרו ולנצרו, והושמה לו יכולת אחרת להתנועע לכונן למה שיאות לו ולברוח ממה שהוא כנגדו; ואחר כן נתן לכל איש כפי מה שיצטרך לו המין ההוא, ומה שנודרך יותר עד שקבל צורת השכל, נתן לו כח אח' ינהיג בו, ויחשוב וישתכל במה שאפשר בו עמידת אישו ושמירת מינו כפי שלמות האיש ההוא. אמנם שאר התנועות הנפלות באישי המין הם נפלות במקרה, ואין זה אצל אריסטו בהנהגת מנהיג ולא בסדר מסדר. והמשל בו אם נשבה רוח סועד או בלתי סועד, אין ספק שיפיל קצת עלי זה האילן, וישבר סעיפים מואילן אחר, וישליך אבן מתל של אבנים, ויעלה עפר על עשבים ויפסידם, ויסער הים ותטבע הספינה שהיתה שם, ויטבעו כל מי שבה או קצתם. ואין הפרש אצלו בין נפילת העלה ההוא, ונפילת האבן, או טביעת החסידים החשובים ההם אשר היו בספינה; כן לא יפריש בין שור שהטיל דעי על עם מן הנמלים ומתו, או בניין שנהרסו שתותיו ונפל על מי שבתוכו מן המתפללים ומתו, ואין הפרש אצלו חתול שנודמן לו עכבר וטרפו או עכביש שמרף זבוב, או אריה שירעב ופגש בניבוי וטרפו. סוף דבר עקר דעתו, שכל מה שיראהו נמשך לא יפסד ולא ישתנה לו מנהג כלל בענינים הרקיעיים, או ימשך על סדר לא יעדר ממנו דבר כי אם לעתים רחוקים ועל דרך זרות בענינים הטבעיים, הוא אומר שהוא בהנהגה כלומר שההשגחה האלהית מחוברת אליו, וכל מה שיראהו בלתי נמשך על הקש ולא שוקד על סדר, בעניני אישי כל מין מן הצמחים ובעלי חיים מדברים ושאינם מדברים, יאמר שהוא במקרה לא בהנהגת מנהיג. ר"ל שלא תחבר אליו ההשגחה האלהית, והוא רואה ג"כ שהבור ההשגחה באלו הענינים נמנע, וזה נמשך אחר דעתו בקדמות העולם, ושכל מה שנמצא בו זה המציאות הלופו נמנע. ואשר האמינו זה הדעת ממי שיצא מכלל תורתנו הם האומרים, עזב ה' את הארץ:

הדעת

הדעת הב' עזיבה גמורה, כי ההשגחה המינית תפסעו על האיסים ע"כ כי אם אין איש מין מנין: ימשכו אליו. ככר צילדנו שמזון הצמחים הוא החומר הידוק אשר צמים אשר צמח המים איזה ימים יתקצו על פני המים כעין חמאה ידוקה והוא כולל צעלמו הרבה מיני מזון קלחם טובים ללחם זה ורעים ללחם אחר וכל לחם מושך אליו המזון הטוב לו כפי טבעו ועוצו הרע לו, וכל זה בהשגחה השג' אשר נטע חלה הכחות צל לחם למשוך אליו מזונו הטוב לו; לכונן למה שיאות לו. הכי יש לו כח נוסף על הלחם כי יוכל להתנועע ממקום למקום להתקדק אל הטוב ולברוח מהרע: נתן לו כח אחר. הוא השכל המעשי אשר צו ויכול להרע או להטיב:

הדעת

נשחט החי הזה הבלתי מדבר, וסבלו מן ההרחקה שאמרו שזה היה הטוב לו עד שיגמלוהו השם בעולם הבא, עד שהריגת הפרעוש והכנייה יתחייב, שיהיה להם בעבורה גמול מאת השם, וכן זה העכבר בלתי אשם אשר טרפו התול או נץ, אמרו שכן גורה חכמתו בחק זה העכבר והוא יגמלוהו על שקרה אותו בעולם הבא. ואין ראוי אצלי לגנות אחד מאנשי השלש כתות בהשגחה, כי כל אחד מהם הביאתו הכרח גדול למה שאמר אריסטו נמשך אחר הנראה מטבע המציאות. וכת האשעריאה ברחו מיחס לש"י סכלות בדבר, ולא יתכן אצלם שיאמר שידע זה הצרט או החלק וסכל זה, והתחייבו ההרחקות ההם וסבלום. וכת המעתלה גם כן ברחו מלייחס לו יתעלה עול ואין, וגם לא ישר אצלם להבחיש השכל הנכבד עם האדם, ער שיאמר שהכאבת מי שאין חטא עליו אין עול בה. וגם יהא ישר אצלם גם כן שיהיה שליחות הנביאים כולם ונתינת התורה ללא ענין מושכל. וסכלן גם כן מה שסבלוהו מן ההרחקות ההם, ונתחייב להם הסתירה רוצה לומר דברים סותרים זה את זה, מפני שהם מאמינים שהוא יתעלה ידע כל דבר, ושהאדם בעל יכולת, וזה יביא למה שיתבאר במעט התבוננות שהוא סתירה: **והדעת דוחה** והוא דעתנו רוצה לומר תורתנו. ואני אודיעך מוננו מה שכתוב בספרי נביאנו בו, והוא אשר נאמינהו המון חכמינו, ואגיד לך אחר כן עוד מה שיאמינהו קצת האחרונים מעמנו, ואודיעך גם כן מה שאמינהו אני בו. ואומר פנת תורת משה רבינו ע"ה וכל מי שנמשך אחריה, היא שהאדם בעל יכולת גמורה, רוצה לומר שהוא בטבעו ובבחירתו וברצונו יעשה כל מה שיוכל האדם לעשותו, מבלתי שיבדא לו דבר מתחדש כלל. וכן כל מיני בעלי חיים שאינם מדברים יתנועעו ברצונם. וכן רצה ה' יתעלה רוצה לומר שמרצוננו הקדום מאין תחלה, שיהיה כל בעל חי מתנועע לרצונו, ושיהיה האדם בעל יכולת על מזה שירצהו, או יבהרהו ממה שיוכל עליו. וזאת פנה לא נשמע כלל באומנתו ובאנשי תורתנו הולק עליה. וכן מכלל פנת תורת מר"ע, שהוא יתעלה לא יתכן עליו העול בשום צד מן הצדדין, ושכל מה שיבא לאדם מן הרעות והמכותר או ישוים מן הטובות לאיש אחד או לקהל, הכל הוא על צד הדין, והיותו ראוי במשפט הישר אשר אין עול בו כלל. ואפילו אם נכנס קוץ ביד אדם והוציאו מיד לא היה דק על צד הענש לו, ואלו השיג למעט הנגיפה היה גמול לו, וכל זה בדין. והוא אמרו עליו יתעלה, כי כל דרכי משפט, אלא שאנחנו נסכל אופני הדין ההוא. הנה כבר התבאר לך אלו הדעות, והוא שכל מה שתראה מענייני בני אדם המתחלפים, יחשוב אריסטו שהוא במקרה גמור, ויחשבו האשעריאה שהוא נמשך לרצון לבד, ותחשוב כת המעתולה שהוא נמשך לחכמה, ויחשוב אנחנו שהוא נמשך אחר הראוי לאדם לפי פעולותיו. ומפני זה הוא אפשר אצל כת האשעריאה, שייסר השם בייסורין החסיד הטוב בעולם הזה, ויעמידהו עולמית באש אשר יאמר בעולם הבא, ויאמר שכן רצה השם ויראה

ר"ל שהוא משלם גמול טוב ר"ל סדר מלוות שונאיו וצניעותם למען הסזיקם צע"ה: סכלות צדק. דחוק הוא לדעתם שהש"ת לא ידע סדקרים הפלטיים כדעת אריסטו ע"כ לקחו להם דרך אחרת:

והדעת דוחה. שהאדם צעל יכולת גמורה. כי אם איננו צעל יכולת אדם מקום למלוות ולשכר ועונש, והוא הפך דעת האשעריאה: שהוא ית' לא יתכן עליו העול. ככתוב אל אמונה ואין עול וגו', וזה ג"כ הפך דעת הכת הכ"ל: שאנחנו נסכל אופני הדין ההוא. וזה כי המשפטים לא יודעו צחלק מהכלל כי אם צכל החלקים יחד וערכם זה לזה ככתוב אם נחתי חי מלאת כל ידמו צמודת אל תתמה על הספן כי לא כל מלאת וגו' (אסוף ח"צ ל'), והלא מלאה דוד חטא צשני חטאים ארסיים ג"ע וט"ד שנהרגין עליהם ואינם עוצדים ולא עלתה לו וסאלו צלחת נקלה ועלתה לו, כלל צהיות חטא שאלו צערכו גדול ר"ל שצדקו זה מה שה' חס על עמלק מורה שאיננו ראוי למלך הצדק

לכחות

ויראה המעתזילה שזה עול, ושזה אשר הוכה במכאוב ואפילו הנמלה כמו שזכרתי לך יש לה גמול, והיות זה
 מוכה ומיוסר עד שיגמול, נמשך אחר חכמתו. ואנחנו נאמין שכל אלו העניינים האנושים הם כפי הדין, והשם
 הלילה לו מעול! לא יענוש אחד מזמנו אלא המחוייב והראוי לענוש. והו הכתוב בתורת מר"ע"ה כי הכל נמשך
 אחר הדין, ועל זה הדעת נמשכו דברי המון חכמינו ז"ל, שאתה תמצאם אומרים בביאור אין מיתה בלא הטא
 ואין ייסורין בלא עון, ואמרו במדה שאדם מודד בה מודדין לו, זה לשון המשנה, ובארו בכל מקום שהמשפט
 מחוייב בהכרח בחקו יתעלה, והוא שיגמול העובר על כל מה שיעשה ממעשה הכבוד והיושר, ואף על פי שלא
 צווה בו על ידי נביא, ושיעניש על כל מעשה רע שיעשהו האיש ואף על פי שלא הוזהר ממנו על ידי נביא, אחר
 שהוא דבר שהשכל מזהיר ממנו ר"ל ההזהרה מן העול והחוסם. אמרו אין הק"ב מקפת שכד כל בריה, ואמרו
 כל האומר קודשא בריך הוא וורתן הוא יתורתן מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה, ואמרו אינו דומה מצווה
 ועושה למי שאינו מצווה ועושה, ובארו שהוא אע"פ שלא צווה נותנין לו שכרו. ועל זה העקר נמשכו כל דבריהם.
 ובא בדברי החכמים ז"ל תוספת אחת שלא באה במה שכתוב בתורה, והוא מאמר קצתם ייסורין של אהבה. והוא
 שלפי זה הדעת אפשר שיהולו באדם מכות ללא פשע קודם אבל להדבות גמולו. והו"ג ר"ב דעת כת המעתזילה,
 ואין פסוק בתורה לזה העניין. ולא יטעון ענייני הנסיון, והאלהים נסה את אברהם, ואמרו ויענך וירעבך וגו',
 כי הגה תשמע אחר זה הדברים בו. ולא נכנסה תורתנו כלל אלא בענייני בני אדם; אמנם עניין זה הגמול לבעל
 חיים שאינו מדבר, לא נשמע כלל באמונתנו לפני, וגם חכמי התלמוד לא זכרוהו כלל, אבל קצת האחרונים:
 מן הגאונים ז"ל, כאשר שמעוהו מכת המעתזילה ישר בעיניהם והאמיניהו. ואשר אאמיניהו אני בואת הפנה ר"ל
 בהשגחה האלהית, הוא מה שאספר לך. ואינו נסמך בואת האמונה אשר אספרה למה שתביאני אליו המופת,
 אבל אסמוך בה למה שהתבאר אצלי שהוא כוונת תורת השם וספדי הנביאים. וזה הדעת אשר אאמיניהו, הו"ג
 יותר מעט מהרחקות מן הדעות הקודמים, ויותר קרוב אל החקש השכלי. והוא שאני אאמין שההשגחה האלהית
 אמנם היא בזה העולם התחתון, ר"ל מתחת גלגל הירח, באישי מין האדם לבד, וזה המין לברו הוא אשר כל
 ענייני אישיו ומה שישגים מוטוב או רע נמשך אחר הדין כמו שאמר, כי כל דרכי משפט; אבל שאר בעלי חיים
 וכל שכן הצמחים וזולתם. דעתי בהן דעת אר"טו, לא אאמין כלל שזה העלה נפל בהשגחה בו, ולא שזה העכביש
 טרף זה הזבוב בגורה מאת השם ורצונו האישי עתה, ולא זה הרוק אשר רקק אותו ראובן התנועע עד שנפל על
 זה היתוש במקום מיוחד והרגו בתורת השם, ולא שזה הרגשחמץ ובלע זאת התולעת מעל פני המים ברצון אלהי
 אישי; אבל אלו כולם אצלי במקרה גמור כמו שחושב אר"טו. ואולם ההשגחה האלהית לפי דעתי ולפי מה
 שאני רואה, היא נמשכת אחר השפע האלהי, והמין אשר נדבק בו השפע ההוא השכלי, עד ששב בעל שכל
 ונגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל, הוא אשר התחברה אליו ההשגחה האלהית ושערה לו כל פעולותיו על
 צד הגמול והענוש. אמנם אם טבעה הספינה ומה שבתוכ' כמו שזכר ונפל הרג על מי שבבית, אם היה במקרה
 הגמור, לא היה ביאת האנשים בספינה ושבת האחרים בבית במקרה לפי דעתנו. אבל ברצון אלהי לפי הדין
 במשפטיו

להיות חזיר לז, אך הטע' דוד ה' צדק שאינו כוגע למלך ע"כ עלתה לו וכיוצא בזה דנים כל יצין האדם עומק דינו
 ית: זה מודדין לו. ככתוב נודע ה' משפט עשה צפועל כפיו נוקס רשע: יסורין של אהבה. זאת ההכחה מוכחת
 להם למען הסיר זה מנכתי לדין ורע לו: תשמע אחר זה. (צכ"ד לזה): ואשר אאמיניהו אני, ע"כ הוא דעת מר"ל

ומכאן

מורה נבוכים

במשפטיו אשר לא יגיעו דעותינו לדיעת סדרם. ואשר הביאנו לזאת האמונה, הוא שאני לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא, שיש לשם השגחה באיש מאישי בעלי חיים כ"א בבני אדם לבד. וכבר תמחו הנביאים גם כן על היות ההשגחה בבני אדם ושהוא קטן ופחות משישגחה הבורא עליו. כל שכן בזולתו מבעלי חיים. אמר, מה אדם ותדעוהו וגו', מה אנוש כי תזכרונו וגו'. וכבר באו פסוקים מפורשים בהיות ההשגחה בבני אדם כלם ובהפקד כל מעשיהם. אמר, היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, ואומר אשר ענין פקוחות על כל דרכי בני האדם לתת לאיש כדרכו, ועוד אמר כי ענינו על דרכי איש וכל צעדיו ידעה, וכבר זכרה התורה ההשגחה בבני אדם והפקד מעשיהם. אמר ובינם פקדי ופקדתי עליהם הטאתם, ואמר ופקדתי עליכם, ואמר מי אשר חטא לי אמחנו מספדי, ואמר וקאברתי את הנפש החיה, ואמר ונתתי פני באיש ההוא וזה הרבה. וכל מה שבא מעניני אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום, ראה גמורה שהשגחה האישית נמצאת בבני אדם; אמנם שאר אישי בעלי חיים, העניין בהם כמו שיראה אר"טו באין ספק, ומפני זה היתה שהיטתם מותרת וגם מצוה בה, והותר להשתמש בהן בתועלותינו ככל אשר נרצה. והראה על היות שאר בעלי חיים בלתי מושגח בהן רק במין ההשגחה אשר זכר אותה אר"טו מאמר הבקוק הנביא ע"ה אשר דעה מהתגברות נבוכדנצר ורוב הרגו בני אדם, אמר ה' אלהים כאלו נעזבו בני האדם ונשכחו ונעשו הפקר כדגים ותולעי הארץ. הראה בזה המאמר שהמינים החם נעזבים, והוא אמרו, ותנישה אדם כדגי הים כדמש לא מושל בו כולו בחכה הועלה וגו', ואחר כן ביאר הנביא שאין העניין כן, ולא על צד העוים והשכחה והעלות ההשגחה, אבל על צד הענש להם להתחייבם בכל מה שחל בהם, אמר, ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסרתו. ולא תחשוב שזה הדעת יסתור אותו ואמרו, נתן לבהמה לחמה וגו', ואמרו הכפויים שואגים לטרף ולבקש וגו', ואמרו פותח את ידך ומשביע לכל חי דצון, ומאמר החכמים יושב וזן מקרני ראמים עד ביצי כנים, והרבה כמו אלו המאמרים הנכתבים הנמצאים, ואין בהם דבר סותר דעתי זה, כי אלו כולם השגחה מיני לא אישית, וכאלו הוא מספר פעולותיו בהכינו לכל מין מוזנו ההכרחי וחמר עמידתו. וזה מבואר נגלה וכן רואה אר"טו שזה המין מן ההשגחה הכרחי נמצא. כבר זכרו ג"כ אלכסנדר בשם אר"טו ר"ל הכנת מצואות מוזן כל מין לאישיו, ולולי זה היה המין אבד בלא ספק וזה מבואר במעט הסתכלות. ואמנם אמרם צעד בעלי חיים דאורייתא, מאמרו, על מה הכיית את אתונך וגו', והוא ע"ד ההשלמה לנו, שלא נלמד מדת האכזריות ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכון אל החמלה והרחמנות, ואפילו באי זה בעלי חיים שיזדמן אלא לעת הצורך. כי האוה נפשך לאכול בשר, לא שנשחט ע"ד האכזריות או השחוק. ולא יתחייב לי גם לפי זה הדעת השאלה לומר, למה השגיח בבני אדם ולא השגיח בהשגחה היתה לשאר בעלי חיים? כי השואל צריך שישאל עצמו ויאמר למה נתן שכל לאדם ולא נתן לשאר מיני בעלי חיים? כי מענה זאת השאלה האחרונה, כן רצה ה', או כן גזרה תכמתו, או כן גזר הטבע, לפי שלשת הדעות הקדומות. ובאלו המענים בעצמם

ומכאן וזליך וזין דעתו ועכ"פ לא תתנגד לדעת חז"ל אלא שיפרש צוה היות פדטיים הצלתי מנודתי דדברי חז"ל: כמו שידעה אר"טו. ר"ל שם מושגחים בהשגחה מינית לצד לפי הכחות אשר הכין לאישיהם כפי טבעם אשר צללם יחיו מדת ימי חייהם על הארץ: וגם מלזה. כדל בעיורונו צלוק (צסוק ל"ו מדלשון לאסוק) שהייתר צטר תלוה שהתורה התורה הוא כעין היתר יפת תולד, וכן אמרו ז"ל ע"פ כי תלוה נפסק לאכל צטר למדה תודה ד"ל שלא יאכל אדם צטר אלא מתוך תלוה, והדי זה צל ללמד פי הכתוב צכל אור נפסק לאכל צטר שפי' כאשר תגבר בתלוה מלך צכל צחה אז תאכל צטר, כי אין חסד לה' בהמית הקי למען אכל את צצרו, ומי זה ידל אלהים ותכסה צמדת האמנטי

בעצמם יענה על השאלה הראשונה. והבן דעתי עד סופו והעלהו בידך, שאני לא אאמין שיעלם מהשם יתעלה דבר או איחס לו ליאות, אבל אאמין שההשגחה נמשכת אחר השכל ומדובקת בו, מפני שההשגחה אמנם תהיה מממשכיל ואשר הוא שכל שלם שלמות אין שלמות אחריו, א"כ כל מי שנדבק בו דבר מן השפע תהוא כפי מה ששיגתו מן השכל ושיגתו מן ההשגחה. זהו הדעת הנאות אצלי למושכל ולכתובי התורה, ואמנם שאר הדעות הקודמות יש בהן תוספת וחסרון, אם תוספת יביא אל בלבול ושגוען גמור, ולהכחיש המושכל, ולהתגבר על המוחש, או קצור וחסרון, יתחייב להאמין אמנות דעות מאד בחק הש"י ויתחייב הפסד סדור בני אדם, וימחה ויפסיד כל טובותיהם במדות ובדבריות, וצוה לומר דעת מי שמעלה ההשגחה מבני אדם וישוה ביניהם ובין אישי שאר מיני בעלי חיים:

פ ר ק ש מ נ ה ע ש ר

ואחר מה שהקדמתי מהיות ההשגחה מיוחדת במין האדם לבדו משאר מיני ב"ה, אומר כי כבר נודע שאין חוץ לשכל מין נמצא, אבל המין ושאר הכלליות דברים שכלים כמו שידעת, וכל נמצא חוץ לשכל אמנם הוא איש או אישים. וכשירדע זה יהיה נודע ג"כ שהשפע האלהי הנמצא מדובק במין האדם, ר"ל השכל האנושי, אמנם הוא מה שנמצא מן השכלים האישיים, והוא מה ששפע על ראובן ושמעון ולוי ויהודה. ואחר שהוא כן יתחייב לפי מה שזכרתי בפרק הקודם כי אי זה איש מאישי בני אדם שחשיג מן השפע תהוא חלק יותר גדול כפי הכנת החמר שלו וכפי התלמדו, תהיה ההשגחה עליו יותר בהכרח אם ההשגחה היא נמשכת אחר השכל כמו שזכרתי, ולא תהיה א"כ ההשגחה האלהית בבני אדם כולם בשוה, אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי זה על זה. ולפי זה העיון יתחייב בהכרח שתהיה השגחתו בגביאים עצומה מאד ולפי מדרגותם בבואה, ותהיה השגחתו בחסידים ובטובים כפי חסידותם וישרונם, אחר שהשעור תהוא משפע השכל האלהי תהוא, אשר שם דבר בפי הנביאים, והוא אשר ישר מעשיהם הטובים והשלים הנכמות החסידים במה שידעו. ואמנם הסכלים הממרים כפי מה שחסרו מן השפע תהוא, היה ענינם נבזה וסולרו בסדר שאר אישי מיני בעלי חיים, נמשל

צ"ן העצם והשכל ולא יאכל צמר כי אם צמעות מזה או לעיתות הדרך כמו שסבבו החסידים הראשונים: שההשגחה נמשכת אחר השכל. כן יאמר החוקר (צמני לשמיני מס"ה) שסבת אהבת צמי אדם זה לזה הוא איזה דמיון שצנייהם אם צפעולה מה או צמחצמה מה, לכן מי זה נפשו אוותה להפיק לזון ואהבה מה' לא יתכן לו זה בלתי אם שיתדמה אליו צפעולות ע"ד אמרם ז"ל מה הוא חנון אף אהה חנון וכו', ושישכיל מושכלות צשכל העיוני כמורה ל"ל ושכיל צחכמה כל אשר פעל אשר צה פעל ועשה כל נולד, וצזה וימה לו ויפיק השגחת לזון ואהבה ממנו ית' תוספת. דומה לכת האשעדיהם האומרים שהכל צגזירה אין לז"ח לזון ולא לאדם צחירה צשום דצר עזה צלצול ושגוען כגד המוחש והמושכל: או קלוד וחסרון. דומה לדעת אריסטו האומר שאין שם דק השגחה מינית והאדם נעצז לפגעים כאחד משאר צ"ח:

פרק יח ואחר מה שהקדמתי. אחד שצימד צקודם יתרון ההשגחה הכללית אשר צאדם משאר צ"ח להיות ההשגחה נמשכת אחר השכל, צה צזה הפרק לצמד ענין ההשגחה הפרטית צאמרו להיות שאין צכלל המין כי אם מה שצפרעו אישי המין ואחר שהשגחה נמשכת אחר השכל כאמור לכן כל מי שהוא משכיל יותר צפעול אלהים ונעשהו תלזה אליו השגחה הש"ית יותר ממני משכיל פחות ממנו: ותהיה השגחתו צחסידים. כאן הבן שואל הנה הרצ פתח צחכמה ומינים צחסידים, וכי משא פנים יש צדצר? צכל האמת צזה שהשגחה החכמה הנאלמנת והשכלת אמתה ית' לא תכון

מורה נבוכים

נמשל כבהמות נדמו, ומפני זה היה קל להרגם, אבל צוה בו לתועלות. וזה הענין הוא פנה מפנות התורה ועלית בניינה, רצוני לומר על שהשגחה באיש איש מבני אדם כפי מה שהוא. השתכל איך ספר על ההשגחה בפרטי ענייני האבות בעסקיהם ובשימושיהם עד מקניהם וקניינם ומה שיערם השם מחבר ההשגחה אליהם. לאברהם נאמר אנכי מגן לך, ונאמר ליצחק ואהיה עמך ואברכך, ונאמר ליעקב והנה אנכי עמך ושמרתיו, ונאמר לאדון הנביאים ע"ה כי אהיה עמך וזה לך האות, ונאמר ליהושע כאשר הייתי עם משה אהיה עמך, זה כלו מביאר ההשגחה עליהם מפי שלימותם. ונאמר בהשגחה על החשובים החסידים ועיבת הסכלים, רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו כי לא בכח יגבר איש. יאמר כשישלים קצת אישי המיון מן המכות והמקרים ונפול קצתם בהם אינו לפי כחותם הגופני והכנותיהם הטבעיות הוא אמרו, כי לא בכח יגבר איש, אבל הוא לפי השלמות והחסרון ר"ל קרבם אל השם או רחקם ממנו ומפני זה הקרובים אליו בתכלית השמירה, ורגלי חסידיו וגו', והרחוקים ממנו מוכנים למה שיקרה שימצאם ואין שם מה שיסמדם ממה שיתחדש כהולך בחושך שאין ספק שיכשל. ונאמר בהשגחה על החסידים גם כן שנומר כל עצמותיו וגו', עיני ה' אל צדיקים וגו', יקראני ואענהו וגו'. והפסוקים אשר באו בזה הענין רבו מלספור. ר"ל בהשגחה על בני אדם כפי שיעור שלימותם וחסידותם. וכבר זכרו הפילוסופים גם כן זה הענין אמר אבוגצר בפתיה פירוש לספר ניקומכוס לאריס"מו ר"ל, ואמנם מי שיש להם יכלת להעתיק נפשותיהם מומדה אל מדה הם אשר אמר אפלטון בהם שהשגחה השם עליהם יותר. ועתה השתכל איך הוציאנו זה המיון מן הבחינה לידיעת אמתת מה שהביאנו הנביאים כולם ע"ה מן ההשגחה האיטית המיוחדת באיש איש כפי שלמותו ואיך זה מחוייב מצד העיון כשתיה ההשגחה נמשכת אחר השכל כמו שזכרנו. ולא יתכן שנאמר שההשגחה מניית לא אישית, כמו שהתפרסם מקצת דעות הפילוסופים, אחר שאין שם נמצא חוץ לשכל בלתי האישים ובאלו האישים נדבק השכל האלהי אם כן ההשגחה אמנם היא באישים האלה. והשתכל בזה הפרק ההשתכלות הראוי לה וישלמו לך פנות התורה כולם בו ויאותו לך לדעות עיוניות פילוסופיות, ויסורו ההרחקות ויתבאר לך צורת ההשגחה איך היא. ואחר מה שזכרנו מדעות בעלי העיון בהשגחה והנהגת הש"י לעולם איך היא אבאר לך בקצר ג"כ דעת אנשי תורתנו בידיעת השם ודברים שיש לי בה:

פרק תשעה עשר

במושכל ראשון הוא בלא ספק, שהש"י צריך שימצאו לו כל השלמויות, וירוחקו מעליו כל החסרונות, וכמעט שהוא

רק נחסיד ידע אלמים וסד מדע ככתוב ידעת ה' ראשית דעת, ושתי אלה ר"ל היראה והחכמה מתאימות בשלימות האנושי ואפי' כמ"ד אם אין ידעה אין חכמה, וא"כ החסיד המכיר צוה הכוונה על החסיד האמיתי ר"ל שכבר קרה חכמה כמו שהכנס האמור לפניו הכוונה על החכם ידע אלמים ועושה לזונו כן החסיד האמור הכוונה על ידע אלמים איש ממשיך דודם אלמים ע"פ פעלו ודואה חסידותו ית' עם כל נולד, אך החכם לצד או החסיד לצד לא דבר צד הד' צוה כי אדם שלימות צהם כאלמס ר"ל אם אין ידעה אין חכמה ואם אין חכמה אין ידעה: רשעים נחסד ידמו, ודעה העדר הטוב צהם חושך ואפי' ככתוב כי שמש נמגן ה', וכמו שכתבנו (צדאשן לראשון מנחרי): שיש להם יכולת להעתיק נפשותיהם ממדה אל מדה. ר"ל הם אשר נתנו הממשלה והשלטנות לכה השכל אשר הוא יספוט המכונות צמידיים, והוא המשיכל שזכר הד' ר"ל אשר לפי שיעורו הוא שיעור ההשגחה כאלמור:

פרק יט במושכל ראשון. אחר שהניח צקודם שהש"י מתענין לתת לאיש כדרכו, והיה המחוייב מזה שהש"י יודע צהיות

שהוא מושכל ראשון שהסכלות באיזה דבר שיהיה הוא חסרון ושהוא ית' לא יסכל דבר. אבל מה שהביא קצת אנשי העיון כמו שזכרתי לך להתנאי' ולהתגבר לאמר ידע זה ולא ידע זה. הוא מה שדמיונו מהעדר סודי ענייני בני אדם אשר רב ענייניהם אינם עניינים טבעיים לבה, אבל נמשכי ג"כ להיות אדם בעל יכולת והשתכלות, וכבר זכרו הנביאים שראיית הסכלים על העדר ידיעת השם בפעולותיו. הוא אמנם דאותם אנשי הרשע בטובה ונחת השלחה, ושוה מביא הצדיק החסיד לחשוב כי כונו אל הטוב ומה שסובל בעבורו מן הצער להתקומם וולתו לו אינו מועיל. ואחר כן זכר הנביא ע"ה שמהשבתו שוטטה בזה עד שהתבאר לו שהדברים אין לעיין ולהשתכל בהם רק בסופם לא בתחלתם, וזהו ספור בסדר אלו העניינים כולם. אמר ואמרו איכה ידע אל' ויש ידעה בעלין הנה אלה רשעים ושלו עולם השגו חזיל אך ריק זכיתי לבני וארחץ בנקיון כפי, וסוף המאמר ואחשבה לדעת זאת עמל' הוא בעיני עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריכם, אך בחלקות תשית למו הפלתם למושואות איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלחות. ואלו העניינים כולם בעצמם זפרם מלאכי. אמר חזקו עלי דבריהם אמר ה' וגו' אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדונית מפני ה' צבאות ועתה אנחנו מאשרים ודים גם נבנו עושי רשעה גם בחנו ה' וימלטו אז נדברו ידאו ה' וגו' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובר אלהים לאשר לא עברו. וכבר ביאר דוד פרסום זה הדעת בזמנו ומה שחייב ותביא בני האדם לחטוא ולעשוק קצתם את קצתם, והתחיל לטעון לבטל זה הדעת ולהגיד שהוא יתעלה ידע כל זה. אמר אלמנה וגו' יהונתן ויתומים ירצחו ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב בינו בועדים בעם וכסילים מתי תשכילו הנוטע און הלא ישמע אם ירצד עין הלא יביט היוסר גיים הלא יוכיח המלמד אדם דעת. והנה אבאר לך עניין אלו המענות אהר שאזכור לך רוע הבנת התורסים לדברי הנביאים לזה המאמר. אמרו לי זה שנים אנשים ממשכילי אומתנו הרופאים שהם תמהים ממאמר רוד ע"ה אמרו כן היה מתחייב לפי הקשו זה, שבורא הפה יאכל, ויוצר הריאה יצק, וכן בשאר האיברים. ותשתכל אתה המעיין במאמרי זה כמות דחקו מן הנכונה בהבנת זאת המענה ושמע עניינה. מבואר הוא שכל פועל כלי מן הכלים לולי שהפעל הנעשה בכלי ההוא מצוייר אצלו לא היה יכול לעשות לו כלי. והמשל בו שאם לא היה הנפש מצוייר עניין התפירה ומבין אותה, לא היה אותה המחט על התכונה הזאת אשר לא תשלם התפירה וזולתה וכן שאר הכלים. וכאשר חשב מני שחשב מן הפילוסופים שהשם לא ישיג אלו הפרטים להיותם ממושגי החושים והש"י לא ישיג בהוש אבל השגה שכלית, טען אליהם במציאות החושים ואמר אם היה עניין השגת הראות נעלם מהשם ולא ידעהו איך המציא זה הכלי המוכן להשגת הראות. התראה שבמקרה היה התחדש לחה אחת וכה ותחתיה לחה אחרת כך ותחתיה מוחיצה אחת והזדמן שנקב בה נקב ובאה כנגד הנקב מוחיצה וכה וקשה. סוף דבר לחות העין ומוחיצותיו ועצביו אשר בהם מן התקון מה שנודע וכות

בכולם

ש"ל להסגה מצלתי ידועה, ע"כ הביא ההכרח לזאל צזה פינת ידיעתו ית': שהסכלות צלחה דבר. העדר הידועה צלחה דבר הוא פחיתות ורגעון אלזל: אינם עניינים טבעיים. כמו הצדיות והחולי ד"ל שקלת לדיקים יביו חולים טבעים וקצת רשעים צדוים: להתקומם זולתו לו, למען יעמוד לו הסכר כגד סצל הצער: אינו מועיל. סצל הצער אינו מועיל על קצול הטוב: עמל הוא. עול הוא כלומר כלאה כעול צלחיות ההסקפה: עד אצול אל עקדשו אל. עד לתן לני להצין אחרית ותכלית קדושי אל ד"ל ראיתי כי אחרית לקדושי אל עם היות לאשיתם מלצר, אך אלה הרשעים וטוב להם ספו תמו ככתוב אחרית רשעים נכרתה: מחילה זכה וקשה. עוד קרמיע צלעז', וכבר לתרו חכמי המלכה דיוסופ' טריק' צלעז' ממלכת העין לתקן כלי מלכות שונות מגדילי המוחש ויקרחתו שפיח צלעז', ואחרים

מורה נבוכים

בכולם תכלית זה הפעל האם יצויר משכיל שזה נפל במקרה, לא כן, אבל הוא בכונה מן הטבע בהכרח, כמו שבאר כל רופא וכל פילוסוף. ואין הטבע בעל שכל והנהגה וזה מוסכם מן הפילוסופים כולם, אבל זאת ההנהגה הדומה למלאכת מחשבת הבוא לפי דעת הפילוסופים מהתחלה שכלית, והיא מפעולת בעל שכל לפי דעתנו, והוא אשר הטביע אלו הכחות בכל מה שימצא לו כה טבעי. ואם השכל ההוא לא ישיג זה העניין ולא ידעו אדם המצא או הגיע מאתו לפי הדעת, ההוא טבע שיכוין אל זה העניין אשר אין ידיעה לו בו, ובאמת קראם דוד בוערים וכסילים. ואחר כן התחיל לבאר שזה חסרון בהשגתינו, ושהש"י אשר נתן לנו זה השכל אשר בו נשיג, ומפני קצורנו מהשיג אמרתו ית' התחרשו לנו אלו הספקות העצומות, יודע זה החסרון בנו ושמוחשבתנו זאת המקצרת אין להשיג למה שתיבתנו מן החריסה, אמר המלמד אדם דעת השם יודע מחשבות אדם כי המוח הבל, וכונתי כולה הית' בזה הפרק לבאר שזה עיון קדום מאד, ר"ל מה שיאמרו בו הסכלים מהעדר השגת השם, מפני היות ענייני בני אדם האפשריים בטבעם בלתי מסודרים, אמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה'. ובמדרש מה אמרו, אמרו העמוד הזה אינו הוה, ואינו שומע ואינו מדבר, רוצים בו דמותם שהשם בלתי משיג אלו העניינים ולא הגיעה מאתו לא מצוה ולא אזהרה לגביאים, וסבת זה כלו והראיה עליו אצלם, היות ענייני בני אדם בלתי נמשכים כפי מה שיראה כל איש ממונו שכך ראוי שיהיה. וכשראו שאין העניינים כאשר רצו, אמרו אין ה' הוה אותנו. ואמר צפנית על אלו הסכלים האומרים בלבם לא ייטב השם ולא ידע. ואמנם מה שראוי שנאמר בידעתו יתעלה בעניינים כלם הנה אגיד לך אחר זה דעתי בו אחר שאודיעך העניינים המוסכם עליהם אשר לא יוכל בעל שכל לחלוק בדבר מהן:

פרק עשרים

ענין מוסכם עליו שהוא ית', לא יתכן שתחדש לו ידיעה עד שידע עתה מה שלא ידעו קודם, ולא יתכן שיחיו

לו

ואחרים מקדמי המוחש טעיתקפיו צלע"ז, ומצנין העין ותצנינו למדן לעשות כלי מחזה הנקרא קאועראובסקור והוא כדמות חדר אפל צלי חלון ובו נקצ קטן סתום צזכוכית אינו צל"א המלוגש כדמות עדשה אשר דרך שם יעלו מוחשי הדלות העוזרים לפניו צדחצוהם נדשמים על הכיור הלצן אשר נגד העדשה מפנימה צמצז יודע צדמות וללמס וגוונס אלא שסם מהפוכים הלך המעלה יהי' למטה והימיני שמאלי וההולך למזרח יראה על הכיור שהוא הולך למערב והסך צהפכו, וכל זה למדן מתמונת העין אשר צד"א ה' אשר לו יונס שאין הש"י יודע מהות הדאי' היה זה פלא איך ידע אל לתקן כלי. הראות צאופן שיטלס ממנו הראות? וכיוצא צו יראה פליאת הצוד"א צצנין האון שסם צו תוף ומכענעים כעין פעישים קטנים וגדולים הנכים על התוף הכלות גדולות וקטנות כי בערך רעידת האויר כן חזק שאין הקולות, אשר כלי כזה לא יעשה מצלי יקיעת חכמת השמע, ואל זו הידיעה ידמו הכתוב הנוטע און הלא ישמע וגו', ר"ל הוא ידע מהות השמיעה והראיה. וכצד הצדנו חיבור נחמד להסכיל צחכמת המדלות אשר להודות נתן צלצ המעין איך יתקנו כלים המדלי המוחש או מקדיצי המוחש, ואיך ימלאו נקודת השדיפה צכלי צזכוכית מלועשת בצכונית קאונקף צלע"ז, ועוד ענינים מופלאים צאלה והמה צצכוזים, וחילי לא ילאו לאור הדפוס כי ראיית אלת עמי צל יחפנו צצצוונס ודצד אין להס צידיעות כאלה כי פועל אלהים לא יציעו ומעשי קיו לא ילאו ע"כ אמרתי סיג צחכמת שתיקה ככתוב (צע"ה צצ"א מאסף) אל תעיד יסן צצכוונות עלי משכצ וגו'.

פרק עשרים. ענין מוסכם עליו. אחר שביאר צקודס שהש"י יודע כל, צל לצלצ צזה מהות ידיעתו ואיכותה והצדילה מידיעתנו: לא יתכן שתתקדש לו ידיעה. כי כל מחוצד למחודשים הוא מחודש ג"כ, ואחר

לא

שהש"י הוא צלתי מחודש, לכן

לו ידועות רבות ואפי' לפי דעת מו שיאמין התארי'. וכאשר התבאר זה במופת, נאמר אנחנו קהל אנשי התורה שבידיעה אחת ידע הרבים הרבים ולא בהתחלף הידועים יתחלפו הידועות בחקו יתעלה כמו שהוא בחוקנו. וכן נאמר שכל אלו הרבדים המתחדשים ידעם קודם היותם ולא סר מהיותו יודע אותם. ולזה לא יתחדש לו מדע כלל כי ידועתו שפלוני הוא עתה נעדר וימצא בעת הפלוני ויתמוד נמצא זמן כך ואת"כ יעדר, כשימצא האיש ההוא כמו שקדמ' הידיעה בו, לא נוספה שם ידוע' ולא התחדש מה שלא היה נודע אצלו, אבל התחדש מה שהיה ידוע מקודם שיתחדש כפי מה שנמצא. ויתחייב לפי זאת האמונה שיהיה המדע נתלה בהעדר, ויקוף במה שאין לו תכלה. והאמונה זה ואמרנו כי ההעדר אשר קדמה בידועתו המצאתו והוא יכול להמציאו לא ימנע חתלול' הידיעה בו. אמנם מה שלא ימצא כלל הוא ההעדר הגמור בחק ידועתו אשר לא תתלה ידועתו בו כמו שלא תתלה ידועתנו אנחנו במה שהוא נעדר אצלינו. ואמנם ההקפה במח שאין תכלית לו, יש בו ספק ונטה קצת בעלי העיון לאמר שהידיעה נתלת במין ומתפשטת על שאר אישי המין בענין אחר. והו דעת כל בעל תורה כפי מה שבימי אליו הכרח העיון. אמנם הפילוסופים פסקו הרבר ואמרו שלא תתלה ידועתה בהעדר, ולא תקים (ג"ס תקיף) ידועה במה שאין לו תכלית. ואחר שלא יתחדש לו מדע מן השקר שידע דבר מן המתחדשים ולא ידע אם כן אלא הרבר הקיים אשר לא ישתנה, וקצתם נתחדש להם ספק אחר, יאמר שאפילו הרבדים הקיימים אילו ידעם יהיו לו דעות רבות, כי ברוב הידועים ירבו הדעות כי לכל ידוע דעה מיוחדת בו,

אם

לא יתכן שתהיה לו ידיעה מחודשת, אף כי חידוש הידיעה הוא שינוי ציודע ויציאה מן הכח אל הפועל, וכל זה רחוק ממנו ית': ידיעות רבות. שא"כ יהיה מותרו מודכז ולא יהיה א"כ מחויב המציאות צדחית עלמו הסך המצודר (צעיון שלישי מראשון לשני), ואף גם אם נאמר שהוא ית' אין לו אלא ידיעה אחת, לא יתכן זה מולתו היות הידיעה שהיא עמם אחר עם עצמותו כצ"י: שיהיה המדע נתלה בהעדר. כי גדר הידיעה הוא ליווד הדבר צדפס כפי מה שהוא חזק לנפש וכל דבר שלא צל לעולם איננו עדיה חזק לנפש והוא נעדר המציאות ואין תתלה זה הידיעה? ויקוף צמה שאין לו תכלה. גדר הידיעה הוא הצדל הידוע מוזלתו וכל הצדל מוזלתו הוא מוצגל וצ"י, וחיווי מזה הספק הסותר שכל מה שהוא צעל צלי תכלית לא תקיף צו ידיעה, והנה ידיעת האישים אשר הם צמציאות והעתיקים להיות הם צעלי צלי תכלית על כן לא יתכן שתקיף צהם הידיעה: והוא יכול להמציאו לא ימנע התלות הידיעה בו. כי הידיעה נתלת צדיעות השתלשלות הסצות שהתחלת ההשתלשלות הוא ענין נמצל צמציאות אשר על כן תתלה ידיעתנו צליקות המאורות העתיד להיות. והו כי האדן אשר ללה היא סצת העדר אור הירח, והירח אשר ללה הוא סצת העדר אור השמש הם ענינים נמצאים ומתלכס הגורמים לזה הם ג"כ ידועים ע"כ אין זו הידיעה נתלת בהעדר עכ"פ, והו כל משכיל צאדם שהוא יודע הדברים העתיקים להיות לפי הסצות המחייבות מציאות צעמיד כאלמס ז"ל איזה חכם הדואה את הכולל, וצוה צצין כי אפס מקום למצוכת הר"ט אשר יאמר כי הוא זה ההעדר אשר נתלה ידיעתנו צו, ואף גם מה ססיפק מידיעתנו שהוצג איננו נפרד, הנה אין זה ידיעת ההעדר אצל ידיעת הישות שהפכו שהוא ג"כ ישות לא יתכן להמצא עמו צנושא אחד, והוא מושכל ראשון כמו שגדע שהמציאות והעדרו לא יתכן צנושא אחד, והוא נודע מפאת המציאות שהעדרו לא יכון עמו צנושא אחד וד"ל: שהידיעה נתלת צמין. ד"ל שהוא ית' יודע ידיעה כוללת את המין והמין הוא ענין נמצל: ומתפשטות על שאר אישי המין. ד"ל שהוא יודע אישי המין ידיעה כוללת מינית כי אין מין כי אם חיבור אישי המין: זה דעת כל בעל תורה. כן אמנס דעת פילסופי ישראל, המודים צדיעה וצדעגכה פרטית ואומדים שהפרטים מושגחים צדחית ההשגחה הכללית ע"ד מ"שכ הרצ ז"ל (צ"ח מזה), אשר כן נכח הרצ"ע ז"ל אין ספק שהש"ית יודע הכללים וכאשר ידבק החלק בכל יסוד החלק בכל: אמנס הפילסופים, פילסופי האומות צעלי צלי דת הם יאמרו שאינו יודע ידיעה אישית כלל כי אינו יודע אלא הדבר הקיים ד"ל המין

הקיים

מורה נבוכים

אם כן לא ידע כ"א עצמו. ואשר אומ' אותו אני, הוא שסבת כל מה שנכשלו בו כולם היא שומם בין ידיעותינו
ידיעתו יתעלה יחס, ותענין כל כת בעניינים נמונים בידיעתו ותחשוב שהוא מיוחד בידיעתו או יסופק עליו
העניין, וצריך שנרבה להוכיח הפילוסופים על זאת השאלה יותר מכל אדם, שהם בארו במופת שעצמו יתעלה
אין רבוי בו ולא תאר לו חוץ לעצמו אבל עצמו מדעו ומדעו עצמו, והם הם אשר בארו במופת ששכלנו
ידיעותינו מקצרו' להשיג אמתת עצמו כפי מה שהיא כמו שבאר', ואיך יחשבו שישנו ידיעתו וידיעתו אינו דבר
חוץ לעצמו, אבל זה הקצור בעצמו אשר קצרו ידי שכלנו מזה השיג עצמו הוא הקצור מזה שגת ידיעתו בדברים
איך היא. ואין זה ידיעה מומין ידיעתנו שנקיש עליה אבל הוא ענין נבדל כל ההבדל. וכמו שיש עצם מחוייבת
המציאות מואתה התחייב כל נמצא לפי דעתם, או היא הפועלת כל אשר זולתה אחד ההערך לפי דעתנו, כן
נאמר שהעצם ההוא משגת כל אשר זולתה לא יעלה מומנה דבר בשום צד מכל מה שהמציאות, ואין שתוף בין
ידיעתו וידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמינו ועצמו. ואמנם הטעה הנה שתוף שם הידיעה כי השתוף הוא בשם
לכד וההבדל באמתתו, ומפני זה יתחייבו ההרחקות כי נחשוב שהעניינים המחוייבים לידיעתנו מחוייבים לידיעתו.
וממה שהתבאר לי גם כן מפסקי התורה שידיעתו יתעלה במציאות אפשר אחד שעתיד להיות לא תוציא
האפשר ההוא מטבע האפשר כלל אבל טבע האפשר עומד עמו, ושאין הידיעה במה שיתחדש כן האפשריים
מחוייבת היותם בחכמה על אחד משני האפשריים, זאת גם כן פנה מפנות תורת מר"ע"ה אין ספק בה כלל. ולזה
אמר

הקיום: א"כ לא ידע כ"א עצמו. ואפי' שידעם ידיעה אחת כללית חוץ מעצמו לא יתכן כי יתחייב היות עצמותו
מורכב מעצם והידיעה: ולאמנם הטעה הנה שתוף שם הידיעה. ר"ל שאין לידיעתו ית' גדר אחד עם ידיעתו ולפ"ז
יתכן שידע ענינים רבים ולא יהיו רבוי ידיעות זו ותחלה ידיעתו צהעדר גמור, וידע הדברים המחדשים צדיקה
ההיא אשר ידעם טרם התחדשם: לא תוליא האפשר ההוא מטבע האפשר. ר"ל ידיעתו דצד לא תחייב מציאות
הדבר ההוא עכ"פ כמו שאם ידע גדוליון יהיה רשע ושמעון יהי' לדיק, לא תחייב ידיעתו שיהיו אלה האנשים כן שא"כ
אפס נקום לשכר ועונש אחד שהם מוכרחים צממשים מפני ידיעתו אותם, ואפס נקום למרות ומחויב א"כ מזה
שידיעתו צלתי מצטב טבע האפשר והצחירה, ואם זה נראה לכותר צענינו כי אם יש ידיעה יש גזירה ואין צחירה,
ואם יש צחירה אין ידיעה ואין גזירה, זה אמנם יתחייב אם נערוך ידיעתו עם ידיעתו אך צאמת אין ערוך לידיעתו
עם ידיעתו עד שידיעתו ית' דצד העתיד להיות לא תחייב היות הדבר כן ולא יצטב טבע האפשר עכ"פ וזה צעוד
שאין ידיעתו בידיעתו, וכד נאמר צענין זה דצדים הרצה, וקורא אני לידיעה זו שם חדש אשר פי יקצנו צמם מדע
עוני מפני שגונין עלי' דצדים הרצה, ואשר אחזה אני צכסרון הידיעה הניאות לפי התורה ולפי החכמה מצלתי שימשך
אחרים שום סתירה לטבע המציאות הוא זה, הנה מצוואת הוא שגדר הזמן לו שם צלשה מחלקות עבר, עתיד, הווה,
ומצוואת הוא ג"כ ש"ה"ת אינו נופל תחת הזמן, לכן יהיו חלקי הזמן לאחדים צערכו והוא הוה כי העבר והעתיד
הם לפניו כאלו הם צמליות, ומצוואת כי ידיעת היודע צעת ההתפעלות של כל פעולה לא תחייב עכ"פ הפעולה
ואיננה סבת הפעולה ההיא כ"א ראוץ הרואה דרך חלוץ ציתו צשמעך שהרג את הנפש, הנה לא ראוץ חייבה
צאת ההרגה, ולא היא סבה להריגתו להיותם לשעתו, לכן צהיות ידיעתו ית' צכל הפעולות העתידות כאלו הן הוות
ע"כ אין ידיעתו ית' סבה למציאות הפעולה ההיא, ולכן נאמר טבע האפשר והצחירה ציד הפועל, וכענין זה כתב
הד"מ מפאנו צמאמר אם כל מי צמדת כלל ופרט ז"ל ש"ת צופה ומציט צחידת הצוואר צצעת פעולתו צפועל ממש
ולפ"ז תהיה הצחירה סבת ידיעתו כצ"י לא הפך זה ר"ל שתהיה הידיעה סבת הפעולה, וצזה צצין אמרם ז"ל הכל
צפוי והרשות נתונה וכו', לא אמר הכל צופה כ"א צפוי שהוא צינוני פעול, כי להורות נתן צלצנו שהפעול הוא העוקר
צצפיה זו, וצזה הרשות והצחירה נתונה אל כל אדם לצשות כלונו, וצצו צ"ל צאמת וצצדק דון העולם אחד שאין

אמר ועשית מעקה לגגך וגו', וכן אמרו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה וגו', וכן נתינה התורות כלם והמצוה והאזהרה שבה אל זה השורש. והוא שידעו במה שיהיה לא יוציא הרבר האפשר שהוא מטבעו. והוא המסופק הגדול לפי השגת דעתנו הקצרה. והתבונן בכמה דברים נבדל מדעו ממדענו לפי דעת כל בעל תורה, תחלת זה בהיות המדע האחד יאזן וישווה לידיעות רבות מתחלפות במינון, והשני בהתלותו במה שלא נמצא, והג' הקיפו במה שאין תכלית לו, והד' בהיות מדעו לא ישתנה בהשיג המהורשים ונראה שידעית הרבר העתיד להמצא אינו הידיעה בו שכבר נמצא אבל הנה תוספת אחת, והיא שאשר היה בכת שב בפעל, והה' לפי דעת תורתנו בהיותו ית' לא תתברר ידיעתו אחד מב' אפשרי' ואע"פ שכבר ידע אחרית א' מהן ע"ד יחוד וברור, וא"כ אני תמיה באי זה דבר דמותה ידיעתנו לידיעתו לפי דעת מן שיאמין המדע תואר נוסף האם יש הנה אלא השתוף בשם לבר, אמנם לפי דעתנו אשר נאמר שאין דעתו דבר נוסף על עצמו באמת התחייב הבלת ידיעתו לידיעתו ההבדל העצמי הזה כהבדל עצם השמים לעצם הארץ. כבר בארו הנביאים זה אמרו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי כי גבהו שמים מארץ כן גבהו וגו'. וכלל העניין אשר אומר אותו בקצרה כי כמו שלא נשאו אמתת עצמו ועם כל זה ידענו שמציאותו שלמה מכל מציאות ולא יתערב עמה לא חסרון ולא שנוי ולא הפעול' כלל, כן עם היותנו בלתי יודעים אמתת ידיעתו מפני שהיא עצמו נדע שהוא לא ישנו פעם ויסכל פעם אחרת, ה"ל שלא יתחדש לו מדע כלל ולא יתרבה ולא יגיע לתכלית ולא יעלם ממנו דבר מן הנמצאות כלם ולא תבטל ידיעתו אותם טבעיהם אבל האפשר נשאר עם טבע האפשרי. וכל מה שיראה בכלל אלו הדברים מסתירה, הוא לפי בחינת מדענו אשר לא ישתתף עם מדעו כ"א בשם לבר. וכן הכונה האמר על מה שנכונתו אנהנו עליו ועל מה שיאמר שהוא ית' כיוון אליו בשתוף, וכן ההשגחה נאמרת בשתוף על מה שנשגית אנהנו עליו ועל מה שיאמר שהוא ית' ישגית עליו, והאמת א"כ שענין ההשגחה, וענין הידיעה, וענין הכונה, המיוחסות אלינו, בלתי ענין המיוחסות אליו, וכשילקחו שתי ההשגחות או שתי הידיעות או ב' הכוונות על שיקבצם ענין אחד, יבאו הספקות הנזכרות, וכשיודע שכל מה שיוחס אלינו נבדל מכל מה שיוחס אליו, יתבאר האמת. וכבר הגיד ההבדל בין אלו המיוחסים אליו ובין המיוחסים אלינו באמרו, ולא דרכיכם דרכי, כמו שקדם לנו וזכרו:

פרק

עם מוכרח צמעותו, דע זה והצניעה כי נכון הוא: ועשית מעקה. סיפא דקרא קדוש פן יפול הנופל: לא יוליא הדבר האפשר. אע"פ שהוא ית' יודע העתיד להיות צאחד משני האפשריים עכ"ז נשאר טבע האפשר והצניעה: והסתובן צמעה דברים. והכא יש עם חמש הצדלים צין ידיעתו ית' לידיעתנו, א' שידעו דעות תשובה לאחדים צעלמותו ית', ב' שידעו נתלת צמה שלא נמלא עדנה צפועל כי אם צעתיד להיות, ג' ידיעתו מקפת ידיעה חשיית לצלי תכלית, ד' שידעו העתיד הוא עכ"ס אחד עם ידיעת העצר צלי שינוי, ה' שעם ידיעתו הצניעה העתידה עכ"ז לא יהיה האדם מוכרח צמעותו צעצור ידיעתו אחד משני האפשריים אצל טבע האפשר והצניעה נשאר ציד האדם ככל אשר יספון. והכא מי חכם יצין דבר שאם היה אלה ההנחות צדיעתנו היו אלה ההנחות סותרות זו לזו צחוקינו אצל להיות שעלם מעלמו ית' איננו כעלמותנו, וידיעתו איננה כידעיתנו ע"כ יכנוו צם אל הצדדים צעינוו גם יחד כי ידיעתו איננו צגדר אחד עם ידיעתנו אצל נקראים ידיעה צשיתוף השם לצד, לכן אפס מקום למצוכות אשר יסופקו עלינו, והצן אלה הדברים היעז וירוח נך: ונראה שידעית הדבר. מה שנראה הוא לפי צחינת מדענו מה שאינוו ככה צצחי' מדענו ית':

פרק

פרק אחד ועשרים

הפרש גדול יש בין ידיעת העושה במה שעשה וידיעת זולתו בעשוי ההוא. והוא שהדבר העשוי אם נעשה נאות לידיעת עושהו יהיה עושהו א"כ למה שעשה נמשך לידיעתו; ואולם שאר בני אדם המתבוננים בעשוי ההוא וידיעתו ידיעה מקפת, תהיה ידיעתם נמשכת אחר העשוי. והמשל בו שתאומן שעשה זה הארון אשר יתנועעו בו משקלים לנזילת המים ויורו על מוח שעבר מן היום או הלילה מן השעור, כל מה שיגור בו מן המים, ושנוי הצעת הגרסתם, וכל חוט שימשך, וכל לווה שתדר, הכל מושג ידוע אצל העוש' אותם, ולא ידע התנועות ההם מפני התבוננו בתנועות המתחדשות עתה, אבל הענין בהפך והוא שהתנועות ההם המתחדשות אמנם התחדשו כפי הסכמת ידיעתו. ולא כן הוא המתבונן בכלי ההוא; אבל המתבונן כל אשר ידעת תנוע' אחת תתחדש לו ידיע', וכל אשר ירבה להתבונן יתוספו ידיעותיו ויתחדשו לו ראשון ראשון עד שילמד מהם ידע כל הכלי. ואילו שיערת שתנועות הכלי ההוא אין להם תכלית לא יוכל המתבונן לחקף בהם ידיעה לעולם, וא"א למתבונן ג"כ שידע תנועה מן התנועו' ההם קודם התחדשה, אחר שאינו יודע מה שידע אלא ממה שיתחדש. וכן הענין בכל הנמצא ויחוסו אל ידיעתו וידיעתו ית'. והוא שאנחנו אמנם נדע כל מה שנדע מפני ההשתכלות בנמצאות, ומפני זה לא נוכל לדעת מה שעתיד להיות ולא מה שאין תכלית לו, וידיעותינו מתחדשות מתרבות כפי הדברים אשר מהם תושג ידיעתם; והוא ית' אינו כן ר"ל שלא ידע הדברים מצדם עד שיפול הרבוי וההתחדשות, אבל הדברים ההם נמשכים אחרי ידיעתו הקודמת המושב' אותם כפי מה שהם עליו, אם מציאות נבדל, או מציאות איש בעל חמר קיים, או מציאות בעל חמר משתנה האישים נמשך אחר סדר לא יפסד ולא ישנתה. ומפני זה לא יהיה אצלו ית' רבוי ידיעות ולא התחדשות ושנוי ידיעה, שהוא בדעתו אמתת עצמו אשר לא תשתנה, ידע כל מה שיתחייב לפעולותיו כלם. והיותנו משתדלים לדעת איך הוא זה, כאלו השתכלנו שנתיה אנחנו הוא והשגתינו השגתו. ואם כן הראוי למאמת המורה על האמת שיאמין שהוא ית' לא יעלם ממנו דבר כלל אבל הכל גלוי לידיעתו אשר היא עצמו, ושהמין ההוא מן ההשגה, מן השקר שנדעהו אנחנו כלל. ולו ידענו איך הוא היה לנו השכל ההוא אשר יושג בו זה המין מן ההשגה וזה דבר שלא ימצא במציאות אלא לו יתעלה והוא עצמו. והבן זה שאני אומר שהוא מופלא מאד ודעת אמתו כשימשך אחריו ולא ימצא בו דבר מן הטעות ולא מן ההטעאה ולא ישגוהו תרהקות ולא יוחס בו אל השם יתעלה חסרון, שאלו הענינים הנכבדים העצומים לא ימצא מופת עליהם כלל, לא לפי דעתנו אנחנו קהל אנשי התורה ולא לפי דעת הפילוסופים.

פרק כא הפרש גדול יש. אחד שצירק בקודם שידעתו ית' נדלת מידיעתו צחמשה הצדלים צירק צום איכה היתה זאת שנדלה ידיעתו מידיעתו, ואמר כי ידיעתו פועלת וידיעתו היא מתפעלת; והוא שהתנועות ההם המתחדשות. חידוש התנועות הם צעריך המתבונן בעשוי, אך אין סם חידוש ידיעה צצחיות העושה צצכר ידע אלה החידושים צערס ויחדשו ומידיעתו נתחדשו אלה הפעולות: דצוי ידיעות. כי הדצוי הוא צצכר שצכחו נדע קצת ואחר נדע קצתו הנשאר משצ"כ הוא ית' שהכל נתייז מידיעתו הפסטה שהיא עצמותו שנויות העולם צכלל הוא נקשר קצתו צקצת ויהי מידיעה אחת אשר צו ית', לכן צידיעה עצמו ידע כל, ואנחנו לא נדע עכ"פ איכה ידע אף צידיעה אחת הכל כי הן לו ידענו זה היה לנו סכלו והיינו עשם האלוה: דצד מן הטעות. שנהיה עושים צו: ולא מן הטעאה. שנהיה מעשים צו, אצל הכל אמת צצצצור היות ידיעתו פועלת וידיעתו מתפעלת, על כן נדלה ידיעתו מידיעתו הצדל עצמו אשר לו סם צחמשה הצדלים כאמור בקודם:

הפילוסופים לפי רוב החלפם והתחלק' בואת השאלה, וכל השאלות אשר אין מופת עליהם צריך שימשך אדם בהם אתר הדרך הוואת אשר נמשכנו אנחנו אחריה בואת השאלה. ר"ל שאלת ידיעת השם בכל אשר וולתו. והבינהו:

פרק שנים ועשרים

ענין איוב הנפלא, הוא מכת מה שאנחנו בו, רוצה לומר שהוא משל לבאר דיעות בני אדם בהשגחה. וכבר ידערת באורם ומאמר קצתם איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה. ואשר השבו שהיה ונברא ושהוא ענין שאירע, לא ידעו לו לא זמן ולא מקום, אלא קצת החכמים אמרו שהיה בימי האבות, וקצתם אמרו שהיה בימי משה, וקצתם אמרו שהיה בימי דוד, וקצתם אמרו שהיה מעולי בבל. וזה ממה שיתזק מאמר מי שאמר לא היה ולא נברא. סוף דבר בין היה בין לא היה בכמו עניינו הנמצא, תמיד נבוכו כל המעיינים מבני אדם עד שנאמר בדיעת השם ובהשגחתו מה שכבר זכרתי לך, ר"ל היות האיש התם השלם הישר במעשיו הירא מאד מן החטאים, יחולו בו דעות גדולות ותכופות בממונו ובניו וגופו ללא חטא, יתייב העניין ההוא ולפי שתי הדעות ר"ל אם היה או לא היה הדברים התם אשר בפתחת הספר, ר"ל מאמר השמן ומאמה השם אל השמן ומסור איוב בידו, כל זה משל בלא ספק לכל בעל דעת, אלא שהוא משל לא כשאר המשלים כולם, אבל משל שנתלו בו פליאות ודברים שהם כבשונו של עולם, והתבארו בו ספקות גדולות ונגלו ממנו תעלומות שאין למעלה מהן. ואני אזכור לך מה שאיפשר לזכרו ואזכור לך דברי החכמים ו"ל המעוררי' אותי למח שהבינותי מן המשל ההוא הגדול. ותחלת מה שתשתכל בו, אמרו איש היה בארץ עוין, הביא שם משתתף והוא עוין שהוא שם איש, את עוין בכורה, והוא צווי בעצה ובהנהגה, עוצו עצה, וכאלו יאמר לך השתכל בואת העצה והתבונן בו ותעלה בידך עניינו והבינים וראה הדעות האמתיות מה הן. ואחר כן זכר שבני האלהים באו להתייב על ה' ובה השטן בתוכם ובכללם, כי לא אמר ויבאו בני האלהים והשטן להתייב על ה', שאז היה נראה שמציאות הכל על יחס אחד ועל ערך אחד

פרק שנים ועשרים. ענין איוב, אחר שכבר הניע צדקים הקודמים ענין ההשגחה והדעות החלוקות זה וצדמיני לזה ציאר ענין השטן שהוא ההעדד הצלתי מכוון צמליאות, ושהדעות הסוות צמליאות וסדויות הם הוא ההעדד המחוזר צחמר, או העדר השכל, שכל זה הוא הניעה לציאור ספר איוב, צא עתה לצלר ספר איוב, ככתוב הכן צחוק מלאכתך ועתה צדה לך אחר וצוית ציתך: לא היה ולא נברא. כבר זכר איוב צכתו והיו שלשת האנשים האלה צתוכם נח לניאל ואיוב ובו' יחז' י"ד), ומסתמא הוא זה, ואשר שזכרו אחר לניאל יראה שהיה מעולי בולה: אם היה או לא היה. ר"ל אם לא היה ונברא כפשטי' דקרא נח לניאל ואיוב, מ"ע ספור הוויכוח לא היה ולא נברא, אצל המשל משלים חזרו, לצרר וללצן ענין ההשגחה על פי הוויכוח מצעלי דעות סוכות, וצערור שהי' איוב מפורסם לנדיק צדויותיו ע"כ לקח אותו לרונמת לדיק ורע לו אשר הוא יסוד הוויכוח, והנה כפי הכרעתו דעת האומר שאיוב היה מעולי בולה, הנה יראה לפי זה שמחזר זה הספר היה אחריו צומן וצהכר היה זה אחד המשוררים מהצצליים, כי הם היו משוררים גדולים וככדים צעלי וחי הלשון עד שרזי ספר תהלים חדרום הצצליים: עולה ענה. אמנם כן דרך צעלי השיר לכנות שמות לתחוכמים כשמות אשר יאורו לכל אחד מהם לפי המסופר ממנו: שצני האלהים. כבר ציאר (צשטי לשני) שהכחות הטבעיות מכוונים צשם מלאכים הנקראים צני אלהים, והנה ידמה כאלו הכחות הטבעיות צאו להתייצב על ה' לשמוע מה יורה להם ה' לעשות: וצא השטן צתוכם. כבר התצאר (מן שמיני עד י"ג מוח) שההעדד הכרוך צעקני החומר הוא זה המכוונה צשם שטן ומההעדד הלה נמשך כל הפסד צמליאות וההפסד הוא צלתי מכוון מלך עלמו כי אם ההויה הנמשכת אחרי ההפסד, ולפי' הנה יאמר שכתש צאו הכחות הטבעיות להתייצב על ה' צא

מורה נבוכים

אחד; אבל אמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם, וכיוצא בזה המאמר לא נאמר אלא
במי שבא בלתי מכוון ולא מבוקש לעצמו, אבל כאשר באו מי שכיון בוואם בא זה בתוך הבאים. ואחר כן זכר
שזה השטן הוא משוטט בארץ ומתהלך בת ואין בינו ובין העליונים יחס כלל ואין לו שם מהלכתי, הוא אמרו משוטט
בארץ ומתהלך בת, כלומר שוטט והתהלכו לא היה רק בארץ. ואחר כן זכר שזה התם והישר נתן ונמסר ביד
השטן הזה, ושכל מה שחל עליו מן המכות והמקרים במומו ובבניו ובגופו היה סבתו השטן. וכאשר יישב זה
העניין התחיל להציע דברי העיון בו וזכר דעה אחת ויחסה לאיוב דעות אחרות לחבירו. ואני אשמיעה אותם
אחר כן בביאור, ר"ל הדעות ההם אשר בעבורם הפליגו לחשוב דעה בזה העניין אשר היה כל סבתו השטן, וחשבו
איוב וחבריו שהשם יתעלה עושה אותו בעצמו ולא באמצעות השטן. והנפלא שבזה העניין הוא שלא תאר איוב
בחכמה ולא אמר איש מבין או חכם או משכיל, אבל תארו במעלות המדות וישר פעולות, שאילו היה חכם
לא היה מסופק עליו עניינו כמו שיתבאר אחר זה. ועוד שזכרו מקריו על ערך דעות בני אדם. כי מבני אדם
מי שלא יבהל ולא יסוב לבבו לאבדת הממון ויהיה נקל בעיניו, אבל יעדיהו דבר מות הבני ומיתחו מדאגה,
ומבני אדם גם כן מי שיסבול ולא יבהל ולא ילאה אפילו לאבדת הבנים, ואולם סבול המכאובים אין יכולת
להרגיש עליו, וכל בני אדם ר"ל החמוץ, אולם יגרילו השם בלשונותם ויתאדוהו יתעלה ביושר ובגמילות החסד
בעת הצלחתם ושלותם או בעת צער שיוכלו לסובלו, אבל כשיבאו לו הצרות הנזכרות באיוב, מהן מי שיכפור
ויאמין מעוט הסדר בנציאות כלו באבוד ממונו, ומחם מי שישאר על אמונת היושר והסדר אפילו עם צער אבדת
הממון, אבל כשינגוע באבדת הבנים, לא יסבול, ומהן מי שיסבול ולא התבלבל עליו אמונתו אפילו עם אבדת
הבנים, אבל עם מכאובי הגוף אין אחד מחם שיסבול אלא יתלונן ויצעק חמוס אם בלבבו אם בלשונו, וראה אמרו
בבני האלהים להתיצב על ה' בפעם ראשונה ושנייה; אבל השטן ואע"פ שבא בכללם ובתוכם בפעם ראשונה ושנייה,
לא אמר בו בראשונה להתיצב על ה' ובשנייה אמר ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה'. והבן זה העניין
והשתכל מה מואד נפלא וראה איך עלו בידי אלו העניינים כדמות נבואה, והוא שענין להתיצב על ה' מורה על
היותם נמצאים מוכרחים במצותו לעשות מה שירצוהו. תבין זה ממאמר זכריה ע"ה בארבע מרכבות ויצאות וגי'
אמר ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות השמים יצאו מהתיצב על אדון כל הארץ. ומבואר הוא שאין
יחס בני האלהים ויחס השטן במציאות יחס אחד, אבל יחס בני האלהים יותר קיים ויותר כותמיד, והוא ג"כ יש
לו חלק אחד במציאות למוטה מהן. ומנפלאות זה המשל שהוא כאשר זכר שוט השטן בארץ בלבד ועשותו
המועשים

גם ההעדר וההפסד במקרה צתוכס, כאלו צא צתוך הצאים צלי כוונה: שזה השטן הוא משוטט צארץ. זה ההעדר
האמור הוא תמוזד צחומד לעולם לא צנצדלים תחומד (כמצואל ציו"ד לזה): כדמות נצוזה. עם היות טגדל ומיהות
אחק לכל השעמים שהוא ההעדר אשר פי שנים לו חס העדר הטעמי המחוצד לחמד לעולם אשר ממנו נמשכים הדעות
הצאים מהיסודות כמו הדיגה האדם מדעמים וצליעת האדן, ושריפת הצנימים וזולתם, ואם העדר נפשי ושכלי כמו
העדר ההכנה הישרה הצאכלה וצפתים וצמשגל עד שצביא על צעליה חלאים רעים ונאמנים כמצואל (צח' ויו"ד לזה)
מכל מקום ההעדר הראשון צלתי מכוון מלד עלמו כלל כי אם צצחינת ההויה הנמשכת אחרים, אולם ההעדר הצ'
מכוון מלד עלמו כי התשוקה הטעוה צנפש, לאכול ולשתות ולשגול הוא מכוון צעלמו ללודך קיום האיש והמין. אלא
שהעד הנמשך ממנו הוא הצקפת המותרות שהוא העדר השכל להשכיל ההכנה הישרה צזה הכח, על כן צדעות
הקודמות הצאות מהעדר החומד שם דעות הצרות מיוסדות וממלחמות איש צדערו שם צלתי מכוונות מלד עלמס

המועשים ההם, באר שהוא נמנע מלשלוט על הנפש, ושנתן לו שלטון על אלו הדברים הארציים כולם ונבדל
 בינו ובין הנפש, כלומר שלא נתן לו רשות עליה, והוא אמרו אך את נפשו שמור. וכבר ביארתי לך שתוף שם
 נפש בלשוננו ושהוא נופל על הדבר הנשאר מן האדם אחר המנת והוא הדבר אשר אין לשטן שלטון עליו. ואחר
 זכרי מה שזכרתי, שמע זה המאמר המועיל אשר זכרוהו החכמים שראויים להקרא חכמים באמת, אשר באר-כל
 מסופק וגלה כל מנוסה והראה רוב סתרי תורה, והוא אמרם בתלמוד אמרו ר' שמעון בן לקיש הוא שטן הוא
 יצר הרע הוא מלאך המות. כבר באר כל מה שזכרנוהו באור שלא יסופק על בעל שכל, וכבר התבאר לך שענין
 אחד בעצמו יכונה בשלש השמות האלה ושכל הפעולות המיוחדות לכל אחד מאלו השלש הם כולם פעול
 דבר אחד, וכן עוד אמרו חכמי המשנה הקדמונים אמרו תנא יורד ומתעה עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל
 נשמה. הנה כבר התבאר לך שאשר ראה דוד במראה הנבואה בעת המגפה וחרבו שלופת בידו נטויה על ירושלים,
 שלא הראהו זה אלא להורות על ענין, והענין ההוא בעצמו הוא הנאמר עליו ג"כ במראה הנבואה בחק מוי
 בני יהושע הכהן הגדול והשטן עומד על ימינו לשטנו, ואחר כן באר רחוק מאתו יתעלה, באמרו יגער ה' בך
 השטן יגער ה' בך הבוחר בירושלים וגו'. והוא אשר ראה בלעם גם כן במראה הנבואה בדרך, באמרו לו הנה
 אנכי יצאתי לשטן. רע ששטן, נגוד מוגדת שמה מעליו ועבור, רוצה לומר שהוא מענין הנטייה וסוד מהדבר,
 מפני שהוא המטה מדרך האמת בלא ספק ויורנו בדרך התעות והשגיגה. ועל הענין ההוא גם כן נאמר כי יצר
 לב האדם רע מנעוריו. וכבר ידעת פרסום זה הדעת בתורתנו ר"ל יצר טוב ויצר רע, ואמרם בשני יצריך.
 וכבר אמרו שיצר הרע יתחדש בבן אדם בעת לידתו, לפתח הטאת דוביך, וכמו שאמרה התורה, מנעוריו ושיצר
 טוב אמנם ימצא לו אחר שלמות שכלו, ולזה אמרו נקרא יצר רע מלך גדול, ונקרא יצר טוב ילד מסכן וחסם,
 כמשל

כלל על כן לא נאמר צטנו להתייז על ה' / אולם צטני שהוא רעות החולי והלרעת הצלות מהעדר השכל ר"ל רוע
 התשוקה שהוא כח מתוך מלך עלמו לכן נאמר צטנו להתייז על ה' / ומן מולא הדברים תשכיל ותדע שכל חולה הוא
 סכל ופתי וזה כי כפי האמור צזה הכ סצת כל חלי וכל נגע הוא סכלות ההיכרה היסרה וההתפתות למותרות צמאכל
 וצמשתה וצמטגל או לקחת מהס הצלמי לאוי כפי טצע הצדיאות, ועל סס זה הסכלות נקרא כל חולה צל"הק צסס פתי
 או אויל ככתוצ שומר פתאים ה' / פי' הס"ת שומר החולים שנתפתו צינרס לאכל ולשתות ולסגול הצלמי לאוי כפי
 טצע הצדיאות הפך הכתוצ וצדך את לחמך ואת מיימך והסירותי מחלה מקרצך, עיין ציאוד זאת הפדסה צצרכת הסלל
 צתפלת ויעתר יצחק כי סס ציארכו הפדסה כלה. וגם אני המצאד כעת צקהל אויליס אנוח כי כהייתי ונחליתי צחלי
 הקדחת ועוד אני כתוצ וחס מתלקחת צקרצי יטלה ה' צדרו וידפאני כי אפס פנאלי לי לסכצ על ארש דוי: ונצל צינו
 וצין הכפס. כי הכפס הוא עלס רוחני אשר לא חלק לשטן צו כי אין חלקו רק צחמר: הוא השטן הוא הינ"הר הוא
 מ"המ, ר"ל שהתשוקה לצדק צמותרות הוא משעה האדם מדרך היסר והוא עלמו הינ"הר הנסיתו לצדקו צרע, והוא
 עלמו המיית צרע אשר יצצז לצעלוי: דאס דוד צמלאה הנצואה. כצד בעירותי צלדק שהצד ז"ל קורא מלאה נצואה
 גס מה סצעלי דו"הק רואיס הקמינות הנודאיס, והכס כח הצדק יכנה הכתוצ צסס שטן והוא עלס ההעדד כי הצדק
 הוא העדר שיווי הצדיאות: צחק מרי צני יהושע. יתכן היות כוונת הצד ז"ל על אלטיצו הכהן צן ויוקיס צן ישוע,
 הוא יהושע צן יהולדק הכהן הגדול, והכס אלטיצו זה צן צנו הים קרוצ לטוציה העמומי וכפי המשך הכתוצ נדאס סנסא
 אלטיצו זה אסע עמומי, וזה דצד שטנת השטן לפי דעת הצד אשר עליו ימרו צחמרו צחק מרי צני יהושע: והוא
 אשר דאס צלעס. ר"ל דאס העדר שכלו מדוע הללחתו צדדך, כי אז הצין כי אין לזון ה' צהליכותו: ש"הר
 יתחדס צצ"א צעת ליקרו. הוא כח המתעורר אשר צנפס העורר את כחות הגוף לעשות לזון המתארה ככל אשר יורשו

מורה נבוכים

כמשל הנשוא לגוף בן אדם והתחלף בחותיו, באמרו עיר קטנה ואנשים בה מעט ונג'. כל אלו הדברים נמצאים כתובים להם ז"ל מפורסמים. ואחר שבארו לך שיצר רע הוא השטן הוא מלאך, בלא ספק רוצים לומר שהוא גם כן יקרא מלאך מפני שהוא בתוך בני האלהים, ויהיה גם כן יצר טוב מלאך באמת. אם כן זה העניין המפורסם בדברי חכמים ז"ל שכל אדם נלוו אליו שני מלאכים אחד ממינו ואחד ממשאלה חם יצר טוב ויצר רע. ובבאור אמרו בנמדא דשבת בשני המלאכים האלו אמרו אחד טוב ואחד רע. וראה כמה גלה לנו זה המאמר מפליאות וכמה הסיר מדמיונות בלתי אמתיות, ואינו רואה את עצמו אלא שכבר בארתי ופירשתי ענין איוב עד אחריתו ותכליתו; אבל אני רוצה לבאר לך הדעת המפורסם, לאיוב והדעת המיוחדת לכל אחד מחבריו מהו בראיות לקמתים מדברי כל אחד מהם, ולא תביט לזולת זה מן המאמרים אשר חייבם סדר הדברים כמו שבארתי לך בראש זה המאמר:

פרק שלשה ועשרים

כאשר הונח זה העניין של איוב תחלת מה שאירע, היה העניין המוסכם עליו מן החמשה, רוצה לומר איוב וחבריו שכל מה שחל לאיוב ידוע אצלו יתעלה ושהשם הביא עליו אלו המכות, וכלם מסכימים ג"כ שהוא אין לפניו עולה ולא יוהם לו חמס. תמצא אלו העניינים גם כן בדברי איוב הרבה, וכשתתבונן בדברי החמשה בענין מחלוקתם, כמעט שתמצא הדברים שאמרום האחד מהם אמרום כלם, וכפלים העניינים ונתערבו ונכנס בתוכם ספור איוב חזק מכאובו וצרותיו עם רב ישור וספור צדקתו ונדיבות טבעיו וטוב פעליו. וכן נכנס בדברי חבריו לו הערה על הסבל ונחמות ודברים לשכח יצרו וכי ראוי לו לשתוק ושלא ישלח רסן לשונו כאיש שיריב עם איש, אבל יבנע למשפטי השם וישתוק; והוא אומר שחזק מכאובי מנעוהו לסבול ולהתישב ולומר מה שראוי

המדמה צטו לו לשעתו, אולם הצחירה השכלית הוא הי"ט הוא יורנו דרך יצטר צטו אמיתי מתמיד, והכח השכלי אינו צל לאדם צעפת לידתו כ"א זמן רב אחריו ככתבו כי צטרס ידע הנער מאוס צדע וצחור צטו: שהוא ג"כ יקרא מלאך. השטן הוא הי"ד נקרא מלאך כאמרס ז"ל צ' מלאכים נלוים לכל אדם, וזה צעצור שהוא צתוך צני האלהים ר"ל צתוך כחות הנפש הנקראים מלאכים כצצואר (צצשי לשי): מלאך צאמת. כי הוא עלנס שכלי צלתי נפסד צצצעו משא"כ הי"ד שהוא נפסד צמות צעליו ואינו מלאך צאמת וצקיום כמו הי"ט: שכצד ציארתי ופצשתי ענין איוב. דרך כלל על מה הוסד זה הספר, וצחיות יסודתו מחקרי צאמת והצטר והעונש, שהוא זה יסוד התורה והמנוות כלס ויערתי הגמול והעונש, ועל כן הי' ספר איוב כמו התחלה והקדמה לתורה, והוא הצדד שאמרו קלט מח"ל משה כתצ ספרו וספר איוב:

פרק שלשה ועשרים. כאשר הונח. עוד יכוסף ידו לחלק דעות ההשגחה לפי מספר מפקד אנשי הווכח שהם איוב וד' רעיו, שהם חמשה כחמשת חלוקי הדעות אשר בהשגחה כצצואר (צ"י זלח): אמרס כלס. כמו שקסה על חוט הדלות להצדיל צהשגה הראשונה צין איס לזיס אשר תחת מין אחד, המשל צו איס איס יזוש צפעס הראשונה צעדר יקסה עליו להצדיל צין שיה לשה וצין כצס לכצס וצין שור לשור, ויפלא צענינו איך יכירו הצעלים את מקניהם וזה כי יקסה עליו צהשקפה הראשונה לצחון דקות יעורי הסוימינס המצדילים צין שיה לשה וצין רחל לרחל, ככה יקסה על כל משכיל על דצד מה לצחון צהשקפה הראשונה חין ערך וצצד צחנית דקות ההצדלים אשר יצדילו צין דעת לדעת וצצדל לסצדל הסופלות צמוסכל הווא, אשר ככה זה ספר איוב, מי זה יסקיף עליו השקפה קלה וגדיעה ידמה לו שדעות כלס אחת הן צלי הצדל צנייהס כלל, אמנס איס יעמיק עיונו עליהס ויקח כל מענות דיע כל אחד צפני עמנו ויתצונן צס הצנה שלימה על מה אדניהס הטצו וככה יעשה צמענות וזלמס אז יצין ההצדלים הפצטייס שצנייהס, והוא הצדד שאמר

חלק שלישי

כ

שראוי, וחבריו כולם הסכימו שכל עושה טוב יגמול טוב וכל עושה רע יענש, וכשתראה רשע ואיש מרי בהצלחה, דע כי באחריתו יהפך עליו העניין וימות הוא ויחולו בו ובביתו ובזרעו צרות, וכשתראה עובד השם ברעה, א"א מבלתי שירפא השם מחץ מכתו. זה העניין תמצאתו נכפל בדברי אליפו, ובלדד, וצופר, ושלתם מסכמיים על זה הדעת. ואין זה המכוון בזה העניין כלו אבל המכוון מה שנבדל בו כל אחד מהם וידיעת דעתו בזה העניין, והוא חול הגדול שבמכאובים והחזק שבהם בתם שבאנשים ובישר שבהם בתכלית הישר. והיה דעת איוב בו שזה העניין ראה על השוות הצדיק והרשע אצלו יתע' על דרך ביון במין האדם, והוא אמרו בכלל דבריו אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג, יאמר כי כשיבא השוט פתאום וימית כל מי שיפגוש וישאחה למסת נקיים ילעג. ואחר כן חזק זה הדעת באמרו זה ימות בעצם תומו כולו שלאנו ושלו עמינו מלאו חלב וגו' וזה ימות בנפש מדה ולא אכל בטובה יחד על עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם. וכן התחיל להביא ראיה בטוב ענייני אנשי הרשע והצלחתם, והרחיב המאמר בזה מאד ואמר אִם זכרתי ונבהלתי ואחו בשרי פלצות ואמר מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל זרעם נכון לפנים וגו'. ואחר ספרו זאת ההצלחה התחיל לומר לחולקים עליו אם העניין הוא כמו שתחשבו, שבני זה הכופר המצליח ימותו אחריו וימחה זכרם, מה יזיק לזה המצליח מה שיחול באנשי ביתו אחריו? אמר כי מה הפצו בביתו אחריו ומספר חדשיו חוצצו. ואחר כן התחיל לבאר שאין תקוה אחר המות, אם כן לא נשארה תוחלת אלא שזה עויבה ושכחה, והתחיל להפלא איך לא עוב עקר בריאת בן אדם וברא אותו, ועוב הנהגתו ואמר הלא כחלב תתיכני וכגיבתי תקפיאני. זאת היא אחת מן הדעות הנאמרות בהשגחה ואשר האמינות קצת המעיינים. וכבר ידעת מאמר חכמים שזה הדעת של איוב הוא בתכלית הרע, ואמרו עפרא בפומיה דאיוב, ואמרו בקש איוב להפוך ארץ הקערה על פיה, ואמרו איוב כופר בתחיית המתים היה, ואמרו גם כן עליו התחיל מחרף ומגנף. אבל אמרו יתעלה לאליפו ורעיו, כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב, אמרו חכמים בהתנצלות על זה מן הדברים החם אין אדם נתפש על צעדו רוצה לומר שלא נחשב חטאו לחיזוק מכאוביו. וזה המין מן הדברים אינו מענין זה המשל, ואמנם סבת זה מה שאבאר לך עתה והוא שובו מזה הדעת אשר הוא בתכלית הטעות והביא מופת על טעותו בו, ואמנם שזהו העולה על הדעת והנרא' ממנו תחלה וכל שכן למי שיחולו עליו המכות ויודע בעצמו שלא חטא, זה מה שאין מהלוקת בו, ולזה יחסו זה הדעת לאיוב אלא שהוֹיֵא אמר כל מה שאמר כל עוד שלא היה לו חכמה

שאמר הרצ ז"ל שזה שקפה הראשונה יראה בכלל מה שאמר האחד אמרו כלם, אך אחרי העיון הדק היטיב יראה צפרט שהיה לכל ה' דעה צפניו עלמו, והי' דעת איוב כדעת אריסטו, ודעת איפו כדעת התורה, ודעת בלדד כדעת המעטזולא, ודעת נופר כדעת האשעריאה, ודעת אליהו כדעת הרצ ז"ל כמו שיצא צציאור עוד: וכל עושה רע יענש, זה כלל אמיתי לא יכחש לעולם שאוכל הנפוס תכסהו שמו, וכ"כ צחכמה דתתא דשלמה מלנא ז"ל התכמה לא תקנה את איש רע לנלמי שלם לו גמול רשעו, ונאמר אשר אין נעסף פתגם מעשה הרע מהרה על כן מלא לז צני האדם צהס לעשות רע, כי אמנם ה' צחכמה יסך ארץ להיות המסוכצני' מתכנים אחד סצותיהם צהכרח וגמול כל מעשה הוא מסוכצני' אם עוז ואם רע, על כן כל עושה טוב ידמה לאוכל מוליד דם עוז צעצעו שימשך לו הצדיות עי' האכילה היא, וכל עושה רע ידמה לאוכל רעל שיסצצ לו המות: מה סכצדיל צו כל אחד. אין המכוון צזה הפק לצלל כללי ההשגחה שכולם מודים צס, אצל הכוונה לצלל ההצדל הפדעני סצין כל אחד מהם מוולתו כמו שהקדמנו: והיה דעת איוב צו. קודם שהוכח היה מאמין צהשגחה פדעית אשר על כן היה מקדיצ עולות צעך צניו אצל אחד

שהוכח

מורה נבוכים

חכמה ולא ידע השם אלא בקבלה כמו שירעוהו המון אנשי התורות; אבל כשידע השם ידיעה אמיתית, הורה שההצלחה האמתית אשר היא ידיעת השם, היא מוכנת בלא ספק לכל מי שירעה מומנו ולא יערבבה על האדם צרה מאלו הצרות כלם. ואמנם היה איוב מדומה שאלו שיחשבו הצלחות הם התכלית כבריאות והעושר והבנים, כל עוד שהיה יודע השם על דרך הגדה וספור לא על דרך עיון, ומפני זה היה במבוכות החם ואמר המאמרים החם. וזהו ענין אמרו לשמע און שמעתיד ועתה עיני דאתך על כן אמאם ונחמתי על עפר ואפר. כוננת הדברים כפי הענין על כן, אמאם כל אשר הייתי מתאוה ונחמתי על הייתי בתוך עפר ואפר, כמו שהוצע ענינו וזהו יושב בתוך האפר. ומפני זה המאמר האחרון המורה על ההשגה האמתית, נאמר בו אחר כן כי לא דברתם אלי

שהוכח והיה קשה עליו ענין לדיק ודע לו על כן עזב אמונתו ויאמן כדעת אריסטו ואמר שאין סם השגחה פרטית אצל עת רעה היא כי לכל עת וע"כ קלל את יומו ואמר מי יתן והיה נאצל יום הולדתו זו, והעתידי' כלם במקום עזר הם כמנהג ל"הק, והטעם הלואי היתה עת יולדתי עלוזה ועומה יום חושך עין ועדפל למען העלז הודי וחדלה תזקת הציון ומנעה יולדתי: לשמע און שמעתיד. כלומר אינו דומה שמייעב לדלויה, והטעם כאשר ידעתוך מפי הקבלה לא היה לכפשי עונג זידיעה זו כי אין הכפש מתענגת כי אם מדצדים נערכים ככתוב כל נעיסה לה סם צלטה לרופה צלוקה וערוכה, דצ ורומץ ימלך לחיך אדמדס וירקק וימתק לעינים קול גדול וקטן להשמעות אונים וגו' (אסר ח"א נ"א), וצחיות הקבלה ענין פשוט לא ערכים וסדרי' לה, לכן לא תתן נעיומת לצעליה, אולם דלות ה' היא דלות חכמתו אשר יסד צילוריו שהם נמשכים אחריו וזאת היא דליות ה' ואפס זולתו ככתוב את אחורי ופני לא ילאו ת"א ותחתי ית דצתרי וירקמי לא יתחזו, והנה אלה אחוריו ר"ל החכמה ערכי' וסדריים לה, לכן כל דואה יתענג על ה' ככתוב דעיונים ערוכים יעמנו לצניח (סע) ונאמר יראה אל עצדיך פעלך והדרך על צניחם ויהי נועם ה' אליהו עלינו, לכן צעת שידע את ה' מפי הקבלה לא היה לו נעיומת זידיעה זו על כן התענג על תענוגים חמדיים והיה חושב שזה תכלית האדם להשיג אלה התענוגים החמדיים וצדקתם תעדר ההלכה האנושית; אך עתה צדקותו העונג הרחמי הגדול מאלף התענוגים הבשמים, אפס שהשגת זה העונג היא תכלית אושר האדם והלכותו הנלחית, ע"כ אמר ונחמתי על עפר ואפר, כלומר נחמתי על התענוגים החמדיים אשר הם כאלפס ואין נגדס. והשגת זה העונג הוא עלם ער"ב כמ"ס הכוזבי (צנ"ז-לראשון) ז"ל אמר החצר ומה תאמר צמי שהוא דואה אלה המעמדים הגדולים המלאכותיים, אמר הכוזבי מצלי ספק שהיה מתאוה שתתמיד בפשו על הפרייה מחושי ותשאר נהיית צאור ההוא וכו', עני"ס. ויען כי צדקת זה העונג תרצ השמחה ככתוב ישמח לצ מצקשי ה', כי אפס מקום לצקס את ה' כי אפס על פי צחיות שלימות פעלו המעיד על שלימות פועלו וממלאו, לכן הוא הדבר אשר העיר ה' את איוב צשאלות טעניות מן ויען ה' את איוב מן הסערה עד ויען ה' צ' פרטיות שלימות קלאים המקובלים נו"ן שערי צניח, והוא למען דעת כי ידיעה זו היא עקרת ההלכה האנושית ואשרו האמיתי ותכליתו אשר זה יבקשו את ה' וישמח לצו צדקשתו זו או אז יתענג על ה' צהמלאו על פי פעלו אשר עליו יאמר ועתה עיני דלתך. וכבר שמעתי מחסיד שוטח אחד זך יהיד לן שמו, שהוא אמר כי לולי העיר חז"ל על ספר איוב שדרכו צקודש, הייתי אומר שמצדו היה מטיקורם עד שאפי' השאלות המיוחסות לש"ית המה שאלות אפיקורסיות יען לא שאל לו הצין צמשפטי התורה וחקה הקדושים או צתעלומות חכמת הקבלה להצין דצדים העומדים צדומו של עולם, ושאל לו צמשפט הפילוסופיא המרשעת אשר תקשיה לצ צעליה מיראת ה'. ואף כי הראצ"ד ז"ל ציאר אלו השאלות על דרך הקבלה כאלו כלו הפך לצן טהור הוא, עכ"ז כל חכס מצין מדעתו גדול הלחן שכלחן הראצ"ד צפירוטס אצל זאת המלצה עלינו שלא נסור מדצדי חז"ל כי דעתם רחצה מדעתנו ואשרי אשר הם ז"ל אמרו כי דרכו צקודש אענה להם ראשי. ואני שמעתי דצדי הכסיל ההוא ויחד עליו אפי מאלף, ומרוב שיחי וכעסי לא יכולתי דצדו לשלוס, ועכ"ז עניתינו כאמרוס ז"ל ענה כסיל כאלותו דצ"ת, או נעפתי עמו ודצדתי עמו לאמר הן זה החצוי הוא יסוד התורה והעמוד אשר עליו תשען והוא מחקר אמונת ההשגחה וכל מעשיהם א"כ

אלי נכונה כעבדי איוב. ואמנם דעת אליפו בזה המאורע הוא ג"כ אחת מן הדעות הנאמרות בהשגחה. וזה שהוא אמר שכל מה שחל באיוב היה חולו על צד הדין, כי היו לו חטאי' היה ראוי בגללם למה שחל בו. והוא אמרו לאיוב הלא דעתך דבה ואין קץ לעונותיך. אחר כן התחיל לומר לאיוב שזה שאתה חושב אותו ונשען עליו מיושר הפעולות ללכת בדרכים המעולים אינו ענין מחייב שתהיה שלם אצל השם עד שלא תענש, הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה אף שוכני בתי חמר וגו'. ולא סר אליפו מלכת בזה הדרך ר"ל האמינו כל מה שישגיג האדם שהוא במשפט וחסרונותינו כלם אשר נתחייב בעבורם העונש, תעלם מזמנו השגתם ואפני התחייבנו העונש בעבורם. אבל דעת בלדד השוחי בואת השאלה, היא אמונת התמורת והגומל. וזה שהוא אמר לאיוב שאלו הקודרות העצומות אם אתה נקי ואין לך חטא, סבתם הגדול הגמול ויומר לך הטובה שבתמורות וזה כולו טוב לך לרבות הטובה אשר תשיג אליה בעולם הבא. והוא אמרו לאיוב אם אך יושר אתה כי עתה יעיד עליך ושלם גות צדקך והיה ראשיתך מצער וגו'. וכבר ידעת פרסום זה הדעת בענין ההשגחה וכבר בארנוהו. ואמנם דעת צפר הנעמתי הוא דעת מי שרואה שהכל נמשך לרצון לבד, ולא יבקש לפעולותיו סבה כלל ולא יאמר למה עשה זה ולמה לא עשה זה? ומפני זה לא יבקש דרך היושר ולא גזרת חכמה בכל מה שיעשהו השם, שעצמותו ואמתתו מחייבים שיעשה מה שירצה וידשכלינו תקצר תעלומות חכמתו אשר מדינה וממשפטה שיעשה מה שירצה לו לסבה אחרת. והוא אמרו לאיוב מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. ועתה ראה והתבונן איך הוצע הענין אשר בלב בני אדם והביאם לדעות אשר הקדמנו לפרשם בהשגחת השם בנבראים וזכרון כל מה שהייבתהו החלוקה, ויחסו הענין ההוא לאחד מן הגורעים בעולם בחשיבות אם היה משל או אמרוהו אמת אם היה ענין שארע. ויהיה הדעת המיוחס לאיוב הולך על דעת ארזים"טו, ודעת אליפו הולך על דעת תורתנו, ודעת בלדד הולך על דעת המעתיולה, ודעת צופר על דעת האשעריא. ואלו היו הדעות הקדומות בהשגחה, ואחר כן התחדש דעת אחר והוא המיוחס לאליהוא, ולזה שובח אצלם וזכרו שהיה קטן מהם בשנים וגדול בחכמה, והתחיל לכתות ולגער

באיוב

לא עת לדרוש את ה' צניקה זו על פי חקי התורה, כי איך יעמוד העמוק על הכעמד ממנו? ואף לא צקצלה יתמנו וען היותה חלק מחלקי התורה אשר צו היא המחקר והמצננה, על כן הלכו דרך האתרים צמסקר החכמה צס' איוב כי היא תתן אמת לצעליה בכל מחקר ודרוש תעמיד אדמוך התורה על תלו ושאלתי נלחי לצעליה תהי' ככתוב והחכמה תחיה צעליה. וכבר ילאכו מענינו הככבד על תשורות צאנשי און וכשיצ למה שהיינו צו מצואור דצדי הדב ז"ל: ומפני זה המאמר האחרון. ר"ל מה שאמר וכחמתי על עפר ואפר פי' שעונג השגת ה' ע"פ פעלו הוא תכלית האדם ואשרו האמיתי עד שאין טוס עונג חמדי נחשד כערכו למאומה, וצזה אפס מקוס לנצוכת לדיק ודע לו כי העדר הטוצות החמדיות אינס רע אמיתי כלל צערך העונג הדוחני שהוא לצד ואפס זולתה תכלית האדם ואשרו האמיתי: ואמנם דעת אליפו. היא דעת התורה שהכל צדין אל אמונה ואין עול, אלא שהוא יתיד מצוכת איוב צענין לדיק ודע לו הוא שאין הדיק הנחשד לעלמו או לצני דורו ללדיק כאיוב, איננו לדיק גמור אצל יתכן היות לו עצרות קלות צלתי מורגשות שעליהם יענש: ואין קץ לעונותיך. עון ענינו עונש כמו עונו ישא, והטעם העונש לאוי להיות צעל צלי תכלית להיות כי ה' אשר חטאת לו הוא ענש צצ"ט ע"כ אין קץ לעונותיך הקלים: אצל דעת צלדד. היא דעת המעתיולה האומרת שהס"ית ידע ללדיק על לא חמס צכפו צבו"הו למען הרצות סכרו צבו"הו, כנראה ממענותיו: ואמנם דעת לפר. הוא דעת האשעריאה האומרת שכל אשר חפץ ה' יעשה יענוס ללדיק צלי פשע וישיצ לרשע צל וראה נכוחות, כי הכל צלנון ואין עעס צלנון, ואם הוא ית' יודע עומק דיכיו הנה אין אתנו מצין דצד מה מדיכיו ית': המיוחס לאליהוא. הוא דעת הרב ז"ל שהשגחה האלהית תלויה בחלק השכלי מהכפס, וכל הגדול מחצרו

מורה נבוכים

באיוב וליחס לו הסכלות בהגדילו ובהרחיקו איך באו עליו הצרות והוא עושה טוב, והאריך לשבת פעולתו, וכן אמר על שלשת ריעין שנפטר דעתם על רוב זקנתם, ואמר דברים וחידות נפלאות, כשיתבונן בדבריו המתבונן, יתמה ויחשב שלא אמר דבר נוסף על מה שאמר אליז' ובלרד וצופר, אבל השיב ענייני דבריהם במלות אחרות והוסיף בביאורם כי הוא לא יצא מעניין הכהוי והגערה באיוב ותאר השם ביושר וספר נפלאותיו במציאות, ושהוא ית' לא ירגיש בעבדת העובד ולא במרד המורד והמורה, ואלו העניינים כלם כבר אמרום חבריו. אבל עם ההשתכלות הטוב יתבאר לך העניין הנוסף אשר הביא והוא היה הכונה ולא קדם העניין ההוא לזולתו מזה ואחר כן אמר עמו כל מה שאמרוהו כמו שהם כולם איוב ושלשת ריעיו ישיב כל אחד מהן העניין אשר זכרו האחרים כמו שזכרתי לך, וזה להעלים העניין המיוחד ברעת כל אחד עד שיהיה הנראה להמון שדעת כלם דעת אחר מוסכם עליו ואין העניין כן. והעניין אשר הוסיפו אליהו לא זכרו אחר מהם, הוא אשר המשילו בהלצת המלאך, ואמר שהעניין המפורסם הידוע שהאדם יחלה עד שיגיע אל שערי מות ויתייאשו ממנו ואם יהיה לו מלאך שיליץ ויעמיד בעדו אי זה מלאך שיהיה, תקובל הלצתו ועתירתו ויקומו כשלוננו וינצל החולה ההוא וישוב לענייני הטובים, אבל לא יהיה זה תדיר ולא יהיה שם עתרה והצלח מדובקת לנצח אבל פעמים שלש אמר אם יש עליו מלאך מליץ וגו'; וכאשר ספר ענייני הנחלץ מחוליו ושמתו בשובו אל עניין הבריאות, אמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר זה העניין בארו אליהו

שכלו השגחתו יותר גדולה מהשגחת הקטן ממנו שכל, והנה אליהו זה הי' פילסוף אלהי מאמין בכחיה כמו שיזוא, וכל יסודי התורה, והמכחול כי חכם כזה הוא כזה צעני ההמון ופטר צעני הזקנים מאשרי העם המצולעים צעלמם כרעי איוב אשר כיוולא זהם יאמר הכתוב עמי מאשרין מתעים, ומאשריו מצולעים, ע"כ יולא מחוות דעתו אותם פן יהיה לצות צענייהם ככתוב צאני כסיל אל תדצר כי יצו לשכל מליך, על כן קרא צעמו זה הנלות לו על פי טבעו, אליהו צן צרכאל הצחי ל"ל החכם האלהי, צן טצרכו אל צחכמה (כי ה' יהי חכמה מפיו דעת ומצורה), והוא צן צווי מאד צעניי ההמון וזקניהם אשר חלקם יקחו כצוד המדומה. וכיוולא צזה כתצ צעמם השאלת שם עון וצמלת נהר וכצר וכיוולא צם מהשמות המושאלים. והנה לפי הדעת האוונת איוב משל היה, הנה המחויב ממנו שאים אחד ממשל משלים חצר זה הספר ויחלק את משלו לחמשת מחלקות, ונתן חלק לחמשה וגם לשטי הוא אלהים חמת המדצר צעדו וצעד השגחתו צלמת ורדק. ומחצר הספר קרא שם לכל אחד מצעלי הדעות השונות כשם הנלות לו על פי דעתו, וחולי קרא אליפו התמיני כן צעצוד היותו חכם צתורה לפי דעתו צהשגחה, וידוע שהתורה נתן חכמה ועוטר הצאים מצ' דוחות מתנגדות לפון וימין כי מלפון זה ציתתה ומתימן חכמה כאמרים ז"ל הדולה להעמיד ילפין ולהחכים יקדים, ע"כ נקרא זה האיש צמס אליפו התמיני. וכעין זה יתכן שנאמר צעמם שאר השמות האמור' או יש שם עעמיים אחרים צדצר השמות, והנה זה אליהו עם חזק ודלתו מפני סכנת הגילוי צדעתו זו כאמור, לא יוכל עזר צמלים, כי תשוקת גילוי החכמה להולידה ולהלמיחה צומה לתשוקת המשגל להוליד להלמיחה זרע חכמים, וזניהם כאדיות צצרו לעשות לנן אציהם צשמיים עד לא יחשו צציוק אשר עתיד להגיע להם מצצת התשוקה כי הם מוכרחים צדצר התשוקה, והוא הדצר אשר אמר לעיד אני לימים ואתם ישימים על כן צחלתי ולידא מחוות דעו אחכם, כי חלתי מליס הליקתני דוח צעני, אדצרה וירוח לי. וכמוהו יאמר הכניא ואמרת לי לא אזכרו ולא אדצר עוד צעמו והי' צלצוי כאש צוערת וגו'. וכצר זכרכו טצע זו התשוקה האמורה: ושהוא ית' לא ירגיש צעצורת העוצר. ככתוב חס הטאת מה תפעל צן ודעו פשעיק מה תעשה לו: אשר המשילו צהלצת המלאך. המשל אל הדניה ור התפלה על החולי שהשית מקבלת תפלת החולים ויש צפשו מני שחת, והה ללות על ההשגחה, וכצר ציארנו (צדאשון לראשון מחולין) צפי' ככתוב כי שמש ומגן ה', צציה אופן מקבל ה' תפלת השצים צאופן שלא ותיצו סינוי לנן צעלמו ית': מדובקת לננה. כי אין איש צעולס שיחיה לננה ככתוב חס לא פרו יפרה איש, וחי עוד לננה וגו':

אליהוא לברו והוסיף ג"כ מה שאמר לפני זה העניין בתאר איכות הנבואה באמרו כי באחת ידבר אל ובשנים לא ישרנו בחלום חזיון לילה בנפול תדרמה על אנשים, ואחר כן התחיל לחזק זה הדעת ולבאר דרכיו בספור עניינים טבעיים רבים, בספרו הרעם, והברק, והמטר, ונשיבת הרוחות, וערב עמם עניינים רבים מענייני בעלי חיים, ר"ל בא המגפה, באמרו רגע ימותו וצרות לילה יגעושו עם ויעבורו, והיות המלחמות העצומות ידוע כבירים לא חקר ועמד אחרים תחתם, והרבה מאלו העניינים. וכן תמצא זאת הנבואה אשר באה לאיוב אשר התבאר לו ממונו טעותו בכל מה שדמה ולא סר בה מספר עניינים טבעיים, אם ספור יסודות, או ספור אותות עליונות, או ספור טבעים ממויני בעלי חיים, לא דבר אחר. ואשר זכר שם מספור שחקים ושמים וכסיל וכימה לעניין מעשיהם באיור הקרוב לנו, והיותה הערתו כלה אליו ממה שתחת גלגל הירח. וכן עוד אליהוא התעורר ממויני בעלי חיים ואמר מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו, ורוב מה שהאריך בדבור ההוא היה בתאר ליתן אשר כלל סגולות גשמיית מפורזות בב"ח החולך והשוחה והמעופף. כל אלו העניינים היתה הכונה בהן שאלו העניינים הנמצאים בעולם החיה והחפס"ל לא יגיע דעתנו להשיג איכות התחדשם ולא לציור מציאות זה הכח הטבעי בהם איך התחלתו ואינו דבר שידמה למה שנעשהו אנהנו, ואיך נשתדל שתהיה הנהגתו יתעלה והשגחתו בהם דומה להנהגתו מזה שננהיג או השגחתנו במה שנשגיח בו. אבל הראוי לעמוד אצל זה השיעור ולהאמין שהוא ית' לא תעלם ממונו תעלומה כמו שאומר אליהוא שם, כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה אין חשך ואין צלמות להסתיר שם פעוליו און. אמנם אין עניין השגחתו כעניין השגחתו ולא ענין הנהגתו לברואיו כעניין הנהגתו למה שננהיג ולא יקבעם גדר אחד כמו שיהשב כל נבוכ, ואין ביניהם שתוף כי אם בשם לבר, כמו שלא תדמה פעולתו לפעולתו ולא יקבעם גדר אחד, וכבהללות הפעולות הטבעיות מן הפעולות המלאכותיות, כן הוא הבדל הנהגתו והשגחה והכונה האלהית לעניינים ההם הטבעיים מהנהגתו והשגחתו וכונתו האנושית למה שננהיג אותו ונשגיח עליו וכונן אליו. זאת היתה כונת ספר איוב כלו, ר"ל לתת זאת הפינה באמונה ולהעיד שילמדו הראיית מן העניינים הטבעיים, עד שלא תטעה ותבקש בדמויניך שתהיה ידעתו כדיעתנו או כונתו והשגחתו והנהגתו ככונתנו והשגחתנו והנהגתנו, וכשידע האדם זה יקל עליו כל מקרה ולא יוסיפו לו המקרים ספקות על השם ואם ידע או לא ידע ואם ישגיח או יעזוב אבל יוסיף עליו אהבה כמו שאמר

בתאל איכות הנבואה. שהוא על ז' מינים מראה וחלוס. וכלו העיר שמליאות הנבואה תעני על ההשגחה: וצטוים לא ישרנו. מיי שאין מדריגתו גדולה כל כך שתגיעו הנבואה צהקין הוא זה ידאה מלאות אלהים צחיון לילה: צספור עניינים טבעיים. כי הסדר והסכמה המיוסד צטבע המליאות מורה עכ"פ שהוא ית' כצור כח להשיגה צנפעלים ממנו אלא שאין צנו יכולת לדעת איכות יושר הסגחתו והסכמתו צילווי צאופן שלא יסופק עליונו ענין צקין ורע לו רעע ועוז לו, אף כי הוא כמעיד וצא להורות שהצדק צהשכלת הצדדים הטבעיים הוא זה מיודעני שמו על פי פעלו עד"כ כל הנקרא צסמי ולכצודי צדאתיו, והוא זה הצדוק צו ית' צהשכלת אמתו צו, והוא מושגח ממנו ית', קולא לאלהי צאמת ונענה ככתוב כי צי חסק ואלפטהו אשצבה כי ידע שמי יקראני ואענהו: לתת זאת הפינה צאמונה. ר"ל שטעניו צטבעיות כפלאים מאך עד, און מצין צולת הוא ית' לצדו ככתוב לעושה כפלאות גדולות לצדו, וככה יושר השגחתו ית' הכלוה לצדעיו יורויו און מצין צו צולתו ית':

ועתה לתה המעיין צדוך ה'! אם צעל כפס משכלת לתה צין מצין שההשגחה האלהית והענושים הנמשכים ממנה לעושי רעעה, לה שם צאלצעת שפעים הרעים, ה' השכמה המיוסדת צמליאות תורנו שכל עונש קשור עם החטא כמפטע המסוכצו עם סצמו כמו סקס, צ' הנצוה אשר התפרסמה מצני כח והודיעה שיש אלהי מענים החועלים, היא

מורה נבוכים

שאמר בסוף זאת הנבואה, על כן אמאס ונתמתי על עפר ואפר, וכמ"ש ז"ל עושין מאתבה ושמותים בייסורין. ואתה כשתסתכל בכל מה שאמרתיו ההשתכלות שצריך להשתכל בו בזה המאמר, ותענין בל ענייני ספר אויב' יתבארו לך העניינים ותמצאני שכבר כללתי ותפשתי כל ענייניו לא ימלט ממנו דבר אלא מה שבה בסדר הדברים ותמשך ההמשל כמו שבארתי לך פעמים בזה המאמר:

פרק ארבעה ועשרים

ענין הנסיון ג"כ מסופק מאד, וזהו הגדול שבמסופקי התורה, והתורה זכרה אותו בו' מקומות כמו שאבאר בזה הפרק. ואמנם מה שהוא מפורסם לבני אדם מענין הנסיון, והוא שיבוא השם מכות ומקרים באיש מבלתי שיקדם לו חטא כדי להרבות שכרו, ואת פנה לא הזכירה בתורה בלשון מבוואר כלל, ואין בתורה מה שיראה פשוטו זה הענין אלא מקום אחד מן הששה מקומות, והנה אבאר אחד זה עניינו. אבל פנת התורה הפך זה הדעת הוא אמרו יתעלה אל אמונת ואין עול, ולא כל החכמים ג"כ רואים זה הדעת התמוני, שהם כבר אמרו אין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עון. וזה הדעת הוא אשר צריך שיאמיננהו כל בן תורה בעל שכל, לא שיהיה העול לשם חלילה לו, ממנו עד שיאמן נקוי ראובן מהעול ושלמותו ושלא התחייב מה שחל עליו. אמנם הדגירה מהנסינות הנזכרות בתורה במקומות ההם, שהם כבר באו בענין הנסיון ותבחינה עד שידע הש"י אמונת האיש ההוא או האמונה החיה או יבלת עברתה, וזה הענין הוא המסופק הגדול, וכ"ש ענין העקדה אשר לא ידעת בלתי.

הנבואה אמריה תאמר שכל חוטא לאו לעונס חמור נאך צעל צלי תכלית צערך אשר אליו חטא שהוא ענש האלוה' הכ"צ"ת, ע"כ החמירה תורת בני נח לאמר צן נח כהרב על פחות משה פרוטה, והזהרתו היא מיתתו, וסבי' לו ללמוד ולא למד חולתו מכל חומר בתורת בני נח, ג' התורה חסה על ישראל לטפוט את החוטא כערכו במשפט צעל תכלית כמו שהוא החוטא ענש צ"ת, על כן צותה שכל חוטא צבגה יצוא קרצן נפש תחת נפש, וזה עם התשובה אך התשובה לצה אץ זה מועיל, כי איננה יודעת אם צכל לצו יצוצ החוטא לצל יצוצ על קיאור. ד' הק"צ"ה יודע מחשבות לצצ ע"כ הקיל יותר על כל חוטא ואמר שאפי' כל חוטא צמזיק יצוצ צתשובה שלימה ויתכפר לו כמונו היום צבלות שהתשובה מכפרת על הכל. ומן מולא הדברים תשכיל כי הוא זה הדגד שאמר ז"ל צמדש ז"ל, שאלו לחמיה חוטא מה ענשו? השיצה רשעים תדרך רעה, שאלו לנבואה חוטא מה ענשו? השיצה נפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה, השיצה יצוא קרצן ויתכפר לו, שאלו להק"צ"ה, השיצה יעשה תשובה ויתכפר לו ע"כ. הן אלה ארצעת שפטים רשעים אשר ישפטו שופטי ההשגחה את החוטא איש לפי ישרו ישפטוהו במשפטו כמו שקדם. וזה שאמר דוד למען תלך צדריך תזכה צשפטך, כי אתנה עולה לא תלצה, צחוי אלהים דוח נצורה. דע זה והצין כי שרים דרכי ה' אל אמונה ואין עול, כי כל דרכיו משפט דק. ועוד אני הכותב הרגשתי צי ת"ל ששקעה אש הקדחת, על כן צדריך את ה' אשר שלח עזרתו מקודש ואדוכתי מהרה הצמיח, בה יתן ה' וכה יוסיף לרפואתי מכל חולי שאר חולי ישראל, ואני אמרתי צפוני טוב טעם למה נקלאת הרפואה צסם ארוכה כי הוא זה לאחד מצ' עעמי' או לשניהם יחד, א' החולי מקלדת הימים והרפואה מארכת הימים, צ' החולי ימסד לצוא על הסכל הצלתי מתכבד צמנהגי הצדירות, והרפואה מארכת לצוא כי הטעם יפעל צהדרבה לא צקפיה, ע"כ נקלאת ארוכה מעטם ארוכה היא:

פרק ארבעה ועשרים. ענין הנסיון. אחד שציבד צקודס שהש"ת יודע כל ולא יצטר ממנו מאומה, צא לצאד צזה ענין הנסיון הנזכר בתורה, שהנראה ממנו שהש"ת צלתי יודע להיכין דעת האדם נוטה עד כי צלצותו לדעת זה מוכרח לנסותו למען דעת צמה יצחר, ועל זאת יתפלל הרב ז"ל איכה היתה זאת שהש"ת לא קע מה יעשה איש עד יצא מעשהו לפועל? באוס יצחק חלוי המצבד הבה אס צעיגוי הרב יפלא, גס צעיגוי יפלא מה כל החרדה הזו?

בלתי השם והם שניהם, ונאמר להם כי אתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וגו'. וכן אמרו כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו', וכן אמרו לדעת את אשר בלבבך וגו'. והנני מתיר לך כל אלו הספקות. דע כי כל נסיון שבא בתורה אין כוונתו ועניינו אלא כדי שידעו בני אדם מה שצריך להם לעשות ומה שראו להאמינו. וכאלו עניין הנסיון שיעשה מעשה אחד אין הכוונה נוף המעשה ההוא, אבל הכוונה שיהיה משל שילמדו ממנו וילכו אחריו, כאמרו לדעת הישכם אוהבים וגו' ואין פירושו שידעו הש"י זה כי הוא כבר ידעו כאמרו לדעת כי אני ה' מקדשכם, אשר עניינו שידעו האומות, כן אמר כי כשיק' מתפאר בנבואה ויראו אותותיו המביאות לחשוב אמת בדבריו, דעו שהוא ענין שרצהו השם להודיע באומות שיעור האמינם באמת תורתו והשנתכם אמתתו, ושאינכם נפתים להסתת מסית ולא תפסד אמונתכם בשם, למען יכוין אליה כל מבקש אמת ויבקש מן האמונות מה שהוא קיים, זה הקיום אשר לא יביטו עמו לעשיית מופת, מפני שהיא קריאה אל הנמנעות, כי לא יועיל עשיית המופת רק לאומר האפשר כמו שבארנו במשנת תורה, ואחר שהתבאר שענין לדעת הנה הוא שידעו בני אדם, כן אמרו במן למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, עניינו לדעת האומות זה ושיתפרסם

כשכבר כתב צקודס טעם האפטרות הסדורה כאלו צדק האל עם ידיעת הס"ת צמה וצמד, ולפי"ז א"כ יכון ענין הנסיון מאך כי היא למען דעת אשר וצמד האלם צפועל כפיו, זאת ועוד אחרת מה זו נסבה אשר פתח דצדיו יעיד לנגות דעת האומר ציסורי של אהבה? לכן תדע וצמנת שהרצ"ל סומך על דעתו אשר יצאד אה"ז הפ' בכל המלוות יש להם טעמי' כי לא אמר ה' תורה צקוטו, והוא הדבר אשר יתפלא הרצ"ל בזה לדעת מה טעם הנסיון זה כי לא יתכן לומר שהוא למען ידע הוא ית' צמה וצמד צהיות כי הוא יודע מה שיהיה, עם השאלות טעם האפטרות, אף כי אין כדון לומר טעמו שהוא למען הדעות שברו כי אפס מקום לקצרה זו לדעת הרצ"ל, אשר על כן הקדים הרצ"ל לדחות סדרה זו למען חוק פליאתו, והרמ"צן ז"ל צפי' לפסוק והאלהי' נסה את אנדוהם כתב שענין הנסיון הוא למען הדעות שבר המנוסה הצולילו לפועל מחשבתו הטובה, וכן אמרו צהר טעם כל המלוות שהוא למען יחיו עושיהם בשבר מלוותיהם ולא יצושו צאכלס לחס חסד חסד כאלמד ז"ל מאן דאכיל דלאו דליה צהיל לאסתכלוי ציה, ועל שם זה נקרא כל מתנת חסד צם חסד על שם הלצנת פני המקבל ומרפתו דצד הקבלה כי חסד עמינו לוצן ומרפה, ואת הסקירה ת"ל וית חודיתא, ועל שם הלצנת פני המקבל נקראת המרפה חסד ככתוב פן יחסדך שומע, לכן מעוז חדת איש חסד לתת מקום למקבלי חסדיו לקצלם בשבר עצומה קלה מה למען לא יצושו לקצלם חסד ככתוב אם אין עצומה לעצדך ערוצ דגן ומוץ ויבדר אוכל בשכרו והסד חרפת רעב ממונן (אסף ח"ג מ"ו). והנה כפי המפורסם מאך דצדיו הו"ל מענין יסורים של אהבה שהם למען הדעות שבר הלוקים בעו"ה, הפדיו הרצ"ל על מדותיו צאמרו בזה שהוא זה דעת ההמוני, כי דעים וכן שלמים מוח"ל יחזיקו בזה: כי מנסה ה' אלהיכם. (דצדו י"ג) זהו הראשון משנת מקומות הנסיון אשר צתורה שזכר הרצ"ל בהפ' ה', והנה יאמר צפידושו טעם זה הנסיון להודיע צעמים חוזק אמונת בני ישראל עד שלא יתפתו לנציה אשר ישים אותותיו אותות לעצור ע"ז כי אין אות מועיל לחיוב הכמנע לפי השכל, והיה לפ"ז פי' אמרו לדעת הישכם אוהבים וגו' כמו לדעת כי אני ה' מקדשכם שענין שניהם כמו להודיע צעמים זה. וכי תשאלך כפסך לאמר הנה פה יאמר שאין קיום האות מועיל לצבל מזה של תורה, וחס כאלמד נציה אקים להם וגו', וכי תאמר צלצדן איכה קדע וגו'. אשר ידבר הכציו צם ה' ולא יהיה הדבר וגו' (שם י"ח), והנה כשמע מזה שהאות מועיל לפי' לצבל ד"ת צהורלת שעה כאלויהו צהר הכרמל כאלמד ז"ל והנה זה סתירה, לא תאמר לה כי הצדל ציניהם הוא ע"ז ושאר מלוות ר"צ צע"ז אשר צה דצד הכתוב תחלה אין האות מועיל כלל לפי' צהורלת שעה משא"כ שאר המלוות שבהם מועיל האות צהורלת שעה, ומכאן דצד הכתוב צקוף: כן אמרו למען ענותך לנסותך, (שם ח') זה מקום הנסיון הו"ל, לדעת העמים שכל עוצד ה' לחמו ניתן מימיו צאמיים מקצות כפלות לא חסד

מורה נבוכים

ושיפרסם בעולם שמי שניתן לעבודתו ית' יכלכלהו מאשר לא יחשוב. ועל זה העניין עצמו נאמר במן בתחלת דרתו. למען אנסנו הילך בתורתו אם לא דוצה בו שיבחן בזה כל בוחן ויראה אם ההמסר לעבודתו מועיל ומספיק או אינו מספיק. אמנם אמרו ג"כ. במן פעם שלישית המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך וגו'. הוא מביא לחשוב שפעמים יענה השם איש להרבות שכרו, ואין אמתת העניין כך, אבל עניין אלו הרברים אחד מושגי עניינים. האחד מהם הוא העניין הנכפל במן במאמר הראשון ובשני, והוא להודיע אם ההמסר לשם מספיק בכלכלה ומניה מן העמל והטורה אם אין, או יהיה עניין לנסותך להרגילך, מאמרו לא נסתה כך רגלה חצו על הארץ וגו', כאלו הוא אומר שהוא יתעלה הקדים להרגילכם הטורה במדבר להרבות טובתכם כשתכנסו לארץ, וזה אמת, כי היציאה מן הטורה אל המנוחה יותר ערבה מהתמדה על המנוחה. וידוע שלולי טורחם ועמלם במדבר לא היו יכולין לכבוש הארץ ולא להלחם ביושביה. הנה אמרת התורה זה כי אמו אלהים פן יחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרים ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמושים עלו בני ישראל כי המנוחה חסיד הגבורה, וצוק הפרנסה והעמל יתנו הגבורה. והיא הטובה אשר באה בזה העניין באהריתם, ואמנם אמרו כי לבעבור נסות אתכם בא אלהים, הוא העניין בעצמו הנאמר במשנה תורה במי שיתנבא בשם ע"ז כי מנסה ה' אלהיכם וגו' אשר כבר בארנו עניינו כך הנה במעמד הר סיני אמר להם אל תידאו שזה המראה הגדול אשר ראיתם לא היה רק שיגיע לכם האמת בראות העין, בעבור שכשינסה ה' אלהיכם אתכם בנביא שקר, אומר סתירת מה ששמעתם אותו להודיע שיעור אמונתכם שתעמדו על אמונתכם ולא תמעד אשורכם, ואלו הייתי בא אליכם וואמר אליכם מה שנאמר לי ולא תשמעוהו היה אפשר שתחשבו לאמת מה שבפי זולתי כשיבא לכם

אדם צם: למען אנסנו הילך בתורתו. זה ענין הנסיון ה', והנה לפי פירוט הכרז ז"ל היה ראוי להיות הדבר המון למען ינסונו האוכל לכלכל שמוציא מנוותי, ואולי לדברי הכרז ז"ל הוא זה כענין תיקון סופרים שנתורה כמו והמה שולחם את הזמורה אל אפס. והרמב"ן ז"ל פי' צו שהמון היה נסיון לרוד ההוא כי היו מעוניים ורעצים טרם דרתו ואף כי אחר דרתו לא התענגו צמענוגו' כי צלתי אל המון עיניהם ועם כל זה שמרו מנוותיו ולא המרו אמרי אל, וזה לפי דעתו ז"ל שכל נסיון הוא להראות לך המנוסה ולהולילו מן הכח אל הפועל למען הרצות שכרו. ואשר אחזר אפי הוא שצטולה של תורה הוא מפני אחת משתי סבות, א' דכ הון ושעיה יתרה צכל טוב עד"הכ פן תאכל ותצעת ורם לצדך ושכחת את ה' אלהיך, ב' מחסרה כל דבר כאמרס ז"ל שהעוני מעציר את צעליו מדעת קונו, אשר על זאת יתפלל המלך שלמה לאמר ראש ועוסד אל תתן לי וגו', פן אשצע וכחשתי ואמלתי מי ה', ופן אודש וגנצתי ותפסתי שם אלהי, והוא הדבר אשר אמר צזה כי נתן להם המון דק די האורך דבר יום ציומו למען נסותו הישמור מנוותיו, ולדעת הדורות הבאים אשר צזה הדרך ילכו בתורת ה' ר"ל כאשר לא ישלחו צמותרות ויקסם כעסם היו ממעט צעק ועסוק צתורה. והנה המון הוא סימון לדורות איך יתנהגו צקנין ערף חקס וקצון ההון, וזה כי כמו צלקוט המון לא הועיל דצ הטורה צו, ככתוב לא העדיף המרצה ולא החסיד הממעיע, וכן לדורות דצ הטורה לא יתן ולא יוסף עושה לצעליו כי יש טורה מעט ומולא הרצה ויש טורה הרצה ומולא קימעט, וכמו צצמן ה' כל אחד מוכרח ללאת וללקוט ולא ליושב צצל לחם, ככה לדורות עולם אדם לעמל יולך כאמרס ז"ל יכול אפי' יושב וצצל ת"ל צכל אשר תעשה, וכמו צצמן הנשאר והשמור מיום ליום שאלחיו נצאש וירום תולעי, ככה לדורות עולד הון לא יללח כי יתכן שיגנצוהו שודדי לילה או יאצד צצנין רע וזולתו אצל כוח לו להדם לעמול צכל יום מעט צעק פדנכתו ויצטח צאלהי' קהוא יצליחהו למולא ערף חקו ויש' דובי עסקיו צתורה וצמנוות וצזה ינלל מחטא כאמרס ז"ל שיגיעת שניהם משכחת עון: צכל אמרו צמן פעם שלישית. הוא מקוס הנסיון ה': כי מנסה ה' אלהיכם. הוא מקוס הנסיון ה' שצתורה: ואלו הייתי צא אליכם שלום. וזה כי מחקיו הנצואה שהק"צ חוזר מדברי הנביא על יד נצוא אחד מדעת לטובה כנראה

לכם בסתירת מה שאגיד אותו לכם, לולי ששמעתם אותו בזה המדרגה. ואמנם עניני אאע"ה בעקדה כלל שני ענינים גדולים הם מפנות התורה, העניין האחד הוא להודיע אותנו גבול אהבת השם ויראתו עד היכן היא מוגעת, וצוה בזה העניין אשר לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש, אבל הוא מופלג מכל מה שאפשר שיבא במציאות, ממה שלא ידומה שטבע בני אדם יטה אליו, והוא שיחיה איש עקר בתכלית הכוסף לילד ובעל עושר גדול ואיש נכבד ובוחר שישאר מזרעו אומה, ונולד לו בן אחר היאוש, איך יהיה חשקו בו ואהבתו אותו אבל ליראתו הש"י ולאהבתו לקיים מצוותו בו לולד האהוב ההוא, והניח כל מה שקנה בו והסכי' לשחוט אותו אחר מחלך ג' ימים, כי אלו היה רוצה לעשותו לשעתו בבוא המצוה אליו היה פעלת בהלה בבלתי השתכלות, ואמנם עשותו זה אחר ימים מעט בא המצוה אליו, היה המעשה במוחשבה ובהשתכלות אמתי ובחינת חק מצותו ואהבתו ויראתו ושנין צריך להשיג, בעניין אחר ולא לעורר הפעלות כלל, כי אברהם אבינו לא מחר לשחוט יצחק לפחדו מהשם שיהרגוהו או ירוששהו, אבל כדי שיתפרסם לבני אדם מה ראוי לעשותו בשביל אהבת הש"י ויראתו, לא לתקות גמול, ולא לפחד עונש כמו שבארנו במקומות רבים, ואמר המלאך לו כי עתה ידעתי וגו', ר"ל שבזה המעשה אשר בו תקרא ירא אלהים גמור, ידעו כל בני אדם גבול יראת ה' מה היא. ודע שכבר חזק זה העניין בתורה ובארנו ואמר שתכלית התורה כלה בכל מה שכללה אותו ממצות עשה וממצות לא תעשה ומיעדים וספורים, אמנם הוא דבר אחר והוא יראת השם יתע' והוא אמרו והיה אם לא תשמר לעשות כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא את ה' אלהיך זה אחד משני ענינים המכוונים בעקדה. והעניין השני להודיע אותנו

מתשובת ילמי' לחנניה בן עזרי, והנציא אשר ינצח. לשלום צדק הנציא וגו', אולם אם יורה דבר מה לנציא לא יתכן שיחזור צו הש"י ע"י נציא אחד כי אם דבר ידבר הוא לאותו הנציא עלמו שיהיה חזק צו, ועל זה נעשה הנציא אשר מיהודים צעמנו לנצואת הנציא אשר מצית אל לשון לאכל לחם צמקוס אשר צוה צעמנו מפי ה' שלא לאכל צו לחם, והי לו לדעת שאין הקצ"ה חזק בצמורה שזה לנציא לעשותו ע"י נציא אחר, ולזה כאשר צאנונו שמענו אנכי ולא יהיה לך, ולא זד, לכן לא יתכן שיחזור צו ע"י שליח כי אם צלמותו לחזור לא יתכן זה מצלתי שיאמר לנו צעמנו שהוא חזק דבר, וזה אמרו כי לצעבור נקות אחתם צא האלהי' פי' לכן השמיעכם אנכי ולא יהי' לך צעמנו לא ע"י נציא למען יוכל לנסות אחתם צדקם להראות הסקר לנציא הסקר להראות דקדקם שלא תשמעו אליו ותעמדו צאמונתכם: ואמנם ענין אצרהם. הוא מקום הנסיון הו"א אשר צתורה: ואמר המלאך לו כי עתה ידעתי. והנה לפי פי' הרב ז"ל יהיה טעם עתה ידעתי כעטם עתה הודעתי שהוא פעל יולא לשלישי וכמוהו לדעת כי אני ה' מקדשכם כמו שקדם, אך שר חלקי צנינו יולא' לשני לצד, ואל תהיה תעמוד משתאה מפני פי' הרב ז"ל לאמר איך יתכן שיהיה זה הנסיון למען דעת עם הארץ צהיות שלא הי' עם צשעת העקידה זולתי העוקד והנעקד? כי התשובה אמריה תאמר כי פרסום התורה הנאמנה הוא יותר מפורסם מהדבר הנגלה לעין כל לשעתו צדורותיו, והלא תראה כי לולי התורה לא נתפרסמו יחס שתי אומות גדולות שהם עמון ומואב כי לא נודעו לשעתן דק לאמותיהן, וככה תעלומות דעים. לא נודעו אפי' לשעתן ונתפרסמו צתורה כמו מעשה פוטיפדע עם יוסף שאין מי יעיד על דקת יוסף כ"א התורה צגבם יוסף לא הולדו כפשו דבר שהוא מיראת בצירתו אשר לא תמצא מיתתו אשר על כן צלדקו כפשו לפני שר המשקים אמר וגם פה לא עשיתי מאומה והוא משתמע לתרי אפי' אפי' האמת, צ' נתן צצוד לבצירתו וכאלו הודה שהאמת עם בצירתו שלא שאין עליו משפט מות על התאמה לצד אחד שלא הוליא לפועל מעשהו זה ששמע מאמרו כי גונז גונצתי כלומר לא צעמתי נכרתי וגם פה לא עשיתי מאומה דע צפועל עכ"פ. והנה אין דוצד דבר לשעתו מענין מעשה יוסף איך הי' צאמת והנה התורה פרסמה אמתו לעולמי עד, ועל זה הדרך הי' פרסום ענין העקדה אף כי היה מעשים צסתה המדרגה, ויתכן שכוונתו צעזנו שני נעניו הוא מיראה מדבר פן ימנעוהו משחטו: אמנם הוא דבר אחד והוא יראת הש"י. מדצני

מורה נבוכים

אותנו, איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבואם מאת השם בנבואה, שלא יחשוב החושב בעבור שהוא בתלום או במראה כמו שבארגו, ובאמצעות הכת המרומה, שפעמים לא יהיה מה שישמעוהו או מה שיומשל להם אמת, או יתערב בוקצת ספק, ודעה להודיענו שכל מה שיראה הנביא במראה הנבואה הוא אמת ויציב, אצל הנביא לא יסופק בדבר ממנו אצלו כלל, ודינו אצלו כדן העניינים הנמצאים כולם המושגים בחושים או בשכל, והראיה על זה הסכים אברהם לשחוט בנו ויחירו אשר אהב כמו שצוה ואע"פ שהיתה המצוה ההיא בתלום או במראה. ולו היו הנביאים מסופקים בתלום של נבואה, או היה אצלם ספק במה שישניגוהו במראה הנבואה, לא היו מסכימים לעשות במה שימאנהו הטבע ולא היה מוצא בנפשו לעשות זה המעשה הגדול מספק. ובאמת היה ראוי שיחיה זה הענין על יד אברהם וביצחק ר"ל העקרה, כי אברהם איבנו הוא אשר התחיל להודיע הייחוד ולקיים האמונה ולהשאיר זה הרעיה אחריו תמיד ולמשוך בני אדם אליו אמר כי ידעתיו למען אשר יצוהו. וכמו שנמשכו אחר דעותיו האמתיות המועילות הנשמעות ממנו, כן צריך שימשכו אחר הדעות הנחלקות מפעולותיו, וכל שכן זאת הפעולה אשר אמת בה פנת אמונת הנבואה, והודיענו בה תכלית יראת ה' והאבתו להיכן היא מוגעת. כן צריך שנבין ענייני הנסיגות, לא שהש"י ירצה לבחון אדם ולנסותו עד שידע מה שלא היה יודעו קודם, הלילה לו חלילה ממה שיודמוהו הסכלים הפתאים ברוע מהשבתם. ודע זה:

פרק חמשה ועשרים

הפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם לארבע חלקים, אם פעולת הבל, או פעולת שחוק, או פעולת ריק, או פעולה טובה. אמנם הפעולה אשר יאמר לה ריק, היא הפעולה שיכוין בה פעולה תכלית אחת ולא תגיע התכלית ההיא כי ימנעה מונעים, שאתה תשמע בני אדם יאמרו הרבה פעמים טרחת לריק למי שטרחת לבקש איש ולא ימצאוהו, או שרח במהלך ולא הרויח בסחורתו. ויאמרו ג"כ השתדלותינו וטרחנו בזה החולה היה לריק כשלא ירפא, וכן כל הפעולות אשר יבוקש בהם תכליות ולא יגיעו התכליות ההם. ופעולת הבל, היא הפעולה אשר לא יכוון בה תכלית כלל, כמו שיתעסקו בידם קצת בני אדם כשהם חושבים, וכפעולות המושגים והנבהלים. ופעולת השחוק היא הפעולה אשר יכוון בו תכלית פחות, ד"ל שיכוון בה עניין בלתי הכרחי ולא תועיל תועלת גדולה, כמו שירקד לא לכוונת התעמלות להטיב העכול, או מי שיעשה מעשים שתכליתם לשחוק. מהם יאמר שזאת הפעולה שחוק בלא ספק. וזה יתחלף כפי כוונת הפועלים ושלמותם. כי יש דברים רבים

הדב ז"ל תצן שהסכמה הטובה אשר היראה ככתוב ראשית חכמה יראת ה', הוא דבר זולת המלכות ומשיגים ד"ל הספול התלמודי, ולא לרקו החושבי שמעשה המלכות הוא עלם היראה והתלמוד המציא לידו מעשה הוא החכמה של"כ היתה החכמה קודמת ליראה והוא הפך הכתוב ראשית חכמה יראת ה', אצלי צאמת היראה כוללת כל מלכות ה' והתלמוד המציא לידו מעשה וצם עושים לרנו ית' אך החכמה היא דעת את ה' על פי החכמה אשר יסד צפועל כמו, אשר על זאת התפלל משה לאמר הרלמי כל את כבודך כמזכר (צ"ל לראשון):

פרק חמשה ועשרים. הפעולות יחלקו. אשר שזיאר צמה שקדם יסודות התורה שהם ההשגחה והדויעה והשחורה, שם מגמת פניו לצד שהמלכות כלן הן לתכלית טובה, ולצד זה הקדים צד הפך הנחה אחת שכל פעולות ה' הם לתכלית טובה, וזה כפי המתחייב מהחלוקה: או פעולה טובה. זאת היא כפלאות למה לא חשב עוד חלוקה אחת והיא פעולה רעה שהיא הפך הטובה ככתוב להדע או להיעזר? ויראה שכל תכלית מכוון הוא טוב צדך המכוון, ואפי' המכוון

חלק שלישי

לב

רבים שהם הכרחיים או תועלתם גדולה אצל אנשים ואצל אחרים לא תצטרך כלל בהתעמלות הגוף כפי התחלף מינו אשר הוא הכרחי להתמיד הבריאות על מה שצריך אצל מי שידע חכמת הרפואות, וכתיבה שתועלתה גדולה אצל אנשי החכמה, כי אשר יעשה פעולות ההתעמלות להתמיד בו הבריאות, כשחוק בכדור או ההתאבקות או משיכת הידים או עצירת הנשימות או פעולות יכוון בהם הכתיבה כעשיית הקולמוס ועשיית הנייר, יהיה אצל אנשים סכלים פעולת שחוק ואצל החכמים אינו פעלת שחוק. והפעולה הטובה, היא הפעולה אשר עשהת הפועל לכוננת תכלית נכבדת ר"ל הכרחית או מועילה ותגיע התכלית ההיא. וזאת תלוקה שיראה לי שאין לחלוק עליה בדבר, והוא שכל פועל פעלה אחת אפשר שיכוון בה תכלית ואפשר שלא יכוון, וכל תכלית מכוונת פעמים תהיה נכבדת ופעמים תהיה פחותה ופעמים תגיע ופעמים לא תגיע, זהו מה שתגדירו החלוקה בהכרח. ואתר בארי זה, אומר שא"ל לבעל שכל לאמר שדבר מפעולות השם ריק או הבל או שחוק, אמנם לפי דעתנו אנוחנו וגם לפי דעת כל נמשך אחר תורת מר"ע פעולותיו כלם הם טובות מאד, אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. וכל מה שעשהו ית' בגלל דבר המעשה החוץ הוא הכרחי במציאות הדבר החוץ המכוון או מועיל מאד. והמשל בו מוזן ב"ה הכרחי בעמידתו, ומציאות העין מועיל לו מאד בהשאר, ולא כוון במזון אלא השאר בעל היים קצת זמן, ולא כוון בחושים אלא התועלות המגיעות לבעלי היים בהשגותם. וכן הוא ג"כ דעת הפילוסופים, שאין בעניינים הטבעיים כלם דבר ע"צ החבל, ר"ל שכל מה שאינו מלאכותי הם כלם פעולות שבקש בהם תכלית אחת, אין הפרש בין שנדע התכלית ההיא או לא נדע. אמנם זאת הכת מואנשי העיון אשר חשבו שהשם לא יעשה דבר בגלל דבר, ואין שם סבות ולא מסובבי אבל פעולותיו כלם לפי הרצון ולא יבקש להם תכלית, ולא יאמר למה עשה זה ולא עשה זה, אבל יעשה מה שירצה ואינו נמשך אחר חכמה, יהיו פעולות הש"י א"כ אצל אלו נכנסות בחלק החבל וגם יותר פחותות מפעולות החבל, כי המתעסק בחבל לא יכוון תכלית, והוא נבהל בלתי יודע מה שעושה, והשם אצל אלו יודע במה שיעשה ומכוון אליו ללא תכלית כלל ולא לצד תועלת. אך שיחיה בפעולותיו יתע' דבר ע"צ השחוק, שקרותו גלויה בתחלת המחשבה. ולא תביט לשגוען מי שחשב

המכוון להמית את עצמו הנה הוא חושב שהמיתה טובה לו צפסם הזאת יתד מהחיים ע"כ הוא צוחר צמות, וכ"כ מי שמכוון להדע לאחר' שהוא חושב שדעת הזולת היא טובה עצמו, ואפס נע לפי החלוקה האמורה כי אם התכלית הצלתי מושג וזוהא פעולת הדיק אשר חשב, ופעולת השחוק היא הקלה התכליתית אשר הסך התכלית' הטוב האמור ויש צין תכלית הטוב האמור וצין תכלית השחוק תכליות דעות פחות שחוק או יתד שחוק או אם תלנה אמור פחות טוב או יתד טוב: שא"ל לבעל שכל לאמר. למה שכל צעל שכל יאמין שהש"ת הוא שלם בתכלית השלימות על כן דאוי שתהיינה פעולותיו שלימות ככתוב הודו תמים פעלו, ותלם אלה הפעולות נכדעות המה לכן הם דחוקים ממנו ית': וכן הוא ג"כ דעת הפילוסופים. הוא מדבר אשר יאמר שהטבע לא יפעל דבר לצטלה: אמנם זאת הכת. הכוונה על כת המדברים הסודיים כדעת' זו כמובאר (בהקדמה העשירית מע"ג לראשון): על כך השחוק שקרותו גלויה. זאת היא כפלאות צעניו כי הן ידענו זה שהטבע לא יפעל דבר לצטלה על כן כל תכונות הכפס הם לנודך כמו שציאדנו זה צספר המדות שלנו (צדאשון לראשון), וא"כ תכונת השחוק היא ג"כ לתועלת הכפס אם להמשיך צריאת הגוף צהעירו מרובה טובה צדס, או לנכך השכל ע"ד אמרו ז"ל דב כך הוה פתח צשמעתא אמר קלתא דצדיותא והוה כדחי דצקן ואח"כ פתח צשמעתא, ולפ"ז א"כ מן הנודך שומאיל הטבע אינה נמלאים משחק לו כי אם לא ימלא משחק תהיה מלאות תכונת השחוק צנפס לצטלה, והתשובה כי לחוק עשה לנו אלהים צהקסים הללו אשר יעשה הכח הולרי צצצרות פרעיות כמו שיעשה השכל צהקסים ומלמים צהקדמות כוללים, ועל אלה צהקסים הללויות יתענג כל מתענג לשעתו, אולם דעת חז"ל שהש"ת צדס פעולתו

מורה נבוכים

שחשב שהקוף נברא לשחוק ממנו בני אדם. והמביא לזה כלו הסכלות במבע ההווה והתפסד ושכחת העקר, והוא שחכמה כלה להמציא כל מה שאיפשר מציאותו כפי מה שתראה אותו. ואמנם הלוף זה לא גורה אותו חכמתו כלל א"כ הוא נמנע בבחינת היות העניינים נמשכים אחר גורת חכמתו. אמנם אלו האומרים שפעולות השם כלם לא כוון בהם תכלית כלל, הביאם לזה הכרה, והוא בחינת כל המציאות לפי דעתם, שהם אומרים מה תכלית מציאות העולם בכללו? ועל כרחם יאמרו במאמר כל מי שיאמר בחרוש העולם שכן רצה השם לא לעלה אחרת, וימשיכו זה בחלקי העולם כלם עד שלא יורו שנקב המחיצה הענגבית ובחירו' הקרני' הוא מפני עבוד הרתות הרואה עד שישגי מה שישגי. אבל לא ישימו זה סבה בראי' כלל, ולא נקבה זאת המחיצה ולא הושמה אשר עליה בהירה מפני הראות, אבל כן רצה השם אע"פ שהיה הראי' אפשר בחלוף זה. וכבר נמצאו אצלינו קצת פסוקים שמשמעם בתחלת העיון זה העניין, כאמרו כל אשר חפץ ה' עשה וגו', וכאמרו ונפשו אותה ויעש, וכאמרו מי יאמר לך מה תעשה, וענין אלו הפסוקים וכיוצא בהם, הוא שהלברים אשר ירצם השם, יעשו בהכרח ואין שם מונע וימנע מהעשות רצונו, אלא שהוא יתעלה לא ירצה אלא אפשר, ולא כל אפשר אלא מה שגורה חכמתו להיות כך. וכן הפעל הטוב בתכלית הטובה שירצה השם לעשותו, ולא יבדיל בינו ובין הפעל ההוא מונע ואין לו חושך, וזה הוא דעת כל בעל דת ודעת הפילוסופים גם כן, וכן הוא דעתנו אנהנו שעם מה שנאמינו שהעולם מתורש, רוב חכמינו ויודענו לא יאמינו שזה ברצון לבד לא בזולתו, אבל יאמרו שחכמתו ית' אשר תבצר ממנו השגתה, הייבה מציאות זה העולם בכללו בהכרח כאשר נמצא, והחכמה ההיא בעצמה אשר לא תשתנה, חייבה התעדר קודם שנמצא העולם. תמצא זה הענין

נזכר

זעולמו דברים שתכלית מציאותם לשחוק כמדדשם ז"ל ע"פ לוינת זה ילדת לשחק זו, עתיד לעשות עמו קנויאל ויונת מזה אמרו שכלל יוס הק"צם משחק עמו טעה אחת קודם חלוצה וטעה אחת חלוצה, אולם מי חכם יצין דעת שדגשם זה יש לו חיוה סוד, ופסטיה דקרא לוינת הוא מין דגים גדולים הנקראים התמינים הגדולים וזוואליט צלע"ז ומעצבם שיתחצרו דגים מהם ועושים מחול צים לשחק במחול משחקים ציפולס מים דגים מאוקייס השמימיה, ועל שם התחצרים האמור נקרא לוינת כלומר לויית ועינים, וזה טעם הכ' לוינת זה ילדת לשחק זו, כאלו תכלית וילדת הלוינת לשחק צים, אך צלמת תכלית וילדתו הוא להפך ממיני הים כצד צתוך הסיר למען לא יתעפשו ויצאישו האויר ציאוש ארסי וימית הצ"ח השואפים האויר. ובמדדשם הנעלם דיש תולדות נאמר שהסעודה של לוינת שאלמו ז"ל הוא משל על ההסבה עך"כ ויחזו את אליהם ויאכלו וישתו ואינו כפשוטו, וכבר נעלצו דגים מדגיהם אלה דלואתם כי תקותם לאלל ולשצעה כד צדה לפי מאמדם זה: אמנם אלו האומרים. דונו לכת המדגדים שזכר צמה שקדם: המחילה הענגבית. היא המחילה שעל אישון צת עין והיא קשה קלת וצהירה כעין עלם הקדן הדק: אלא מה שגורה חכמתו. ככתוב כלם צחכמה עשית, וזה דעת כל בעל דת כאמור, ודגים מהצועדים צעם ישמחו דלואתם עינים דגים לפי מהכי העצב לפי צחינתם ושימו אותותם אותות כי אין חפץ לה' צחכמה כי אם צלצון לצד עושה כל, והמה דואים צל ידעו הצין כי מגרעות יתנו צאמדם שהוא פועל צלי השכל כאחד הצ"ח אשר לא חלק לו צחינה מה שאין הענין כן כי מציאות החכמה והסדר אשר צעולס מורה היות שם פועל חכם מנהיג עולמו צחכמה וצדעת, ולולי מציאות החכמה הנדלית צעולס הי' שם מקום לדעת שיקודם האומר שהכל היה צמקדה, אצל טעות ההמון ממה שדואים צלצוטים האותות והמופתים אשר עשה ה' צחינו העצב, אמנם לו חכמו ישיבילו זאת כי היתה זאת לפי טעה לצד חס לתת אמות לדעת החידוש או למציאות הכזואה לידע ולהודיע לשעתו שהוא ית' רוכב על העצב אל כל אשר יחפץ וענו, וגם זו צחכמה יעשה כמו קדיעת ים סוף אשר נעשה צקצות החכמה ככתוב ויולך ה' צדוח קדים וגו' ונמו שציארנו שם, ועכ"ז לא לנח יעשה ה' פליאות זרות כאלה, ככתוב לא ידפה ה' כלי חרשתו עולם ועד (חסף ח"א מ"ז) וכבר אמרו ז"ל תנאי התנ"ה הק"צם עם הים שיקרע לשעתו וכו': חייבה ההעדד קודם שנמלא העולם. הוא הדבר שציארנו

נזכר לחכמים הרבה בפירוש את הכל עשה יזה בעתו, וזה כלו לברוח מזה שצריך לברוח ממנו, והוא שיעשה הפועל פעולה ולא יכוון בה תכלית כלל. כן אמנו' המון חכמי תורתנו וזכה בארו נביאנו, והוא שחלקי הפעולות השבעיות כלם מתוקנות מסודרות נקשרות קצתם בקצתם, וכלם סבות ומסובבות ואין מהן דבר לחבל ולא לשחוק ולא לריק, אבל פעולות חכמה גדולה, כמו שאמר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייניך, ונאמר וכל מעשהו באמונה, ונאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. וזה נמשך הדבא אין צריך שיאמן חלושי. והענין הפילוסופי יגודר כן שאין שם דבר חבל ולא דבר שחוק ולא דבר בטלה בכל פעולות הטבע, וכל שכן בטבע הגלגלים, שהם יותר מתוקנים ומסודרים כפי מעלת החומר שלהם. ודע שרוב הספקות המביא' למבוכה בבקשרי תכלית מציאות העולם בכללו או תכלית כל חלק מחלקיו, אמנם שרשם טעות האדם בעצמו ודמותו שהמציאות כלו בגללו לבד, והסכלו' בטבע זה החומר השפל וסכלות המכוון הראשון, והוא המציא כל מה שאפשר מציאותה, כי המציא' טוב בלא ספק, ומפני הטעות שהוא וסכלות שני העניינים האלה יתחדשו הספקות והמבוכות, עד שידמו שקצת פעולת השם יתעלה שחוק וקצתם חבל וקצתם ריק. ודע שאשר סבלו זאת ההרחקה עד שיהיו פעולות השם יתעלה אצלם כפעולו' החבל אשר לא יכוון בהם תכלית כלל, אמנם ברוח משום אותם נמשכרת אחר חכמה שלא יביא אל המאמר בקדמות העולם, וסגרו השער בזה. וכבר הודעתך. דעת תורתנו בזה העניין, והוא שראוי להאמינו שאין הרחק' באמרנו שכל אלו הפעולות מציאותם והעדרם נמשך אחר חכמתו יתע', ואנחנו נסכל הרבה מאפני החכמה בפעולותינו, ועל זה הדעת יסדה תורת משה רבינו בלה, בו התחילה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ובו השלימה הצור תמים פעלו וגו', ודעהו. וכשתחקור זה הדעת והדעת הפילוסופי

(צ"ח לשני) שמיאות העולם ככלל יש לו תכלית אחרון לפי חכמתו ית'. ואם ידעת זה התכלית היא ריק ממנו הוא ריק, וההודסים לדעת זה התכלית הם כהודסים לצטל אמונת החידוש אחר שהתכלית מציא לידו מעשה הקדמות כמצודר (צ"ח לשני) צהתד הדרך השני; אצל אנחנו נאמר שהש"ית צלל עולמו לתכלית ידוע אללו אשר התכלית ההוא צענמו חייב שלא היה יכול להיות קדמון בקדמותו ית', והתכלית ההוא לא קשתנה ולא יסתנה לעולם כערס הצדיקה כעס הצדיקה וכאחרי כלות הצדיקה אם ילדה ה' להחייב עולמו, דע זה והציונה: צפידוש את הכל עשה יפה צעתו. צמדש קבלת ז"ל א"ר נתחננה צעונתו כצדל העולם לא היה ראוי להצדקות קודם לכן אלא לשעתו וכר'. ומפני הטעות ההוא. ר"ל א' שיעשה האדם לאמר שהכל צעזרו, צ' שאינו מציון טבע החמר טעצנו ההוי' וההפסק, והתכלית האמיתי לכל הוזה הוא נעלם ממנו צדו, על כן נחטבו שהוא צעצור תכלית מדומה ר"ל שהוא צעצורנו, ג' שאינם יודעים שמיאות כל דבר צמניאות לצד הוא התכלית, כי כל מציאות הוא טוב וכל העדר הוא רע, על כן יאמר צמ"צ צכל צדיקה וירא אלהים כי טוב; צדחו מטוס אותם נמשכות אחר חכמה. כי החכמה האומרת צמניאות התכלית לכל פעולה טענות, מחייב הקדמות, וע"כ תפס הרצ החצל צמדין ראשין לאמר שהמניאות כלו היא צתכלית ומאין תכלית לפי צחינתנו כמצודר צהתד הרצ הצ' (צ"ח לשני), ר"ל שחלקיו יש להם תכלית. וכלו אין לו תכלית צעך צחינתנו, ועל כן ה"י ז"ל צדיק עבוליס ויושר צחקרו על תכלית הצדיקה, אמר כמעט שיתכן האדם צשאלת הקדימה לצדיקה וזה כי אמונת התכלית מציאה לכפירת החדש, לכן הטיו הרצ ז"ל צוה צאמרד שהתכלית הכללי הוא נעלם מאתנו והוא פלשו צדעתו ית' כפליאת הידיעה עם אפסרית הצחירה: הצור תמים פעלו. מי חכם יצין דעת כי הוא זה מוסב אל אמרו לפניו כי שם ה' אקרא, וממצודר שהש"ית אין לו שם כ"א על שם פעולותיו כמו שאמר ר' אשא צד ממל ע"ש פעולותיו אני נקדל. לכן צדנותו לקדלו ה' שמוס כאמרם ז"ל שמו של הקצ"ה הוא טלוס, ר"ל שהוא טלס צתכלית השלימות צביותו חוצק צענמו כל השלימות הצ"צ צאחדות גמור הפטוט צתכלית הפשיטות אשר שלימותו זה לא נודע לנו צלנו עם השלימות מפעליו, כי שלימות כל פעולה יודה על שלימות פעולה ומציאה, ע"כ צדנותו לאמר הצור תמים,

מורה נבוכים

הפילוסופי בהשתכל כל הפרקים הקודמים בזה המאמר התלים בזה העניין, לא תמצא ביניהם מחלוקת כלל בדבר מתלקי המציאות. כלם, ולא תמצא מחלוקת אלא במה שביניהם מקדמות העולם אצלם וחודשו אצלינו. והבן זה:

פ ר ק ש ש ה ו ע ש ר י ם

כמו שחלקו אנשי העיון מבעלי התורה, אם מעשיו יתעלה נמשכים אחר החכמה או אחר הרצון לבד לא לבקשת תכלית כלל, כן חלקו זאת המחלוקת בעצמה, במה שנתן לנו מן המצות. שיש מי שלא יבקש לזה סבה כלל, ויאמר שהתורות כלם נמשכות אחר הרצון לבד, ויש מי שיאמר שכל מצוה ואזהרה מהן נמשכת אחר החכמה, והמכוון בה תכלית אחת, ושהמצות כלם יש להם סבה, ומפני התועלת צוה בהם, והיות לכלם עלה אלא שאנחנו נסכל עלת קצתם ולא נדע אפני החכמה בהן. הוא דעתנו כלנו החמון והסגולות וכתובי התורה מבוארים בזה, חוקים ומשפטים צדיקים, משפטי ה' אמת צדקו יהדיו, ואלו שנקראים חקים כשעמנו ובשר בחלב ושעיר המשתלח. ואשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו דברים שחקתי לך כבר, אין לך רשות להרהר בהן והשמן מקטרג בהן ואומות העולם משיבין עליהן, לא יאמין המון החכמים שהם עניינים שאין להם סבה כלל, ולא בוקש להם תכלית, כי זה יביא לפעולות החבל כמו שזכרנו; אבל יאמין המון החכמים שיש להם עלה, ר"ל תכלית מועילה על כל פנים, אלא שנעלמה ממנו אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו. כל המצוות אם כן יש להם סבה, ר"ל כי למצוה ההיא או לאזהרה יש תכלית מועילה, מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת בהן, כאזהרה מן הרציחה ומן הגניבת, ומהן מה שלא התבארה תועלתם כמו שהתבאר בנוכרים כאשר העדלה וכלאי הכרם. זהם אשר תועלתם מבוארת אצל החמון יקראו משפטים, ואילו שאין תועלתם מבוארת אצל החמון, יקראו חקים. ויאמרו תמיד כי לא דבר רק הוא מכס, ואם רק הוא מכס, רוצה לומר שאין נתינת אלו המצות דבר רק שאין תכלית מועילה לו, ואם יראה בדבר מהמצות שעניינו כן, החסרון הוא מהשגתכס. וכבר ידעת הדבר המפורסם אצלינו

אמר הטור תמים פעלו, ככתוב דוד לרוד ישנה מעשיך, ר"ל תוס פעלו ושליומותו יודה על תומו ושליומותו בכתוב יודוך ה' כל מעשיך, ועל שם שליומות פעולותיו כוכל לקראו צדק תמים ושלום כאשר הוא זה שם ה' אשר הפעל לקראו צדקו כי שם ה' אקרא. וזהו שם אין תכליות לפעולותיו, אין שליומותו והוא הפך הכתוב. על בן אפס מקום לכת המדברי האומרי שכל פעולותיו נמשכי אחד הרצון לרצון אין חכמה ותכלית בהם: והצן זה. כלומר הצן כי דרכי התורה הם דרכי החכמה אין הצדל צנייהן זולתי החידוש שאין מופת שכלי עליו גם לא על הקדמות כצדור (צ"ז לשני):

פ ר ק ש ש ה ו ע ש ר י ם. כמו שחלקו. אחד שיאמר צדקם שכל פעולותיו הן לתכלית טוב ויודעו לדוגמהם ככתוב גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, צדק זה שגם מצוותיו על ישראל הם לתכלית טובה, ויש לכל אחת טוב טעם ודעת יודע למשכיל על דבר, ואחר כמו שחלקו ר"ל שבת המדברים יאמרו שכל מעשי ה' נמשכי לרצון לרצון כצדור (צדקתה הפעירית צ"ג לראשון) והם יאמרו שהמצוות אין צד טעם אלא שכן רצה כצדור מדעת האשעיריה (צ"ז לזה): ואלו שנקראו חקים. המצוות אשר לזה ה' על ישראל, להם שם צדקעה מינים, מצוות, חקים, עדות, משפטים. המצוות הם הפקודים המוצגים צעמם אף כי ילכו צלי טעם. והם כמצוות הארון על העדן כמו ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית. חקים הם הפקודים הצלתי מוצגים צעמם והם כמצוות המושל על הכנענים תחתיו שהוא יחוקק חקים צל ודיעו טעם החקים. והם כמו מצוות טעמנו ופרה ארומה שאין טעמם מצדור, ונקראים חקים טעמם חקיקה וחפירה כמו חוקיקי צלע משכן לו, וכמו שדוים החקיקה נשאל קיים לעולם ככה המצוה שאין טעמה נגלה לא תצטל לעולם משא"כ הגלויים צעמם שיתכן שיתצטלו כמו שצטל שלמה מצוות לא ידעה לו נשים, ולא ידעה לו חקים.

אצלנו, ששלמה ידע סבות המצות כלן מלבד פרה אדומה. וכן אמרם שהשם העלום סבות המצות שלא יולדו בהן כמו שאידע לשלמה בשתי מצות אשר התבארה עלתם. ועל זה העקר נמשנו כל דבריהם וכתובי הספרים יורו עליו, אלא שאני מצאתי דבר לחכמים ז"ל בבראשי' דבה, יראה ממנו בתחלת מחשבה שקצת המצות אין להם עלה אלא המצוה בהן לבד, ולא כוון בהן תכלית אחרת ולא תועלת נמצאת, והוא אמרם שם, וכי מה איכפת לו להקרוש בדרך הוא בין מי שהוא שוחט מן הצואר למי שהוא שוחט מן העורף? הוי אומר לא נתנו המצות אלא לצדן, בהן את הבריא' שנאמר אמרת ה' צדופה וגו'. ועם היות המאמר הזה נפלא מאד שלא ימצא לו הומה בדבריהם, פרשתי אני בו פירוש תשמעוהו עתה, עד שלא נצא מסדר דבריהם כלום ולא נפרך מהשורש המוסכם עליו, והוא היות כל המצוות בוקש בהם תכלית מועילה במציאות, כי לא דבר רק הוא וגו'. ואמר לא אמרתי לודע יעקב תהו בקשוני אני ה' דובר צדק מניד מישרים. ואשר צריך שיאמיננהו כל מי שדעתו שלמה בזה העניין, הוא מה שאספרהו, וזה שכלל המצות יש לה סבה בהכרח, ומפני תועלת אחת צוה בה אבל חלקיה הם אשר נאמר בהם שהם למצוה לבד. והמשל בו שההיות בעלי חיים לצורך המזון הטוב מבוארת התועלת, כמו שאנחנו עתידים לבאר. אלוהם היותו בשחיטה לא בנחירה, ובפסיקת הוושט והגדרתו במקום מיוחד, אלו וכיוצא בהן לצדן בהם את הבכיות. וכן יתבאר לך ממשלם שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, חכרתי לך זה המשל מפני שבא בדבריהם ז"ל שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, אבל אמרת הדבר הוא כי כאשר הביא התכרח לאכילת בעלי חיים כוון למיתת הקלה עם קלות המעשה, שא"א הכאת הצואר אלא בסיף וכיוצא בו, והשחיטה אפשר בכל דבר ולברוד מית' קלה התנו חדוד הספן. ואשר ראוי להמשיל באמת מענין החלקים הוא הקרבן, כי המצוה בהקרבנות הקרבן יש לה תועלת גדולה מבוארת כמו שאני עתיד לבאר, אבל היות הקרבן האחד כבש והאחר איל, והיות מספרם מספר מיוחד, זה א"א לתת לו עלה כלל, וכל מי שטריד עצמו לתת סבה לדבר מאלו החלקים, הווי בעיני משתגע שגוען ארוך, ואינו מסיר בזה ההרחקה אך מוסף הרחקו'. ומי שירמה שאלו יש להם סבה, הוא רחוק מן האמת כמי שירמה שהמצוה כולה היא ללא תועלת נמצאת. ודע שהחכמה חיבה ואם תרצה אומר שהצורך מביא להיות שם חלקים שאין להם סבה, וכאלו הוא דבר נמנע בחק התורה שלא יהיה בה דבר מזה הכת. ואפני ההמנעות בו שאמרך למה היה כבש ולא היה איל, השאלה ההיא בעצמה היתה מתחייבת אלו נאמר איל מקום כבש, שא"א מבלתי מין אחד, וכן למה היו שבעה כבשים ולא היו שמונה, כן היו שואלים אם היו שמונה או י' או י"א מבלתי מספר בהכרח. וכאלו ידמה זה למבע האפשר אשר א"א מבלתי היות האחד מן האפשרים. ואין ראוי לשאל למה היה זה האפשר ולא היה זולתו מן האפשרים? כי זאת השאלה תתחייב אלו היה הנמצא

סוסים צעזוד שנתבלה טעמם. עדות הם המצוות הדמיוניות אשר על ידם נזכר אמונות ודעות אמוניות או פעולה עוזבת עשה עמנו ה', כמו שציתת השבת ואכילת מצה, שהם לזכרון. משפטים הם דינים שצין איש לרעהו כמו ואלה המשפטים אשר תשים לפניך: שהם העלים סבות המצוות שלא יולדו בהן. ככתוב פלאות עדותיך על כן נלדתם נפסי. וכבר ציארנו כי פי' אחד והוא שהילודים שהם עדיות על מציאותם ועליותם הם נפלאים צמשיהם ע"כ הם נשמדים כל כמעט תדי תמיהו מדבר דכירי. וזה טעם גירסא דינקותא המתקיים זמן רב, וזה כי התינוק מפליא כל דבר חדש אשר ישיג, לכן יתקיים זכרונו זמן רב כי יעשו רושם נפלא לזכרו: התנו חידוד הספן. מזה דאיה לעדת החסידים החקשים אשר יחדדו החלפים כתעד מלוטם: מענין החלקים. ר"ל שאין טעם לחלקי המצוה כמו שהקדים: הוא צעני משתגע. אולי לא אמר הדב ז"ל ככה לולי דאם ספר הוהר וכונות המצוות ע"פ הקבלה, כי להם

ומבואר הוא ג"כ שזה השלמות האחרון הנכבד, א"א להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון, כי האדם א"א לו שיצייר מושכל ואפילו ילמדוהו אלו, כל שכן שיתעורר לו מעצמו בעוד שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק; אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סבת החיים המתמידים לא זולתו. והתורה האמתית אשר בארנו שהיא אחת ושאינן זולתה, והיא תורת משה רבינו, אמנם באה לתת לנו שתי השלמות: יחד, ר"ל תקן ענייני בני אדם קצתם עם קצתם בחסיד העולם ובקנות המדות הטובות המעולות, עד שתתכן עמידת אנשי הארץ והתמדתם על סדר אחד, להגיע כל אחד מהם אל שלמותו הראשון, ותקן האמונות ונתינת דעות אמתיות כאשר יגיע השלמות האחרון. וכבר כתבה התורה ב' השלמויות, והגידה אלינו שתכלית אלן התורות כולם היא להגיע אליהם. אמר ית' ויצונו ה' לעשות את ככל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לתיותנו כהיום הזה, והקדים הנה השלמות האחרון לפי מעלתו כמו שבארנו שהוא התכלית האחרון, והוא אמרו לטוב לנו כל הימים. הנה ידעת אמרם ו"ל בפ"י, והוא שאמרו ית' למען יטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך, כן אמרו הנה לטוב לנו כל הימים, הכונה העניין ההוא בעצמו ר"ל להגיע אל עולם שכולו טוב וארוך והיא העמידה המתמדת, ואמרו לתיותנו כהיום הזה, וזאת העמידה הגשמית הראשונה, הנמשכת קצת זמן אשר לא תשלם מסודרת אלא בקבוצין המדיני כמו שבארנו:

פרק שמונה ועשרים

מכונה שצריך שתתעורר עליו, הוא שתדע שהדעות האמתיות אשר בהם יגיע השלמות האחרון, אמנם נתנה התורה מהן תכליתם וצותה להאמין בהם בכלל, והוא מציאות הש"י, ויחודו, וידעתו, ויכלתו, ויצונו, וקדמותו. אלו כלם תכליות אחרונות לא יתבארו בפרט מוגבלות אלא אחר ידיעת דעות רבות. ועוד צותה

לעת דעות אמתיות, כמו אמונת הקדוש ומליאות הכסף וכחותיה ואמונת מליאותו המחייבת ואחרותו ושאיינו גשם ולא כח בגשם וכיוצא בם מהאמונות האמתיות אשר לדיק צאמונתם יחיה חיי עולם. וכבר ציארנו שלהיות האושר פי שנים בשמי ורוחני לכן צאה מלת אשרי בכל המקרא בלשון רבים. האושר הנפשי הוא התכלית האחרון והוא הקודם צעזע, והרוחני הוא קודם צומן. כי לא יוכל האדם להשכיל אם ימעט מהיות לו לרכי גופו צדיקות ומחלל ומלצו ודירה. והנה לפי האמור ידיעת הש"י ושיהיה האדם מכיר את מי שאמר והי' העולם, הוא זה המקרה וקנין האושר האחרון האמור, ומאשר אין לנו דרך לדעת את ה' כי אם לפי צחינת שלימות פעולותיו אשר המה יעידו על שלימות צדקתו וממליאם ואדם זולתם לדעת את ה' ככתוב ודלות את אחורי וגו', ר"ל הצדוקים הנמשכים אחרי, לכן תהיה ידיעת הכתמה המיוסקת. צפועל כמו הוא האושר האחרון התכליתי לאדם, ועין כי הוא הדעת אותו ית' ע"פ פעלו כאמור. וזהויות גוף האושר הרוחני האחרון הכי נכבד הוא מהאושר הראשון הרוחני, לכן פתח צו הכתוב תחלה וצו סיום. ר"ל פתיחת התורה כח מעשיו הגוד לעמו בצדיקה שהוא הדעת אותו והוא עלם האושר האנושי וקופה הגוד תמים פעלו, ר"ל פעולתו שלימה ומעידה על שלימותו וכאלו ידמו אל תכלית האושר הנקמה ע"י התורה צדקה וצופה, כעסם סוף מעשה במחשבה תחלה. והצן זה ויתן מעדנים לנפשך:

פרק שמונה ועשרים. מכונה שגדיך. אמנם נתנה התורה מהן תכליתם, ר"ל כפי העולם ממסקנת המחקר האמיתי, אשר ככה כל מלות התורה המעשיות כאמור צתורה צקילוד כפי המסקנא העולה היא משקלי ועדי' התלמודי, ונתבאר צלך היתר צדצדי חז"ל, והנה כמו שהפוסק איזה דין מהמלות המעשיות על פי התורה צלי עיון צדדל' כדי זה צור, ככה

המאמין

מורה נבוכים

צותה התורה להאמין קצת אמונות שאמונתם הכרחית בתקן עניני המדינה, כאמונתנו שהוא יתעלה יחד אפר
במי שימרהו, ולזה ראוי שייראו ויפחדו ממרותו. וזמנם שאר הדעות האמתיות בכלל זה המציאות אשר הם
החכמות העיוניות כלם כפי רוב מיניהם אשר בהם ותאמתו הדעות ההם אשר הם התכלית האחרון לא צויה
התורה עליהם בפירוש כמו שצוה על הראשונות אבל צוה עליהם בכלל, והוא אמרו לאהבה את ה'. וכבר ידעת
מה שבא מתחוק המצוה באהבה בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. וכבר בארנו במשנה גמרה, שזאת האהבה
לא נתנה, אלא בהשגת המציאות פלו כפי מה שהוא ובונינו חכמתו בו. חכמתו ג"כ שם הערת החכמים על זה
הענין. והעולה בדינו מכל מה שהקדמנוהו עתה בזה הענין, הוא שכל מצוה אין הפרש בין שתהיה מצוה
עשה או מצוה לא תעשה שיהיה ענינה להסיר העול, או להעיר על מדה טובה, מביאה לטוב החברה, או
נתינת דעת אמתו שראוי להאמינו, אם לפי הענין בעצמו, או בהיותו הכרחי בהסיר העול, או בלמוד מדות
טובות שהמצוה ההיא מבווארת העלה גלוית התועלת. ואין במצוות ההם לשאול תכליתם, כי לא נבדק אדם
כלל ולא שאל למה נצטוונו להאמין שהשם אחד? או למה הוזהרו מרציחה ונגבה או מן הנקמה ונאולת הדם?
א.

המאמין צמליחות הש"ת וצאחדותו וצטלילת הבטם (וכיוצא צם המדעות האמיתיות) מפי הכתוב צתורה צלי עיון צמחקר,
הרי זה צער, כי לא תשגם לו אמונתו צמה שכתוב צתורה אם לא יצין צמחקר. והי כיו אמונת מליחותו ית' לא תכון
צלתי אם שידע שהוא ית' מחויב המליחות צצחית עצמו שהוא זה עצם שאין קצה למליחותו ולא הרכבה צו, ואמונת
האחדות לא תכון צלתי אם האחדות הפשוט אשר לא יכנו צעצם האחדות הואו תארים חיוצים שהם מחויצים הנשא
המקריים על העצם שהוא, ויהיה מורכב מעצם ומקרה ולא יהיה אחד פשוט עד שאפי' תאר נמצא ואחד לא יאותר לו ית'
כי אם על דך השלילה, כי החיוצים יחייבו לו מקרה המליחות ומקרה האחדות שהם ענינים נוספים על העצם כמצד
(צ"ג לראשון), וכיוצא צם מהאמונות והדעות האמיתיות אשר אין אמיתתם מוצדק צכתוב כי אם צמחקר. ומי זה
אשר לא חלק לו צמחקר ילך נתעה וסוצ צאמונתם מפי הכתוב לצד, כמו הפוסק דין צטליות עמוקות צעגונה מפי
הכתובים לצד. וזהוית כי העצודה לא תשגם כ"א צידעת העצד ככתוב דע את אלהי אביך ועצדו ומי שצצו יוד
אלהו לא אמת הוא עוצד ללא אלוה אמת, והוא הדצד שכתב הרצ צעל החצות ז"ל לא יוכל לעצוד עלות העלות זולת
נצוא הדור צעצעו או הפילסוף המוצהק צמה שקיטו מן החכמה, וזולתם עוצדים זולתו: אמונתם הכרחית צתקון
עריתי המדינה. כמו שצונו שלא לגזול ושלא נגנוז ושלא נעשה שום עול איש לדעהו, והוא כועס על מי שממרה דצדו
ועושה עול צסתד, שכל זה הוא תיקון המדינה שאנשי עול ידלו מה מעשות עול צסתד: לא צותה התורה עליהם
צפירוש. אין צתורה מזה מפורשת שיטכיל האדם צשכל העיוני צפועל האלהים ומעשהו למען יצוא אל מנוחת האושר
האחרון ואל נחלת ההצלחה האנושית: והוא אמרו לאהבה את ה'. מנות האהבה היא קשה מאד, כי היא תכונה נפשית
התעורר צאדם לצדק צצד שפשוט שוקקת לצדק צו. ואין אדם שליט צרוחו להכריחה לאהוב דצד שאין לנפשו חפץ צו
כי אין איש יוכל להכריח את נפשו לאהב מאכל שפשוט קאה צו, ולפי א"כ אין תכון מנות ואהבת את ה'. וכיוצא צו
שאל הראצ"ע על לאו דלא תחמוד. ויותר קשה מזה מה עעם סמיכות האהבה אל האחדות? לכן תדע וצחנת שהאהבה
היא על שני מנינים. א' תלויה צצד עוצ שהאוהב נכונה מהמעיו, צ' שאינה תלויה צצד. וכצד אמרו ז"ל שהאהבה התלויה
צצד היא אהבה גדועה וצטלה צצטעל דצד. בעוזה והנהגה. והנה אהבת הש"ת כזו יוכל האדם לעורר צנפשוהו אם
ישים לבו על כל העוצ שהש"ת מעיו עמו מיום הצדלו מאפס, אשר כחצו יתוך העפה הזדעית וכצנייה יקפיה צדסם
אמו ומכלכלו סק תספר ימים, ואחר יוליחו מהמדוד ההוא וימליא לו כל ערך חקו אין מחסור כל דצד, ככתוב עליך
השלכתי מחדם, והנה מי זה יתן את לבו על כל העוצ אשר ה' עושה אמו צחנס, הנה צלי ספק שתמעורר אהבת
ה' צקצד לבו. אך צהיותה אהבה גדועה תלויה צצד העוצ לא יתכן לומר שעליה יורה הכתוב, אצל הדעת נועה שעל
האהבה היותר נעלה יורה הכתוב, ד"ל שאינה תלויה צצד, וא"כ הדלד קושיא לצתתה, והיא מאין תפוא זאת האהבה?

או למה נצטיינו באהבת קצתינו אל קצתינו? אבל אשר נבוכו בהם בני אדם ונתלקו הדעות, עד שיאמרו קצתם שאין בהם תועלת כלל אלא מצוה לבד, ואמרו אחרי' שיש להם תועלת ונעלמה ממנו, הם המצוה אשר לא יראה ממשותם תועלת בא' מן הג' עניינים אשר זכרנו, ר"ל שלא יתנו דעת מן הדעות האמיתיות, ולא ילמדו מדה טובה, ולא ירחיקו העול, אבל הנראה מעניינים, שאין מבה למוצ' החן לא בתקון הנפש בנתיני' אמונה, ולא בתקון הגוף בנתינת דברים וסדרים מועילי' בהנהגת המדינה או הנהגת הבית. באזהרה משעמו, וכלאים, ובשר בחלב, והמצוה בכסו הדם, ועגלה ערופה, ופטר חמור, וכיוצא בהן. והנני עתיד להשמיעך באורי' לכלם ונתינת סבותם האמתיות המבוארות במופת, מלבד חלקים ומצות מועטות כמו שזכרתי לך. ואבאד שכל' אלו וכיוצא בהן אי אפשר מבלתי שיהיה להם מבווא באחד מן הג' עניינים. אם תקון אמונות או תקון ענייני המדינה אשר לא ישולם כי אם בשני דברים בהסיד העול ובלמוד מדות טובות. והבן מה שאמרנוהו באמונות, כי פעמי' שתתן המצוה אמונה אמתית היא המכוונת לא זולת זה. כאמונת היחוד, וקדמות השם, ושאינו גוף, ופעמים תהי' האמונה ההיא הכרחית להסיד העול או לקנות מדות טובות, כאמונה שהשם יתעלה יחד אפועל מי שיעשוק, כמו שאמר וחרה אפי וחרגתי, וכאמונה שהוא יתעלה ישמע עקת העשוק או המאונה מיד, (ג' ל' נצייל אותו מיד שפוסק והמונה כפופ) וזוהי בי יצעק אלי ושמעתי כי חנן אני:

פרק

ואם האדם יש לאל ידו להטות נפשו לכמו זו האהבה? לכן ראוי לשום לז' למה שצייד החוקר (ג' לח' מס"ה) שסבת האהבה שאינה תלויה בדבר ככל שני אהבים הוא דמיון מה אשר ציניהם, ויותר מזה צהיות הענין הדמיוני הוא מחשבה אחת לומה ומשתפת ציניהם, שאז תבדל האהבה ציניהם צהיות הדמיון ענין נפשי שהיא עלם האהבה, ולזה א"כ אם נעזרה ונעורר אהבת הש"ת הצלתי תלוי בדבר, לא יתכן זה צלתי אם ימצא' אם אינה דמיון צינינו וצינו כצ"י, אצל צמה נדמה אליו, הכה זה נוכל עליו אם נדמה לו צעשות לזונו ית' או אם נשכיל צחמיה אשר יסד צעולמו אשר צזה נדמה לו, כי נדמה לו צהשכילנו צמה שהוא ית' משכיל (כמ"ש החוקר צ"צ לשעירי מס"ה). והנה מדי נשכיל צחמיה אשר יסד ה' ציוריו, כן יקדחו צלצמו דשפי' אם דת אהבתו ית' וכן תפרוך אהבתו ית' עליו. והנה מהמבואר כי מי האיש החפץ להשכיל צאחרותו הפשוט ית' לא ישלם לו זה מצלעדי יתצונן ערם זה צחמיה הפולדה המיוקדת צעצעי היצורים, למען ציין לשלול ממנו ית' כל משיגיהם ולקעת ההצדל צצין המחויצ המליאות צחמיה עמלו למחויצ המליאות צחמיה סבתו וכיוצא צם. וצזאת ההשכלה ידמה לו ית' והתעורר האהבה ממנו לה' זמה' אליו. וזה טעם הסמיכות שמע ישראל ואהבת, כלומר אם תשמע ותצין אחרותו ית' אז תאהב אותו אהבה עזה, ולזה נאמר ואהבת צלשון עתיד כלומר כאשר תשמע כן תאהב, ויהיה טעם שמע כמו גוי אשר לא תשמע לזונו, שענינו הצנה. וכבר דמנו ז"ל כל זה צמלינה קנרה כי ז"ל ואהבת את ה', איני יודע האין אהבים את המקום? אלא הוי מתצונן צדרכיו. הנה יאמר שההצננות צדרכי ה' תעור ותעורר אהבת הש"ת צלצ המתצונן כאמור, וזאת האהבה והדציקות צה' הצאה מסבת השכלת אמתה ר"ל השכלת האמת צחמיה שהחמיה ההיא עלם האלוה כמ"ש הכוזבי (צשני לטני) ז"ל ונקרא אותו חכם לז' מפני שהוא עלם החכמה, הוא עלם האושד האנושי והללחתו הנלחית אשר צעצרו נצלה, כמ"ש החוקר (צ"צ ליו"ד מס"ה), וכל התורה ומלותיה וכל למוד וכל השכלה הם הנעיה להצגת זה התכלית האחרון, כמבואר מה ה' אליהן שאל מעמד כי אם ליראה את ה', ולאהבה אותו, והכוונה על יראת הרוממות הצאה מעלם ההשכלה, כמבואר הן יראת ה' היא חכמה ושתייהן יחד מתאיימות צשלימות זה האנושי, כמבואר יראת ה' ראשית דעתה, ואמר ז"ל אם איך יראה אין חכמה וכו', בי שתייהן עלם אחד אלא שיראת העונש היא הנעיה ויש לה קדומה זמנית ליראת הרוממות שהיא עלם האהבה, והחכמה ותכלית האחרון לאדם אין עוד אחריה כאמור. וכ"כ הרב צעל החצונות צדיש שער האהבה ז"ל, וגם ראוי לך לדעת כי כל חוצה וכל מדה טובה מושכלת או כמבואר אז מקובלת הם תבונות ומעלות שעולים צהם אל הענין הזה והוא תכליתם וסופם אין מדריגה למעלה ממנו ולא אחריו עכ"ל. על כן צני שים לצד לכל אשר אני מדלף אותך והצדק צאהבת ה' האמורה וזה תחיה צעמיים לעולם:

פרק

פרק תשעה ועשרים

ידוע שאברהם אבינו ע"ה גדל באמונת הצא"ה ודעתם שאין אלוה רק הככבים. וכשאודיעך בפרק הזה ספריהם הנמצאים עתה בידינו, אשר נעתקו ללשון הערב ודברי הימים שלחם הקדומים, ואגלה לך דעתם מהם וענייניהם, יתבאר לך אמרם בביאור שהככבים הם האלהות, ושהשמש הוא האלוה הגדול. וכן אמרו עוד ששאר הככבים החטשה אלהות אבל שני המאורים הם יותר גדולים. ותמצאם אומרים בביאור, שהשמש הוא אשר ינהיג העולם העליון והשפל בזה הלשון אמרוהו. ותמצאם שזכרו בספרים ההם ודברי הימים שלהם, עניין אברהם אבינו אמרו בזה הלשון, ואמנם אברהם שגדל בכותא כשתלק עם ההמון ואמר שיש שם עושה בלתי השמש, מענו עליו בכך וכך וזכרו בטענותיהם מה שהוא מבוואר נגלה מפעולות השמש במציאות, ואמר להם ר"ל אברהם צדקת' היא כגדון ביד התוצב בו. ואחר כן זכרו קצת מטענותיו עליהם, וסוף העניין ההוא זכרו שהמלך שם אותו בבית הכלא, ושהוא התמיד לטעון עליהם ימים רבים הוא בבית כלאו, ואחר כן פחד המלך שיפסיד עליו ממלכתו וישיב בני אדם מאמונתם, וגרשו המלך לקצת המזרח אחר שלקח כל אשר לו, תמצא זה העניין מבוואר כן בספר הנקרא העבודה הנבטיה. ולא זכרו מה שבא בספרינו הצודקים ולא מה שבה אליו מן הנבואה, מפני שהם מכוזבים אותו לחלוק על דעתם הרע. ואין ספק אצלי שהוא ע"ה כאשר חלק על דעת בני אדם כלם, שהיו מקללים ומגנים ומבזים אותו התועים ההם, וכאשר סבל הכל בעבור השם וכן הדין לעשות לכבודו, נאמר לו ואברכה מברכך ומקללך אאור. והיה אחרית עניינו מה שנדאחו היום מהסכים רוב אנשי העולם להגדילו ולהתברך בו, עד שיתחם אליו מי שאינו מזדעזע ואין חולק עליו ולא מי שיסכל מעלתו, אלא שארית האומה ההיא השפלה אשר נשארו בקצוות הארץ ככופרי התורף בקצת הצפון וההודיים בקצת הדרום, כי אלוהם שארית אומת הצא"ה, כי היא היתה אומה שמלאה כל הארץ. ותכלית מה שהגיע אליו עיון מי שהתפלסף בזמנים ההם, שירמזה שהשם רוח הגלגל ושהגלגל והככבים הם גוף, והשם יתעלה ורוחם. כבר זכר זה אבוב"כר אלואי"ג בפירוש ספר השמע. ולזה האמינו הצא"ה בזה כולם קדמות העולם, שהשמים אצלם הם האלוה, וחשבו שאדם הראשון איש נולד מוכר ונקפה כשאר בני אדם, אלא שהם מגדילים אותו ואומרים שהוא נביא שליח הלבנה, ושהוא קרא לעבדת הלבנה ושיש לו חבורים בעבודת האדמה. וכן אמרו הצא"ה, שנת עובד אדמה היתה, ושלא היתה רוצה בעבדת הצלמים. ולזה תמצא הצא"ה בזה כלם מוגנים נח ויאמרו שלא עבד צלם כלל. וכן דברו בספריהם שהוכח והושם בבית הסהר מפני שהיה עובד השם וספרו מעניינו מה שספרו, וחשבו ששת חלק על דעת אדם אבינו בעבדתו היתה, ויכזבו כזבים מביאים לשחוק מורים על חסרון דעת גדול ועל היותם רחוקים מן הפילוסופות מאד ושהיו בתכלית הסכלות. אמרו על אדם כי כאשר יצא מאקלים תשאם הקרוב להורו ונכנס באקלים בבל הביא עמו פליאורת. מהן אילן של זהב צומח בעל עולם ושעופים, ואילן של אבן כך. והביא עלה של אילן לח שלא ישרפוהו האש, והגיד על אילן שמוסך על עשרת אלפים

ברק תשעה ועשרים. ידוע שאברהם אבינו. צוה ספק התחיל הדב ז"ל להעיד על טעמי המצוות, ולמה סיפור התורה כלה הוא איסור ע"ז שכל המורה צוה הוא ככופר בכל התורה כלה כאמרם ז"ל, אשר על כן פתח צוה הכתוב תחלה צעשרת הדברות, אמני ולא יהיה לך, לכן גם כדב ז"ל פתח דבריו ואמר טווב טעם ודעת צאסור ע"ז והכסוף העולם עמו: וגרשו המלך. מה' היתה נכסה שלא המיתו, וחז"ל אמרו שלא היו יכולים להמיתו כשכמד השליכו כצנצן האש ולא שלטה צו האש ויתכן שנסה להמיתו צאסר מיתות ולא היו יכולים, על כן צדק לגרשו מהלוא: האש הראשון. הם קלאוהו

אלפים איש ארכו כקומת אדם, והביא עמו שני עלים, כל עלה היו מתכסם בו שני אנשים, ויורדו מאלו החבלים פלאות. ואני תמיה על אנשים שחשבו שהעולם קדמון, ויאמינו עם זה מציאות אלו הנמועות במבע למי שירע העיון הטבעי, וכונתם בוחרן אדם וכל מה שמוחסים אליו, היא לחזק דעתם בקדמות העולם עד שימשך אחר זה שהכבדים והגלגלים הם האלוה; וכאשר יצא עמודו של עולם והתבאר לו שיש אלוה נפרד לא גוף ולא כת בגוף, ושכל אלו הגלגלים והככבים מעשיו, והבין שקרות החבלים החם אשר גדל עליהם, התחיל לסתור אמונתם ולייף דעתם ופרסם כנגדם וקרא בשם ה' אל עולם, קריאה שכוללת מציאות האלוה והתחדש העולם מאתו. ולפי הדעות החם הצבאיות העמידו הצלמים לככבים צלמי הוחב לשמש, וצלמי הכסף לירח, וחלקו המוצאצא והאקלמים לככבים, ואמרו שהאקלים הפלוני אלהיו הככב הפלוני, ובנו הזימלות ושמו בהם הצלמים והשבורשכות הככבים שופעות על הצלמים החם, ויבינו וישפילו וישימו בני אדם להנבא ויודיעו לבני אדם תועלותם. וכן אמר באילנות אשר הם מחלק הככבים החם, כשיתיחד האילן הוא לככב ומעוהו לשמו ועשה לו זבו כך וכך, תשפע הוחניות הכוכב שחזו על האילן החזו, וידבר עם בני אדם על דרך נבואה וינבאו וידבר עמם בעת השינה. תמצא זה כלו כתוב בספריהם אשר אעריך עליהם. ואלו היו נביאי הבעל ונביאי האשרה הנזכרים אצלנו, אשר התחזקו בלבם אלו הדעות עד שעזבו את ה' וקראו הבעל עגור. כל זה לפרסום הדעות החם, והתפשט הסכלות והרבת השגוען בעולם או בזה המין מן הדמיונות, ונולדו בהם דעות, והיה מהם, מעונן ומנחש ומכשף, וחובר חבר, ושואל אוב וידעוני, ודורש אל המתים. וכבר בארנו בחבורנו הגדול משנה תורה, שאברהם אבינו עליו השלום התחיל לסתור אלו הדעות בטענות וקריאה חלושה ובפיוס בני אדם, ומשך לבבם לעברת השם בהטיבו להם, עד שנבא אדון הנביאים והשלום הכונה וצוה לחרוג הכופרים החם ומחות זכרם ולשרשם מארץ ההיים, מזבחתיהם תתצון וגו', ומנע מהמשך אחר דרכיהם, ואמר ולא תלכו בחקת הגוים וגו'. וכבר ידעת שלשון התורה במקומות רבים, שהפונה הראשונה מן התורה כולה היתה לחסיר עבודה זרה ומחות זכרה וכל הנתלה בה, וגם לזכרה, וכל מה שמביא לדבר מומעשים, כאוב וידעוני והעברה באש וקוסם ומעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ודורש אל המתים, ולחזוהי מהדמות במעשיהם אלו וכל שכן להמשך אחריהם, ואמר בתורה בפירוש שכל מה שחשבוהו עבודה לאלהיהם והתקרבות אליו, הוא הדבר המתועב הנמאס אל השם והוא אמרו בו כי כל תועבת ה' אשר שנה לאלהיהם. ואתה תמצאם זופרים בספריהם אשר אני עתיד להוריעך אותם, שהם היו מקריבים לשמש אלהיהם הגדול שבעה עטלפים ושבעה עכברים ושבעה שרצים אחרים בקצת העניינים ויספיק באילו תועבה לטבעים האנושיים. א"כ כל המצות שבאו באזהרה מעבודה זרה וכל הנתלה בה וכל המביא אליה או המיוחס לה, הם מבוארות התועלת, מפני שהם כולם להציל מן הדעות הרעות המטרידות מכל מה שיעורל בשני השלמיות בענייני השגוען, הם אשר גדלו עליהם אבותינו וקנינו, כמו שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' בעבר חנהר ישבו אבותינו מעולם תרה אבי אברהם ואבי נתור ויעבדו אלהים אחרים. והם אשר אמרו הנביאים

אדם סתם כי לא ה' דאסון אללס, או קדוהו דאסון צעזוד שה' דאסון לעצמת הצלמים לפי דעתם: אלהיו הכוכב הפלוני. כפי דעת הכתובים וס"ל משמע שיש שם שדים ומלאכים לכל עם ומדינה צפני עמנו ואלה הסדים נקראים אלהים ככתוב ועתה אשזו להלחם עם שר פרס, מיכאל שדכס, כאשר אינס יודעים משפט אלהי הארץ, חולתם והחזיים חלקו האלגות למזלות ולכל ללא השמים והמקוצלים הסכימו על ידיהם: וכיצאוי האשדה. לקרא האילן הכעזד אשדה.

מורה נבוכים

הנביאים הצודקים בהם, ואחריו התורה אשר לא יועילו הלכו. ומה גדלה תועלת כל מצוה שתצילנו מזאת המעוה הגדולה ותשיבנו אל האמונה האמתית! והוא שיש לעולם אלוה בורא כל אלו, והוא שצריך שיעבוד ויאהב וירא לא הם הנחשב בהם שהם אלהות, ושזו האלוה האמתית לא יצטרך בקרוב אליו ולהגיע אל רצונו לדבר שיש בו טוהר כלל, רק אהבתו ויראתו לא דבר אחר. והם התכלית בעבודה, כמו שאני עתיד לבאר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' וגו'. והנה אשלים זה הענין אחר זה, ואשוב אל כוונתי עתה ואומר שהרבה מן התורות החבאר לי עניינים יהודיעני סבתם עמדי על אמונת הצאבה ומעשיהם ועבודתם, כמו שתשמע כשאבאר עלת המצות ההם אשר יחשב בהן שאין סבה להן. ואני אזכור לך ספרים אשר יחבאר לך מהם כל מה שידעתיו אני מאמונת הצאבה ודעותם, עד שתדע באמת אמתת מה שאומר איתו בנתינת סבת אלו התורות הספר הגדול בזה ספר העברה הנבטייה העתקת אבן וחשייה. ואני עתיד להודיעך בפרך יבא למה שמו הצאבה, אמונותיהם כתובות עם עבודת האדמה, וזה הספר מלא שגעונות עובדי עבודה זרה, וממה שנפשות ההמון נוטות אליו ונקשרות בו, ר"ל עשיית המלסמאות והורדת הרוחניות והכשוף והשרים והמזיקים והשוכנים במדברות. וגלגל ג"כ בספר ההוא שגעונות עצומות ישחקו מהן אנשי השכל, חשבו בהן לדקדק ולטעון במופתים המבוארים אשר ידעו בהם כל אנשי העולם, שיש אלוה שופט על כל בני העולם, כמו שאמר למען תדע כי לת' הארץ, ואמר כי אני ה' בקרב הארץ. יספר על אדם הראשון שהוא זכר בספר, שבהורואילן אחד כשילקחו סעיפיו וישליכו הסעיף בארץ, יהיה דומש מתנועע כרמישת הנחשים, ויש אילן שרשו בצורת אדם ישמע לו קול גדול ויצא ממנו הרבור דבר או דברים. ושעשב שתארו כך, כשיקח אדם מעליו וישמיתו בבית הצואר שלו, יעלם מבני אדם ולא יראו אנה יכנס ומאנה יצא, וכשיקמירו ממנו תחת השמים ישמעו בני אדם באויר הסמוך לנו צליל וקולות נודאות כל עוד שהעשן הוא עולה, וכיצא באלו החבלים הרבה יבואם בענין ספור בנפלאות הצמחים וסגולות עבודת הקדש, עד שיטעון במופתים ויביא לחשוב שהם ישלמו בתחבולות. ומחבלי הספר ההוא שאילן האמלוי מן האשרות ההם אשר היו עושים אותם כמו שהודעתך, זכר שעמד האילן בננוה י"ב אלף שנה ושהיה לו ריב עם היברות, פי' הוא מנדרגולא, כי רצה לקחת מקומו ושהאיש שהיה מתנבא מכת אילן האמלוי, נפסקה ממנו נבואתו זמן, וכאשר שמוחו להנבא אחר הזמן ההוא, הגיד לו שחיק טרוד בדן עם היברות, וצוהו שיכתוב לכל הדיינים שישפטו ביניהם ויאמרו אי זה מהם הוא הטוב בכשופיהם ויותר פעולה אם האמלוי או היברות? וזה החבל' ההוא הארוך אשר תבין ממנו כשתעמוד עליו, דעות אנשי הזמן ההוא וחכמתם מה היו, ואלה היו חכמי בבל הרמוז אליהם בימים ההם החשובים כי אלו היו אמונתם אשר גדלו עליהם. ולולי זה השעור אשר התפרסם עתה באומות מאמונת מציאות השם, היו ימותינו באלו הזמנים יותר חשובים מן הימים ההם אלא בעניינים אחרים. ואשוב אל כוונתי, ובספר ההוא ספר על איש מנביאי ע"ז שהיה שמו תמוז, קרא מלך לעבוד השבעה ככבים וחי"ב מזלות, וחרגו המלך ההוא הרג משונה; וזכר שליל מותו התקבצו הצלמים מקצות הארץ אל החיכל אשר בבבל

אשר

אשר ע"ס שמאשרת את עונדיה ללכת דרך מאושר לפי דעתם, ועוד ידובר זו נכזרות (צל"ו מזח): עשיית העלםמות. הוא שם לזעזוע הונח להורות על נורה עשויה צמלסכה להודיע עליה רוחניות איזה כוכב ידוע אשר ממנה יאכל הרוח על כביאים: יעלם מצני אדם. גם רבים מהצבעים צעם מצני עמנו יאמינו שיש צני אדם צמחצולות מעשים מופלאים קו ע"י השמות יוכלו להיות דואים ואינם נלאים, ופתי יאמין לכל דבר ועוצר מתעצר על הכתוב צמורה מדבר סקר תדקק: שהיה שמו תמוז. יתכן שאל זה דומה הכל צממו והנה הכנים יעצות מצכות את התמוז (יתו' ח'):

אשר לצלם הוחב הגדול אשר הוא צלם השמש, והיה הצלם ההוא נתלה בין השמים והארץ ונפל באמצע ההיכל והצלמים כלם סביבו, והתחיל לאנות על התמוז והתגיד מה שקרהו, והצלמים כולם בוכים ומקוננים כל הלילה וכעלות השחר עפו הצלמים ושבו להיכליהם בכנפות הארץ. והיה זה מנהג מתמיד בתהלות יום מחדש תמוז יקוננו ויבכו על תמוז ויספרו עליו ויאנו בני אדם. והתבונן וראה איך היו דעות בני אדם בזמנים ההם! וענין תמוז זה קדמון מאד בצאבה. ומזה הספר תעמוד על רוב שגעות הצאבה ומעשיהם וחגיגהם. ואמנם הענין ההוא אשר ספרותו מענין אדם והנחש ועין הדעת טוב רע והרמוז ללבוש שלא היה דרך ללבושו, הוחר מאד שלא תטרף דעתך ויעלה בלבבך שמה שאמרתו היה כלל. ענין שאירע לאדם ולא לזולתו ולא היה ענין כלל. ובמעט התבוננות יתבאר לך שקרותם בכל מה שזכרתו בהבל ההוא, ויתבאר לך שהוא ענין שברוחו אחר התורה כאשר התפרסמה באומות ושמועו פשוטו של מעשה בראשית ולקחוהו כלל לפי פשוטו ועשו הענין ההוא כדי שישמעוהו הפתי ויפותה ויהשוב שהעולם קדמון ושהענין ההוא המסופר בתורה כן אירע כמו שגורו. אע"פ שכיוצא בך אין צריך הערה על זה כי כבר עלו בידך מן החכמות מה שימוע שכלך מהתלות בו שגועונת הכשריים והכלדיים והצאבה הערומים מכל חכמה שהיא חכמה באמת; אלא שאני הוחרתי מזה לשמר וזאת כי הרבה יטה החמוץ להאמין החבלים. ומן הספרים ההם ספר האסטמכוס המיוחס לאריס"טו, וחלילה לו מעשורתו והם! וכן ספר המלסמאות אשר מהם ספר שמטס וספר השרב וספר מעלות הגלגל והצורות העולות בכל מעלה מהם, וספר מיוחס ג"כ לאריס"טו במלסמאות וספר מיוחס להרמס וספר יצחק הצאבי בטעון בעבור דת הצאבה וספרו הגדול בנימוסי הצאבה ופרטי דתם וחגיגהם וקרביניהם ותפילותיהם וזולתו מעניני אמונתם, אלו כלם אשר זכרתי לך הם ספרי עבודה וזה אשר נעתקו ללשון הערבי, אין ספק שהם חלק קטן מאד ממה שלא נעתק, ולא נמצא גם כן אך אבר ברוב השנים, ואלו אשר הם נמצאים אצלנו היום יכללו רוב דעות הצאבה ומעשיהם המפורסם קצתם היום בעולם, ר"ל בניין ההיכלות, ועשות הצורות מן המתכות והאבנים בהן, ובניין המזבחות והקריב עליהם זבחים או מיני מאכל, ולחוג חגים ולהתקבץ לתפילות ולמיני עבודות ההיכלות ההם, ושימוז בהם מקומות מכובדים מאד, יקראו אותם היכל הצורות השכליות, ולעשות הצורות על החרים הרמזים וגו', ולתגדיל האשרות ההם ולהקים המצבות, וזולתם ממה שתעמד עליו מאלו הספרים אשר עוררתיך עליהם, וידעת הדעות ההם והמעשים ההם הוא גדול מאד בנתינת עלת המצות, כי תורתנו כלה שרשה וקטבה אשר עליו תסוב, הוא למחות הדעות ההם מן הלבבות וזכרם מן המציאות, ולמחותם מן הלבבות, אמר פן יפתה לבבכם וגו' אשר לבבו פונה היום וגו'. ולמחותם מן המציאות, אמר כי את מזבחותם תתוצון ואשריהם תשרפון באש ואבדתם את שם וגו'. ונכפלו שני העניינים האלה במקומות רבים והוא היה הכונה הראשונה הכוללת לכל התורה כלה כמו שרודיעו אותנו ז"ל בפירושם המקובל לאמרו ית' את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה, אמרו הא למדת שכל המורה בע"ז כנפד בכל התורה כלה וכל הכופר בע"ז כמורה בכל התורה כולה. והבן זה:

פרק

שלא היה דרך ללבושו. שהיה מנהג קדמון להס על פי עבודתם ללכת עלוס: ולקחוהו כלל לפי פשוטו. ומה גם היום צעלי השלשים וכת המדגדים (הם שלשים שזכר בספר משלי שאין כחם אלא צפה לעשות הקסים הלגיות אין צם תמוז) / עושים מעשי האמונה מספר חס על עם הנחם ולחילת עץ הדעת ועונש המות, להמם הכל יעשו להם פירושים נדוים כפי הניאות לאמונתם, והענין יד השכל תעשה זאת כי השכל הוא דפן מיישר על לחיי האדם, וזו זה יפלה דסנו מעל פנו ידך נתעה וסו33: והסן זה. יעיד צוה על דנים המלכות אשר לא מודע עעמיהם הנקראים חקים, יתכן

מורה נבוכים

פרק שלשים

כשתשתכל ברעות ההם הקדומות העלולות, יתבאר לך שהענין המפורסם היה אצל בני אדם כלם, שבעבודת הככבי' תתישב האדמה וישמנו הארצו'. והיו חכמיהם ופרושיהם ויראי החמא מהם, מוכיחים בני אדם ומוודיעים אותם שעבודת האדמה אשר בה עמידת מציאות האדם, אמנם תשלם ותבא ברצון בני אדם כשיעבדו השמש והככבים, וכשירגויו אותם במדיחה יצרו הערים ויחרבו. אמרו בספרים ההם שלהם שמאדים קצף על המדברות ועל הבתות ומפני זה נעדרו המים והאילנו' וישכנו בהם המזיקים. והם מגדילים עובדי האדמה והאכרים מאד, מפני שהם מתעסקים ביישוב העולם אשר הוא מרצון הככבים והוא הפצם. ועלת הגדיל עובדי ע"ז לבקר, אמנם הוא מפני תועלתם בעבודת האדמה. עד שאמרו שאין מותר לשחטם מפני שקבוצו הכרחי וטוב ההמשך, ואחר רצון בני האדם בעבודת האדמה אמנם עשו זה ונכנעו לאדם עם כהם לרצון האלוה בעבודתם בעבודת האדמה. וכאשר התפרסמו אלו הדעות מאד תברו עבודות ע"ז בעבודת האדמה. להיות עבודת האדמה ענין הכרחי בעמידת האדם ורוב ב"ח. והיו כומרי ע"ז ההם דורשים לבני אדם בעת התקבצם בהיכלות והיו מישיבים ברעתם שבאלו העבודות ירד המטר ועץ השרה יתן פרו ויתשמן הארץ ותתישב. השתכל מה שאמרוהו בספר עבודת הנבטיה כשדברו בו על הכרם, תמצא זה הלשון מדברי הצאבה, אמרו החכמים הקדמונים כלם והנביאים צו"ג"כ וחייבו שינגנו באלו הכלים במועדים לפני הצלמים. ואמרו הם הצודקים שהאלוהות ייטב להם זה ושהם יגמלו עושי וגמול טוב, ויחרבו בזה המעשה מיעודי הטוב מאד וכונן היעור הטוב עליו הארכת הימים והסיר המחלה ושמור מן המומים הגדולים ונתנת הארץ יבולה ועץ השרה פרוי לשובע, עד הנה לשון דברי הצאבה. וכאשר התפרסמו אלו העניינים עד שנחשבו אמת, רצה הש"י לרוב רחמי עולמו למחות זה המעורר מדעתנו ולחסיר העמל מוגפותינו בבטל המעשים ההם המטריחים אשר אין בס מועיל, ונתן לנו תורתו על יד מר"ע"ה המיד לנו משמו יתע' שאם יעבדו אלו הככבים והגופות, תהיה עבודתם סבה להפסיק המטר ותשם הארץ ולא תצמיח דבר ופרי העץ יבול, ויבאו המקדים הרעים לעתים והמומים לגופות ויקצרו הימים, ואלו הם ענייני דברי הברית אשר כרת ה'. ואתה תמצא זה הענין נכפל בכל התורה, ר"ל שיתחייב מעבודת הככבים הפסק המטר וחרבן הארץ והפסד העתים וחליי הגוף וקוצר הימים, ויתחייב מהנחת עבודתם ולשוב לעבודת השם ירידת המטר ורשנות הארץ ותקון העתים ובריאות הגוף וארך הימים, הפך מה שהיו דורשים אותו עובדי ע"ז לבני אדם עד שיעובדם, כי עקר התורה להסיר הדעת ההוא ולמחות זכרו כמו שבארנו:

פרק

שהפסד עשו הקדמונים לאלהיהם ואם אין אתנו יודע מהם צעזעו שנאלצו ספריהם כאמור, וצאו אלה המלכות למחות זכרם ונשאלו ציינו למקים כיום הזה, צעזעו שאין איש אמנו יודע מה העבודה הזאת ר"ל למה עמם נלשונו צהם:

פרק שלשים. כשתשתכל ברעות ההם. יעיד על כות לך דבר צללותנו שהתורה תענוט לעוצדי כ"ו צעזעו ידוע שהיא הפך השכר אשר הצטיחו כהני כ"ו לעוצדי ב"ו, וזה למען מחות דעתם צהפסד: ועל הצמות. מקומות החלום כמו ואשיתו צהם: דברי הצדית. דברי התוכחה, אולי צה תסיר תלונת צעלי השלישים הטוענים צהם שאין צהורה יעודים רוחניים כ"ל יעודים גשמיים כי הכוונה למחות דעת ע"ז צהפסד כאמור, ואף כי אין מצד צלם העונג הרוחני כי אין לנו חוש עליו ולא הרגשוכו מעולם והרי אלו צו כעוד מליקה שאינו יוכל לליד מכות האור והכוונות, וא"כ מה צלע כי ידבר דברים אין תצורה צם כי יהי' כמדבר אל הארץ? זולתי משכילי העם המה ילידו העונג הסוף צשך עונג הסגה כעמם או תתענג על ה', ושמח לצ מצקטי ה', שהוא האמת כמו שכתבנו צגמול ע"ה צ (אמרי

פרק אחד ושלישים

מבני אדם אנשים שיכבד עליהם נתינת סבה למצוה מן המצוות, והטוב אצלם שלא יושכל למצוה ולאזהרה עניין כלל. ואשר יביאם אל זה הוא חלי שימצאוהו בנפשם לא יוכלו להגות בו ולא ידעו לומר אותו, והוא שהם יחשבו שאם יהיו אלו התורות מועילות בזה המציאות ומפני כך נצטוו בהם, יהיו כאלו באו ממוחשבות והשתכלות בעל שכל; אמנם כאשר יהיה דבר שלא יושכל לו עניין כלל ולא יביא לתועלת, יהיה בלא ספק מואת השם כי לא יביא מחשבת אדם לדבר מזה כאלו. אלו תלושי הדעת היה האדם אצלם יותר שלם מעושהו, כי האדם הוא אשר יאמר ויעשה מה שמביא לתכלית אחת, והשם לא יעשה כן, אבל יצונו לעשות מה שלא יועילנו עשותו ויזהירנו מעשות מה שלא יזיקנו עשותו. חלילה לו חלילה! אבל העניין בהפך זה והכונה כלה להועילנה כמו שביארנו מאמרו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. ואמר אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, כבר באר שאפילו החוקים כלם יורו אל כל הגוים שהם בחכמה ובתבונה. ואם יהיה עניין שלא יודע לו סבה ולא יביא תועלת ולא ידחה נזק, למה יאמר במאמינו או בעושהו שהוא חכם ונבון וגדול המעלה ויפלאו מזה האומות, אבל העניין כמו שזכרנו בלא ספק והוא שכל מצוה מאלו התרי"ג מצוות, היא אם לנתינת דעת אמתו, או לחסיד דעת רע, או לנתינת סדר ישר, או לחסיד עול, או להתלמד במדות

זוהי שער שלמה) זה אינו מוצן להמון, אף כי צעל השלישים איך נפשו אל העונג הזה, כי לא על חכמה דעת יתענג:
פרק אחד ושלישים. מבני אדם. כצד העיר הרצ"ל על זה (צכ"ו לזה) ושם נאמר שיש מי שאומר שהתורות נמשכות לרצון לצד, והעיר זה עוד הפעם על זה הענין, לטעם הדבר שנתחדש זה: לא יוכלו להגות זו. אמנם בן טבע ההמון הצדדים רבים יעלו על לבם כל יצונו לתכליתם וכל יוכלו לצטט צד שפסח, והנה יאמר הרצ"ל צטעם מהשפחה זו ר"ל היות המלכות דלונות לצד איך להם טעם וצדקה, הוא להיות מהמצוה כי לפעולות הש"ת צדד המלכות על האדם ר"ל נצדלות המלכות הארון על עצדיו צדדים, ואחד שהאדם יעשה צדעת ר"ל יורה לעשות דברים של טעם ולתכלית מה, על כן יחשבו שזה יצדל הש"ת מהאדם שלא יהיו למלכותו טעמים, ואם יחשב להם טעמים וקצות יחשב אללם שהם צדויות מבני אדם חכמים ואינם אלהיות, וזו דעת מקוה כי לפי זה יהיה הש"ת נגרע מערכו מהאדם כי האדם יורה צדעת והש"ת צלי דעת, אולם אינו אומר כי לא זו הצדקה ולא זה הטעם מה שיכבד על קצת האנשים נתינת הסצות והטעמים למלכות, אצל טעם התרחקת מנפקת הטעמים למלכות הוא ידחת הזלזול והצטלה, כמ"ש הרצ"ל צעמו (צכ"ו לזה), וזה כי כל מלכה הגלויה צעמה. והפך שזלזלו זה ויצטלוה מפנים רבים, א' קצת יאמרו שצטעז טעם קבל כזה נחמיר על נפשו צמוה המלכה אשר לא נוכל שאתה, צ' ידוע כי הטעמים לא יאחרו צכל זמן וצכל מקום, אשר על כן לזה החוקר למתיחי הדעות, שלא יניחו דת אחת למדינות רצות אצל יעיינו צצטע טעם וצצטע האדויה לפי מוג אורה ומזונותי ואחר הדברים, ויניחו דת כפי הנאות לצטעם, וכשישתנו צצעי הענינים צצות העתים מורכח מניח הדת לשנות דתו, על פן מדאבה מדדד השינוי שצצתו ידעת טעם המלכה, על כן דחקו מנפקת טעמי המלכות למען לא יהי' זו סבה לצטולס, ועל כן יאמר החוקר שהמושלים יניחו חוקים ר"ל יורו מלכותיהם על העם צדדד חקים שאין להם טעם, למען ישמרום ולא יעצרום, וכ"כ לאמר פללות עדוותיך על כן נלדתם נפשי. וכבר כתבנו זה ומה עוצו דרכי המקוצלים שנתנו טעם למלכות מצלי טעם כי טעמיהם איך תצונה צהמה ונשארו הדברים סתומים ונעלמים כמו שהיו; וזה כי כל חכם מצין מדעתו שאין המלכות צלי טעמים, כי איך נגרע הש"ת כ"צ מהאדם שכל מלכותו הס צדדים של טעם, אף כי לא אמר ה' לרע יעקב תורה צקונוי, על כן חוו להם טעמים נעלמים אשר תנוח דעתם עליהם וע"כ לא יזלזלו צהם, כי טעמיהם אלה הם משפטים צל ידעום ההמון, והמשכיל יצין: שאפי' החוקים. ר"ל שאפי' המלכות שאין טעמם נגלה לכל הנקראים חקים, ידאם צהם טעם הגון אחר דצ ההתצונכות,

מורה נבוכים

במדות טובות, או להוהיר ממדות רעות, הכל נחלה בשלשה דברים, בדיעות, ובמדות, ובמעשה ההנהגה המדינית. ואשר חייב שלא נמנה המאמרים, כי המאמרים אשר זורה ההורה לאימרום או הוהיר מהם, מהם מה שהוא מכלל המעשים המדיניים, ומהם ללמד דעת אמתית, ומהן ללמד מדות, ומפני זה הספיק לנו אלו השלש עניינים בנתינת סבה בכל מצוה מן המצוות:

פרק שנים ושלשים

כשתתכונן בפעולות האלהיות ר"ל הפעולות הטבעיות, יתבאר לך מהם ערמת השם וחכמתו בבליאת ב"ה והדרגת תנועות האברים ושכונתם קצתם לקצתם, וכן יתבאר לך חכמתו ותחבולתו בהדרגת עניני כלל האיש ענין אחר ענין. והמשל בהדרגת תנועותיו ושכונת האברים, המוח, מה שלפניו הך מאד, ואשר מאחוריו קשה מעט, וחוט השדרה יותר קשה מזמנו וכל מה שיתפשט יתקשה, והעצבים הם כלי החוש והתנועה, והיה העצבים אשר הצטרך אליהם בהשגת החושים לבד או בתנועה קטנה שאין בה טורח מעט, כתנועת העפעפים, והלחי, גולרו מן המוח, והעצבים אשר הוצרך אליהם לתנועת האברים יצאו מחוט השדרה, וכאשר א"א לעצבים מפני רכותם, ואפילו היוצאים מחוט השדרה להניע הפרקים, עשה הש"י תחבולה שיצאו בעצב חושים ונמלאו החושים החם בשד ושב עורק. אחר כן יצא העורק מקצה העצב וכבר החל להתקשות ולהתערב עמו מן החבל התיכות קשות וישוב מיותר, וידבק המיתר באבר ויחובר בו, ואז יוכל העצב להניע האבר על זאת הדרגה. אמנם זכרתי לך זה המשל האחד, להוהירו הנגלה שבפליאות אשר התבארו בספר תועלות האיברים, אשר הם כלם מבוארות גלויות למי שהשתכל בהם בשכל זך. וכן הערים השם ועשה תחבולה בכל איש מאישי ב"ה היונקי, להיות כשיולד בתכלית הרכות ולא יוכל להזון במזון יבש, והוכנו לו חשדים להוליד החלב מפני שיוון במזון לח קרוב מזון איברי, עד שיתנגבו ויתקשו אבריו ראשון ראשון בהדרגה. וכמו זאת ההנהגה בעצמה מן המנהיג ההוא ית', באו דברים רבים בתורתנו, והוא שא"א לצאת מן ההפך פתאום, ולזה א"א לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום. וכאשר שלח השם מרע"ה לתתנו מומלכת כהנים וגוי קדוש בידיעתו ית',

כמ"ש

ואף כי לגוים שלא צאו מסוד ה': נתלה בשלשה דברים. לעשות בכל אחד משלשתם הטוב צו ולסוד מדעתו. על כן הם ששה כמו סוכר: שלא נמנה המאמרים. הם המלוות התלויות בצדו כמו מקרא צבורים, וידי המעשד וק"ש ותפלה, והמה נמנו צמות צמך וצלצך לעשותו: מה שהוא מכלל המעשים המדיניים. ד"ת וידי המעשד הוא מכלל תיקון המדינה שניתן לגוים חלקם בתצוות הארץ כי לא לקחו נחלה בארץ, ונתן לפני לחם לשועב, וק"ש ותפלה הם ללמד דעות אמיתיות:

פרק שנים ושלשים. כשתתכונן בפעולות האלהיות. אחד אשר זיאר צצ' הפרקים הקודמים ענין כוננת הפורה צעקילת ע"ז מן העולם ומחזות זכרה, עוד ינופף ידו וזה לצלח טעם מלות הקדצת הקדצנות הוא ב"כ למען מחזות זכרם כמו שיתצאר: והדרגת תנועות האיברים. פתח דצדיו יאיר נתיב משלו ודמיוני איך השכיל השי"ת צמזילות המנועה צמזריו כי סדר מדריגה וחוק סס צצטרנו, אשר ממנו ישתלשלו תנועות האיברים למולאיהן על ההדרגה, התנועות הדמיות הוות מעצבים היוצאים מהדך שצמוח, והחזקות הוות על ידי העצבים יוצאים ממקום הקשה שצמוח, כמו מחוט השדרה, והיות חזקות הוות מן המיתרים החזקים. וזולת אלה מן ההיות העצמיות הכל הולך צמדריגה אשר מדריגה מן הרפיון אל החזק, איך סס דצדיו יוצא מן ההפך אל ההפך פתאום, על כן יאמרו המושלים הטבע אינו עושה קפידה. וכמו זאת ההכנה בהדרגה ורג השי"ת מנהג צמורה וצמורה, ר"ל שלא לזר מלוותיו על הדוד ההוא ללאת מן ההפך אל ההפך

כמ"ש ובאר אתה חראית לדעת וגו', וידעת היום והשבות וגו', ולהנתן לעבדתו כמ"ש ולעבדו בכל לבבכם, ואמר ועבדתם את ה' אלהיכם, ואומר ואותו תעבדו, והיה המונהג המפורסם בעולם כלו שהיו אז רגילין בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני ב"ח בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים, ולהשתחות להם ולקטר לפניהם, והעובדים הפרושים היו, או האנשים הנתונים לעבדת ההיכלות ההם העשויים לשמש ולירר ולכבבים כמו שבארנו, לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו, שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, כי אז היה מזה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם, ויאמר השם צוה אתכם שלא תחפלו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבדתכם מחשבה מבלתי מעשה. ומפני זה השאיר השם מיני העבודות החס, והעתיקים מזהותם לנבראים ולעניינים דמוינים שאין אמתות להם לשמו ית', וצונו לעשותן לו ית', וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש, ושיהיה המזבח לשמו, מזבח חאדמה תעשה לו, ושיהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכס קרבן לה', ושישתחו לו ושיקטירו לפניו. והזהיר מעשות דבר מאלו העניינים והמעשים לזולתו, וזכה לאלהים יחרם וגו', כי לא תשתחוה לאל אחר. והפריש כהנים לבית המקדש ואמר וכחנו לי. וחייב שיוקדח להם מתנות על כל פנים שיספיקו להם, מפני שהם עסוקים בבית ובקרבנותיו, והם מתנות הלויים וכהנים, והגיע התחבולח בזאת הערמה האלהית שנמחה זכר ע"ז והתקיימה הפנה הגדולה האמתית באומנתו והוא מציאות השם ואחדותו, ולא

הספק, אצל חכמים צמלוות ללא ממדריגה אל מדרגה זו ללו, עד ילאו צהדקה מע"ז שהיו רגילים צה צימים הסם, ויצונו אל מנוחת לון הס"ית ואל נחלת עבודתו צלי שינוי וקפילה פתאומית: ומפני זה קשחיר הסם מיני העבודות הסם. שלימים וכן דעים ישאלו דרך הנה פניהם לאמר איך יגזור הרצ ז"ל צעם הקדצנות, שצטצור שהיה חוק לעצודי ע"ז לעבוד את אלהים צהקדצת הקדצנות, וכאשר לא יכלה התורה למחות העצודה הזאת מלצ ז"ל ע"כ נותה שתייה לם עכ"פ, והנה יעמוד כנגדו הקדצת ח"ה לז' והקדצת קין והצל, והקדצת נח, ככתוב אשר צימים ההמה לא הי' עדן זכר ע"ז צעולם, עד שאלה המקדציות ילמדו עבודת הסם מעבודת ע"ז? עכ"פ, יעוין רמז"ן צפירושו לכתוב עולה אשה ריהניחוח לה', וכצד לוחו צה דעים מהמקוצלים ה"ה צעל עבודת הקודש וחולמו, והמנדוני והר"ש עם היות שחין דעתם שזה צישצו דצדי הרצ, עכ"ז ה"ה השה שציניהם שתייהם חתרו להשיצ אל היסרה דעת הרצ ז"ל ולא יכולו, כי ים הספיקות הולך וסועד עליהם. ואמי העצמד אגדיל המדורה, וזה, כי הנה חננו דואים שדפאות תחלואי הנפשות הס צהפנס, ר"ל צהתסג הסך המסב הרע, וכצד כיוונה התורה למחות מנהגי ע"ז צהפנס צלי פחד ככתוב וכן תדרוש לאלהים לאמר איכה יעצרו הגוים האלה את אלהים ואעשה כן גס אני, לא תעשה כן לה' אלהיך וגו' (דצדים י"ג); וכצד זכר הרצ ז"ל הרצ צעעמי המנוות שצלו למחות זכנס צהפנס, כמ"ש (צל' מזה) צעם אסוד כלאי דעים וכלאי הכנס וחולתם? זאת ועוד אחרת איך לא ירצ הרצ ז"ל לשלוח יד צגילוי הטעמים שהעלימה התורה מפני סכנת הזלול, והנה התורה סתמם והוא מגלם? לכן עתה אתה המעין! אס צעל נפש משכלת אתה סיס לך לכל אשר אני מדעה אותך, כי צס תצין דצדי הרצ ז"ל וידוח לך, דע! כי כל עמס השלם צתכלית שלימותו, לא יתכן שיקצל שלימות נוסף על שלימותו עוד, כי הוא סתורה צמאמר, הן לו יונח שיקצל עוד שלימות קוסף צהיות שלמי ההנחה הנה הי' נגדע מערכו ערס קצל זה השלימות הכוסף, וכצד יחננו שהי' שלם צתכלית, ע"כ לא יתכן תוספת שלימות צשלם צתכלית האחרון, והן ידענו זאת שהס"ית שלם צשלימות צצ"ת מאן ומקדס. על כן לא יתכן שיוסף שלימות על שלימותו, ואף כי אס יקצל זה השלימות מזולמו, ישיה זה בדעון גדול צחקו שהוא ית' ישלם ע"ז זולמו, ויהי ח"כ אותו הזולת ויתר שלם ממנו ית' אחר שהוא מתן לו השלימות. ומאמצוד עוד שכל עבודות העצד לחורו, הס לשלים מנגעות לחורו, ד"מ הרועים ישמדו לאן לחוריהם, למען המניא לו כצשים (ר"ל למד כצשים) לחורו ידו חלצ

מורה נבוכים

ולא יברחו והנפשות וישתוממו בבטל העבודות אשר הורגלו ולא נודעו עבודות וולתם. ואני יודע שנפשך תברח
 מזה הענין בהכרח בתחלת מחשבה, ויכבד עליך ותשאלני בלבך ותאמר לי, איך יבאו מצוות ופעולות עצומות
 מבווארות מאד, והושם להם זמנים, והם כלם בלתי מכוונים לעצמם, אבל הם מפני דבר אחר כאלו הם תחבולת
 שעשה השם לנו להגיע אל כונתו הראשונה. ואני זה מונע היות אצלו לצוות לנו כונתו הראשונה ויתן בנו יכולת
 לקבלה, ולא היה צריך לאלו אשר חשבת שהם על צד הכוונה השנייה? שמע תשובתי אשר תסיר מלבך זה החלי
 ויגלה לך אמתת מה שעוררתך עליו, והוא, שכבר בא התורה כמו זה הענין בשוה, והוא אמרו ולא נחס אלהים
 דרך ארץ פלשתים וגו' ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים שוף וגו'. ובמו שהסב השם אותם מן הדרך הישרה
 אשר היתה מכוונת תחלה מפני יראת מה שלא היו יכולים לסבלו לפי הטבע אל דרך אחרת, עד שתגיע הכנינה
 הראשונה, כן צוה בואת המצוה אשר זכרנו, מפני יראת מה שאין יכולת לנפש לקבלו לפי הטבע עד שתגיע הכנינה
 הראשונה.

עזים ללחמו וללחם ציתו, וכן שאר העצמות כלן הן לתועלת הארון להאמין שלימותו הסקר לו. ומצוה א"כ מזה
 מצוות הש"ית על האדם ועבודתו לו, לא יתכן היותם כעין מצוות הארון על עצמיו ועבודתם לו, שא"כ היתה זאת
 העבודה למען יקבל שלימות מעצרת ז"ל אשר מגרעות ויחשבו אליו כאמור, אבל מה שיתכן לומר צעם מצוותיו ית'
 שהם לתועלת העובד לא לתועלתו ית'. והרי הם כמלות הרופא על החולה שלא יאכל ולא יתנהג צמנהגים המצויים
 לצריאות. וצוה תצין טוב עשם ודעת צפי הכתוב ולך ה' החסד. כי אתה תשלם לאיש כמעשהו שלכאורה אין זה חסד
 צמח שמלס לאיש גמול סכר עבודתו הלאו לרכושקו, כי לא יאמר חסד הוא צמלך שמלס סכר תפירה לעצמו שתפד
 לו צדיק, אך כפי האמור שעצרת האדם צמנות ה' היא כעצרת החולה צמנות הרופא, א"כ אין גמולה מולאת
 לעובד, כי הא למה זה דומה לרופא שרפא את החולה וזוהו איך יתנהג צמליו לשוה אל הצריאות, ואמר שנתרפא צל
 החולה אל הרפא ותצו ממנו סכר שמירת מצוותיו, וכן הדבר הזה בעצרת הש"ית. אך ע"כ הש"ית צמקו משלם
 סכר טוב לעושי מצוותיו כאלו עשאוהם לתועלתו ית'. ע"כ יאמר הכתוב ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.
 וצוה תצין אמרם ז"ל אל תהיו בעצדים המשמשים את הדב ע"מ לקבל פרס וכו'. וכבר ביארנו זה ביצירותינו לספר
 הכוזבי. והן דעים עתה עובדי ה' אשר תגמת פניהם בעצרתם למען יירשו ארץ החיים צעו"כ, וידמו
 ללצבם שזה שלא ע"מ לקבל פרס. והנה רואים כל ידעו הצין כי אין לך פרס גדול מזה שימכרו עולם אודך ויקחו צמכרו
 עולם קיים. ודעים מהקדושים אשר צלחן המה, מוסדים נפשו להדיגה על קדושת השם ית' למען השיג על ידו חיי
 עולם, והם דומים לסוכל לעד ההקזה למען תלוש ארובה ומרפא למחלתו, אך עם היות מעשיהם ע"מ לקבל פרס,
 עכ"ז כוונתם לזויה כי הוא כאומר הרי סלע זה ללדקה צמלם שיחיה בני. וכבר ילאנו מעמינינו ונשדו לעמינינו צמלור
 דצדי הדב ז"ל, והנה צהיות תכלית עצרת הש"ית לתועלת העובדים כאמור. וצהיות הש"ית טוב לכל לא ימנע טוב
 מכל מי שיוכל לקבלו על כן שם צעצע צי האדם השוקה והתארה שיגיע להשגת זה התכלית, ר"ל לעצוד עבודתו
 ית' ואם הוא צמנת עצרת עולמו, וזה כי נעע צמפס האדם מדת הגמול, ר"ל שלא יהיה כפוי עוצה, כי אם כל יעשו
 וכל ספנו לשלם גמול טוב למטיב עמו, וצהיות שכל אדם יודע מצין כי לא צידך עוצו כי אם מה' כל מחסורו ע"כ
 נפשו תשתוקק להשיג לו גמול עוצותיו עמו. ומאשר לא יוכל על זה כי מה מידו יקח צמכר עוצותיו. על כן יחשב
 דרכו אולי ילה האלהים בעצרתו בעצד לאדוניו, ועם היות שכל אדם חזה צו שאין לרכו ית' לעצרת האדם
 הנה עכ"פ יודה על הכניעה. הדלואה לאלהים, וצהיות הכניעה היותר גדולה מעצד לאדוניו, הוא שתצו נפשו צעניו
 לגודל מעלת אדוניו, וימקור א"ע למימה צמניעתו לאדוניו, ע"כ חשבו כי היא זו עצרת הכניעה הדלואה לאלהים. ומאשר
 חשבו שאין ראוי להליא למושל כניעה כזו כי לא יחסוך ה' צמות המת, ויקד צעניו ה' המותה לחסדיו, על כן חשבו
 להשלים כונתם זו צמכר נפשו צקצנן, וזה כי צפועל ההקדשה יתן נפש תחת נפש, וכמח הכוונה יכוון צציקת הדם
 והקדשת האמצים כאלו נעשה צעלמו כן, דמו הנה נזקק ואיצדיו מנותחים ונשרפים לנפס, או אז יכנע לצבו לעשות

הראשונה, והיא חשגתו יתעלה והנחת עבודה זרה, כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודת בחמו
ובלבנים והדומה להם, ואחר כן ירחץ ידיו לשעתו מלכלובם, וילחם עם ילדיו הענק פתאום; כן אין בטבעו שיגדל על
מינים רבים מן העבודות ומעשים מורגלים שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, וינחם כלם פתאום.
וכמו שיהיה מחכמות השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות
הנוף מרחיצה וכיוצא בהם, יולידהגבורה והפכה יולידו רוך לבב, ונולדו נ"כ אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבודת,
וכל זה היה במוצות אלהיות על יד משה רבינו, על פי ה' יתנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה'

בד

לזן השי"ת הדולה צקיומו של עולם המתקיים בקיצוץ ע"י העזר איש צאחיהו ועשות חסד זה עם זה, על כן היתה
זאת העבודה והכניעה לאלהים תועלת גדולה בקיצוץ בני האדם והעזרם זה מזה כדלנונו ית'. וכבר נחזקו צעזורה הזאת
יראי האלהים אנשי השם אשר מעולם היתה, אדם, וקין, והבל, ונח ושאר יראי האלהים, שהקדישו קדנות לה' לכוונה
האמורה, והיתה הקדשת הקדנות צימים ההמה אהובה לפני המקום, והיתה כוחתם לרואי ומעשיהם מקובלת, כחות
שכל ישעם וכל הפלס לא עזר זר צתוכס. צלתי לה' לצדו היתה הממת פניהם; אך אחרי הימים ההם פדלו העצדים
עוצדי ע"ז ועצדו כוכבים ומזלות ולשעירים צעזורת הקדנות, ע"כ שבה להיות שואה צעיני המקום, והוא כעין
הקדשה צמח שאמדו ז"ל שהיתה אהובה לפניו ית' צימי האצות ונעשה שואה צעיניו כשמשחו זה לע"ז. והוא הצד
שכתב הרב ז"ל צעעם זו המורה. ואל תבטל תעמוד מפני הספק אשר העירותי ממה שאכתבו רואים צתורת חלוי הנפשות
הסם מתרפאים צהפכס, כי זה אמנם צדפואת חיזה חלויים פרטיים, אך צחולי כוללת שהוא כעין עצע כולל, אלס
מקום לשמתו ולהפכו מהפך אל הפך, כאמרו ז"ל צזהר ז"ל אע"ב דהאי שלימותא יהוי צערעא ארחא ועצב דהאי עליוא
לא ישתנה ע"כ. והנה ראייתו לטום עזר על גבור ממה שמלאתי צמד"ר (ספר ויקרא פרשה כ"ג) ז"ל ר' פתח צס
ר' לוי אמר משל לזן תלך שבם לצו עליו, והי' למוד לאלכ צער נצלות וטרפות, אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני
ומעלמו הוא נדור, כך לפי שהיו ישראל להועים אחר ע"ז מצדדים, והיו מצדיקים קדמיהם לשעירים, דכתיב ולא יצחו
עוד את וצחיהם לשעירים, ואין שעירים אלו אלס שדים שנאמר יצחו לשדים, ואין שדים אלס שעירים שנאמר ושעירי'
יקרו שם, והיו מקריצים קדמיהם צאיסוך צמה, ופורעמיות צאות עליהם, אמר הק"צ והיו מקריצים לפני צכל עת
קדנותיהם צאה' מועד והס נפדשים מע"ז והס נלוים, הה"ד איש איש מצית ישראל וגו', עכ"ל המ"ר. ועתה
אתם המתלונני' על הרב ז"ל! הציעו וראו היס חיזו סיניו צין צדרי הרב ז"ל לצדרי זה המדרש, והנה לא על הרב
תלונותיכם כי אס על המדרש. אולם הקצלה אמריה תאמר שיש סם טעמים וכוחות נעלמות צמעשו הקדנות, אך נדכי
הנסתד לחוד ודרכי הנבלה לחוד, זה את זה לא יעצוון אדחותם. הנסתרות לה' אליהו והנגלות לנו ולצמינו. ודעת
הנחרי צעיני הקדנות וצכל המצות הוא כדעת המקובלים, שיש סם טעמים נעלמים צמצות התורה עמוק מאוד עיני
הצחינה כעמוק שיעור מזה היסודות צקצול כל לרה הנאותה לפי מנזן. ואני אומר כי אלו ואלו צדרי אלהים חיים, ר"צ
הטעמים הנגלים והנסתרים שניהם כאחד אמתיים, כי צדרי תורה נחלקים לכמה טעמים, ככתב הלא צדרי כאש נאום ה'
וכפטיש יפוצן סלע. והרב ז"ל סם אל הנגלות פניו, ואלה הטעמים אינם אסודי' עכ"פ מפני הגלוי, כשכבר דאינו סגס
סז"ל העירו על קלת טעמי המצות הגלויים, כאמרו ז"ל צעעם של צן סודר ומורה, שידרה תורה לצוף דעתו ססופו
להיות מלקטס את הצריות, ע"כ אמרה תורה ימות זכאי וכו', וכמו המדרש ה"ל צציאר טעם איסור הצמות, וכן
אמרו צעעם אסור הכה כדי להצצה על צעלה, וכיוצא צס טעמים דרים אמרו ז"ל צמעשו המצות ולא חששו מפני
סכנת הזלזל, כי סמנו על הטעמים הנסתרים שהס יתנו מורה על פני הספלים לזלזל צהס. וכזה ההתחללות כאמר
צדרי הרב ז"ל צבלותו את טעמי המצות הגלויות ולא ירא אליהם מפני הזלזל, כי נשען על הטעמים הנעלמים אשר
הס יתנו המורה והכבוד, כי כל חכס מצין מדעתו, כי כפלים לתושיה צטעמי מצוותיה נבלה ונסתד, עליון יירא מעבוד
על אמת מיהס, ככתב חכס ירא וקר תדע וכסיל מתעצר וצועח. וכמו שהיה מחכמת השס להקצ אותם, אל תפלא

על

צאתם ביום הוציא אתם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח כי אם את הדבר הזה צויתי אתם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. וכבר הקשה זה המאמר בעיני כל מי שראיתי דבריו או שמעתי, ואמר איך יאמר ירמיה על השם שלא צונו בדברי עולה וזבח ורוב המצות אמנם באו בזה? כונת זה המאמר הוא מה שבארתי לך. וזה שהוא אמר שהכונה הראשונה אמנם היא שתשיגוני ולא תעברו זולתי, והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. וזאת המצוה בהקדמה וכיון אל הבית. אמנם הייתה בעבור שתעלה בידני ואת הפנה. ובעבורה העתקתי אלו העבודות לשמי, עד שימחה שם עבודה זרה ותתקיים פנת יחודי. ובאתם אתם ובטלתם התכלות ההיא, והתחוקתם כמה שנעשה בעבודה, והוא שאתם ספקתם במציאותי, כחשו בה ויאמרו לא הוא, ועברתם עבודה זרה וקמרתם לבעל והלוך אחרי אלהים אחרים ובאתם אל הבית זגל, ונשארם מכוונים אל היכל ה', ומקריבים הקרבנות אשר לא היו מכוונים כונה ראשונה. ולי בפירוש זה הפסוק פנים אחרים, והוא מביא לזה העניין בעצמו אשר זכרנוהו. והוא שכבר התבאר בכתוב ובקבלה יחד, שתחלת מצות שנצטוינו בה, לא היו בה דברי עולה וזבח כלל. ואין צריך שתטריד כלל שכלך בפסח מצרים. כי היא הייתה לסבה מבוארת גלויה כמו שאני עתיד לבאר. ועוד, שהמצוה הייתה בארץ מצרים, והמצוה הרמוז אליה בזה הפסוק, הוא מה שנצטוינו בו אחר יציאת מצרים. ולזה התנה בזה הפסוק ואמר, ביום הוציא אתם מארץ מצרים. כי תחלת צווי שבא אחר יציאת מצרים, הוא מה שנצטוינו בו במרה, והוא אמרו לנו שם, אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך וגו' שם שם לו חק ונפשט וגומר. ובאה הקבלה האמתית שבת ודינין במרה אפקור. והחק הרמוז אליו הוא שבת, והמשפט הוא הדינין והוא הסרת העול. וזאת היא הכונה הראשונה כמו שבארנו, ר"ל אמונות הדעות האמתיות והוא הרוש העולם. וכבר ידעת שעקר מצות שבת אמנם היא, לחוק זאת הפנה ולקיימה כמו שבארנו (חלק 3' פרק 18) בזה המאמר. והכונה עוד עם אמתת הדעות להסיר העול מובני אדם. הנה כבר התבאר לך שהמצוה הראשונה לא היו בה דברי עולה וזבח, אחר שהם על צד הכונה השנית כמו שזכרנו, וזה העניין בעצמו אשר אמר ירמיהו, הוא אשר נאמר בתהלים על צד התוכחה לאומה בסכלה. הכונה הראשונה ולא הייתה מבדלת בינה ובין הכונה השנית. אמר שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי לא על זבחך אוכיחך ועולותיך נגדי תמיד אם אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים. ובכל מקום שנכפל זה העניין, זאת היא הכונה בו. והביננו מאד והסתכל בו:

פ ר ק ש ל ש ה ו ש ל ש י ם

מבבל כוונת התורה השלמה. גם פן להרחיק התאות ולבנו בהם ולמעטם בכל יכולת שלא יכוין מהם אלא ההכרה

והנה הדג עלמו ז"ל הוא כמעוד וזה להטיר המצוה הראויה לספק על דבריו כמו שקדם: וכבר הקשה זה המאמר. המצוה אומרת צפי' הכ' ולא לוייתים על דברי עולה וזבח, דומה אל אמרו דלאשית מלכות הקדשות, חסם כי יקריבו מנס קדצן לה', כלשון רשות כלומר אני איני מלוא להקריב לכל אס ידעם להקריב יקריבו כסדר האמור. וכן המעין אחריו כל קדצנות הרשות ולא הקדים קדצנות החצות לרמוז על תכלית, שכלס אינם צלות חצות לפי כוונתו ית' הראשונה. וזה כי התכלית המכוון דלוי להיות מוקדם במחשבה וצמורה כעטס סוף מעשה במחשבה תחלה, והנה יורה כי לא טובה צעיוני ית' מעשה הקדצנות צלתי אס רזון האדם והרגלו הציא להטיר הקדצת הקדצן אליו ית' ע"ד התר יפת תאר שזכרו ז"ל. וזה כוונת הכצוא צאמרו כי לא לוייתי את אצותיכם וגו' ר"ל המסך הכתובים וקדס יורה קדס רשות לפי כוונתו הראשונה ית' כאלמר:

פרק שלישי ושלשים. מבבל כוונת התורה. זה כלל גדול צמורה להסתפק מהתחוות המגולגלות והוא ראשית כל

מורה נבוכים

ההכרחי. וכבר ידעת שרוב תאות ההמון ושלותם, אמנם הוא בהרבות במאכל, ובמושגה, ובמשגל. והוא המבטל לשלמות האדם האחרון, המזיק לו גם כן בשלמותו הראשון, המפסיד לרוב ענייני אנשי המדינה והתחנת הבית, כי בחמשוך אחר התאוה לבד כמו שיעשו הסכלים, יבטלו התשוקות העיוניות, ויפסד הגוף, ויאבד האדם קודם זמנו הטבעי, וירבו האנחות והראגות, ותתרבה הקנאה והשנאה והמלחמה לקחת מה שביד זולתו. והמביא לכל זה, היות הסכל משים התנאה לבד תבלית מכוונת לעצמה. ולזה עשה השם יתעלה תחבולה, בתתו לנו מצות שיבטלו זה התכלית, וירחיקו מחשוב בה בכל צד, ומונע מכל מה שמביא לרוב תאוה ולהנאה לבד. וזה כונה גדולה מכוונת זאת התורה. הלא תשתכל דברי התורה איך שצותה להרוג מי שנראה מעניינו שהוא מרבה בבקשת הנאת המאכל והמשתה, והוא בן סורר ומורה, והוא אמרו ז"ל וסבא, וצוה לרגום אותו באבנים ולמחר לבערו מן העולם קודם שיגדל עניו וימית רבים, ויפסיד ענייני אנשים טובים ברוב תאוהו. וכן מכלל כוננת התורה, הרכות, ושיחיה אדם נשמע לחבריו, ושלא יהיה קשה בלתי נשמע לחבריו, אך יהיה עושה רצון חבריו ועונה אותם ונשמע אליהם לחפצם ושב אל רצונם. כבר ידעת מצותו יתעלה ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, הסכת ושמע ישראל, אם תאבו ושמתם, ונאמר במי שנשמע לקבל מה שצריך לקבלו, ושמענו ועשינו, ונאמר בו על צד המשל משכני אחריו נרצה, וכן מכוונת התורה והקדושה, כלומר הירקת המשגל ולהשמר ממנו ולמעטו בכל אשר יוכל, כמו שאני עתיד לבאר (צפיק מ"ט מ"ס הולק). שכשצוה השם יתעלה לקדש האומה לקבל התורה, אמר וקדשתם היום ומחר ואמר אל תגשו אל אשה. הנה באר שהקדושה היא הירקת המשגל, כמו שבאר ג"כ שהנחת שתיית היין קדושה, כאמרו בניזר קדוש יהיה. ולשון ספרא ותתקדשתם והייתם קדושים, זו קדושת מצות. וכמו שקראת התורה עשיית אלו המצות קדושה וטהרה, כן קראה העברת אלו המצות ועשיית הדברים המזוגים, טומאה, כמו שאבאר. אמנם נקוי הבגדים ורחיצת הגוף וניקוי הויעה והכלאובים, הוא גם כן מכוונת זאת התורה, אך אחר מחרת המעשים וטהרת הלב מן הרעורר השטמאות והמדוי המזוגים; אמנם שישפיק לאדם נקוי הנראה ברחיצת וטהרת הבגדים לבד, עם רוב התאוה בתענוגים והשלווה במאכלים ובמשגל, הוא בתכלית הגנות. אמר ישעיה בזה, המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחר אחר בתוך אוכלי בשר החזיר וגו', אמר שהם יטהרו ויתקדשו במקומות המגולים והמפורסמים, ואחר כן יתחדו

מדה נכונה וכל מעלה נאמנה, כי לא יגיע האדם לשום מעלה נכונה והשכלת אמתו ית', אם לא יתרחק מהתאוות מעט, ככתוב ראשית חכמה ידעת ה', ונאמר אשרי האיש אשר לא הלך צעפת רשעים, כי אם צדקת ה' חסנו: צתנו לנו מלוות שיצטלו זה התכלית. כמו דעים מאסורי הציאה ומהמאכלות האסורות, שרצוי עמיהם לצטל התאוה כאמור: שהקדושה היא הרחקת המשגל. פעל קדש משמש לשון הכנה ככ"ו, כמו קדש וקדשה שהם המוכנים לפעל המשגל, ומזה הוא ענין קדושי אשה, הרי את מקדשת לי ל"ל מוכנת ומזומנת להצטל לי. וצעדו שהרחקת התאוה עושה הכנה אל קבלת החכמה והמדע הבה אל אחיה, כעעס ידעת ה' ראשית דעת, על כן נקרא כל פרוש וניזר מן התאוה צדק קדוש, וכן הסי' נקרא קדוש צעור שהוא מוכן להעזי למי שראוי לקבל טוונותיו, ולתת חכמה למי שראוי לקבלה, ככתוב יהי חכמה לחכמיך: נקוי הנדבא. הכה נקוי הנדבא הוא הצעה ומציא לידי נקוי הכספת כי העיקר הוא זוך המחשבה וצד הלצצ לא זוך הצגדים ונקי עוד הצעד עם זהמת הלצ ועכירת הכפס. וצמחהם יאמר הכתוב קרעו לצנכס ואל צבדיכס, אלץ הן דעים עתה עמי הארץ העושים מעשה ה' מלוות אנשים מלוומה, כל ידרשו התכלית המכוון בכל מלוה לעשותה בהגון, על כן נשאלו עם הצעה ועד התכלית לא צאו, כאשר נראה רוב העון צית ישראל מעצירים שנים מקרא ואחד

יתחורו בחדרים ותוך בתיהם במדים וחטאתם, בהשתלחם לאכול האסונים החזיר והשקץ והעכבר, ושמוא הווי רומז באמרו אחד אחד בתוך להתיחד במשגל האסור. והעולה מן המאמר, שנגליהם מוקים, אבל תוכם הם עם תאותם והנאות גופם, ואין זה כונת התורה; אבל הכונה הראשונה למעט התאוה ולנקות הנגלה אחר נקוי הנסתר. וכבר העיר שלמה, על מי שיכון אל רחיצת הגוף וטהרת הבגדים והמעשים מלוכלכים והמדות רעות, אמר שלמה, דוד טהור בעיניו מצואתו לא רוחץ דור מזה רמו וגומר. וכשתשתכל גם כן באלו הכונות אשר זכרנו בזה הפרק, יתבארו לך סבות מצות רבות, היו סבותיהם נסכלות קודם ידיעת אלו הכונות, כמו שאבאר אחר זה:

פרק ארבעה ושלשים

מה שצריך שתדעוהו גם כן, שהתורה לא תביט לדבר הזר, ולא תהיה התורה כפי העניין המועט, אבל כפי מה שירצה ללמדו מדעת, או מדה, או מעשה מועיל, אמנם יוכון בו העניינים שהם על הרוב, ולא יביטו לעניין הנמצא מועט, ולא לחוק שיבא לאחד מבני אדם מפני השעור ההוא, וההנהגה היא התורנית. כי התורה היא עניין אלהי, ועליך לבחון העניינים הטבעיים, אשר התועלות ההם הכוללות הנמצאות בהם, יש בכללם, ויתחייב מהם נוקים פרטים כמו שהתבאר מדברינו ודברי זולתינו. ולפי זאת הבחינה גם כן, אין לתמוה מדוע כונת התורה לא תשלם בכל איש ואיש, אבל יתחייב בהכרח מצואות אנשים לא תשלימם ההנהגה היא התורנית. כי הצורות הטבעיות המינייות, לא יתנו כל מה שראוי בכל איש ואיש, כי הכל מאל אחד יתעלה, ופעלה אחת, וכולם נתנו מדועה אחד, וחלוף זה נמנע. וכבר בארנו (בפרק ט"ו מ"א סוף), שלנמנע טבע קיים לא ישתנה לעולם. ולפי

תלגוס, לא די שאינם מצינים מולא שפתם צדדגוס אלף אף קקדיאה הנכונה כל ידעו צו. וכבר הי' התקנה צקדיאה שמ"ות צימים ההמה שהי' לשון הארמי מצטאנו, ע"כ תקנו צו הקדיאה להצין צמקל על ידו, והוא, ר"ל ת"א, הוא צלמא פי' כפלא על התורה, וכעת אין איש שם על לב להצין פירושו אורק מלותיו צלתי אס אל הקדיאה עיניו, שהוא הצלע אל המוצן, וכזה נעשה צדו צדו מלכות התורה, ועל כיוצא צס כאמר ותהי ידאתם אותי מלכות אנשים מלומדה:

פרק ארבעה ושלשים. מה שצריך שתדעוהו. זה הפרק נכבד מאד, יצדיל צו הרצ להכיר צין הדת האלהית לדת הנימוסית: לך צד הרצ.

הוא ההור על המעט ויולא מהמנסה המלודי ההוה על הרצ, כי עוצת הרצים השונה טרופת הכלל, ואין נחשב צדרכו רעת המעט, ככתוב אחדי רצים להטות: לצחון העניינים הטבעיים. כי כמו שהמכוון צטצע להטיב לכלל אף כי יתכן שיצא רע לאיזה פרט, כמו הגשם שערצתו נגלה צבידול תצות הארץ צכלל, ועכ"ל יתכן שיזיק לאיזה תצואה פרטית; וכן הרעם תכליתו צטצע לעשות הארץ ספוגית צכדי שתוכל להכיל מי גשמים, ויתכן שיצא ממנו רע פרטי כי ישרוף הצמים או ימית איזה צ"ח צפגעו אותם; וכן התורה האלהית היא ענין טבעי, ר"ל נתנה הש"ית להשלים הטבע, ד"מ צעלות הכדה והצצה מזקת לצועלה, על כן היא מלוסה צטצע כל אדם צכלל למען ימלט מדע, אך צפדע אין ידוע מתו ישלמו ומי הזיזה וציארה התורה שהוא אחד ספירת צ' נקיים. וצעצור היות התורה והמלוה עניינים טבעיים כאמור, לכן משפ"ל אחד להמה עם הדברים הטבעיים שיועילו לרצים, עם כי יצא לפעמים הזיק לקלת אישים פרטיים ע"י חקי התורה, כמו שזותה להמית הרעע למות על פי שנים עדים, והנה יקד מקרהו לפעמים שיעודו שמי צני צליעל צאים צדיק וישר ויהרג על לא האם צכצו, כמו שקרה לנצות היודעלי, שלא חששה התורה לרע פרטי האישי הצזה אחר שרצ העדים הם אנשים נאמנים, כי הרצ והכלל הוא העיקר אשר לפיהם ימשך עוצ ה', ורעת הפרטי אין נחשב צעניו למלוה, ככתוב עוצ ה' לכל והוא צאחד ומי ירשיענו (אסוף ח"צ פ'): לא יתכן כל מה שדמו צכל איש, כמו שלפעמים יוולד איש עוור ושדוע או אלס וחסר הרעת, ואין זה נגרע צחק הטבע להיותו ענין פרטי וצלתי מאדי: וחילוף זה נמנע. ענין נמנע הוא שהלורה העצמית תשלים כל איש פרטי: כדמות

מורה נבוכים

ולפי זאת הבחינה גם כן אי אפשר שיהיו התורות נתונות לפי ענייני האנשים והזמנים המתחלפים, כדמות הדפואה אשר רפואת כל איש מיוחדת לפי מונו הנמצא בשעתו; אבל צריך שתהיה ההנהגה התורנית כוונת כללות לכל, ואע"פ שהיא ראויה לקצת אנשים ולאחרים אינה ראויה, כי אלו היה לפי האנשים, היה נופל החפסד בכל ונתת דברך לשיעורים. ומפני זה אין ראוי שיקשרו העניינים המכוונים כונה ראשונה מן התורה, לא בזמן ולא במקום, אבל יהיו החקים והמשפטים מוחלטים סתם וכוללים, כמו שאמר יתעלה הקהל חקה אחת לכלב. ואמנם יכוון בהם התקנות הכוללות על הרוב כמו שבארנו. ואחר הקרימי אלו ההקדמות, אתחיל לבאר מה שכונתי לבארו:

פרק חמשה ושלשים

ראיתי לחלוק המצוות כלם לפי זאת המונה אל י"ד כללים. הכלל הראשון, כולל המצוות אשר תם דעות שרשיות, והם אשר ספרנום בהלכות יסודי התורה. ומן הכלל הזה עוד התשובה והתעניות כמו שאבאר, ולא יאמר בנתינת הדעות האמתיות והמועילות, כאמנת התורה מה תועלתה כמו שביארנו. הכלל השני, כולל

בדמות הרפואה. שהיא לפי כל מחלה פרעית, לכן עם היות המצוות התורה הן רפואות הנפש כמו רפואות הגוף, עד"כ כי אני ה' רופאך, עכ"ז אין הרופא והמחוקק שוים צורך אחד, כי הרופא צריך לעיין בחולים פרטיים, כי לא יתן סם רפואי אחד לכל החולים; משא"כ המחוקק, שהוא מעיין לחוקק חקים טובים לכלל, אף כי יקרה לפעמים דע לאיש פרטי, כי הוא בשומר הצדירות הטוב לכלל הצדאים או לדוכם, עם שלא יביעו למעט החולים: לא בזמן ולא במקום. אשר הפך זה כתב החוקק צם המדות, שהמחוקק הנימוסים צריך שיעיין להניח חקים טובים ומשפטים ישרים לפי עובד המדינה והזמן עכ"ל. משא"כ הנימוס האלהי שהוא ענין נלחי בכל זמן, ומנהג קיים בכל מקום, כעצב הנוהג מנהג אחד בכל זמן וכל מקום, כי הלא דבריו ית' כהם השורף פה וצדקת תגדלם וצכל זמן. והוא ההצל של הנהגות שהיא כוללת, לנת נימוסים שהיא פרטית: **נאום** המצאה, דברי הרב ז"ל כיים ואמתיים צמנות שהם חצות הגוף, אך לא צמנות שהם חצות האדם וחצות הצית, שאינם נוהגים אלא צדק וצפני הצית. ויותר מזה שגם שאל המצוות עיקר מעשהם אינם אלא צדק, כאמרו ז"ל צספרי ואצתם מהרה אע"פ שאני מגלה אתכם מן האדם לחו"ל, היו מלוינים צמנות וכשתחזרו לא יהיו עליכם חסדים וכו', והוא עד"כ ככ כאשר אינם יודעים משפט אלהי האדם (מ"ז י"ז):

פרק חמשה ושלשים • ראיתי לחלוק המצוות. אמנם כן חלק הרב ז"ל כללי המצוות בהלכותיו ל"ד חלקים, ולכן נקרא ספרו ספר הי"ד הוא היד החזקה אשר להרב ז"ל. וכל יודעים התלמוד צמיות המצוות, המה לאר מעשי תקפו וגזרתו של הרב ז"ל צסקלי וטריא לאסקוי שמעתא אליצא דהלכתא, וללמד לעם ה' חקי התורה ומצוותיה צדרך קצרה וקלה, אשר על כן פיו יקצנו צסם משנה תורה ל"ב כרונות, א' להורות כי זאת תורת המשנה צע"פ, ב' היתה כוונתו שכל תלמיד עם מצין ילמד תורה צככת ותיכף אל אחריה יסנה משנה התורה לרעת כל הלכה צדורה צזמן קצד להרסיק המעיין מהארין העיין צצכז ים התלמוד, כי השקפת העיונים האמתיים ממנו קשה עד מאד ו עד כי מי שלא יאמר לו אור שכלו האמת, ודמה לו נאלו הם צמחשכים עד אמרו ז"ל צמחשכים הושיצני זה תלמוד צצלי, וד' זידא לייס תאה תעניתא דלשתכח מני תלמוד צצלי. והנה היתה מחשבת הרב ז"ל ללמד צקצרה הלכות צדורות, למען יהיה פנוי להשכיל צלמנו ית', והן צהיות שכוונתו ז"ל להיה, הנה אין מעשיו דלויים, כי אין מדש צלי חומד דמצ"ם, והנה הוא הרב ז"ל נותן יד לצעלי החידוש כי על ידו כאליות בצרו צעלי הפלפול והחידוש האדיוו למעניתם צחידותא הקודם לצדוקם של הלכה על אמיתתם, והנה הארין צמקום שאמר לקצד: דעות שרשיות. הדעות האמתיות הם הטכיות התורה וכאמרו צחלה, ע"ד סוף מעשה צמחשבה תחלה, להורות שהידועות האמתיות הם עיקר הכל ומכלית כל מעשה

כולל המצות הנתלות באסור ע"ז, והם אשר מינינו אותם בהלכות ע"ז. ודע שכלאי בגדים וערלה וכלאי הכרם, הם ג"כ מזה הכלל כמו שיתבאר. וסבת זה הכלל ג"כ ידועה, מפני שחייא לאמת הדעות האמתיות ולהשאירם לנצח בהמונן. הכלל השלישי, כולל המצות התלויות בתקון המדות, והם אשר ספרנום בהלכות דעות. וידוע שבטוב המדות יתשלם חברת בני אדם ויקבוצתם, אשר הוא הכרחי לסדר בני אדם. הכלל הרביעי, כולל המצות התלויות בצדקות, ובהלוואות, ובמתנות, ומה שנמשך עמהם, כערכין וחרמין ודיני המלוה והעבדים, וכל המצות אשר נמנו בספר זרעים מלבד הכלאים והערלה. וסבת אלו כולם מבוארת כי תועלתם חוזרת על הכל הליכה, כי העשיר היום הוא או זרעו יהיה עני למחר, והעני היום הוא או בנו יהיה עשיר למחר. הכלל החמישי, כולל המצות התלויות במניעת העול והחמס, והם אשר כלל אותם ספרי נזיקין מחבורינו, ותועלת זה הכלל מבוארת. הכלל הששי, כולל המצות התלויות בדיני ממונות, בדין גגב וגולן ודין עדים וזממין ורוב מה שספרנום בספר שופטים. ותועלת כל אלו מבוארת, שאם לא יענש החוטא והחוטאים, לא יסתלק גזק בשום פנים ולא יסתלק חושב להרע. ולא בשטות החושבים שהנחת דיני התשלומין הוא חמלה על בני אדם, אבל הוא אכזריות גמורה והפסד סדר המדינה; אבל החמלה הוא מה שצוה בו השם יתעלה שופטים ושומרים תתן לך בכל שעריך. הכלל השביעי, כולל דיני ממון התלויים בעסק בני אדם קצתם עם קצתם, בהלוואה, והשבירות, והפקדונות, והמקח והממכר וכיצא באלו. והירושוי' מזה הכת, והם המצות אשר ספרנום בספר קניין ומשפטים. ותועלת זה הכלל מבוארת, כי זה השתתפות במונן, הכרחי לבני אדם בכל מדינה, ואי אפשר בלא נתינת דרכי ישר באלו העסקים ולשערם שיעור מועיל. הכלל השמיני, הוא כולל מצות הימים הידועים, כלומר שבתות וימים טובים, והם אשר ספרנום בספר זמנים. והתורה בארה עלת כל יום מהם, וזכרה סבתו, ושהוא להגיע אל דעת אמתית או למנוחות גוף או לשינה יחד. כמו שאני עתיד לבאר. הכלל התשיעי, כולל שאר העבודות הכוללות המעשיות, כתפילה וק"ש ושאר מה שספרנום בספר אהבה מלבד המילה. ותועלת זה הכלל היא מבוארת, שהוא כלו מעשים שמחזקים הדעות באהבת השם יתעלה, ומה שצריך שיאמין בו ושייחס אליו. הכלל העשירי, כולל המצות התלויות במקדש, וכליו ומשרתיו, והם המצות אשר ספרנום בספר עבודה. וכבר קדם לנו זכרון תועלת זה הכלל. הכלל העשירי עשר, כולל המצות התלויות בקרבנות, והוא יחוב המצות אשר ספרנום בספר עבודה וספר קרבנות. וכבר קדם לנו זכרון תועלת המצות בקרבנות בכלל, ואיך היה ההכרחי בזמן ההוא. הכלל השנים עשר, כולל המצות התלויות בטומאות ובטהרות, והכונה בכולם בכלל, להתרחק מהכנס למקדש כדי שיהיה לו בנפש גדולה, ויהיו יראים ופחדים זמנו כמו שאני עתיד לבאר. הכלל השלושה עשר, כולל המצות התלויות באסור מאכלים, ומה שנתלה מהם, והם המצות אשר זכרנום בהלכות מאכלות אסורות, ונדרים וניירות בזה הכלל. ותכונה בכל זה לפסוק רוב התארה.

עשה. וכמו שפתח הכתוב פתחם צעדת הדברות ולכי ולא יהי' לך, כן פתח הדב ספרו צקיום הדעות האמתיות והלמדת הכוזבות: כמו שנתבאר. צדק שאלו: חזרת על הכל. העוני הוא גלגול חוזר צעולם כאמרם ז"ל: ותועלת זה הכלל מבוארת, שהוא הסרת הסיקן מצ"ח זה לזה. והנה הכלל החמישי הלזה היה ראוי להיות קודם הכלל הרביעי, כי הסרת הסיקן הוא קודם צמדריגה להטפת הטוב, עד הכסוד מרע ועשה טוב: אבל הוא אכזריות. כי החומל על כלשים הוא מתאכזר על הכלוקים. וכן היום רבו החומסים בכל עיר ועיר הלוים רשעים ולא ילמדו, כי יקחו מורות צשווקים וצערי הסוחרים וגסארים צציתם, ויש קונה עולמו צשעה אחת ואין איש נחס על דעתו כי לא יחס צלו

מורה נבוכים

התאוה והשלוח בבקשת הערב, ולשום תאוה המאכל ומשתה תכלית, כמו שבארנו בפתיחת אבות מפרוש המשנה. הכלל הארבעה עשר, כולל המצות הנחלות באסור קצת הביאות, והם אשר ספרנו בספר נשים ובהלכות איסורי ביאה, וכלאי בהמה מזה הכלל. והכונה באלו גם פן, למעט המשגל ולמעט מותר תאוה הביאה בכל אשר יוכל ולא יעשה תכלית כמעשה הסכלים כמו שבארנו בפרוש מסכת אבות, והמילה גם כן בזה הכלל. וכבר נודע שהמצות כולם יחלקו שני חלקים; מצוות שבין אדם למקום, ומצוות שבין אדם לחברו. ואשר בין אדם לחברו, מאלו הכללים אשר תלפנום וספרנום הם הכלל החמישי והשביעי וקצת השלישי, ושאר הכללים הם בי אדם למקום, והוא שכל מצוה בין שתהיה עשה או לא תעשה, ויהיה הכונה בה ללמד מדה טובה או דעת או תקון מעשים, שהם מיוחדים לאדם עצמו וישימוהו, הן יקראו אותם שבין אדם למקום. ואף על פי שעל דרך האמת יביאו לעניינים שבין אדם לחברו, אך אחר אמצעות דברים רבים ובבחינה כוללות, ואינם באים לנוק אחרים מתחלה, והבן זה. ואחר שהגדתי מצוות אלו הכללים, אשוב למצו' כלל מזה מצוה מצוה ממה שירושב שאין תועלת בה, או שהיה דין שלא יושכל כלל, ואבאר עלתה ומקום תועלתה, מלבד המעט אשר לא השגתי הכונה בהם עד היום:

פרק ששה ושלשים

המצוות אשר כלל אותם הכלל הראשון, והם הדעות אשר ספרנום בהלכות יסודי התורה, סבת כלם מבוארת, השתכל בהם אחת אחת, תמצא אמתת הדעת ההוא ושהוא ענין מופתי. וכן כל מה שבא מן הורו והאזהרה ללמוד וללמד מבואר התועלת, כי אם לא תהיה שם חכמה, לא יהיה שם מעשה טוב ולא דעת אמיתית. וכבוד חכמי התורה גם כן מבואר התועלת, שאם לא יהיו גדולים בעיני בני אדם ומכובדים, לא ישמעו אל דברייהם במה שיישירו אליו מן הדעות והמעשים. ובכלל זאת המצוה ג"כ להתנהג בבשת ובענוה, ר"ל אמרו מפני שיבה תקום. ומזה הכלל ג"כ המצוה אשר צונו להשביע בשמו, והזהירנו מהשבע לשקר או לשוא, כל זה מבואר העלה שיה כבוד הש"י אלה הם מעשים מביאים לתאמין גדולתו. וכן המצוה אשר צונו לצעוק אליו בעת צרה ר"ל והרעותם בדוצצרות וגו', היא מזה הכלל מפני שהוא פעלה שיתחזק בה הדעת האמתית. והוא שהשם יתעלה משיג עניינינו ובידו לתקנם עם נעבדהו ולהפסידם אם נמדרו, לא שנאמין שהוא מקרה ודבר שאירע. וזהו ענין אמרו

עון דדבר. והאשמה על מי שיש צדק להוכיח ולהודיע אותם חומר עון הגזל, עד שדור המצול סהיו ציניהם שלשה חללים ארסיים שהם ע"ג ו"ע וש"ד שאלו ז"ל עליהם יהרג ואל יעבור, ועכ"ז לא גורעו כי אם צעוק הגזל, ככתוב כי מלאה הארץ חמס, ואלו ז"ל לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. ויותר מהמה יש אשמה על השלטינו אשר כח צהמה להניל עשוק מיד עשוקו ומושכים את ידיהם מהניל:

פרק ששה ושלשים. המצוות אשר כלל. והם הדעות, כנר התצטרף שאלמונות הדעות האמיתיות הוא האוסר האמושי והצלחתו האמיתית, והוא מותר האדם מן הצהמה, כי עם היות השכל המעשי אם כל חי מרגיש להשכיל צו עוז און דע כפי טבעו, הנה עכ"פ אין לשום צ"ח חלק בשכל העיוני לדעת האמת והסקר דמעשי האלהים כי אם האדם, ע"כ צעונו זה ראוי להמלא מותרו על כל חי, וצטלמותו יהיה מאושר באוסר האמושי, והוא זה יתן שארית נלחי לצעליו, ככתוב והסכמה תחיה צעליה, על כן האמונות האמיתיות מציאות את צעליהן לחיי העו"ה ודוק באמונות ויהיה לנלח לא יראה שמת: לא יהי שם מעשה טוב. הנמשך מהשכל המעשי: ולא דעת אמיתי. הנמשך מהשכל העיוני, ושיניהם יחד ככללים תחת

אמרו אם תלכו עמי קרי. ה"ל שאני כשאביא לכם אלו הצרות לענוש אתכם אם תחשבו בהם שהם מקרה, אוסיף לכם מן המקרה ההוא כפי מחשבתכם יותר חזק ויותר קשה, והוא ענין אמרו והלכתם עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי, כי האמינם שהוא במקרה, ממה שמוחייב התמדתם על דעותם הרעות ועל מעשה העול ולא ישבו מהם, כמו שאמר הכית אותם ולא חלו. וכן צונו להתפלל אליו ולהתחנן לו ולצעוק לפניו בעת צרה. ומבואר הוא שהתשובה ג"כ מזה הכלל, ר"ל מן הדעות אשר לא יסודר מציאות אנשי התורה אלא בהאמין אותם, שאי אפשר לשום אדם שלא יחטא ויפשע, אם שייכל בדעת שיבחרו או מרה וזיה בלתי נבחרת באמת, או להתגברות תאוה או כעס. ולו יאמין האדם שלא יוכל לתקן זה המעוות לעולם, היה מתמיד על טעותו, ואפשר שהיה מוסיף במריו, אחר שלא נשארה לו תחבולה, אך עם אמונת התשובה יתקן וישוב לטוב שבענינים, ויתר שלם ממת שהיה קודם שיחטא, ולזה רבו המעשים הקיימים זה הדעת האמתית המועיל מאד, ר"ל הירדנים, והקרבת על השגות, וכן על קצת הזדונות, והתעניות, והעניין הכולל לתשובה מכל הצד לסוד מכוון, וזאת היא תכלית זה הדעת, ואלו כולם תועלתם מבוארת:

פ ר ק ש כ ע ה ו ש ל ש י ם

המצוות אשר כלל אותם הכלל השני, הם המצוות אשר ספרנום בהלכות ע"ז. ומבואר הוא שהם כלם להציל מטעות עבודה זרה ומדעות אחרות בלתי אמתיות התגלגלו עם עבודה זרה, כמעונן, ומנחש, ומכשף, והובר חבר, ושואל אוב וזולתם מן חכת שלהם. וכשתקרא כל הספרים אשר זכרתי לך, יתבאר לך שהכשוף אשר תשמע אותו, הוא מפעלות שהיו עושים אותם הצאבה, הכשריים, והכלדיים, ויותר היה במצריים, ובכנעניים, היו מביאים לחשוב בהם או היו חושבים שבהם יעשו מעשים נפלאים במציאות, אם לאיש אחד או לאנשי מדינה. ותמעשים ההם אשר יעשו אותם המכשפים, אין התקש נותן אותם ולא יאמין השכל שהם יחייבו דבר כלל, כמו שיכונו לקבץ צמת ידוע בעת ידוע, או ילקח מן הדבר הפלוני מספר הפלוני, ומכך מספר כך. והוא שער גדול טאד ואני אכללהו לך בשלשה מינים. האחד מהן, מה שנתלה בדבר מן הנמצאות, צמת או בעלי חיים או מוצא. והשני, מה שנתלה בהגבלת זמן שיעשו בו המעשים ההם. והשלישי, פעולות אנושיות שיעשו, כדקוד, או טפוח, או הצווח, או השחוק, או שישכב על הארץ פרקן, או לשרוף רבר, או לעשן בעשן ידוע, או דברים ידובר בהן מובנים או בלתי מובנים, אלו הם מיני מעשה הכשוף. ויש פעולות כישוף שלא ישלמו אלא בכל אלו הפעולות, באמרם ילקח כך וכך עלה מן הצמח הפלוני, ויקחהו בהיות הירח במעלה הפלונית, בעת שהוא ביתר מזרח או זולתו מן היתדות, וילקח מקרן הבהמה הפלגית או מויעתה או משערה או מדמה שיעור כך, והשמש בחצי השמים דרך משל, או במקום מוגבל, וילקח מן המוצא הפלוני או ממוצאים רבים, ויתך במולד כן והכביים על ערך כך, אחר כן תדבר ותאמר כך, ואתה תעשן בעליון ההם וכיוצא בהן לצורה

תחת גדר החכמה האמיתית אשר פי סנים לה חכמה מעשית וחכמה עיונית: והלכתי אף אני עמכם צחמת קרי, כי תסוד הסגחתו ממנו וזכיה מוכנים למקריים ופגעי העצב:

פרק לז. המצוות אשר כלל אותם הכלל השני. זה יצאל עמיו המלכות היתדות צחיסוד ע"ז וצחיסוד לכת צחקות העמים: אין הסקס. אין הסקסה הסכלית מנכחת סיתחייז מהס דצד כלל: לקצן למה ידוע. ע"ד אמרו ז"ל למדנו לקיעת קסואיס. והנה דעת הרב ז"ל שאין כספוס ממש ואין מליאת לטדים אצל כל מעשה המכשפים הס

מורה נבוכים

לצורה ההיא המותלת ויארע כך. ויש פעולות כשוף, יחשבו חושבים שהם ישלמו באח' מן המינין החם. ורוב מעשה הכישוף האלו, יתנו בהן שיחיו העושות נשים על כל פנים, כמו שנמצא שזכרו בהוצאות המים, שעשרה נשים בתולות ילבו חלי ובגדים אדומים, וירקדו דוחקות אחת חברתה הולכות לפנים ושבות לאחור, וירמוזו לשמש, והשלמת הפעל ההוא הארוך, עד שיצאו המים לפי מחשבתם. וכן זוכרים שארבע נשים תשכבן על גבן, ותגבהנה דגליות מסופקות, ויאמרו כך ויעשו כך. והם על זאת ההצעה המוגנה ויסור הברר היורד על המקום ההוא. והרבה מאלו התבלים והשגעונות, ולא נמצאם כלל שיחטו בפעלתם אלא נשים. וא"א לפעולת הכישוף מבלתי הבטחה צענייני הככבים, ר"ל שהם יחשבו שזה הצמח מחלק תכוכב הפלוני, וכן כל ב"ח וכן כל מוצא יחסותו לכוכב. וכן יחשבו שהפעולות החם, אשר בעשותם אותם יעשה להם הכשוף, הם מיני עבודות לכוכב ההוא, וירצהו הפעל ההוא או המאמד ההוא או העשון, ולזה יעשה לנו מה שרצה. ואחר זאת ההקדמה, אשר התבאר לך מקריאת ספריהם הנמצאים עתה בידינו שכבר הודעתים לך, שמע דברי, אחרי שכונת התורה כולה, וקטבה אשר עליי תסוב, הוא הסרת ע"ז ומחות זכרה, ושלא יחשב בככב מן הככבים שהוא מויק או מועיל בדבר מאלו העניינים הנמצאים לבני אדם, שזה הדעת הוא המביא לעבדם, התחייב בהכרח שיהרג כל מכשף, כי כל מכשף הוא עובד ע"ז ולא ספק; אבל בדרכים מיוחדים ורזי, בלתי דרכי עבדת ההמון לאלהות החם. ולהיות הפעולות החם כלם אמנם התנה ברובם שיעשו הנשים, אמר מכשפה לא תחיה. ועוד לחמלת בני אדם בטבע להתרג הנשים. ולזה בארה נ"כ בע"ז לבר, איש או אשה, וכפל ואמר את האיש או את האשה, מה שלא בא כמו זה לא בחלול שבת ולא בזולתו. וסבת זה רוב החמלה עליהם בטבע. וכאשר היו המכשפים חושבים בכישופיהם, שהם עושים מעשה, ושהם בפעולות החם מגדשים החיות הרעות מן העירות, כאריות והנחשים וכיוצא בהן, ויחשבו נ"כ שהם בכישופיהם ידחו מיני נוקים מצמח האדמה, כמו שנמצא להם פעולות שיחשבו שהם ימנעו דדת הברר, ופעולות יהרג התולעת מן הכרמים עד שלא יפסידם, וכבר האריכו בהריגת תולעת הכרמים, ר"ל הצאבה ודרכי האמורי החם הנזכרים בספר עבדת הנבטיה, וכן יחשבו שיש להם פעולות ימנעו נפילת עלי האילן ונשירת הפרי, ומפני אלו העניינים המפורסמים אז, כלל בדברי הברית שבעבודת ע"ז ומעשה הכשוף החם, אשר תחשבו שירחיקו מכם אלו הנזקי' בהם וחולו הצרות החם בכם, אמר והשלחתי בכם את חית השדה וגו', ואמר ושן בהמות אשלח בם עם המת זוחלי עפר, ואמר פרי אדמתך וכל יגיעך וגו', ואמר כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגור וגו', ואמר וזתים יהיו לך וגו'. עקר העניין, שכל מה שהתחכמו בו עובדי ע"ז לחזק עבודתם ולהעמידם לעד, ולהביא בני אדם לחשוב שהם דוחים נזקי' ידועים ומביאים תועלות מיוחדות, כלל בדברי הברית ואמרו, שבעבדתה ימנעו התועלות החם ויחולו הצרות החם. הנה התבאר לך אתה המעיין! למה כוננה התורה לאותם פרטי הקללות והברכות הנכללות בדברי הברית, ויחדם מוולת'. ודע שיעור זאת התועלת הגדולה נ"כ, ולהרחיק מכל מעשה הכישוף, הוזהר מעשות דבר מחקותיהם, ואפ"י במה שנתלה במעשה העבדה וכיוצא בהן, ר"ל כל מה שיאמר שהוא מועיל מזה שלא יגזור אותו העיין הטבעי, אבל נהג לפי דעתם כמנהג הסגלות והכחות המיוחדות, והוא אמרו ובחקותיהם לא תלכו, ולא תלכו בחקות הגוים. והם אשר יקראום ז"ל דוכי האמורי, מפני שהם

סע"ז

דמיונות נדויים, אולם סמלצ"ן ז"ל רוצים וכן שלמים עמו פומדים שיש מליחות לשדים ויש ממש כשוף, וכן הוא דעת חז"ל, ונקות השדים ר"ל חמס מולכז מ"ל יסודות שהם אורד ואם כפי דעת הרעצ"ן ז"ל: ונחקותיהם לא תלכו.

ונזה

סעיפי מעשה המכשפים, שהם דברים לא יגורם היקש טבעי, אך הם מושכים למעשה הכשוף, אשר הם נמכרים לענייני הנוכחים בהכרח, ויהולגו העניין להגדיל הכבדים ולעבדם ולרוממם. ואמרו בפירוש, כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, רוצים בזה שכל מה שיגוררו העין הטבעי, הוא מותר וזולתו אסור. וכן כאשר נאמר אילן שמושיד פירותיו טוענו באבנים או סקרו בסקרא, הוקשה על זה המעשה, בשלמא טוענו באבנים כי הכי דליכחוש חיל' אלא סקרו בסקרא מאי טעמא וכו'? הנה לתבאר שסקרא בסקרא וכל מה שדומה לזה ממה שלא יגוררו ההקש הטבעי, אסור לעשותו משום דרכי האמורי. וכן אמרו בשליש של מוקדשין תקבר, אמרו אין תולין אותה באילן, ואין קוברין אותה בפרשת דרכים, מפני דרכי האמורי. ואל יקשה עליך מה שהתירו מהם במסמך הצלוב ושן השועל, כי הדברים ההם בזמן ההוא היו חושבים בהן שהוציא אותם הנסיון, והיו משום רפואה, והולכין על דרך תלות העשב שקורין בערבי פאבינא ובלע"ז פיאוגי"אה על הנכפה, ונתנית צואת הכלב למרסות הגרון, והעישון בחומץ ומרק שיט למרסות המכות הקשות, כי כל מה שנתאמת נסיונו באלו, אע"פ שלא יגוררו ההיקש, הוא מותר לעשותו, מפני שהוא רפואה ונחה מנהג שלשול הסמנון המשלשים. והעלה בידך אלו הנפלאות ממאמרי זה אתה המעיין! ושמרם כי לית הן הם לראשך וגו'. והנה בארנו בחבורנו הגדול, שהקפת פאת ראש ופאת זקן אסור, מפני שהוא תקון כומדי עבודה זרה, והוא הסבה ג"כ לאסור השעטנו, כי כן היה תקון הכומדים ג"כ היו מקבצים בין הצמת ובעלי חיים בלבוש אחר, והיה חותם אחד מן המוצאים בידו, תמצא זה כתוב בספריהם. והוא הסבה ג"כ באמור לא יהיה כלי גבר על אשה וגו', תמצאהו בספר טומטום, יצוה שילבש האיש בגד אשה צבוע כשיעמד בכב נוגה, ותלבש האשה השרין וכלי המלחמה בעמדה למאדים. ובו ג"כ אצלי סבה אחרת, והוא שזה הפעל מעורר התאוה ומביא למיני זנות. ואמנם אסור ההנא בעבודה זרה מבוואר מאד, שפעמים יקחה לשבור אותה וישאירה, ותתיה לו למוקש, אפילו אם שברה ויצקה או מוכרה לעכו"ם נאסרה דמיה בהנאה. וסבתו, כי הרבה פעמים יחשבו החמוץ העניינים המקריים סבות עצמיות, כמו שנמצא רוב בני אדם אומרים שאחד ששכן פלוגי בזה הבית או קנה זאת הבהמה או זה הכלי, העשיד והוסיף ממונו וכי היו מבורכים לו. וכן היה אפשר שיקרה לאיש אחד שתצליח סחורתו וידבר ממונו מן הדמים ההם, ויחשבהו לסבה, ושברכת דמי הצורה ההיא הנמכרת, גרמה לו זה, ויאמין בה, מה שכונת התורה כולה הפך האמונה ההיא כמו שהתבאר מכל דברי התורה. לזאת היא הסבה בעצמה באסור הנאת צפוי נעבד ותקרבת עבודה זרה וכלים, מפני שננצל מן המחשבה ההיא, כי היתה אמונתם בהם ממנים ההם גדולה מאד, עד שהיו חושבים שיחיו וימיתו ושכל טוב ורע מאתם, רוצה לומר הכבדים. ומפני זה עשתח התורה חוקים להסיר הדעת ההוא, בברית, ועדים, ושבעות חמורות, ובאלות הנמכרות. והזהיר להשמר לקחת דבר ממנה וליהנות בה. והודיענו השם יתעלה, שאם יתערב מדמיה שום דבר עם ממון אדם

יאבד

וצוה תצן כי כל הסבולות הכלמיים נספרים הם אסורים משום דרכי האמורי, ותלמי המלצושים הולכים צם אחד עתה המקומות וכן קלישת השערת וסלסולס המנהג צהם הוא העיקר ואין צהם משום חקות העמים זולמי המוכר צגמ': מה שהתירו מהם צמסמר הללו. שהתירו ללאת צצנת צצ'הר צמסמר טל הנתלה זה לא יגוררו ההקש השכלי ציהיה צו רפואה, והצנצה כי צצמן ההוא היו חושבי שהורה הנסיון שהוא מדפס והנה העולה מן הנסיון טוב לעולה מן המוחש כצנזלר צצניון (שער ה') והוא יותר נעלה מן הצנזר צצקס השכלי. ומצמזלר עוד שהכח המדמה יש לו

מצנא

מורה נבוכים

יאבד הרבר ההוא כל הממון ההוא ויכלהו. והוא אמרו ולא הביא תועבה אל ביתך וגו'. כל שכן שאין להאמין שיש בה ברכה. וכשתענין בכל המצוות שבאו בעבודה זרה אחת אחת, תמצא סבתם מבוארת, והיא להסיר הדעות הרעות ולהתרחק מהם עד הקצה האחרון. וממה שנתעורר עליו, הוא שנתני הדעות השקריות שאין עקד להם ולא הועיל בהם, יערימו ויעשו התבולה לחוק אמונתם, באמרם לפני אדם, שמוי שלא יעשה הפעלה החיצה המחוקת לאמונה ההיא והמקיימת אותה לגצה, תהול עליו המכה הפלגנית, ואפשר שתארע המכה ההיא במקרה ויס אחד לאדם אחד, ויכין אל הפעלה ההיא וימשך אחר הדעת ההוא. וידוע מטבע בני האדם בכלל, שרוב פחדם ויראתם היא מאבדת הממון והבנים, ולזה פרסמו עובדי האש בזמנים ההם, שכל מי שלא יעביר בנו ובתו באש ימותו בניו. ואין ספק שמפני זאת ההרחקה ימחר כל אחד לעשותו לרוב המלתו ופחדתו על הבן, ולמעוט הפעולה וקלותה שאין שם אלא להעבירו על האש, וכל שכן בהיות ענין הבנים הקטנים מסור לנשים, וידוע מהירות האמון הנשים לכל דבר וחלשת שכלם בכלל. ומפני זה עמדה התורה כנגד זאת הפעלה מאד, ועשתה בה מן החוקים מה שלא עשתה בשאר מיני ע"ז, למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ואחר כן הגיד הנאמן כפי השם, ואמר שזה העניין אשר יעשהו לחיות הולד במועשה ההוא, יאבד השם עושהו ויכרתו זרעו. אמר ונתתי את פני באיש ההוא ובמשפחתו. ודע שרושם הפעולה ההיא, נשאר עד היום לפרסומו בעולם, הלא תראה המילדות יקרו הנערים הקטנים בהתול, וישומו עשון בלתי טוב. הריה על האש, ויניעו הנער ההוא על העשון ההוא שעל האש, וזה מין מן ההעבר' באש בלא ספק אין מותר לעשותו. והסתכל דוע ערמות נותן זה הדעת, איך השאירו וקיימו בזה הדמיון עד שעמדה כנגדו התורה אלפים מן השני' ולא נמחה זכרו ועומד רשומו. וכן עשו עובדי ע"ז בעניני הממון, ושמו לחק שיהיה אילן אחד נעבד והיא האשרה, ילקח תבואת' יקריבו קצתה ויאכלו שאריתה בבית ע"ז כמו שבארו בדיני האשרה. וכן שמו לחוק, שראשית פרי כל אילן שפריו נאכל, יעשה בו כן ר"ל שיקריבו קצתו ויאכלו קצתו בבית ע"ז, ופירסמו ג"כ שאי זה אילן שלא יעשה כן בראשית פרו, ייבש האילן ההוא וישל פרו או תמועט תבואתו או תארע לו מכה, כמו שפרסמו שכל ולד שלא יעבירו אותו באש ימות, ולפחד בני אדם על זמונם מותרו ג"כ לזה. ועמדה התורה כנגד על זה הדעת, והאמו יתעלה בשדיפת כל מה שיוציא האילן העושה פרי לשלשת השנים, כי קצתם יתנו פרי אחר השנה, וקצתם יתנו תחלת תבואתם אחר שנתיים, וקצתם אחר שלש, וזהו הרוב למי שיטע כדרך שבני אדם נוטעין באחד מן השלשה

מצוא גדול צדפות הגוף כי אם ידמה על דבר מה שהוא רפואה לו, הוא זה ירפא לו ככתוב דוח איש יכלכל מחלהו, לכן כל מה שידמה לטעמו שהוא רפואה לו הוא זה ירפא לו. והוא הדבר שאמר הרב ז"ל כי הדברים ההם צומן ההוא היו חושבים צהן שהולא אותם הנסיון. וצוה תצין כי שקר ההשגה הצל התפיש מה שתפשו צוה על הרב ז"ל צאמרם שהוא סוד עלמנו, כי עם העיון הדק הטיב יראה שאין כאן לא סתירה ולא מצוה כלל ודברי הרב ז"ל נכוחים למצין ודברים למואלז דעת: ולא נמחה זכרו. שאלני איש שכל מחכמי האומות לאמר, הן אלה היהודים דודשים. אל המתים כי מנהגם ללכת להתפלל על קברי המתים צימים ידועים לכם וכבר התפלל עליכם הנביא ישעי' צאמרם הלא עם אל אלהיו יקרוש צעך החיים אל המתים, לתורה ולתעודה אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר וגם אין זה דרישת מתים ממש מכ"מ הוא זכר לדבר כמו עישון הילקי' הנשאר זכר למוחך? השיבותי אין אכחשו דודשים אל המתים, ואין אכחשו מתפללים נכחם צלתי לה' לדבר אצל אכחשו קוצעים מקום לתפלה על קבריהם להיותנו נכנעי' צפת התפלה צכה זכרון המת' הסוכצי' סם, וישן ויאמר אין זכרון המתים גורם כניעה כי אם עצונן והיא מדה צלתי הגונה למתפלל כ"א השומע ככתוב עבדו את ה' צענחה, וע"כ נאסרו הכהנים עובדי ה' מלהעמא למתים, אז פיהו פתח צחכמת הקבלה

השלשה ררכים המפורסמים, והם נמיטה, והברכה, והרכבה, לא תביט למי שיודע גרעין או עצם, שהתורה לא תתלה ההקים אלא בדברים שהם על הרוב, ורוב מה שתאחד הנמיטה תחילת תבואתה בארץ ישראל הוא לשלש שנים. ויער לנו יתעלה, אשר באבוד זאת התבואה הראשונה והשחתתה, הרבה תבואות האילן. אמר להוסיף לכם תבואתו, וצוה באכילת נטע רביעי לפני ה', תחת שהיו אוכלים עולה בבית ע"ז כמו שבארנו. וממה שזכרוהו גם כן ע"ז הקדמונים בעבדת הנבטי, שהם היו מעפשים דברים שזכרוהו וישמרו בהם בוא השמש במעלה ידועה. ומעשה כישוף רבים, וחשבו שהדבר ההוא יהיה מזומן ביד כל אחר, וכשיטע אדם אילן עושה פרי יזרה סביבו או במקומו מן הדבר ההוא המעופש, וימחר להצמיח האילן ולתת פריו מחרת יותר מן הנהוג, וזכרו שזה ענין נפלא מאד, ונוהג מנהג הטלסמאור, ושהוא ענין יותר נפלא מכל מיני הכישוף כלם, במהר יציאת פרי כל עץ עושה פרי. וזכר ביארתי לך ותדעתיך בריחת התורה ממעשה הכישוף כולם, ולזה אסרה התורה כל פרי שיתן האילן הג' שנים מיום נמיעתם, ואין צריך אם כן למהר נתינת פריים לפי מה שהיו הושבים, ואחר ג' שנים יוציאו רוב האילנות הנותנים פריים בארץ ישראל לפי מנהג טבעם, ולא נצטרך למעשה הכישוף ההוא המפורסם אצלם אז. והבן אלו הנפלאות גם כן. ומן הדעות המפורסמות בומנים החם אשר השאירום הצאבה, שהם אמרו בהרכבת האילן באילן אחר, כשיעשה במולד כך ויעושו בכך וכך ויאמר עליו כך וכך בעת ההרכבה, יבא מן המורכב ההוא דבר שתושבים עליו שהוא מועיל תועלות גדולות המפורסם מכל מה שזכרוהו, הוא מה שזכרו בתחלת ספר העבדה הנבטי בהרכבת היות באתרונו. והאמת אצלי שספר רפואות שגנו חזקיה, מזה הכת היה בלא ספק, וכן זכרו עוד שבעת הרכבת מין במין וזלתו, צריך שיהיה החומר אשר ירצה להרכיבו, ביד נערה יפה ואיש ישגלגל משגל מגונה, ורצה בו שלא כדרכה, ובעת הבורם על זה הדרך תרכיב האשה הנטע באילן, ואין ספק שזה היה מפורסם ולא היה שם מי שלא היה עושה כן, וכ"ש למה שהתחבר אלו מהגאת המשגל, עם התועלות בתועלות החם. ומפני זה נאסר הכלאים, ר"ל הרכבת אילן באילן, בעבור שנתרחק מסברת ע"ז ומתועבות משגליתן היוצאים מדרך הטבע. ומפני הרכבת אילן נאסר לקבץ אי זה שני מיני זרעים שיהיו, ואפילו לסמכן זה לזה. ואתה תמצא כשתשתכל בפרוש זאת המצוה, הרכבת אילן לוקין עליה בכל מקום מן התורה, מפני שהוא עקר האוהרה, וכלאי זרעים כלומר סמכס זה לזה, לא נאסר רק בא"י. וכן זכרו בבאור בספר העבדה ההוא, כי מנהגם היה לזרוע שעורה וחרצן יחד, וחשבו שלא יהיה הכרם טוב אלא בזה, ולכן אסרה התורה כלאי הכרם וצותה לשרוף הכל, כי חקות הגוים כלם אשר היו חושבים שהם כחות וסגולות, ואפילו דבר שלא יהיה בו ריע ע"ז נאסר, כמו שבארנו באמרם

אין

הקבלה ואמר צעם הדבר מסוד יחודי הנשמות ואמר כי אין צוה איסור דריסת הממים להיות שהנשמות חיות הנה, ואני שמתי לפי מחסום ואל ענייתו עוד כי ידעתיו מאיזה כת הוא, שהשתמקה ופה מהצדוד: נטיעה והצדקה והדרכה: נטיעה הוא עקירת אילן ממקום למקום או נטיעת ענף ויחוד, והצדקה היא שכופין ענף ויחוד לצדד ומכסין ענף על אמיצותו והוא משלים צדדן ונעשה אילן צפני ענמו, והדרכה הוא שמנקזין אילן מה ותחזין לתוכו ענף ויחוד של אילן אחר, ושלש אלה עמסדין לעשות פרי משל"כ נטיעת הגרעין של תפוחים או עלם של גורגניות שמלחדין להוליא פרי: דצדום שזכרום. דצדום ידועים להם: מזס הכת היה. ר"ל שהיו כפוצים לפוחות ממעשה כפופים של

מורה נבוכים

אין תולין אותה באילן וכו', ואסרה חקותיהם כלם אשר יקראו דרך האמורי, למה שנמשך אליהם מע"ג. כשתסתכל מנהגייהם בעבדתם, תמצא מיני עבודה יפנו בהם לכבבים, ומינים יפנו בהם לשני המאורים הגדולים, והרבה פעמים יבחרו מולדי מולות לזריעה ועשונים והקפים, יקיף אותם הנוטע או הזורע, מהם מוי שיקיף ה' תקפות לה' הכבבים המשרתים מלבד שני המאורים, ומהם מוי שיקיף ז' הקפות לז' המשרתים אשר שני המאורים בכללם, ויחשבו שאלו כלם כחות וסגולות מועילות מאד בעבודת האדמה, לתביא בני אדם לעבדת הכבבים, ונאסרו חקות הגוים ההם כלם בכלל, ואמרו ולא תלכו בחקות הגוי' וגו'. ומה שהיה מהם יותר מפורסם ויותר פשוט או היה בו ביאור במין ע"ז, יחד בר האסור, כערלה, וכלאים, וכלאי הכרם. ותתימה אצלי מאמר רבי יאשיה בכלאי הכרם, והוא הלכה עד שירע חטה ושערה וחרצן במפולת יד, אין ספק אצלי שראה עקר העניין ההוא מדרכי האמורי. הנה כבר התבאר לך בביאור, אין ספק בו, שאסור שעטנו, וערלה, וכלאים, הו"א מפני ע"ז, ושאסור חקותיהם הרמוזו אליו, הוא למה שנמשך אליו מעבודה זרה כמו שבארנו:

פרק שמונה ושלשים

המצוות הכלל אותם הכלל השלישי, הם אשר ספרנום בהלכות דעות, ותועלת כלם מבוארת, מפני שהם כלם מדות שבהם יתוקן ענין חברת בני אדם, וזה מבואר בענין שלא אצטרך להאריך בו, יודע שבקצת המצוות גם כן, מה שהכונה לקנות מדה טובה ואע"פ שהם קצת מעשים ויחשב בהם שהם גזרת הכתוב ללא תכלית, ואנהגו נבארים אחת אחת במקומותם, ואמנם אלו אשר בפרטם בהלכות דעות, הנה התבאר בכלם בפירוש שהכונה בהם קנות המדות הנכבדות ההם:

פרק תשעה ושלשים

המצוות אשר יכללם הכלל הרביעי, הם מה שכלל אותם ספר זרעים מתבורינו, מלבד הכלאים, וכן רין ערכים וחרמים, וכן המצוות אשר ספרנום בהלכות מלוה ולוה, ואשר ספרנום בהלכות עבדים, אלו המצוות כלם כשתשתכל בהן אח' אחת, תמצאם גלויי התועלת בחמלת העניים והדלים, ולעזור האביונים במונים חלוקי', ושלא יציק לצריך ולא יענה לב איש חלוש בעניינו, כאלמנה ויתום וכיוצא בהן; אמנם מתנות עניים, ענינים מבואר ג"כ, ענין התרומה והמעשר כבר באר סבתם, כי אין לו חלק ונחלה עמך. וכבר ידעת סבת זה, כדי שיהיה זה השבט כולו מיוחד לעבודת השם ולידיעת התורה, ולא יתעסק לא בחרישה ולא בזריעה, רק יהיה לשם לבד, כמ"ש

שלא גזר עליהם הקס העזני ולא הוליא אותם הנסיון: למה שנמשך אליהם מע"ז, להיות שהמכנים ההם נסתעפו מע"ז, ועלינו להתרחק מע"ז מרחק ד':

פרק לח. המצוות הכולל אותם הכלל ה' הם כלם תיקון המדות שצין איש לרעהו המצוי להיות נעזר איש מדעכו, וצמיחתם ישלם הקיצון המדיני אשר ממנו ימשך האושר בגשמי והללחת בני האדם לחיות חיים עדינים ונעימים צמלאם כל טוב צהיתם צלום יחד איש את אחיו ועזורו:

פרק לט. המצוות אשר יכללם הכלל ה'. הוא המדצד ממנו מתחמת עניים לקט שכחה ופאה וזולתם: כדי שיהיה זה השצט. והצט ודאה חכמת עם בני ישראל איך התחממו לתת מוצל לכל דצד חכמת צינה ציניסה וזה כי הגדילו ששית העם להיות עטלים ממלאכה למען יהיו פגיים לעסוק צתורה וצחכמה, שצט לוי נצדלו לעסוק צתורה

כמו"ש יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה וגו'. ותמצא דברי התורה במקומות רבים, הלא הנד והיתום והאלמנה, ימנה אותו תמיד בכלל העניים בעבור שאין לו קניין, אבל מעשר שני, צוה להוציאו במוזן לבד בירושלים, להיות זה מביא בהכרח לעשות ממנו צדקה, מפני שלא היה יכול להוציאו רק במאכל ובמשתה יקל על האדם לתת ראשון ראשון, ויבא להתקבץ במקום אחד, שתתחזק האהבה והאחווה בין בני אדם חזק רב; אבל נטע דבעי, עם מה שיש בו מריח ע"ז והתלותו בערלה כמה שזכרנו, הוא נוהג מנהג התרומות והתלה והבכורים וראשית הגו, שהוא ליתן ראשית כל דבר לשם, לחזק מדת הנדיבות ולמעט תאות המאכל וקנות חממו. וכן זה העניין בעצמו בלקיחת הכהן זרוע ולחיים וקובה, שלחיים מראשית גוף ב"ח והזרוע הוא הימין והוא תחלת מה שיסתעף מן הגוף גם כן, וקובה ראשית בני זעם כולם. אבל מקרא בכורים יש בו מדת ענוה גם כן, שהוא לוקח סל על כתפיו, ומודיע חסדי השם וגמולותיו להודיע לבני האדם, שמעבודת השם הוא שיכור האדם ערות צרתו ועניינו מצוקותיו, כשירחיב השם לו. וזאת הכונה חזקה אותה התורה במקומות רבים, וזכרת כי עבד היית וגו', מפני שפחד מן המדות המפורסמות לכל מי שגדל בעושר ובנחת, דצוני לומר הבעיטה והגאווה ועיבת הדעות האמיתיות, פן תאכל ושבעת, ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו'. ומפני זאת היראה צוה במקרא בכורים בכל שנה לפניו יתעלה ולפני שכניו. וכבר ידעת ג"כ חזק התורה לזכור המכות שחלו על המצריים תמיד, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, ואמ' ולמען תספר באזני בןך ובן בןך וגו'. ובדן היה לעשות כן בזה העניין, מפני שהם עניינים שמאמתים הנבואה והגמול והעונש, א"כ כל מצוה שמביאה לזכרון דבר מן הנפלאות, או להתמיד האמונה ההיא, כבר נודע תועלתה. ובביאור אמר בבכור אדם ובכור בהמה, ויהי כי תקשה פרעה לשלחנו וגו', על כן אני זוכה לה'. ואמנם היות זה מיוחד בבקר וצאן וחמור הוא מבורר, שאלו הם הבהמות הבייתיות, שמגדלים אותם בני אדם, והם הנמצאים ברוב המקומות וכל שכן בא"י וכל שכן אצל ישראל, שאנחנו כולנו רועים, אבותינו ואבות אבותינו, רועי צאן היו עבדיך וגומר. אמנם הסוסים והגמלים אינם נמצאים על הרוב ולא בכל מקום. השתכל בשלל מדין לא תמצא בו מעלי חיים רק בקר וצאן וחמור, כי מין החמור לבד הוא הכרחי לבני אדם כולם, וכל שכן למי שיש לך עסק בשרות וביערים, ויהי לו שור וחמור, אך הגמלים והסוסים אינם נמצאים על הרוב אלא ביחידים בקצת מקומות. אמנם עריפת פטר חמור, הוא להיות זה מביא לפדותו בהכרח, ולזה נאמר מצות פדיית קודמת למצות עריפה. ואמנם כל המצות אשר ספרנו בהלכות שמיטה

כאמור, ושצט ישכר נצדלו לעסוק צהלוך הכוזבים ותכונת השמים ככתוב מצני ישכר יודעי צינה לעתים, שצט לוי לקחו תצוה גמורה חלף נחלתם ויתרון אחד ממ"ג צקידות תצוהת האלץ כפי הסחצון המנוע לחלקם, שצד הוא להם חלף עצותם שהיו עוצדים צמקס צעד כל ישראל. יעוץ מה שכתבנו (אמרי צינה דף ל"ה) צפי הכתוב כי שצד הוא לכס וגו', וישכר נעל חלקו צמ"ו מצולן על כן דעתה הסכמה צעם ה' כמו שנדאש זה מחשצון העיצור אשד ידענו מצצותינו עד סכל האומות שהיו מחצצי מעולם חצצון אחד הלכו נתעה צחצצון צימי צמותן והוכרחו לצסוף לקחת מפינו תורה. ואל לקסה עליך ממה שאין לנו יד וס צחכמה העצמ מורסה מצצותינו כי היתה זאת צעצור התפרסם צלומה דצדים שאמרתו לך על פה אי אתה דשאי לכותצם, ומי חסס יודע מצין הוא זה ידאש פנימי המדע מפרוהים צתקומות דצים מהצלמוד והמדדסיס וזה יעד על אמתת אמדנו יעוין ספר המדות שלנו (צבעדה לשלישי): שתחזק סהצעה. כי גדולה לגימה שמקצתת את צעליה ולזה צני איצו עשו משה צית איש יומו למען דצנת סהצעה ציניהם: מקדש צכדים. הוא לזכור עוצ הש"ית עלינו ולדעת כי לא כחנו ועולס ידינו עשה לנו את החיל הזה כי לועי לך היו אצותיך ולוי

מורה נבוכים

שמיטה ויובל, מהם לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל וגו'. ושתוסף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה, ומהם חנינה בעבדים ועניים, כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים, ומהם עיון בתקון הפרנסה והכלכלה על התמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים אי אפשר בה זכירה לצמיתות, והארץ לא תמכר לצמיתות, וישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו. הנה זכרתי סבת כל מה שכולל אותו ספר זרעים מצבוריני, מלבד כלאי בהמה ויתבאר טעמו. וכן המצות אשר ספרהם בהלכות ערכן וחרמין, כולם תולכים על דרך הצדקות, מהן מה שהוא לכהנים, ומהן מה שהוא לבדק הבית, ובכולן ג"כ יגיע לאדם מדת הנדיבות, ושיבו האדם לממון לכבוד השם ולא יקפץ יד, כי רוב החפסד הבא במדינות בין בני אדם, אמנם הוא מפני החריצות על הממון והרבות ממונו ורוב התאוה להוסיף נכסים וכבוד. וכן כל המצות אשר ספרהם בהלכות מלוא ולוה, תשתכל בהן אחת אחת, תמצאם כולם חמלה על האיבונים והמנותחנינה עליהם, ושלא תבטל תועלת הבריות במאן, ר"ל שלא יחבל רחיס ורכב. וכן כל המצות אשר ספרהם בהלכות עבדים, כולם חמלה והמנותחנינה לאיבונים, ומרוב הרחמנות יציאת עבד כנעני הפשי בחסרון אהר מאבדיו, שלא יתחברו בו העבדות והבטול, ואפי' בהפלת שן, כל שכן על זולת מהאבדים, ואין מותר נ"כ להכותו אלא בשוט או בקנה וכיוצא בו, כמו שבארנו במושנה תורה. ועם זה כשירבה להכותו עד שימיתו, יחרג עליו כשאר בני אדם. ואמרו לא תסגיד עבד אל אדוניו, עם היותו רחמנות, יש בזאת המצוה תועלת גדולה והוא שנתנהג בזאת המדה הנכבדת, והוא שיעזור מי שיעזור בנו ונשמרהו ולא נסגירהו ביד מי שברח מלפניו, ולא די שתעזור מי שיעזור בך, אלא שאתה תייב לעיין בתקוניו ותטיב לו ולא תכאיב לבבו בדברים, והוא אמרו יתעלה, עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר בטוב לו לא תוננו. ועוד שחייב זה הדין בפתות שבבני אדם והוא העבד, כ"ש אם יעזר בך איש נכבד, שראוי לך לעשות מזה שראוי לו. ונגד זה העניין ג"כ, שהעובר המעורר כשיעזור בנו לא יעזר ולא ירוחם ולא יחסרו ממנו דין כלל, ואפילו בא להעזר בנכבד שבדברים והגדול שבהם, והוא אמרו מעם מוצתי תקחנו למות. הנה זה בא להעזר בש"י ונתלה במה שהוא מיוחס לשמו ולא עזרו, אבל צוה להסגורו ביד בעל הדין אשר ברח מלפניו, כ"ש מי שבא להושע באיש מבני אדם, שאין צריך להושיעו ולא לרחם עליו, שהרחמנות על העבריינים אכזריות הוא על כל הברואים. אלו הם המדות השוות בלא ספק, אשר הם מכלל חוקים ומשפטים צדיקים, ולא כמדות הסכלים אשר יחשבו למעלות שישובח האיש בהן, על עזרו ושמרו מי שיעזרו עושה או עשוק כמו שהוא מפורסם בדבריהם ושיריהם. א"כ כל מצוה שבאה בזה הכלל, מבוארת העלת גלויה התועלת:

פרק

ולולי עזרנו ה' לא הי' לנו נחלת טהה וכנס ולזה מתחיל צננות ונסיים צנצח: יציאת עזר כנעני. כי הסכל יורה שהוא מין אנושי עם היותו מטוסה צעורו על כן לא הי' מן הראוי להתעמל צו ולמכרו ממכרת עזר, אצל התורה התורה להתעמל צו צעזר קללת נח, והנה הטוב התורה אותו צמקלת לצהמה ר"ל צענין וההתעמרות וצמקלתו לצני אדם ר"ל טיגל לחפשי צחסרון אצד, ויהרג עליו צעליו כשימיתו, ולא יוסגר לצעליו צצרחו; ולא כמדות הסכלים. ומה גם היום סכלים לצים צימנו וחסידים טועים יחסצו למורה להליל העשוק מיד העושק הסך המורה הסכונה ככתוב והלילו גזול מיד עושק:

פרק

המצוות אשר כללם הכלל החמישי, הם אשר ספרנום בספר נתיקין, והם כולם בהסדרת העול ומנוע החזק. ולרוב האזהרה על מניעת החזק, חייב האדם בכל נזק שיבא ממנו או מסבת פעולתו, ממה שאפשר לו לשמרו מחזיק. ולזה חייבנו בנזקין שיבא מבחמתינו עד שנשמרם. וכן אש ובור, מפני שהם ממעשה האדם ואפשר לו לשמדם עד שלא יבא מהם נזק. וכלל אילו הדינים מן הישר מה שאעיר עליה, וזה ששן ורגל ברשות הרבים פטור, שהוא ענין שאי אפשר לשמרו, ומה שיבא מן מנוק ג"כ שם הוא מעט, וכו' ששם דבר ברשות הרבים, הוא שפשוט בנפשו ונתן מזונו לאבוד, ואמנם יהיה חייב על השן והרגל בשדה הניזק. אמנם חזק הקרן והדומה לו, אשר אפשר לשמרו בכל מקום, וא"א החולכים ברשות הרבים להשמר מן הנזק החזק, דינו בכל מקום אחר, ויש בו הפרש בין הם למועד. שאם יהיה המעשה מזוי שלא הורגל בו יתחייב חצי נזק, ואם יהיה מעשה הנזק מזוי שנמשך עליו ונודע בו, יתחייב נזק שלם. ושם דמי העבד בכלל חצי נזק בין הורין בכלל, שאתה תמצא ערבי אדם שמרובה בהן ששים שקלים, ודמי העבד כסף שלשים שקלים. והיות הבהמה נהרגת כשתהרונ אדם, אינו לקחת דין ממנה כמו שירחיקו עלינו הצדוקים, אבל הוא לקחת הדין מבעליה. ומפני זה נאסר ליהנות בבשרה, מפני שיפליג בעל הבהמה לשמרה, וידע שאם תהרגו גדול או קטן בן הורין או עבד יפסוד דמיה על כל פנים, ואם תהיה מוערת יתחייב כופר מוסף על אברת דמי'. והיא הסבה בעצמה בהריות בהמה נרבעת, מפני שיהיה בעל הבהמה בה וישמרה כשמרו אנשי ביתו שלא תעלם מעיניו, שהמלת בני אדם על ממונם כחמלתם על נפשם, וקצת בני אדם יגדיל מזונו על נפשו, אמנם להשוות ביניהם הוא על הרוב, ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו. וממה שכלל אותו זה הכלל עוד, הוא הריות הרדוף, וזה הדין, ר"ל שיהרג מי שישתדל לעשות החטא קודם שיעשהו אינו מותר כלל אלא בשני המינין האלו, והוא רודף אחר חברו להרגו, ורודף אחר ערות אדם לגלותה, להיותה על שא"א לתקן מעותו אחר היותו, אמנם שאר העברות אשר בהן מיתת ב"ד, כעבודה זרה ושבת, אשר לא ייק בהן לולתו, אבל הן רעות לא יהרג בהם על המחשבה עד שיעשה. וכבר נודע שאסור תאות מפני החמדה, והחמדה מפני הגזל, הנה בארורו ו"ל, ואמנם השב אבידה, העניין בו מבואר שעם היותו מדה מעולה בתקון העניינים, הוא ג"כ ממה שתועלתו חוזרת חלילה, שאם לא יחזיר אברת זולתו לא יחזירו לו אברתו, כמו שאתה אם לא תכבד הורריך לא יכבדוך בניך, וכמו זה הרבה. אמנם היות רוצח בשגגה גולתה הוא להשקיט נפש

גולת

פרק ארבעים. המצוות אשר כללם הכלל ה'.

ישוויקדז אל השכל דיני חזקי תמוך לאמר כי לא גזירת הכתוב הם אצל כנחוסים לתצין ויטדים למולאי דעת: ששן ורגל. אם הצהמה של המיזק אכלה תצואת המיזק או צדה כליו צד"כ פטור המיזק, כי המיזק הוא הפושע צמה שהיית חפציו צד"כ הר המשותף לכל צלי שמירה: הזק הקרן. הכניחה או הצעיטה צגוף הצהמה ורגלה: חצי נזק. צעזר שלא נודע אם שור נגח לכן דמי המיזק הוא כמנון המוטל צספק וחולקין ר"ל שהנזק והמיזק תשלומין: שמרונה צהם שמים שקלים. ג"ע כי הערך היותר מרובה צלדים הוא ערך הזכר מןן ד' עד צן ס' נון' שקלים, אצל יתכן שהעבד נחשז באשה צערך כמו שיחשזו ז"ל לעולם נסוים ועצדים וקטנים, והנה הערך הגדול אשר באשה הוא מצת עשדים עד צת שמים שלשים שקל, ואולי כן דעת הרז ז"ל ופבל עעות צדפוס וז"ל שמרונה צהם חמשים שקלים ודמי העבד באשה כסף שלשים שקלים, ויקשה עוד מה שהסוים הכתוב האמה לעבד צכניחה משל"כ צערך: שאסור התאווה מפני החמדה. ההגדל שצין החמדה והתאווה התאווה היא התחלת התשוקה והיא רפוייה והחמדה היא תכלית התשוקה צבתחוק המדה המציא לדיי גזל ככתוב וחמרו שדות וגזלו (מיכ' צ') ואתי

מורה נבוכים

גואל הים, עד שלא יראה מי שבאה התקלה הזאת על ידו, ותלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל, שבוה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו, שזה ענין טבעי לאדם כל מי שתקראו צרה כשתבא ג"כ לולתו כיצא בה או גדולה ממנה, ימצא נחמה בזה על מקדחו, ואין במקרה מות בני אדם אצלנו יותר גדול ממימתת כהן גדול. ואמנם עגלה ערופה תועלתה מבוארת, כי המביא אותה היא העיר הקרובה אל החלל, ועל הרוב ההורג הוא ממנה, וזקני העיר ההיא מעידים עליהם השם, שהם לא התרשלו בתקן הדרכים ובשמירתם, ולתייר כל שואל דרך כמו שבא הפירוש בדברי ר"ל, ולא נהרג זה מפני ששכחו התקוני הכוללים אנתנו לא נרע מי הרגו. וא"א על הרוב עם החקירה ויציאת הזקנים והעומדים, ולקחת העגלה שלא ירבו דברי בני אדם, ואולי בפרסום העניין ירע ההורג ויאמר מי שידעו או שמע עניינו, או הורחו על זה אמתלאות פלוני הוא החורג, כי אחר שיעמד אדם ויאמר ואפילו אשה, פלוני הרגו לא תערף העגלה. וכבר נרע שמי שידע החורג וישתוק ממנו, והם העירו השם על עצמם שלא ידעוהו יהי בזה עזות גדולה ואשם גדול, א"כ אפילו אשה אם תדעוהו תאמר, ואחר שידע חגיגה התועלת שאם לא יתרגוהו בית דין המלך יתרגוהו, שיש לו להרוג באמתלאות ובדדמי. ואם לא יתרגוהו המלך, גואל הדם יתרגוהו ויערים עד שיתנכל עליו להרוג. הנה כבר התבאר, שתועלת עגלה ערופה היא לפרסם החורג. וזוהי זה הענין, בהיות המקום אשר תערף בו העגלה, לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, שבעל הארץ יעשה כל התבולה ויחקר עד שידע החורג, כדי שלא תערף העגלה ולא תאסר ארצו עליו לעולם:

פרק אחד וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל הששי, הם לקחת הדין מן החוטא, ותועלתם בכלל ידועה וכבר זכרנוה. ואמנם פרטיהם ודין כל חלק שבא בהם, שמע אותם, שם עונש כל חוטא לזולתו, בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשוה, אם הויק בגוף ונזק בגופו, ואם הויק בממון ונזק בממונו, ויש לבעל הממון למחול ולהקל. אמנם החורג לבר לחזק חטאתו, אין מקילין לו כלל ולא ילקח ממנו כופר, ולא רץ לא יכופר דם אשר שופך בה כי אם ברם שופכו. ומפני זה אלו היה הנהרג שעה אחת או ימים, והוא מדבר ושכלו טוב, ויאמר הניחו הורגי הנה מחלתי וסלחתי לו, אין שומעים לו; אבל נפש בנפש בהכרח בהשוות הקטן לגדול והעבד לבן חורין והחכם לסכל, שאין בכל חטאת האדם יותר גדול מזה, ומי שחסר אבר יחוסר אבר, כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, ולא תשריד רעיוןך בהיותו עונשים הנה בממון, כי הכונה הנה לתת סבת הפסוקים ולא סבת דברי התלמוד. ועם כל זה יש לי במה שאמרנו בו התלמוד דעת שמע פנים בפנים, והמכות אשר א"א לעשות כיצא בהם בשוה דינם

כאמרם ז"ל חמדה לאנשי צלל דמי משמע, וצדק אר"י תאי ולא תלמוד כיון דכתיב ולא תחמוד דהאי צדאי סבי, וזכאין חיון מארי קטוע חמילא חד דרגא תלמוד דרגא אחרא חמילא דאי יכיל אזיל למיסב דיליב צינן האי חמילא דנקט אזיל למעבד ועבדא, תלמוד לכו הכי דהא אפי' דלא ינקוט אודחא למכך אצמיה, והא אוקמוס חזרייא. הנה ואמר שהחמדה מציאה לדי משמע מש"כ התלמוד: ואמנם עגלה ערופה. הרמז צ"ל כתב שיש צו סוד מסודות הקרבנות כעששים צחון כמו שערך המשלח ופרה אדומה:

פרק אחד וארבעים. המצוות אשר כלל אותם הכלל השביעי. צוה הפרק וסקול העונשים עם העבדות וצדקות כמו יראה כי נד צנז יהיו ר"ל אש כמחול ודיו יעשה לו כתורה ומלצה: לתת סבת הפסוקים

חלק שלישי

דינם בתשלומין, דק שבתו יתן ודפא ירפא. ומי שהזיק במזון ינוק בממונו כשעור ההוא בשוה, אשר וישעונו אלהים ישלם שנים לדעהו, רוצה לומר הדבר אשר לקח וילקח ממנו כיוצא בו. ודע כי כל אשר יהיה מן העברה והחטא יותר נמצא ויותר קרוב להעשות, ראוי שיהיה ענשו יותר קשה כדי שימנעו ממנו, והעניין שאינו נמצא רק מעט, עונשו יותר קל. ומפני זה היה תשלומי גונב צאן, כפל תשלומי שאר המטלטלים, רוצה לומר תשלומי ארבעה, ובתנאי שהוציאם מתחת ידו במכר או ששחטם, מפני שמהגם היא על הרוב תמיד להיותם בשדורת וא"א לשמדם כמו ששומרים הדברים שבתוך המדינה. ומפני זה מדרך הגונבים אותם שימחרו למכרם עד שלא ידעו אתם, או לשחוט אותם בעבור שתתנהג צורתם. ומפני זה היה ענש העניין הנמצא יותר גדול, ותשלומי גנבת הבקר הוסיף בו אחד, מפני שגנבתן קלה יותר, כי הצאן ידעו מקובצים ואפשר לרועה לשומרם, ויתר מה שאפשר לגנבם הוא בלילה, אמנם הבקר ידעו מפורים מאד (כבר נזכר זה בספר העבודת הנבטיה) ואי אפשר לרועה לשומרם ותרבה בהם הגנבה, וכן דין עדים וזוממים, שיעשה בהם כמו שחשבו לעשותו בשוה, אם חשבו להרוג יחרגו, אם חשבו להכות יכו, אם חשבו לחייב ממון יהויבו ממון בשוה. הכוונה בכל זה לתשוות העונש והעברה, וזהו העניין היות המשפטים צדיקים ג"כ. ואמנם היות הגולן לא יחייב לשלם דבר נוסף על צד הקנס, שהחומש אינו רק לכפרה על שבעת השקר, אבל על גולתו אינו מוסיף כלום. הוא מפני מיעוט מציאות הגול, שנוק הגנבה יותר נמצא מן הגול, שהגנבה אפשר בכל מקום, והגול א"א בתוך המדינה כי אם בקושי, ועוד שהגנבה אפשר בדברים הגלויים ובדברים המוצנעים, והגול א"א אלא בגולה, ואפשר לאדם להשמר מן הגול ולעמוד כנגדו וא"א כן עם הגנב, ועוד שהגולן ידוע ויבוקש וישתדלו להוציא מידו מה שלקח, והגנב אינו ידוע, ומפני אלו הסבות כלם חייבו הגנב קנס ולא חייבו הגולן קנס:

הקדמה דע שגודל העונש, וחוזק צערו, וקטנותו, וקלות סבלו, יהיה בבחינת ארבעה דברים. הראשון, גודל החטא, שהפעולות שיבא מהם הפסד גדול, עונשם גדול, והמעשים שהפסדם מועט, עונשם מועט, והשני, רוב המצאו, שהדבר שהוא נמצא יותר, ראוי שימנע בעונש חזק. אמנם מה שימצא מעט במעט מן העונש עם מיעוט המצאו מספיק במנועתו. והשלישי, רוב ההסתרה בדבר, שהעניין שהאדם נסת בו יותר להיות התאווה מביאה אליו

הפסוקים. ר"ל לתת ענין הדין האמור בפסוק וסג לאמר כאשר יתן מוס בלדס כן ינתן צו ולא נאמר בפירוט דמי אצד, וכבר הקשו הגדוקי' על דין התלמוד לאמר איך יתכן לאמר שהכונה צעין תחת עין דמי עין, הלא ילא משפט מעוקל שהעשיר הסוכה לדעה ינקור עינו או יכרות ידו צנקוס נקס וישלם לו דמי אצד והוא עול כי איך סוס אלס מדוכה לנכור אצדיו ולכרתם? והתשובה כי יותר עול הוא אם נקס עין ונפס תחת עין ע"כ יותר ראוי לרדן צוה עונש ממון כי איך לטופע להכניס את עלמו צספס נפשות. והנה לפי הכתוב והיוסר היה ראוי להיות נדון בצד תחת אצד אלא שצמלתי יכלתנו לרדן אצד תחת אצד ע"כ הוכרחנו לענוש צעונס ממון על כך הכוונה הסמיח, והנה הדב' ז' נותן ענין לרדן הפסוקי' שהוא הכוונה הראשונה, אך לא לרדן התלמוד שהוא ע"כ הכוונה השנייה תחת, והנה יאמר הדב' שצטעס דין התלמוד דבר ידבר צו פניס צעניס עם תלמידו הנאמן אשר למענו כתב זה הספר לאמור צפתיהם לראשון, וכפי הנראה הוא אסור מפני סבות הגלוי כי על כן עמד עמנו צו ע"כ איך לפרסו חמי הסצדל וכלל נצון תנח חכמה, אולם דעת החזני שגם הכוונה הראשונה צעין תחת עין על עונס ממון כי פי' עין תחת עין לנעתו סוד לאמור ומכא נפס צמיה ושלמנה נפס תחת נפס, שהכוונה על כופר נפס, כמבואר (צ"ד לשלמי מכווני), אמנם מה שחלקו הנדוני והרש"ע צענין מספר אצד צין שוגג למיד, לא נמלא חילוק זה צדדי קו"ל:

הקדמה דע שגודל יצא עממי ארבעת שפטים כרעים אשר צדיני התורה, והם תימות צ"ד, וכדיתות ומלקות

מורה נבוכים

אליו מאד, או לרוב ההרגל, או שיש בהנחתו צער גדול, בידוע שלא ימנע ממנו אלא על יראה דבר גדול, והרביעי, קלות עשות המעשה, ההוא בהסתור ובהעלם, בענין שלא ירגיש בו זולתו, כי מניעת זה אי אפשר אלא ביפאת עונש גדול וחזק, ואחר זאת ההקדמה, דע שסדר הענש ברבוי התורה ארבע מעלות, ומעלת חיוב מיתת בית דין, ומעלת חיוב כרת, עם האמונה שזה החטא מן החטאים הגדולים, ומעלת חיוב מלקות, והוא ההכאה ברצועה, ולא יאמן בחטא ההוא שהוא מן החטאים הגדולים, אבל הוא לאו לבד או מיתה בידי שמים, ומעלת לא תעשה שאין בה מלקות, והיא כל לאו שאין בו מעשה, חוץ מגשבע, וממר, בעבור מה שהוא חייב להאמינו מהגדלת השם יתעלה, וממר, שלא יבא זה לבנות בקרבנות המיוחדות לשם יתעלה, ומקלל את חבירו בשם, להחיות חזק הקללה להמון יותר גדולה מוחק שגופל בגוף. זולת אלו מלאוין שאין בהן מעשה, ההפסד שבה מאתם הוא מעט, ואי אפשר ג"כ להשמד ממנו מפני שהם דברים לבד, ואלו היה בו מלקות לא היה נמלט אדם מהכאת גבו כל השנה, ולא יצוייר בהם התראה ג"כ. ובמספר ההכאות ג"כ יש חכמה, מפני שיש לתכליתם קצבה, ולאנשים אין קצבה, כי לא יבו כל איש אלא בשיעור סבלו, ותכלית ההכאה ארבעים ואפילו סובל מאה; אמנם חיוב מיתת ב"ד, לא תמצא אותו בדבר מן המאכלות האסורות, מפני שאין בהם הפסד גדול, ואין האדם ניסת בהן מאד כאשר הם נסתים בהנאת המשגל. ובקצת המאכלות כרת, כדם, לרוב תאותם חריפותם לאכלו בזמן ההוא, למין ממיני עבודה זרה כמו שהתבאר במטמם. ומפני זה בא בו זה החזק הגדול, וכן בחלב יש בו כרת, למה שיתנו בו בני אדם וכבר כבד בו הקרבן להגדילו, וכן הכרת בחמץ הפסח, ואוכל ביום הצום, למה שיש בו מן הצער, ולמה שמביא אליו מן האמונה שהם מעשים יחזקו דעות שהם פנות התורה, ר"ל יציאת מצרים ונפלאותיה, ואמונת התשובה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. וכן חייב כרת, בנותר, ופגול, ולטמא שאכל קדש, כמו שחייב באכילת החלב, הכונה להגדיל ענין הקרבן כמו שהתבאר. אבל מיתת בית דין תמצאה בענינים הגדולים אם בהפסד אמונה או בחטא גדול, ר"ל, כע"ז וגילוי עריות, ושפיכת דמים, וכל מה שמביא לזה. ובשבת להיותו מקיים אמונת הודש העולם, ובגביא השקר, וזקן ממרה, לרוב ההפסד הבא מהם. ומכה אביו ואמו ומקלל אביו לרוב העונות שיש בו. וחיותו מפסיד סדר הבית אשר הוא החלק הראשון מן המדינה, אבל בן סורר ומורה, הוא בעבור מה שיוגע אליו מעניניו, מפני שהוא עתיד לחרוג על כל פנים, וזוגב נפש מפני שהוא מביא אותו להריגה. וכן הבא במחתרת, אמנם הכניס עצמו לחרוג כמו שבארנו ז"ל. ואלו השלשה רצוני לומר בן סורר ומורה, וזוגב נפש ומכור, והבא במחתרת, בידוע שהם שופכי דמים בסוף, לא תמצא מיתת בית דין ברבר אחר אלא באלו הדברים הגדולים, ולא כל העריות במיתת ב"ד אלא מה שהוא מהן יותר קל להעשות, ויותר נמצא ויותר מוגנה ומכוער, ומה שהאדם ניסת אליו יותר, ומה שאינו כן, הוא בכרת לבד. ולא כל מיני ע"ז ג"כ במיתת בית דין אלא עקרי עבדתה, כמתפלל לה, ומתנבא בשמה, ומעביר באש, ואוב, וידעוני, ומכשף, ומבואר הוא שאחר שאי אפשר מבלתי עונשים ומשפטים, שא"א אם כן מבלתי העמיד שופטים מפורים בכל עיר ועיר, וא"א מבלתי עדים, וא"א מבלתי מלך, שיפחדו ויראו ממנו וימנעו במינים רבים מן המניעה ויחזקו יד השופטים ויסמך אותם. הנה בארתי סבת כל המצוות אשר ספרנום בספר שופטים, וצריך שנתעורר על מעט מהם

ומלקות, ומכת מדדות, אשר צם נענשים לרצעת מיני העונות: מפני שהם עתיד לחרוג עכ"פ. וז"ע למה יח' דין נסקילה המורה כי אלו גלוי הים דינו צסיף הקל וזה שלא להס' עדיין צמות נסקילה המורה: לכוסיף

מוחם שנוכרו שם לפי עניין זה המאמר, מזה מה שנתלה בוקן ממרה, ואומר, כי כאשר ידע השם יתעלה שמשפטי זאת התורה יצטרכו בכל זמן לפי התחלף המקומות והחדושים, ולפי הנראה מן העניינים להוסיף על קצתם ולגרוע מקצתם, הוזהר מן התוספת וכן המגרעות, ואמר לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו כי היה זה מביא להפסד סדרי התורה ולהאמין בה שאינה מאת השם, והותר ג"כ להכמי כל דור, רציני לומר בית דין הגדול לעשות סייגים כדי לקיים משפטי התורה האלו בעניינים שיחדשו לשמור התורה, ושיאירו הסייגים ההם קיימים לנצח, כמ"ש ועשו סייג לתורה. וכן הותר להם ג"כ לבטל קצת מעשה התורה ולהתיר קצת הנזהר ממנו לפי עניין אחד ולפי מאורע אחר, אבל לא יעמידוהו לדורות, כמו שביארנו בסדר פי' המשנה בהוראת שעה וזוואת ההנהגה תתמיד התורה אחת, ויתנהגו כל זמן ובכל מאורע כפי הצריך לו. ולו היה זה העין החלקי נמסר לכל אחד מן החכמים, היו בני אדם נפסדים לרוב המחלוקת והסתבכות הדעות. והוזהר יתעלה שלא יעשו זה שאר החכמים אלא ב"ד הגדול לבד, וצוה להרוג מי שיחלוק עליהם, שאם יחלוק עליהם כל מעיין, בטלה הכונה המכוונת ובטלה התועלת. ודע שמעשי העבירות יחלק לר' חלקים. האחד מהם, האנוס, השני, השוגג, הג', המזיד, הרביעי, העושה ביד רמה. אמנם האנוס, כבר נאמר בו שלא יענש ואין עליו חטא כלל, אמר יתעלה ולענשה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות. ואמנם השוגג, יש בו חטא, כי אלו הפליג להתישב ולהוזהר, לא באה שגגה לירו, אלא שלא יענש כלל, ואמנם צריך כפרה ומפני זה מביא קרבן. וחלקה התורה בו בין יחיד הרועט למלך וכהן גדול, או מורה הלכה, ולמדנו מזה שכל עושה או מורה הלכה לפי השתכלותו, אם לא יחיה בית דין הגדול או כהן גדול הוא מכת המזיד ואינו נמנה בכלל השוגגים, ומפני זה יהרג זקן ממרה ואף על פי שעשה והורה לפי ראות עיניו; אבל ב"ד הגדול יש להם להורות כפי ראות עיניהם, ואם טעו נעשו שוגגים כמו שאמר ית', ואם כל עדת ישראל יגו וגו'. ומפני זה העקר אמרו רבותינו ז"ל, שגגת תלמוד עולה זדון, ר"ל כי המקצר בחכמה יורה ויעשה כפי קצרו, אמנם הוא כמזיד, שאין דין מי שאכל חתיכת חלב הכליות והוא הושב שהוא חלב האליה, כמו שאכל חלב הכליות והוא יודע שחלב הכליות הוא אלא שאינו יודע שחלב הכליות הוא מן החלב האסור, שזה אע"פ שמקריב קרבן הוא קרוב למזיד. זה אם הוא עושה מעשה לבד, אבל המורה הלכה לפי השתכלותו, הוא מזיד בלי ספק, שלא נצל הכתוב בחטא התורה כמעט שגגה אלא לב"ד הגדול לבד. אבל המזיד יתחייב הדין הכתוב, או מזהת ב"ד, או מלקות, או מכת מדרות על לאוין שאין לוקן עליה, או חיוב ממון, אבל העבירות

ההם

להוסיף על קצתם. אמנם כן עזב החקים הנימוסיות להסתנות לפי שינוי הזמן והמקום כאלוהו צהר הכדמל וכעני האשרה ציני ידוע על: ר"ל ז"ד הגדול. והנה לחקנו חייבים לקיים הסייגים כעלוות התורה כי הם עלם מלוות הפורה הכלולים בלאו דלם פסור, וזה דווקא בלותן שנתקנו ציני צית שני שהיו עושים הכל צדו"ק, אך הסייגים שנתקנו אחר חורבן הבית אינם חלל תקנות עוצות בעלמא, ואין מצדכים על עשייתם כי אין נכנסים תחת גדר לאו דלם פסור והמקיים אותם נרדף לכיון ציומם שהם מקיימם משום תיקון חז"ל לא משום מנהג כי אין עונד על כל חוסף כ"כ החזק (ככ"ה לשלישי מכוזרי), לכן אין דין זקן ממרה נוסב כי אם צפני הבית: האשר עיבס האנוס, מוזד צס נכדות (בעשירי לחמישי מס"ה): אמנם האנוס. האנוס פטור ואין צו עון כלל והשלשה הנשאלים שהם השוגג והמזיד והעושה צד דמה הם החוטאים ונענשים איש איש כגדול עוונו, ולהם סס בשלשת לשונות של ויודי, הנשאלים על הסדר האקור והס חטאי עויתי פשעתי, החטא הוא השוגג, והעון הוא המזיד, והפשע הוא המזד העושה צד דמה עד"כ מלך מואב פשע צי: שאין דין מי שאכל חתיכת חלב הכליות. כ"כ בחוקר (צ"ד לחמישי מס"ה)

מורה נבוכים

ההם שהשוה בהן בין שוגג למוזר, הוא לרוב המצאם בקלות, להיותן דברים בעלמא שאין בהן מעשה, ר"ל שבעת הערות, ושבועת הפקדון. וכן שפחה חרופה יקל עניינה לרוב מציאותן, מפני שהיא משולחת בהפקד, שאינה לא שפחה נמורה, ולא בת חורין נמורה, ולא אשת איש נמורה, כמו שבארה הקבלה בפירושו זאת המצוה. אבל העושה ביד רמה, הוא המייד שיעני פניו ויעבור בפרהסיא, שזה אינו עובר לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד, אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה. מפני זה אמר, את ה' הוא מגדף. והוא יחרג בלא ספק, ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה. ומפני זה בא הפירוש המקובל בע"ז הכתוב מדבר, מפני שהוא חולק על פנות התורה, כי לא עבד אדם כוכב כלל אלא מי שהאמין בו הקדמות כמו שבארנו בתבוינו פעמים. וכן הוא חרין אצלי בכל עברה שיראה מונת סתירת התורה או המחלוקת כנגדה, ואפ"ל אכל אדם מישראל בשר בחלב או לבש שעטני, או הקיף פאת הראש, לבזין התורה, מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה אמת, הוא אצלי הנאמר עליו, את ה' הוא מגדף. ויהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש כאנשי עיר הנדחת, שיהרגו מיתת כופרים לא מיתת עונש, ולזה ממונם בשרפת יאינו לירשיהם כשאר הרובי בית דין. וכן אני אומר בעדה מישראל שזו לעבור על אי זו מצוה שתהיה, ועשו אותה ביד רמה יחרג כולם, וראיה לדבר עניין בני גר ובני דאבון, שבא בהם ויאמר כל העדה לעלות עליהם לצבא, ואחר כן באר להם בשעת ההתראה שהם כבד כפרו בהסכימם על העבירה ההיא וכפרו בתורה כלה. והוא אמרם להם לשוב היום מאחרי ה', והשיבו הם גם כן אם במרד וגו'. והעלה בידך אלו העקרים גם כן בעונשים, וממה שכלל אותו גם כן ספר שופטים למחות את זכר עמלק, שכמו שיענש האדם האחד ראוי שתענש המשפחה האחת אהאומה האחת, בעבור שישמעו שאר המשפחות ויראו ולא ירגילו בהפסד, כי יאמרו שמה יעשה בנו מה שנעשה בבני פלוני, עד שאם יולד בהם איש רע מפסיד, אשר לא יחוש לרעה נפשו ולא יסתכל ברע שיעשהו, לא ימצא עוור ממשפחתו שיעורו על רעותו שירצה לעשותם. עמלק אשר התחיל להלחם בסניף, אמר למחות זכרו בסניף, ועמון ומואב שעשו מה שעשו דרך כילות, וגרמו חזק בערמה. נענשו להרחיקם מן ההתון ושיתרחק האדם מאהבתם לא דבר אחר. כל אלו העניינים שיעור אלהי לעונשין, שלא יהיה בו לא תוספת ולא חסרון, אלא כמו שבאר יתע' כרי רשתו. וממה שכלל אותו זה הספר התקנת יד ויתד, כי מוכנת זאת התורה כמו שהודעתוך הנקין והזחר מן הלכלוכין והמאוסין, ושלא יהיה האדם כבהמות. ובזאת הכונה גם כן חזוק האמנת הנלחמים, באילו המעשים שהשינה שורה ביניהם, כמו שאמר בסבת זה, כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך, וגלגל עניין אחר ואמר, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, להזהיר ולהפחיד ממה שהוא ידוע מזנות אנשי החיל במחנה שיאריך עמדם חוץ לבתיהם, וצונו ית' בפעולות, שיוכירו אותנו שהשינה שורה בתוכנו, מפני שנצל מן המעשים ההם, ואמר והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר, עד שבעל קרי צוה להוציאו מן המחנה עד שיעריב שמשו, ואחר יבא אל המחנה, עד שיהיה בלב כל אדם שהמחנה כמקדשה' ושאינו כמחנות הגוים להפסד ולעבירות, וחזיק וולתם, וקחת ממונם, לא לדבר אחר, אבל כונתו אונחנו הישיר בני אדם לעבדת השם וסדר ענייניהם. כבר הודעתוך שאני אמנם אתן סבת הנראה מן הכתוב. וממה שכלל אותו גם כן זה הספר דין אשת

חס'סמ) ז'ל, שבה נכלל האסור חייב סה"ל לו ללמד ולא למד, שבה נפרע פטור: סלל מי סה"מין צו סקדמות:
ל'ל סה"מין סה"ל סלל כפי נבוצה סה"ל וס"כ לפי דעתו סכוכ סה"ל קדמן קדמותו, וס"כ סה"ל סכוכ סה"ל
סלומר

אשת יפת תאר, וירעת אמרם לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. ועם זה יש בכלל זאת המצוה מן המדות הטובות שצריך שיתנהגו בהם החשובים מה שאעיר עליו, והוא שאע"פ שגבר יצרו עליו ולא יוכל לסבול ולכוף את יצרו, צריך שייחדנה במקום נסתר, והוא אמרו אל תוך ביתך, ואין מותר לו שילחצנה במלחמה, כמו שבארנו שם שאין מותר לבעולה פעם שניה, עד שינח אבלה ותשקוט ראגתה, ואין מונעין אותה מהתאבל ומן הבכי, ולא מהמנוע מן הדחיצה, כמו שכתוב ובכתה את אביה ואת אמה, כי לבעלי האבל מנוחה בבכייה, ועוררם אבלם עד שיתלשו כחות הוונפים מסבול המקרה ההוא הנפשי, כמו שלבעלי השמחה מנוחה במיני השחוק, ומפני זה המלה התורה עליה, ושם הדשות בידה מכל זה עד שתלאה מן הבכי ומן האבל. וכבר ידעת שהיא בעלה בגיורתה, וכן כל השלשים יום תחזיק בתורתה בפרהסיא, ואפ"ל בע"ז ולא יחלקו עליה באמונה עד הזמן ההוא, ועם זה אם לא ישיבנה אל חקי התורה לא תמכר ולא יעבד בה. הנה שמרה התורה קרבת המשגל ואע"פ שהיא בקצת מרי, ר"ל היותה או גויה, ועם זה אמר, לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. הנה התבאר מה שבאלה המצוות מן המדות הטובות, והתבאר סבות כל מצות זה הספר:

פרק שנים וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל השביעי, והם דיני ממונות אשר ספרנום בקצת ספר המשפטים, וקצת ספר קניין וסבתם מבוארת. וזה שהם שיעור משפטי יושר בעסקים הנהוגי בין בני אדם בהכרח, ושיעורו העוסקים זה את זה, להועיל כל אחד את חברו, לא שיכוין האחד משני העוסקים לרבות חלקו בכל ושיחיה הוא המרויח מכל צד. תחלת זה שלא יהיה שום אונאה בזכר, אלא הריח הנהוג הידוע, והניח בהם תנאים שיתקיים בהם המכר, והחזיר אפילו מאונאת דברים כמו שגורע. ואחר כך דין ארבעה שומרים, ואפני היושר בו מבואר, והוא ששומר חנם, שאין תועלת לו כלל בזה העניין, ואמנם הוא גומל חסד הוא פטור מן הכל, וכל נזק שיארע הוא מכיס בעל הממון, ושואל, שהתועלת כולה שלו ובעל הממון הוא הגומל אותו חייב בכל, וכל הנזקים המתחדשים הוא מכיס השומר, אבל נזשא שכר, והשוכר, כל א' משניהם רצוני לומר השומר ובעל הממון, משתתפים בתועלת, ולזה נחלקו הנזקים בין שניהם, מה שיבא מנזק מפני מעוט השמירה הוא מכיס השומר, והוא גניבה ואבירה, כי הגנבה והאבירה באה מפני שלא שמר שמירה מעולה, והנזקים שאין תחבולה למונעם והיא שבירה ושבוייה ומתה, הם מכיס בעל הממון. ואחר כן הפליג בתמלת השכיר, לעוניים, ואמר למהר שחרם שלא יגנו אותם בדבר מדינם, ר"ל שינתן לו כפי עבודתו. ומן הרמזנות עליו שלא ימנע ואפ"ל תבאחמ מלאכול, ממה שהם עושים בו מן המוונות, כפי משפטי זאת המצוה. ומדיני ממונות גם כן הידורות, והם מדה מעולה, רצוני לומר שלא ימנע האדם טוב ממי שהוא ראו לו, ואחר שהוא הולך למות שלא יקנה ביורשיו ולא יפזר ממנו, אבל יניחורו למו שהוא יותר ראו לו מכל בני אדם, והוא הקרוב לו יותר, לשאריו הקרוב אליו ממשפחתו. וכבר באר שהבן קודם

האומרת שכל זולתו הוא מחדש בלתי הוא לצדו קדמון, ואחר שהתורה כללה יתפסה מדועה אחד לכן הכופר בקצתה ככופר בכלה וחייב מיתת הכופרים:

פרק מב. המצוות אשר כלל אותם הכלל ה'. רוצני דיני ממונות תלוים ציווד המוסכם ממניחי הכימוס המדיני כי כל שיעוסק צמ"מ על יושרם הוא סומך וע"כ אמר ר"ל דינא דמלכותא דינא, וע"כ יש לדון דיני ישרא לפי חסד, ולאף כי דיימי ועל אלקים חין מענין את הדין ואין מדינין בטכרם כמוסס, אך יכרת ה' כל דין לוקח שוחד לסטות משפט

מורה נבוכים

קודם, ואח"כ הכת, ואח"כ האת, ואחר כן אחי אביו, כמו שהוא ידוע, ובכך הגדול שבבניו מפני שאהבתו קודמת
 ולא ימשך אחר תאוותו, לא יוכל לבכר את בן האהובה וגו'. וזאת המדה תשמרה ותחזקה זאת התורה הישרה
 מאד, ר"ל נשיאת פני הקרובים והטוב להם, כמו שאמר הנביא ועוכר שארו אכזרי. ודברי התורה בצדקות לאחיך
 לענין וגו'. והתכמים ז"ל משבחים מאד מדת האדם שיהיה מקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו. וכבר
 הודיעתנו התורה בזאת המדה הפלגה גדולה מאד, והוא שהאדם צריך לישא פנים לקרוביו, ולקרב מאד כל מי
 שיש לו עמו אחוה, ואפ"ל טמא לו והמסו, ואפ"ל היה הקרוב החוה בתכלית התפסד. אי אפשר לו מבלתי שישא
 פנים לקרבו. אמר יתעלה לא תתעב אדומי וגו'. כן כל מי שהצטרפת אליו יום אחד, וכל מי שקבלת ממנו תועלת
 ומצאתו בעת צרה, ואע"פ שהרע לך אחר כן, צריך שתזכור לו מה שקדם. אמר יתעלה לא תתעב מצוי כי זה
 היות בארצו וכבר התפרסם רוב מה שהרעו אותנו המצריים אחר כן. ראה כמה מדות טובות למדנו מאלו המצוות,
 ושני אלו אינם מזה הכלל השביעי. אבל מפני נשיאת פני הקרובים בירושות, התגלגל בנו המאמר למצוי ואדומי:

פרק שלשה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל השמיני, הם אשר ספרנום בספר זמנים. וסבת כולם מבוארת בתורה מלבד מעט.
 אמנם ענין השבת, טעמו מפורסם ואין צריך לביאור, כבר נודע מה שבו מהמנוחה עד שיח' שביעית
 חיי האדם בהנאה ובמנוחה מן העמל והטורה, שלא ימלט ממנו קטן וגדול עם מה שמתמיד ומקיים הרעת הנכבד
 מאד

משפט לעות אדם צדיק, ומעור עיני חכמים היושבים אתו צדיק כי הוא זה יותר גדוע משודדי יער כי כגד הסוד
 נוכל האדם להלחם או לצדוד מפניו וזה יגדל העל דין צדעמו עליו:

פרק שלשה וארבעים. המצוות אשר כלל אותם הכלל ה'.

כתב החוקק קציעת ימי מנוחה ושמחה צעם הוא ענין
 הכרחי צמדינה, וזה כי המנוחה אחר העורח והעמל יתן העונג ויעיד הזדיונות
 אל העזרה לעשות בכל תלככה, וסע נאמר כי ראוי לכל מחוקק לקצוע ימי מנוחה לעמו צימיו השמחה, ומאשר חין שמחה
 כשמתח אסיפת תצוה האדם לכן ראוי שיחיה החבים צימיו האסיפה שאז תגדל השמחה וידע העונג, ומתאמור תצין טוב טעם
 ודעת חכמת התורה בקציעת ימי חגיגו צמועדם אשר להם סע צלשת זמני אסיפת תצוה אלצנו, השעוריים צפסח וחטים
 צצצועות, ויתר כל התצוהות צחב האסיף, ולונו לשמחה לפניו צהקדצה מן התצוהה היא המצוכרת צמועדה קדצן לה' העומר
 מן השעוריים צפסח, שתי הלחם מן החטים צצצועות ושאר צכורי הפרות המתצשלים לצעתם, ולקוחת הד' מינים
 צחב האסיף תלצד זכר מקריים העוצים אשר קרה אותנו צזמניהם, וליאת תלצדים צפסח, ומתן תורה צצצועות,
 וישיבה צצכות צמדד, והנה תכלית החבים הנמוסיות הוא להשיג על ידן עונג בשמי, לא כן חלק יעקב כי תכלית
 שצמות ה' ומועדיו הם להשיג על ידן עונג רוחני צהשכלת אמתו אשר הם פרי חייו ותצוהת מעשיו, ועל כן
 הוא מנבב קדמון לנו ללכת צצצמות וצחבים וצמועדים לצצואים ולת"ח לקחת תורה מפייהם ככתוב מדוע את הולכת
 אליו היום לא חודש ולא שצת. והנה ראשית המועדים הוא השצת, ותכליתו לצכוד חידוש העולם צצחינת המלצה וליאת
 תלצדים צצחינת המלצה, ולהתענג על ה' צהשכלת אמתו ר"ל צהשכלת האמת אשר נשיב צצכמה אשר יסד צפעול
 כפר, ולתת לו תורה מעין השצת פעולותיו צצכמה ככתוב צמועד סיד ליום השצת טוב להודות לה', כי שמתמי ה'
 צפעלך צמעשה ידיו ארצן, ואלו החיים שהאדם חי צצצת צחי ההצצונות קראו ז"ל צצם נשמה יתירה, וזה כי כל
 ימות החול האדם חי צחי זל"ת סהם שיכה חכילה הרבשה מדד על הסדר, מוסף עליהם השצת שצו יחיה המשכיל.
 חי התצונמות שהוא חי המלאכים נעטם והחכמה תחיה צעליה, וצפסח ישיכל המשכיל צודל יכולת הנדורא צציוני
 העצב אשר לקח לו גוי מקדצ גוי צצמות צאותות וצמופתים, וצצצועות יחצד דרכו צהשגחה אשר ממכון שצתו השגיח
 לתת

מאד לדרושת והיא האמונה בחדוש העולם. וענין צום כיפור גם כן סבתו מבוארת, שהוא ניתן דעת התשובה, והוא היום שירד בו ארון הנביאים בלוחות שניות, ובשרם בסליחת חטאם הגדול, והיה היום ההוא לנצח יום תשובה ועבודה גמורה, ולזה נאסרה בו כל הנאה גשמית וכל טורח ותועלת הגוף, רוצה לומר המלאכות, אין עושים בו דק הידויים, רצוני לומר שירדה בחטאיו וישוב מזה. אבל הימים הטובים הם כלם לשמחה ולקבוצים שיש להם הנאה, שבני אדם צריכים אליהם ברוב, ויש מהם תועלת גם כן בענין האהבה, שצריך שתהיה בין בני אדם בקבוצים המדיניים. ויחוד הימים ההם יש לו סבה. פסח, עניינו מפורדם, והיחוד שבעת ימים, מפני שהקף השבעה ימים הוא הקף בינוני בין היום השמישי והחדש הירחי. וכבר ידעת שלוח ההקף מבוטא גדול בעניינים הטבעיים. וכן הוא עוד בעניינים התוריים, כי התורה תתדמה בטבע תמיד, ותשלים העניינים הטבעיים על צד אחד, כי הטבע אינו בעל מחשבה והשתכלות, והתורה שיעור והנהגת השם שחנן השכל לכל בעל שכל. ואין זה כונת הפרק ונשיב למה שאנחנו עתה בו. ושבעות, הוא יום מתן תורה. ולהגדיל היום ההוא, גמנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בו הנאמן שבאוהב, ושהוא מונה היום גם השעות. וזאת היא סבת ספירת העומר מיום צאתנו מצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם, כאמרו, ואביא אתכם אלי. ולא היה המראה הגדול ההוא אלא יום אחד, כן זכרנו בכל שנה יום אחד; אבל אכילת מצה, אלו היה יום אחד, לא היינו מרגישים בו ולא היה מתבאר ענינו, כי הרבה פעמים יאכל האדם מין אחד מן המאכלים שני ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתפרסם

לתת לעמו תורה ומצוות לשום להם שארית צלחן החיים, וצבא הסוסים מחשב עת האספר כצוא תועד לאתר מן העולם, ודמה צנפשו שהעו"ה הוא כפרתודור צפני עו"ה ודלוו להתקין עלמו צפרודור כדי סיכנס ממנו לערקלין, והנה אכחו צלחן הלכו גדים ותושבים כימי סנותינו צהס שצעים שנה, אשר אליהם דומים שצעת ימי החג יום לעשר שנים ולונו לעשות פעל דמיוני לזה הגדות אשר צעו"ה, והוא שלל מצתינו לגור צסוכה דירת ארעאי למען נתן אל לבנו שמכל הקיימים חין דוד קצוה, אבל כלל אצדים לשעתם וזהויה העולם דומה לאכסדרל שרוח לפון פתוחה ד"ל פתוחה לז"הר הנקרה לפניו ע"כ מלפון פתחה דע, והתי' כאלמס ז"ל הצל לעמל פתחין לו ע"כ דיה לסוכה שתי' צת שלל דפנות כדרייתו של עולם, ואחר יולל מהסוכה לחוג יום שכלו טוז והוא ש"ע, ודומו לעו"ה צהשמה בעלדה לפני ה', ונקרה ג"כ שמת תורה, ע"ד אלמס ז"ל אשרי מי שצל לכאן ותלמודו צידו, ודומו ג"כ אל חיי הסתצונות הצל מכה השכל העיוני שהוא החוש השמיני צאדם, כילך החושים החילוניים הם חמשה, הפנימיים הם המשותף והמדמה, השכל המעשי, השכל העיוני הוא השמיני צוישכיל פועל אלהים ומעשהו, צו ולנו המשכילים מחיל אל חיל צהשנה צחיהם וצמותם לא יפרדו כאלמס ז"ל דיקים חמי' צעו"ה חין להם מנוחה: יום תצוה. היתה זאת מצוה ה' על ישראל לעבוד תפשותיו פעם אחת בשנה, כדפא המטהר הקיצה פעם אחת צומן ידוע ואינו מניס להתרצות צו המותרות פן יהיה זה סבה לחללים ארסיים ממימים, ככתוב כי אתכם אהצתי על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם: הוא הקין צינוני. כי צו יסוד הירח רציע הגלגל מהשמש: מצוה גדול צעמיים העצמיים. והלא תראה שכל החללים משתנים משצעה אל שצעה, וגם מי המצול נשתנה מן' אל ז' ולזה המתין נח משצעה לשצעה ע"כ היו כל השציעות צומן קודם, שצת שמתה יוצל: תתדמה שצעה. כצד אמרו זה שהשצע יטיב שצוצות כולליות והתורה צפרטיות והלא תראה איך תשמור את האדם מחללים מתדצקים קרי וצו ורעתה האדם והצית והצבדו, וכל זה צנסיונות עצמיות, ד"ל צקויו צהסגדים משצעה לשצעה: גמנו הימים. צעצוד שהיתה הכוונה לעשות החג ציום צכודי קליד חטים כמו שקדם וזה תלוי צמשך הימים שמן קליד שערדים על כן לזה למנות נר"ן יום כי צזה צומן יצכרו החטים צכ"ו, והמקובלים כתצו שללל הנו"ן יום דומים לנו"ן שערי צינה אשר דדלכם יצואו אל התורה ואל העצודה לדעת את ה' ולדעת תורתו אשר ליריעה זו לה שם צשלה צחיות ולהם חמשים שערדים, ה' ידיעת פירוש התורה להם ל"צ מדות

מורה נבוכים

והתפרסם בהתמיד אכילתו היקף שלם. כן ראש השנה יום אחד, מפני שהוא יום תשובה והערות בני אדם משכחתם. ומפני זה יתקע בו בשופר, כמו שבארנו במשנה תורה, וכאלו הוא הצעה ופתיחה ליום היום, כמו שהוא מפורסם בקבלת האומה, מעניין עשרת ימים שבין ר"ח ויום הכפורים. ואמנם סכות, אשר הכונה בו הששון והשמחה, הוא שבעת ימים, מפני שיתפרסם העניין, והיותו בזה הפרק, הנה בארה התורה סבתו, באספק מן השדה, ר"ל עת המנוחה והפנאי מן העסקים ההכרחיים. וכבר זכר אריסטו במאמר התשיעי מספר המדות, שכן היה העניין מפורסם באומות מקדם, אמר בזה הלשון, הקדבנות הקדומים והקבוצים, היו אחרי אסוף התבואות והפירות, כאלו היו הקדבנות מפני הרוחה, וזה לשונו, ועוד שישבת הסוכה, בעת ההיא אפשר לסבלה, אין חום גדול ולא (כ"ח קור) מטד מצער. ושני המועדים האלה, רוצה לומר, סוכות, ופסח מלמדים דעות ומדות. אמנם הדעת בפסח, הזכרת אותות מצרים והתמדתם לדורות, אמנם הדעת בסוכות, להתמיד זכריות אותות המדבר לדורות. אמנם המדות, הוא שיהיה האדם זוכר ימי הרעה בימי הטובה, בעבור שירבה להודות לשם, ויילמד מדת ענוה ושלמות, יאכל מצה ומרור בפסח, לזכור מה שאירע לנו. וכן יצא מן הבתים לשכון בסכות, כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות, לזכור שכן היה ענייננו בתחלה, כי בסכות הושבת את בני ישראל וגו'. ונעתקנו מן העניין שהוא לשכון בבתי המצויירים, במקום הטוב שבארץ והשמן שבה, בחסד השם וביעדי לאבותינו, בעבור שהיו אנשים שלמים בדעותם ומדותם, ר"ל אברהם יצחק ויעקב, שזה ג"כ הוא ממה שהתורה תליה עלינו, ר"ל שכל טוב שהטיב השם לנו ויטיב, אמנם הוא בזכות אברהם יצחק ויעקב אבותינו, מפני ששמדך דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. אבל צאתנו מסכות למועד שני, ר"ל שמיני חג העצרת, הוא להשלים בו מן השמחות, מה שאי אפשר לעשותו בסכות אלא בבתי הרחבים ובבניינים. אמנם ארבעה מינים שבלולב, כבר זכר ר"ל בו קצת סבה על צד הדרשות, שדרכם ידוע למי שהבין דרכיהם, וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר. לא שהדבר ההוא הוא עניין הפסוק ההוא. ונתלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים, החלק האחד, ידמה שהם אמרום על צד באור ענין הפסוק ההוא, והחלק השני, הוא מבוזה אותם ויחשבם לשהוק, אחר שהוא מבוזר נגלה שאין זה עניין הפסוק, והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמור, ויחשוב שהם עניין הפסוק, ושמשפט הדרשות כמשפט הדין המקובלים, ולא הבינה אחת משתי הכתות, שהם על צד מליצת השיר, אשר לא יספק עניינם על בעל שכל. והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא, והיו עושים אותה הכל כמה שיעשו המשוררים מזמרי השיר. אמרו רז"ל תני בר קפרא, ויתד תהיה לך על אוניך, אל תקרי אוניך אלא אוניך. מלמד שאם ישמע אדם דבר מנוגה, יתן אצבעו בתוך אונו. ואני תמיה, אם זה התנא אצל אלו הסכלים כן יחשוב בפירושו זה הפסוק, ושואת היא כוננת ואת המצוה, ושהיתד הוא האצבע, ואוניך הם האזנים? איני חושב שאחד ממי ששכלו

שלם

דר"י הגלילי, צ' ידעת תולדות דיני התורה להם י"ג מדות דר' ישמעאל, מספר שניסם מ"ה והרמז מ"ה אדם ותדעבו, ג' ידעת ה' על פי פעלו, ר"ל לפי מחקר הסכמה אשר יסד צפננו, וזה נודע דביקשים הגיוניים הכלולים צ"ד מינים וקלם תמונות ונהפכים כלל לך' מיני התמונה הראשונה לנד כמצולד (ציצולד לז' מהגיון) מספר כלל מ"ט, והפליאה היא דאשית המחקר, כי אם לא יפלא האדם לא יתעורר לחקור, ככתוב דאשית מקל' פליאה וגו' (אסף ח"א ז) מספר כלל תמיס: סוף שלם. היקף כל ימי השבוע: צמאמר התשיעי. טעות סופר הוא כי הוא זה תשיעי למאמר השמיני ממנו צפופו, וז' שם כי הצמיס הקדומים והקבלות יולאם שהיו עושים לקח לסיפת התצווה לתת

המעשרות

חלק שלישי

נד

שלם, יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הוחרז בה על מדה טובה, והוא, כי כמו שאסור לומר דבר מוגנת, כן אסור לשמועו, ומכך זה לפסוק על צד המשל השיר. וכן כל מה שיאמר במדרשות אל תקרי כן אלא כך, זהו ענינו. וכבר יצאתי מן הכונה, אלא שהיא תועלת יצטרך אליה כל בעל שכל מאנשי התורה הרבנים, ואשוב אל סדר דברינו. והנראה לי בארבעת מינים שבלולב, שהם שמחו בצאתם מן המדבר, אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשקות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות, ולקחו לזכרון זה הנאה שבפירות האדמה, והטוב שביריחו, והיפה שבעלן, והטוב שבעשבים ג"כ, ר"ל ערבי נחל. ואילו הארבעה מינין הם אשר קבצו שלשת הדברים האלה, האחד מהם, רוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא, והיה כל אדם יכול למצאם, והענין השני, טוב מראה ורעננותם, ויש מהם טובים בריחם והם אתרוג והדס, אבל לולב וערבה אין להם דיה לא טוב ולא דע, והענין השלישי, עמדם על לחותם ורעננותם בשבעה ימים, מה שאי אפשר זה באפרסקים ורמונים ובאספרגל ובאגס וכיוצא בהן:

פרק ארבעה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל התשיעי, הם המצוות אשר ספרנום בספר אהבה, וסבת כולם מבוטאת, רצוני לימור שכונת העבודות ההם, זכרון השם תמיד, ויראתו ואהבתו, ושמידות המצוות כולן, ושיא מין בשם ית' מה שהוא הכרחי לכל בעל דת שיאמינהו, והם התפלה וקריאת שמע וברכת המזון ומה שנדבק בהן, וברכת כהנים, ותפילין, ומזוזה, וציצית, וקנות ספר תורה, וקרות בו לעתים. כל אלו הם מעשים שילמדו דעות מועילות, וחכל מבוא' נגלה, אינו צריך לדברים, אחר מפני שהוא כפל דברים לא דבר אחר:

פרק

המעשרות: יחשב זה, וכיוצא בזה אמרם ז"ל קבל דוד לה"ר שנאמר הכה הוא צלא דבר (פי' אין זו תורה) וכתבו ויקחו תלל דבר (פי' תלל תורה), אשר לפי פשוטו הוא עיר נכתבה צבולוי הארץ, וכבר אמרו ז"ל כיוצא בזה אין מקרא יולא מידי פשוטו, אבל כפי הכראה כל עניני מדרשים ז"ל הם כנים ונאמנים צחינת עלמס אם ללמד מדות טובות או מעשים טובים, ולמען לא ישכחו זכרונם מלצו עשו להם מזכרת צחצחים על דרך אמרם ז"ל אסתר מן התורה מנין שנאמר ואכני הסתיר אסתיר פני מהם, וכמו דרשת לא דבר האמור אמרו ז"ל ע"פ קינה ודימונה ועדעדא, כל שיש לו קנאה על חצרן ודומם טוכן עדי עד עושה לו דין, וכזה דרשו על לקבל ומדמנה וסנסנה, כל מי שיש לו צעקה לגימול וכו' (ביטין ז' ע"א) כל אלה הדרשות ודומיהם עשו להם סימניות צחצחים להיות למזכרת כמו סימני המסורות ולא יחשבו בזהם כלל שזה פשט הכתובים, ומי שחושב על חז"ל שדעתם לפרש הכתובים צמדדשים כאלה הוא חושב על חז"ל דע, לאמר כי לא ידעו הבין צמקאל, לכן מי חכם יצין דעת כי הכוון מה שכתבתי, וכענין זה הוא אמרם ז"ל אל תקרא כאמרם ז"ל ע"פ מה ה' אלהיך שואל ממך, אל תקרא מה אלה ממך דומה למאה צרכות, הוא כעין סימן צעלמא, וכן אמרם ז"ל אין מוצנו אלה זה, לאו כלל הוא בכל מקום שנאמר כי אם צמקוס האמור אין מוצנו אלה כמו שאמרו, אשר כזה יתצאר אמרם ז"ל ע"פ אם צחקתי תלכו אין אם אלה לשון צקשה צקשה מכס צחקתי תלכו, ולו ה' זה כלל כולל כ"ו שנאמר אם, הכה יעמוד כנגדו אם צחקתי תמאסו, לכן מוכרח לומר שאין זה כלל כולל כל מקום שנאמר זה צחצחים:

פרק ארבעה וארבעים. המצוות אשר כלל אותם הכלל ה' הם המעשים לאלהים המורים שהוא האלהים ואנחנו עמו אשר מזה הם הק"ש והתפלה והנחת תפילין, ועמדם מצד שזהו למען האמין אמרות אמיתיות כמו שהם"ת הוא צעל יכולת להדע ולהשיעו ומשניה לתת לאיש כדרכיו ועונה לקודשיו וחולתם:

פרק

פרק חמשה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל העשירי, הם אשר ספרנום בהלכות בירת הבחירה והלכות כלי המקדש, והעובדים בו והלכות ביאת המקדש. וכבר הגדנו תועלת זה הכלל על דרך כלל. וידוע שעובדי ע"ז היו מכוונים לבנות היכליהן ולהעמיד צלמיהם במקום הגבוה, שימצא שם על ההרים הרומים, ולזה בחר אברהם אבינו ע"ה הר המוריה, בחיותו הגבוה שבהרים אשר שם, ופדסם שם ביחוד ה'. ויחד המערב, שקודש הקדשים במערב, והוא ענין אמרם שכונה במערב. ובארו רבותינו ר"ל בגמרא יומא, שאברהם אבינו יחד המערב, ר"ל בית קדש הקדשים. וסבת זה אצלי, שמפני שהיה הדעת מפורסם אז בעולם, עבודת השמש ושהוא האלוה, אין ספק שבני אדם היו כלם פונים למזרח, מפני זה פנה אברהם אבינו למערב בחר המוריה, ר"ל במקדש, עד שישים אחריו לשמש. הלא תראה ישראל בעת כופרם ושובם לדעות הקדומות הרעות ההם, מה עשו? אהוריהם אל היכל השם ופניהם קדמה, והם משתחווים קדמה לשמש, והבן זאת הפליאה. ואין ספק אצלי ג"כ, שהמקום אשר יחדו אברהם בנבואה, היה ידוע אצל משה רבינו ואצל רבים, שאברהם צוה אותם שיתיה בית עבודה, כמו שבאר המתרגם ואמר, ופלה וצלי אברהם תמן באתרא ההוא, ואמר קדם ה' הכא יהוין פלחין דריא וכולי. ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רמז אליו ואמ', אל המקום אשר יבחר ה' וגו', יש בו אצלי שלש חכמות. האחת כוון שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה, כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה. והשנית שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה, וישחיתוהו בכל יכלתם. והשלישית, והיא החזקה שבהם, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשול בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה, כמו שנפל בבקשת הכהונה. ולזה באה דומיה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחד הקמת מלך, שיצוה לבנותו, ותסתלק המחלוקת, כמו שבארנו בספר שאפמים. וידוע שהאנשים ההם היו בונים היכלות לכוכבים, והיו משימים בהיכל ההוא הצורה שהיו מסכימים לעברה, ר"ל צורה מיוחדת לכוכב אחד או לגלגל אחד, וצונו אנתנו שבנבנה היכל לשמו יתעלה, ונשים בו הארון שיש בו שני לוחות אבנים, שבהן אנכי ולא יהיה לך. וכבר נודע, שגנת אמונת הנבואה קודמת לאמונת התורה, שאם אין נביא אין תורה, והנביא לא תבואה הנבואה רק באמצעות מלאך, הקרא מלאך ה', ויאמר לה מלאך ה', וזה הרבה מלספר, עד שמשך דבינו תחלת נבואתו היה במלאך, וירא אליו מלאך ה' בלבת אש. הנה התבאר שאמונת מציאות המלאכים, קודמת לאמונת הנבואה, ואמונת הנבואה קודמת לאמונת התורה. וכאשר סכלו אנשי הצאבה מציאות השם יתעלה, וחשבו שהמצא הקדמון אשר לא ישיגהו עדר כלל, הוא הגלגל וכבביו, ושכחות שזעזעות ממנו על הצלמים וקצת האילנות, רצוני לומר האשרות, חשבו שהצלמים והאילנות, הם אשר ישימו דברי הנבואה בפי הנביאים.

פרק חמשה וארבעים, המצוות אשר כלל אותם הכלל העשירי. הנה הוא כמותן עטם לשנח צענין צנין צית הצחירה וכליו: וכבר הגדנו תועלת זה הכלל, ודומ אל האמור (צל' צוח) שהיה מנהג קדמון לבנות היכלות לע"ז ולקריב בסקרנות לע"ז ומאשר לא ה' אפטר לעקור מנהג עבודת האל לגמרי לזה לבנות צית לשם ה': והם משתחווים קדמה לשמש. ענות סופר הוא כי הראוי והמה משתחווים קדמה לשמש (יחז' ה'): והבן זאת הפליאה. ר"ל עם היות שלא ה' יכול לעקור כלל העבודה לגמרי גכ"ז עקר עקידה חלקית, ר"ל אחד שלא ה' אפטר צלי יחוד לך ודומ אשר אליו ישתחווה המשתחווה, בחר צדקה מערז שהוא הפך הדוח אשר צדוהו עובדי ע"ז: ופלה ולי. כן ת"א פסוק ויקרא אצרים עס המקום הוא וגו', והנה יפרש מלת עס כאלו היא מנוקדת צקמן ומלת המקום כאלו כתובה צמקום, ויהי' טעם ויקרא כמו וקראתי ציום לזה, שענינו תפלה: שכן סכני ולא יהיה לך. שהוא הזכרה על ע"ז הפך מעשיהם

הנביאים, וידברו עמם בחזון, ויודיעו אות' מה שיעל ומה שיזיק, כמו שבארתי לך מודעתם-בנביאי הבעל ובנביאי האשרה, וכאשר התבאר האמת להכמים, ונודע במופת שיש נמצא שאינו גוף ולא כח בגוף, והוא האל האמיתי ושהוא אחד, ויש ג"כ נמצאות אחרות נבדלות שאינם גופות, והוא ששפע עליהם טוב ואור ויגלה, והם המלאכים כמו שבארנו, ואילו הנמצאות כולם הם זולת הגלגל וכביו, נודע באמת שהמלאכים ההם, הם אשר ישימו דבר אמת בפי הנביאים לא הצלמים והאשרות. הנה התבאר במה שהקדמנוהו שאמונת מציאות המלאכים נמשך אחד אמונת מציאות השם, ובהן תתכן הנבואה והתורה. ולחוקק אמונת זאת הפינה, צוח הש"י לעשות על הארון צורת שני מלאכים, לקיים מציאות המלאכים באמונת החמון, אשר הוא דעת אמת שני לאמונת מציאות השם, והוא התהלה לנבואה ולתורה, ומבטל עבודה זרה כמו שבארנו. ואילו היתה צורה אחת, ר"ל צורת כרוב אחד, היה בו הטענה גם כן, שהיו חושבין שהיא צורת האל הנעבד, כמו שהיו עושים ע"ז, או שהמלאך הוא איש אחר גם כן, והיה מביא לקצת שניות; וכאשר עשה שני כרובים עם ביאור ה' אלהינו ה' אחד, יתבאר קיום הדעת במציאות המלאכים והשם רבים, והיה העניין בטוח מתעות בהם בני אדם, שיחשבו שהם אלוה אחד, שהשם אחד והוא ברא אלו הרבים, ואחר כן הושמה מגורה לפניו, לכבוד ולתפארת לבית, כי חבית שדולק בו הנר תמיד תנסתר בפרכת, יש לו בנפש מעלה גדולה. וכבר ידעת חזק התורה באמונת גדולת המקדש ויראתו, עד שיגיע לאדם מדת הענוה והתמלה ורכות הלבב כשיראהו, ואמר, מקדשי תראהו, וסמכו בשמירת שבת, לחזק יראת המקדש, והצורך למוזב הקטורת ומוזב העולה וכליהם, מכוזר. אבל השלחן וחיות עליו הלחם תמיד, לא אדע בו סבה, ואיני יודע לאיזה דבר איחס אותו עד היום. אבל האזהרה מחיות אבני המזבח גוית, שלא ינף עליהם ברזל, כבר ידעת הסבה שנתנו בו, באמרים אינו דין שינף המקצר על המאריך. וזה טוב על צד הדרשות, כמו שזכרנו, והסבה בו מכוזרת, וזה שע"ז חיו בונים מזבחותיהם באבני גוית, וזהו חיו מהדמות בהם, ושהיה המזבח מאדמה לברוח מהדמות בהם, אמר מזבח אדמה תעשה לי. ואם א"א עשותו מבילתי אבנים, יהיו בצורחם הטבעית לא יחצבו, כמו שהחזיר מאבן משכית, ומנמנע כל עץ אצל מזבח ה' והכונה כולה אחת, והוא שלא נעבוד השם כדמות עבודתם החלקות, אשר היו עושין אותה לנעבדיהם. ועל זה העניין הזהיר בכלל, ואמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני, ר"ל שלא יעשו כן לשם לסבה אשר אמר, כי כל תעבת השם אשר שנה עשו לאלהיהם. וכבר ידעת פרסום עבודת פגור בזמנים ההם, אשר היתה בגלוי הערות, מפני זה צוה תכחנים לעשות מכנסים לכסות בשר ערוה בעת העבודה, ושלא יעלה למוזב עם כל זה במעלות, אשר לא תגלה ערותך עליו. ואמנם היות השמירה והסבוב סביב למקדש תמיד, הוא לכבוד אותו ולפארו, ושלא יתרוסו הסכלים גם כן והטמאים אליו, ולא בעת האנינות, וכל מי שלא רחץ גופו כמו שיתבאר. ומכלל הדברים המביאים להגדיל המקדש ולפארו, עד שיגיע

שמו זהילס ע"ז: צורת שני מלאכים. כבר צייר (צ"ע לראשון) עעם מה שיחסו העופפות והכנפים למלאכים, וכבר צייר (צ"ד וע"ז לשני עשהו) אל מה ידמוו הארון והכרוזים וס נאמר שצ"מ רומז לאדם וכחות כפשו, והמזבח ממנו ידמו אל האלעומה, והארון ידמו אל הלחם, והכרוזים המעורות כזכר ונקבה ידמו אל שני כחות השכל ר"ל השכל הנעשי והשכל העיוני שהעיוני מופע על הנעשי, ועוין ציארנו סס, או המדמה זהשכל הכללי שמצד שניהם הוא מציאות הנצוח כאלמד צדק: הנצוח המצוה (מ"צ לשני עד סופו) וכמתו ודגתי אתן מעל הכפורת מצד שני הכרוזים. והנה צעוד היות הכה השכלי מוכה שס ללס כמצוה (צ"ע לראשון) צפי' הכתוב נעשה אדם צלמנו, לכן נעשו הכרוזים הדומים אל זה הכה בצורת הצעירים מצני אדם: לא אדע בו סבה. סס (כחזרי י"ד לשני נאמר

מורה נבוכים

שיגע לנו יראה ממנו, שלא יבא אליו לא שכור, ולא טמא, ולא מי שלא רחץ ראשו, רצוני לומר פרוע ראש, וקרוע בגדים, ושכל עובד יקדש ידיו ורגליו. ולהגדיל הבית עוד, והגדיל מעלת עובדיו, ונבללו הכהנים והלוים, וצוה להלביש הכהנים בגדים נאים, ומלבושים יפים וטובים, בגדי קדש לכבוד ולתפארת, ושלא ישמש בעבודה בעל מום, ולא בעל מום לבד, אלא הכעורים ג"כ פוסלים בכהנים, כמו שהתבאר בתלמוד זאת המצוה, ומפני שהתמון לא יגדל אדם אצלם בצורתו האמתית, אלא בשלמות איבריו ויפיו בגדיו. והמכוון, שתהיה לבית גדולה ותפארת אצל הכל. אבל בין לוי שאינו מקריב, ואין הושבין עליו שהוא מכפר עונות כמו שבא בכהנים, וכפר עליו וכפר עליה, אך הכוונה בו אמירת השיר לבד, הוא נפסל בקול, כי המכוון ג"כ בשיד, להפעל הנפש בדברים ההם, ולא יפעלו הנפשות רק לקולות ולנגינים הערבי, ועם כלי השיר ג"כ, כמו שהיה העניין במקדש תמיד. ואפי' הכהנים ג"כ הכשרים העומדים במקדש, מוזהרים משבת בו ומהכנס אל ההיכל בכל עת, ומהכנס לקדשי הקדשים כלל, אלא כהן גדול ביום הכפרים ד' פעמים ולא יותר. כל זה להגדיל המקדש. וכאשר היו שוחטים במקום המקודש בהמות רבות בכל יום, ומתחבני בו הבשר ושורפין ורוחצין בו הקרב והכרעים, אין ספק שאלו היו מניחים אותו על זה העניין, היה ריחו כריח מקומות הבשר, מפני זה צוה להקטיר בו הקטורת שתי פעמים בכל יום, בבקר ובין הערבים, להטיב ריחו וריח בגדי כל העובד בו. כבר ידעת אמנם מיריחו היו מריחים ריח הקטרת, וזה ג"כ ממה שמעמיד ידאת המקדש, אבל אם לא היה לו ריח טוב, כל שכן אם היה לו שכנגדו, היה מביא בלב האדם הפך ההגדלה, כי הנפש תתרחב מאד לריח הטוב ותטה אליו, ותתרחק מן הריח הרע ותברח ממנו. אבל שמן המשחה, יש בו שני תועלות, להטיב ריח מה שימשח בו, ולהאמין גדולת הדבר הנמשח וקדושתו, והיותו נבדל לטובת משאר מינו. אדם יהיה, או בנד, או כלי, הכל שב ליראת המקדש, שהיא סבה ליראתו, מפני התחדש הפעלות בנפש האדם בעת שיכנס אליו וירכו הלבבות הקשים ויכנעו, אשר התחכם השם כל זה ההתחכמות בעצת מרחוק, לרככם ולהכניע בעת שיבאו אל הבית, כדי שיקבלו מצות השם המישרות וייראוהו. כמו שבאר לנו בלשון התורה ואמר, ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרדך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים, הנה התבאר לך התכלית המכוונת בכל אלו הפעולות מה היא. ואמנם סבת האזהרה מעשות כשמן המשחה והקטרת, מבוארת מאד, כדי שלא יליחו הריח שהוא אלא שם, ויהיה אז ההפעלות עליהם יותר, ושלא יחשב ג"כ כל מי שימשח בזה השמן או בכיצא בו יתיה נכבד, ויתחדשו בעבור זה תפסדים גדולים ומחלוקות. אמנם היות הארון נשא בכתף לא על העגלות, מפני ההגדלה בו מבוארים, ושלא תפסד לו תכונה וצורה, ואפי' בהוציא הבדים מן הטבעות. וכן לא תפסד צורת האפור והחשן ואפי' בהסיר האח' מן האחר, ושיתוקן מלאכת הבגדים כולם באחיגה מבלתי חתוך עד שלא תפסד צורת האחיגה. וכן הוזהיר כל אדם מעובדי המקדש, שלא יתעסקו במלאכת חברו, כי המלאכות ותעסקים המסודים לרבים, אם לא ייוחד כל איש למלאכה מיוחדת יפול התהטרלות והעצלה מן הכל. ומבואר הוא שזאת התדרגה במקומות אשר נתנו, להר הבית דינים, ולהיכל דינים, ולעזרת נשים דינים בפני עצמם, ולעזרה דינים אחרים, וכן עד קדש הקדשים, שזה כולו תוספת הגדלה ונתינת ידאת יתרה בלב כל מכוון אליו. הנה כבר זכרנו סבות חלקי זה הכלל כלו:

פרק

נלמד ז"ל שכל המורה להקצק זה עוד הסכמה והקדעת והטולחן להקצק זו הטווח הגופמיות כלמדם ז"ל הדונה להחכים יודים להתעשר ילפן:

פרק

פרק ששה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל העשתי עשר, הם אשר ספרנום בשאר ספר עברה ובספר קרבנות, וכבר זכרנו תועלתם בכלל. ועתה אתחיל לתת טעם כל אחת ואחת לפי השנתי, ואומר כי כבר אמרת התורה כפי מה שפירש אונקלוס, שהמצוות היו עובדים מול מלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן והיו מואסים רועי צאן, אמר הן נובח את תועבת מצרים, וכן היו כתות מן הצא"בה עובדים לשדים, והיו הושבים שהם ישובו בצורת העוים, ולזה היו קוראים לשדים שעוים. וכבר התפשט הדעה הזה מאד, ולא יזכרו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זבחים, ולזה היו אוסרים הכתות ההם, גם כן אכילת העוים, אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי ע"ז וכלם היו מגדילים זה המין מאד. ולזה תמצא אנשי הודו עד היום, לא ישחטו הבקר כלל, ואפי' בארצות אשר ישחטו שאר מיני בעלי חיים. ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמיתיות, צוו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן הבהמות מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, עד שיחיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי, בו יתקרב אל השם, ובמעשה ההוא יוכפרו העונות, כן מרפאים הרעות הרעות אשם הם הלי הנפש האנושי, בהפך אשר בקצה האחרון. ומפני זאת הכונה בעצמה, צוו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם ולפרסם שכנגדם, ולהביא להאמין, שהמעשה אשר תחשבו בו שהוא סבה ממייתה, הוא המציל מן המות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, גמול פרסום העבדה, בעשות כל מה שהיו מרחיקין אותו עובדי ע"ז. והו הטעם בבחירת השלש המינין האלה לבד לקרבן, מחובר אל היות אילו השלשת מינין גם כן נמצאים מאד, ולא כמעשה עובדי ע"ז שהיו מקריבים האריות והדובים והבהמות המדבריות, כמו שזכר בטמטם. וקפני שרוב בני אדם לא היו יכולים להקריב בהמות, צוה להקריב קרבן ג"כ ממיני העוף, מן הנמצא בארץ ישראל יותר, ומן הנאות וחקל למוצאו, והם תורים ובני יונה. ומי שלא תמצא ידו די העוף, יקריב לחם עשוי באי זה מין שיחיה, ממעשה הלחם המפורסם בזמנים ההם, אם מאפה תנור, או מאפה מתבת, או מאפה מרחשת. ומי שיכבד עליו הלחם האפוי, יקריב פולת, וזה כלו למי שירצה. ואחר כן באר לנו שנת המין מן העבדה, ר"ל הקרבנות, אם לא נעשהו כלל, אין חטא עלינו כלל, אמר וכי תחדל לנדוד לא יהיה בך חטא. ומפני שעובדי ע"ז לא היו מקריבים לחם, אלא שאור, והיו בוחרים להקריב העניינים המתוקים, ומלכלכים קרבניהם בדבש, כמו שהיו מפורסם בספרים אשר ספרתי לך, וכן לא תמצא בדבר מקרבנותם מלח, מפני זה הזהיר השם מהקריב כל שאור וכל דבש, וצוה בהתמדת המלח, על כל קרבנך תקריב מלח. וצוה להיות הקרבנות כולם תמימים על הטוב שבענייניהם, שלא יבא להקל בקרבן ולבוות במה שהקריבו לשמו יתעלה, כמו שאמר הקריבוהו נא לפחתך וכו'. ולזה הטעם גם כן הזהיר מהקריב מה שלא ישלמו לו שבעת ימים, להיותו חסר במינו, והיותו נמואס, מפני שהוא כנפל. והוא הטעם באסור אתן זונה ומחיר כלב, לפחיתות שניהם. והוא הטעם בהקרבת הגדול מן החתולים ואפרותיו יונים, אי זהו הטוב שבהם, מפני שהגדול שביניהם אין בו עריבות. והוא הטעם בחיות המנחות כלולות בשמן ומן הסולת, כי זהו

השלם

פרק ששה וארבעים • המצוות אשר כלל אותם הכלל הי"א. הם מעשה הקרבנות: וכבר זכרנו תועלתם בכלל. (כל"ז מזה) שהיתה זאת העבודה לה לעקור זכר ע"ז מהעולם: כפי מה שפי' אונקלוס. הן מזה את תועבת מצרים, וכן ה"א הא נדעך ית צעידך דמלכאי דחלין ליה: היו קוראים לשדים שעוים. כלום המפרש ע"ס היות מלת שדים כערער כל"ז בלי אף ולאחות למען דעת הולדתם ולידתם צמחפותם לצית אבותם, עכ"ז חפשי צננות המזנה ומלאתי להם משפחה וצנו צענדי והם המה יעידו על יסוקס צלותותם לצית אבותם, וגדלם למחותם, ואומר שדים

מורה נבוכים

השלם והערב, ונבחרת הלבונה, לטוב רית עשנה במקומות אשר בהם רית הבשר הנשרף. ומפני הגדלת הקרבה, ושלא יהיה גמאם ונבוה, צוה להפשיט העולה, ולרחוץ הקרב והכרעי, אע"פ שכולם נשרפין. ותמצא זאת הכונה ישמרה תמיד, ויחיד ממנה, באמרכם שלחן ה' מנואל הוא ויניב נבוה אכלו. והוא המעם גם כן שלא יאכל קרבן ערל, ולא טמא, ולא יאכל אחר שנשמוא ולא יאכל אחר זמנו, ולא כשיחשב עליו כוחשבת רעה, ושיאכל במקום מיוחד, אבל העולה שהיא כולת לה' לא תאכל כלל, ומה שיקריב בשביל חטא, והוא החטאת והאשם, יאכל בעזרה, וביום שחיתו ולילו לבך, אבל השלמים אשר הם למטה מזבח, והם קדשים קלים, יאכלו בכל ירושלים לבד, ויאכלו ממותרת היום לא אה"כ, מפני שאחר כך יקבלו זחתיא ויפסדו. ומפני הגדלת הקרבן, וכל מה שהוא מיוחד לשמו ית', חייב עלינו שכל מי שיהנה מן ההקדש, מעל, וצריך כפרה, ותוספת חומש, אע"פ שהוא שובג, וכן אין מותרת עבדה בקדשים, ולא גזתם, מפני הגדלת הקרבן. ועל צד הסייג חייב דין התמורה, כי אלו היה מותר להמיד הרע בטוב, היה ממיד הטוב ברע ויאמר שזהו יותר טוב, על כן נגזר בו והיה הוא והמותרו יהיה קורש. אבל מה שצונו בו מהיות הפודה דבר מקדשיו מוסיף חומש, טעמו מבוואר, כי אדם קרוב אצל עצמו, וטבעו לעולם לנשות אל הכילות ולחוס על ממונו, ולא היה מודקק בדמי ההקדש ולא היה מראה אותו בכל הצריך עד שיעמד על אמתת דמיו, על כן חייבו להוסיף עד שימכר לחולת בשויו, כל זה כדי שלא זבנו מה שנקרא בשמו יתעלה, ומה שיתקרב אליו בו. אבל מעם שריפת מנחת כהן מפני שכל כהן יש לו להקריב קרבנו בעצמו, והיה אם כן מביא מנחה ואוכל אותה הוא בעצמו, וכאלו לא עשה דבר, כי מנחת יחיד לא היה קרב ממנה אלא לבונתה וקומין, ולא די מעוט זה הקרבן אלא שיאכלנו מי שהביאו, ולא יראה א"כ עבודה כלל, מפני זה היא נשרפת. אמנם החקים המיוחדים בפסח, והוא שיאכל צלי אש לבד, ובבית אחד, ועצם לא תשברו בו, כל אלו טעמים מבוואר, כי כמו שהמצה מפני החפזון שלא היה שם פנאי לעשות תבשיל ולתקן מאכלים. ואפילו להתאחד לשבור עצמותיו ולחוציא מת שבתו נאסר, כי כבר זכר עקר העניין בכל אלו, והוא אמרם ואכלתם אותו בחפזון, ואין עם החפזון פנאי לשבר העצמות, ולא לשלוח ממנו מבית לבית ולהמתין השליח עד שישוב, שאלו כלם מועשה החתרשלות והפנאי, והכונה היחה להראות החפזון והמהירות, כדי שלא יתאחר אחר מהם ולא יוכל לצאת

שדים נגזרים מטרם שרד וממוצן שרד שהוא שם הונח לסודות על התקוף צלי אמת ולדק, אשר ככה הדמיונות הכוזבים שודדי האמת והלדק מהכח הסכלי נקראים צוה הפודם מזה המוצן שדים, והכח צו תמורת הדגש כמו נלוא תצא שהדואי הצה, וכסהסית' מנלח ומשדך אלה השודדים לכל יסודדו אויביו, נקדל על סם הפעולה צסם שדי, ולזה כאשר שמד על האצות להנילם משד מלכי אך ממדוד ואצמילך ופדעה ככתוב ויוכה עליהם מלכים אל תגנו צמשימי, כאשר על זה ודלל אל אצדס-וגו' צאל שדי, אולם אלוה הוא סם לתקוף ובעל יכולת אמימי ודקי כמו השופטים והמושלים ומלאכי אלהים וזה טעם אמרו יצאו לשדים לא אלוה, פי' לתקוף מדומה לא אמימי והוא השעור, והנה השעירים להם סם צשלשה, שעירים עוים שדים, נקראים שעירים על סם דצו שערים, ועוים על סם תקפס ועוים לרלב על החומות הבצורות כי שודם עז עזו שענינו תוקף ועזו, ושדים על סם תקפס המדומה כי אין תקפס דק למראה עינים לרוב ולקפץ לא להתגד על זולתו. וצוה תצין מהות השדים ומליחותם כפי גדדס צכתוים. ועמה צני! אם חכס אתה ישמח לצך צמלאך האמת בעל כל הון, ואם כסיל ישמח דעת סוד ומה לך כאלו לא אליך פי קדאמי, ואל יעזרו צך חיימה וכעס צחיק כסילים ינוח: ועלם לא תשצרו צו. צוהר ללחמה ציה קללל וצכל אינון ענון דמלדאי דהא נחמין סוד דמלאך צסוקא וחסו כלצי והו צדקין להון מלמד לחמד ודל קסאל להון מכולל, והו מלדאי עמני לון גו עפדל, ודל ציעול ע"ז מסיעדל דלהון: ולא לשלוח ממנו מצית לצית, ע"כ כאשר צצית אסד ואכל

לצאת עם המון העם ויוכלו להזיקו, והתנכל לו וצוה לעשות העניינים ההם לנצח, לזכרון איך היה העניין, כמו שאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה וגו', אבל היותו בלתי נאכל אלא למנויו, הוא לזר ללוקחו, ושלא ישען כל אחד על אוחבו ועל קרובו ועל מי שנודמן, ולא ירגיש בו מתחלת הזמן; ואמנם היותו אסור לערלים, כבר בארוהו הו"ל, שאמרו הם בטלו מצות מילה כשארך עמדם במצרים להדמות למצריים, וכאשר צוה אותנו במצות הפסח, והתנת בו שלא ישחט אלא אחר מילת עצמו ובניו ובני ביתו ואו יקרב לעשותו, מלו כלם והיה דם מילה מתערב בדם פסח לרב הנמולים כמו שזכרו, ואל זה רמו באמרו, מתבוססת בדמיק, דם פסח ודם מילה. ודע, כי הדם היה טמא מאד בעיני הצאבה, ועם כל זה היו אוכלים אותו, מפני שהיו חושבים שהוא מזון השדים, וכשאכלו אותו מי שאכלו, כבר השתתף עם השדים, ויבואוהו ויודיעוהו העתידות, כמו שירמזה ההמון ממעשי השדים. והיו שם אנשים, שהיה קשה בעיניהם אכילת הדם, כי הוא דבר שימאסהו טבע האדם, והיו שוחטים בהמה, ומקבלים דמה בכלי או בחפירה ואוכלים בשר השחומה והיא סביב דמה, והיו מדמין במעשה ההוא, שהשדים יאכלו הדם אשר הוא מזונם, והם יאכלו הבשר, ובוה תהיה האהבה והאהבה והרעות להם, בעבור שאכלו כלם על שולחן אחד ובמושב אחד, ויבאו להם השדים ההם לפי מחשבתם בחלום, ויגידו להם העתידות ויעילו להם. אילו כלם דעות, שהיו נמשכין אחריהם בזמנים ההם ובחורים אותם, והיו מפורסמות, לא היה ספק לאחד ההמון באמתתם. ובאה התורה השלימה לידועה, להסיר אלו החללים הנאמנים, ואסרה אכילת הדם, ועשתה חוק באמרו כמו שעשתה בע"ז בשה. אמר ית' ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם, כמ"ש בנותן מזרעו למלך, ונתתי את פני באיש ההוא. ולא בא זה הלשון במצוה שלישית, מלבד ע"ז ואכילת דם, שאכילתו היתה מביאה למין ממיני ע"ז והיא עבודת השדים, וטחרה הדם ושמה אותו מטחר מה שיגיע בו, והוית על אהרן ועל בגדיו וקדש הוא ובגדיו. וצוה להותו על המזבח, ושמה העבדה כלה לשונכו שם לא לאסרו, ואמר ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר ושם ישפך, וכמו שאמר ואת כל הדם ישפך וגו', ודם זבחך ישפך על מזבח ה' אלהיך. וצוה לשפוך דם כל בהמה שתשחט, אע"פ שאינה קרבן, אמר על הארץ תשפכנו כמים, אח"כ הוזיח מלהתקבץ סביבו ולאכול שם, אמר ולא תאכלו על הדם. וכאשר התמיד מריים ונמשכו אחרי המפורסם אשר גדלו עליו, ולהתחבר אל השדים באכלם סביב הדם, צוה יתעלה שלא יאכל בשר תאווה במדבר כלל, אבל יהיה הכל שלמים. ובאר לנו סברו, כדי שישפך הדם על המזבח ולא יתקבצו סביבו, ואמר למען אשר יביאו בני ישראל וגו', ולא יבחו עור את זבחייהם לשעירים, אבל נשאר ענין החיה והעוף, מפני שלא יבא קרבן מחיה כלל, ולא יקרב עוף שלמים, וצוה יתעלה אחר זה, שכל חיה ועוף שמותר לאכלם, כשישחט, יכסה דמו בעפר, עד שלא יתקבצו עליו לאכול סביבו, ונשלמה הכונה להפך האחות בין מי שאחוס שד באמת, ובין שדיהם. ודע שזמן זאת האמונה, היה קרוב לימי משה דבינו, והיו בני אדם נמשכים אחריה מאד ונסתים בה. תמצא זה כתוב בשירת האזינו יבחו לשדים לא אלוה, וכבר בארו החכמים ענין אמרו לא אלוה, אמרו שהם לא פסקו מעבודת דברים נמצאים עד שעברו דמיונות, לשון ספרי לא דיין שהם עוברי חמה ולבנה כוכבים ומזלות, אלא שעברו בבואה שלהם, ובבואה הוא שם הצל, ונשוב אל מה שאנחנו בו, דע

ואכל: שאחס שד צלמת. ד"ל צין האדם המאמין צס ויכולתם שפסד שכלו מאחיות דמיונותיו הכרוכי צעקו כאמור וצין הסדים שחון לנפש אשר אין מליחות להם: עד שעברו דמיונות. הוא הדבר שאמננו שגדל הסדים הם דמיונות קנפס שאין להם מליחות חון לנפש: וצוהו הוא שם הכל. ד"ל כללי הדמיונות הממשיכים אור השכל, והנה כל דמיונות

מורה נבוכים

דע שלא נאמר בשר תאווה אלא במדבר לבד, כי מן הדעות ההם המפורסמות שהשדים שוכנים במדברות ושם ידברו ויראו; ואמנם במדינות וביישוב, אינן נראין, עד שמי שירצה מאנשי המדינות לעשות דבר מאלו השגונות, יצא מן המדינה. לערות ולמקומות שאינם מיושבים, ולזה הותר בשר תאווה אחר שנכנס לארץ. ועוד שתגבורת החוליה ההוא תמעט בלא ספק, וימעטו הנמשכים אחר הדעות ההם ג"כ. ועוד שהיה כבוד מאד קרוב לנמנע, שיבא כל מי שירצה לאכל בשר בהמה לירושלים. מפני אלו הטעמים לא אסר בשר תאווה אלא במדבר. ודע שכל מה שהיה החטא יותר גדול, היה קרבנו ממוין פחות יותר, ומפני זה היה שגת ע"ו שעירה לבד, זשאר חטאת יחיד כשבה או שעירה, כי הנקבה היא פחותה מן הזכר מן כל מין, ואין חטא יותר גדול מע"ו ואין חלק מין יותר פחות משעירת, ולהגדיל מעלת המלך היה קרבן שגתו שיער, אבל כהן גדול וצבור, אין שגתו מעשה גמור, אך היא הוראת, ומפני זה הבדיל קרבנם בפרים, ובע"ו שעירים, וכאשר היו החטאים שמקריבים בעבורם אשם, למטה מן החטאים שמקריבים בעבורם חטאת, היה קרבן אשם איל, או כבש מן הצאן, עלה מינו והלק מינו. בהיותו זכר מן הצאן. הלא תראה העולה מפני שהיא כולה בלילה, עלה חלק מינה ולא תהיה אלא זכר, ולפי זאת הכונה חסר הגוי והריח הטוב נמנחת החטא ומנחת סומה, מפני שהיא ג"כ לחשד חטא, והזהיר מהקריבה בשמן ולבונה והסר ממנה זה הגוי. לחיות מביאה בלתי טוב ונאה במעשיו, וכאילו יעירה זה לתשובה, ושיאמר לו לגנות מעשיך היה קרבנך יותר חסר מכולם, והסומה שמעשית יותר מוגנים מן השוגג, היתה קרבנה מחמד יותר פחות שהוא קמה שעורים. כבר נמשכו טעמי אלו החקים כולן על סדר, ועמינם נפלא מאד, וכבר זכרו רז"ל טעם היות הקרבן ליום השמיני של מלואים עגל בן בקר לחטאת, לכפר על מעשה העגל, וכן חטאתו של אדם הכפורים פר בן בקר לחטאת, לכפר על מעשה העגל. ולפי זה העניין אשר זכרוהו, יראה לי שהטעם בהיות החטאות כולן ליחיד ולצבור שעירים, ר"ל הרגלים ושעירי ראשי תרשים ושעירי יום הכפורים ושעירי ע"ו, סברת כל אלו אצלי, היות דוב מרים וחטאתם אז בהקריבם לשעירים, כמו שבאר הכתוב ולא יזכרו עוד את זבתיכם לשעירים. אבל החכמים ז"ל שמו טעם, היות כפרת צבור לעולם בשעירים, בעבור שחטא עדת ישראל כלה היה בשעיר, רמז למכירת יוסף הצדיק, שנאמר בעניינו וישחטו שעיר עוים. ולא יהיה זה הטעם חלוש בעיניך, כי בנות כל אלו הפעולות, לישב בנפש בל חוטא וכל איש מרי. שצריך לזכור ולהזכיר חטאו תמיד, כמו שנאמר ותטאתי נגדי תמיד, ושצריך כפרה על החטא ההוא הוא ורעו ורעו ורעו, בעבודה שתהיה ממוין המרי החוא. דוצה בוח שאם יהיה המרי בממוין יפור ממונו בעבודה, ואם יהיה המרי בהנאה גופו, יגע גופו ויטריחהו בעבודת הענוי והצום ולקום בלילות, ואם יהיה המרי במדה מן המדות, יעמוד כנגדה בחפך המדה ההיא, כמו שבארנו בהלכות

דעוניהם הם דואים כשדים: קרוז לנמנע. וכבר התבאר צ"ה מקומות צמדה שהתל אכילת הכסד הוא כעין המר אשת יפת תואר כי אין חפץ לה' בהסתת הצ"ח לכן יש לנמנע באכילתו שלא לאכלו כי אם מתוך תאוה יתרה כאמרם ז"ל למדה תורה ד"ה וכו', וכ"כ לאמר וכי תכל נפשך לאכל כסד כי ייזר לך תאד אז תזנח ואלתל כנספך שצדק זרום לך (אסף ח"ה ל"ג): ממין פחות יותר. למען יצו החוטא צניכו ויסתדל לשון צמטובה: ומפני זה הבדיל קרבנם בכתוב ואם הכהן התשוה יתעל וגו', אשר נשיל יתעל וגו' (ויק' ד'): שמקריבים צמזרס אסס. הס שסה אשמות אסס וועילות ככתוב נפש כי תמעול ועל וגו' והציו את אשמו לה' איל תמים וגו' (סס) וזו"תם קרבנם איל: הסר שמוי והדיח העוז מנחת חוטא. הוא הכסצע על שקר ככתוב וכפש כי תתעל ושמעה קול אל"ה וגו', שלא הי' למנחתו נוי כשמן ודיום בלבוש ככתוב לא יסיו עליה שמן ולא יתן עליהם לזונה וגו' (סס ה'): ממין המרי הכסו, הוא תכונת

חלק שלישי

נח

בהלכות דעות וזולתם, ואם יהיה המרי בעיניו, ר"ל שיאמין דעת בלתי אמתו לקוצר יד שכלו והתירשלו מן החקירה ומתחיד לעיון, יעמד כנגדו בפנות מחשבתו מכל דבר מענייני העולה רק במושכל לבר, ויחשוב וידקדק במה שצריך שיאמן באמת, כאמרו ויפת במתר לבי ותשק ירי לפי, והוא משל על ההפסק והעמידה אצל הספק, כמו שבארנו בתחלת זה המאמר. כמו שתראה שנעשה באהרן כאשר נכשל במעשה העגל, היה קרבנו וקרבו כל מי שקם מורעו תחתיו פר ועגל, וכאשר היה המרי בשעיר עזים היה העבדה בשעיר עזים, וכאשר יחישבר אלו העניינים בנפש, יהיה מביא בלא ספק להיות המרי קשה בעיני האדם, ויזהר ממנו עד שלא יכשל אדם בו, וצטרך לכפרה ארוכה וטוהר, ואפשר שלא תשלם הכפרה, וישמר האדם בעבור זה מן החטא מתחלת העניין ויברח ממנו, וזאת תועלת מבוארת מאד, והעלה בידך זאת הכונה ג"כ. והנה ראיתי להעריך הנהגה על ענין נפלא מאד, ואע"פ שפשוטו יראה שאינו מעניין המאמר, והוא אמרו בשעיר חטאת ראש חדש לבד חטאת לה', מה שלא נאמר בשעירי הרגלים כולם ולא בזולתם מן החטאות, וטעמו מבואר אצלי מאד, והוא שאלו הקרבנות אשר יקריבום הצבור לפרקים, ר"ל המוספים הם כולם עולות, ובכל יום ויום מהם שעיר עזים אחד לחטאת והוא היה נאכל, אבל העולות כולם נשרפות, ולזה באר בהן אשה לה', ולזה אמר חטאת לה' ולא שלמים לה', מפני שהיו נאכלים, עד שהחטאות שהיו נשרפות לא היה ראויים שיאמר בהן אשה לה' כמו שאבאר טעמו בזה הפרק, ולזה לא יצויר שיאמר בשעיר חטאת לה', בהיותם נאכלים לא נשרפים כולן. וכאשר חשש שידמו בשעיר ראש חדש שהוא קרבן ללבנה, כמו שהיו עושים המצריים מהקריב ללבנה בראשי החדשים, באר בו שזה למצות השם לא ללבנה, ואין לחוש זה החשש בשעירי הרגלים ולא בזולתם, אחר שהימים ההם אינם ראשי חדשים, ואין להם סימן טבעי יבדילם, אבל התורה נתנה אות' בהסכמה, אבל ראשי החדשים של לבנת אינה מהנחת התורה, ותאומות היו מקריבים בהם לידה, כמו שהיו מקריבים לשמש בעת וזיתתו ובעת בואו במעלות ידועות, כמו שהתפרסם בספרים ההם. ומפני זה חדש הלשון בזה השעיר, ונאמר בו עולה לה', לחסיד המחשבות ההם הנתלות בלבבות ההם החולים הליים נאמנים. ודע זאת בפליאה גם כן. ודע שכל חטאת שיאמן בו שהוא מכפר חטא גדול או חטאים גדולים, כמו חטאת העלם וכיוצא בו, הם נשרפים כולם מחוץ למחנה, לא על המזבח, כי לא ישרף על המזבח אלא העולה והזרומה לה, ומפני זה נקרא מזבח העולה, כי שריפת העולה ריה ניתוח לה', וכן כל איכרה ריה ניתוח, וכן הוא בלא ספק, מפני שהוא לחסיד דעות ע"ז כמו שבארנו; אמנם שריפת אלו החטאות, הכונה בהם שזת החטא כבר נמחה ונכרו ונעדר, כמו שנעדר זה הנוף הנשרף, ולא נשאר מן המעשה ההוא זכר, כמו שלא נשאר לזה החטאת זכר, אבל אבר בשרפה, ואין עשנם ריה ניתוח לה' אבל הפכו, ר"ל עשן נמאס ונתעב, ומפני זה נשרפים חוץ למחנה. והלא תראה מנהג סוטה, מה נאמר בה? מנחת זכרון מזכרת עון, לא שהיא דבר מצוה, וכאשר היה שעיר המשתלח לכפרת חטאים גדולים כולם, עד שאין חטאת צבור שיכפר מה שהוא מכפר, וכאלו הוא נושא כל החטאים. מפני זה לא נצוה לזבחתה ולא לשריפתה ולא להקבר כלל, אלא הרחיקו תכלית ההרחקה, ויושלך בארץ גזרה,

ד"ל

משקל: על הספק וקעמידה אלל הספק. כאלו ימים יד לפיו שלל ידך ויתר מצלי דעת: צתחלת זה המאמר. צתחית לראשון ורומן אלל הספק האמור שס אלס שומאך אהם שכלו וישליך מה שידע מהשמות ההם המושאלים והמסופקים אל שישלר עם מה שהצין אלל יתאך אחר שכלו והוא צתחך וכוזך מפניהם: טעמת לה', והאדם ידוע ויש לו סוד איננו מזה הפנין: ויושלך צארן גזרה. ר"ל שהוא קרבו נמאס לפני הסי' ויתר מעטלת הכשרת עד שצבד מילוסו לוב לכוליו

מורה נבוכים

ר"ל שאין בה יישוב, ואין ספק לאדם שהחטאים אינם משאית, שיעתקו מגב איש אחד לגב איש אחד, אבל אלו המעשים כולם משלים, להביא מורא בנפש עד שתתפעל לתשובה, כלומר שכל מה שקדם ממועשינו, נקינו מהם והשלכנום אחרי גוינו, והרחקנום תכלית ההרחקה. אבל הקרבת היין, אני נבוכ בו עד היום, איך צווה להקריבו, וכבר היו עובדי ע"ז מקריבים אותו, ולא נראה לי בו טעם. אבל זולתי נתן לי בו טעם, שאמר, כי הטוב שבדברים לכת התאווה אשר מבועה הכבד, הוא הבשר, והטוב שבדברים לכת החיונית אשר מבועה הלב, הוא היין, וכן הכה אשר מבועה המות והיא הנפשית, יערב לה הנגון בכלים. ומפני זה התקרב כל כח אל השם בנאהב שבדברים לו, והיה הקרבן הבשר והיין ושמע קול ר"ל השיר. וטעם תועלת החג הזה, ידוע למה שיגיע לאדם מן הקרבין ההוא, מהתחדש התורה בהפעלות ההוא, והתאהב בני אדם וחברת קצתם אל קצתם, וכל שכן מצות הקהל אשר טעמה מפורש, למען ישמעו. וכן דמי מעשר שני להוציאו שם כמו שבארנו, וכן נטע רבעי ומעשר בהמה, יהיה שם אם כן בשר מעשר ויין נטע רבעי ומערת מעשר שני, כדי להרבות המזונות שם. ולא הותר למכור דבר מאלו ולא לאחוריו מומן לומן, אלא כמו שאמר יתעלה שנה שנה, ועל כרחו יעשה בהם צדקה. וכבר הוזכר על הצדקה במועדים, ואמר ושמחת בחגיך אתה ובנך ובתך וגו', הגה זכרנו טעם פרטי זה הכלל וחלקים רבים מהם:

פרק שבעה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל השנים עשר, והם אשר ספרנום בספר מורה, ואע"פ שכבר זכרנו תועלתם בכלל, אני מוסיף עליהם ביאור ואתן טעם זה הכלל כראוי, ואח"כ אתן טעם מה שהתבאר לי מעלו מפרטי, ואומר, שזאת תורת השם אשר נצטווה בה משה רבינו והתיחסה אליו לא בא רק להקל העבודות והטורחים, וכל מה שאיפשר שתדמה בקצתם שיש בו צער או טורח גדול, אינו רק מפני שאינך יודע המנהגים ההם והדעות הנמצאות בימים ההם, ראה ההפרש אשר בין שישורף האדם את בנו לעבודת אלהיו, ובין שישורף בן יונה לעבודת אלהיו, כתוב בתור' כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם, וזאת היתה עבודתם לאלהיהם, ומעבודתית בכיוצא בזה לשורף בן יונה או מלא כף סולת. ולפי זה העניין הוכיח השם אומותינו בעת מרותה, עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה בי, ונאמר עוד בזה העניין, המדבר הייתי לישראל אם אדך מאפליה.

להוליכו אל הר עזר וקשה ההליכה הנקלה עזאזל מעטם עוז וזלזול שהוא שם מורכב ותלך להר קשה ההליכה ושם ימות מותה מגונה, ועכ"פ הוא קרצן לה' כמו השעיר הצ', וצוהר אמר שעזאזל הוא שם תלך לשטן והש"ית לזה למה זה השעיר שוחך לשטן למען יספך לישראל לארבע וכמלך שזוה למה מנה מאקדמותו לכלזו ואין עלינו אשמה אחד שהוא מלכות השם. אך לדעת הדב ז"ל יהיה טעם זה פגום, כי הוא כמותו יד לפועלים הסך הכונה בכלל הקדמות: שהחטאים אינם משאות. עם היות שאינם משאות לבוף עכ"ז הם משאות לכפם עד שמפני כוצד משאם לא תוכל לעלות אל מקרה עד"כ מי יודע דוח האדם העולה הוא למעלה דוח הבהמה היורדת היא למטה, וכן יאמר המסורד כי עונותיו עננו ראשי כמשא כבד וכבדו ממני: אל זולתי נתן לו צו טעם. ותכן שירמח אל החצר אשר קן יאמר (צ"ד לשי מהכחזרי):

הזה לומר השיר. והוא הדבר שאמר ז"ל אין אומרים שיר אלף היין: החב הזה, ר"ל חב הסכות:
פרק מו. המצוות אשר כלל אותם הכלל הי"ז. הם הלכות טומאה וטהרה: זכרנו תועלתם בכלל. ר"ל יהיה לז' המצוות

נפש: רק להקל העבודות והטורחים. כי כמו שגאל גופותינו מן העדנות והשעבוד למעשה כמו כן נא

מאפליה מדוע אמר עמי רדנו לא נבא עוד אליך, ר"ל אי זו מצות טורה היתה להם בואת התורה, עד שיצאו מכללה? וכבר קראנו השם יתעלה ואמר, מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וגו'. כונת אלו הפסוקים כולן ענין אחד. זאת היא הקדמת גדולה לא תסור משלך, ואחריה אומר, כבר בארנו שהכונה כולה היתה במקדש להתחדש בו התפעלות, לבא אליו ושיירא ויפחד, כאמרו, את מקדשי תראו, וכל דבר נכבד כשיתמיד האדם לראותה, יחסר מה שבנפש ממנו, וימעט מה שהיה מגיע בגללו מן ההתפעלות. כבר העירו החכמים ז"ל על זה הענין ואמרו, שאין טוב להכנס למקדש בכל עת שירצה, וסמכו זה לאמרו הוקד רגלך מבירת רעך. ומפני שהיתה זאת הכונה, הוזהר הש"י הטמאים, מהיכנס למקדש עם רוב מיני הטומאות, עד שכמעט שלא תמצא אדם שהורק רק מעטים, כי אם ינצל ממוגע נבלה, לא ינצל ממוגע אחד-משמנה שרצים הנופלים תמיד בבתי' במאכלים ובמשקים, והרבה פעמים ירמסם האדם דרך הליכתו, ואם ינצל מזה, לא ינצל ממוגע נדה או זבה או זב או מצורע או משכבת, ואם ינצל מואלו, לא ינצל משכבת אשתו או מקרי, ואפילו הטהור מאלו הטומאות, לא הותר לו להכנס למקדש עד שיעריב שמשו, ולא הותר לו להכנס בלילה במקדש, פ"י אפילו משיעריב שמשו כמו שהתבאר במדות ובתמיד, ובלילה ההוא ישכב עם אשתו על הרוב או תתחדש לו סבה מסבות הטומאה וישכים ביזמו כאתמול, ויהיה זה כולו סבה להתרחק מן המקדש ושלא ידרכו בו בכל עת. וכבר ידעת אמרם, אין אדם נכנס לעזרה לעבודה ואפילו טהור עד שהוא טובל, באלו הפעולות תתמיד היראה, ויגיע ההתפעלות המביא לכניעה המכוונת, וכל אשר תהיה הטומאה יותר נמצאת, יהיה הטהרה ממנה יותר כבידה וזמנה יותר ארוך, ההתאהל עם המתים וכ"ש הקרובים, היא יותר נמצאת מכל טומאה, ואין לה טהרה אלא עם אפר פרה, עם רוחק מציאותה ואחר שבעת ימים, והזיבות והנדות, יותר ממוגע טמאים, מפני זה צריכין שבעת ימים ואשר יגע בהם יום אחד, ולא תשלם טהרת זב וזבה ויולדת אלא בקרבן, מפני שהוא מעט מציאות מן הנדות, ואלו כולן ג"כ דברים מוכועים נמאסים, ר"ל זב וזבה ונדה ומצורע ומת ונבלה ושרץ ושכבת זרע. ועלו בידינו מאלה המשפטים תועלות גדולות ורבות, אחת מהן, להתרחק מן הכיעור והמיואוס, והשנייה, שמירת המקדש, והשלישית, לישא פנים למנוח המפורסם, כי היה מטורה הצאבה הגדול בענין הטומאה מה שתשמעוהו עתה. והרביעי, להקל הטורה ההוא מעל האדם, ושלא ימנעוהו ענין הטומאה והטהרה מעסק מעסקיו. כי זאת המצוה של טומאה וטהרה, אינה נתלית רק במקדש וקדשיו, לא בזולתם. בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא, אבל לזולת' אין חטא עליו אם ישאר טמא כל אשר ירצה, ויאכל הולין טמאין כמו שירצה. והמפורסם מדעת הצאבה עד זמננו זה בארצות המזרח, ר"ל שארית המגורתי, שהנדה תהיה בבית בפני עצמה, וישרפו המקומות אשר תלך עליהם, זמו שמדבר עמו ישמא, ואפילו אם עבר רוח על הנדה ועל הטהור ישמא, דאה כמה בין זה ובין אמרנו, כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, ולא יאסר ממנו רק בעילתה כל ימי טומאתה, ומן המפורסם שבדעותם עד זמננו זה, שכל

פסוטינו מן העצמות לע"ז שהיה טורה גדול ועול קשה על עבדיהם עד שגם צויהם היו שרפי' לאלוהיהם, את כל צו דאמת התורה לעקור זכרה מלכ האדם, ולהציא עצמות נקלות תחתיהן, להקריב לה' חלז ורס צהמות, וגם צוה לא היתה הכונה כי אין חפץ לה' צעזעות האדם לו מאין לורך, ככתוב אם חטאת מה תפעל צו וגו' אם לדקת מה תפתן לו וגו', אכל כוננת התורה שיעצור האדם לגופו ונפשו ללמוד מדות טויות ודעות אמיתיות צאלהות, אשד הם יתנו האומר וההצלחה לגוף צוה ואושר נפשי לנפש צאל, אכל מאשר היו אלה העצמות מורגלות אללם להיות עצות האלהות, ע"כ לא יוכל לעקור מכל וכל והאסירם להיות לאלל אמת עכ"פ, והקל צעזעותם כפי יכולתו. והנה מי שלא ידע גדול טורה ע"ז אשד

מורה נבוכים

שכל מה שיכרל מן הגוף משער או שפורן או דם הוא טמא, ומפני זה כל ספר אצלם טמא, מפני שהוא נוגע
הדם והשער, וכל מעביר תער על בשרו ישבול במים חיים, וכיצא באלו הטרחים אצלם רבים מאד. ואנחנו אין
לנו טומאה וטהרה אלא בקדש ובמקדש. אמנם אמרו יתעלה והתקדשתם והייתם קדושים, אינם בעינין טומאה
וטהרה כלל, לשון ספרא זו קדושת מצוה, וכן מה שאמר קדושים תהיו אמרו זו קדושת מצוה, ומפני זה קרא
העברה על המצות גם כן טומאה, אמר באבות המצות ועקריהם, שהם, ע"ז וגלוי עריות, ושפיכות דמים,
אמר בעבודה זרה. כי מורעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי, ובגלוי עריות, אל תטמאו
בכל אלה, ובשפיכות דמים, ולא תטמאו את הארץ. הנה התבאר שמלת טומאה נאמרת בשתוף על שלשת
ענינים, נאמרת על מדות האדם ועברו על המצוה בו טמעה או דעת, ועל הויהומים ועל הילוכיב,
טמאתה בשוליה, ועל אלו הענינים המדומים ר"ל מנע דבר פלוני או משא דבר פלוני או לשאת דבר פלוני על
כתפיו, ועל זה המין האחרון אמרו, אין דברי תורה מקבלין טמאה, וכן הקדושה נאמר בשיתוף על שלשת ענינים
שכנגד אלו השלשה, ומפני שאי אפשר להטהר מטומאת מת אלא אחד שבעת ימים, ובמציאות אפר הפרה ג"כ,
והיו הכהנים צריכים תמיד להכנס אל המקדש להקריב, תחיד כל כהן מטומאת מת לבד, רק להכרה גדולה
אשר יכבד ענינו על הטבעים, ר"ל להמנע מקרוב אל האבות ואל הבנים ואל האחים, ולעמוד עמם ולנגוע בהם,
ולרוב הצרך להיות כהן גדול במקדש תמיד, לאמרו והיה על מצוה תמיד, הוהר מלטמא למת כל עקר ואפילו
לאלו הקרובים. הלא תראה איך זאת האזהרה אינה כוללת הנשים, בני אהרן ולא בנות אהרן, מפני שאין
הנשים צריכות בהקדשה, ומפני שאי אפשר שלא ישנה אדם מישראל ויכנס למקדש טמא, או יאכל קדשים והם
טמא, או אפשר שיעשה זה במויד כמו שיעשו הרשעים העבירות הגדולות והם מוידים, צוה מפני זה להקריב
קרבת שוכפרו על טומאת מקדש וקדשיו, קצתם לזון וקצתם לשגגה לפי מיניהם, והם שעירי הרגלים ושעירי
ראשי חדשים, ושעיר המשתלח, כמו שהתבאר במקומותיו, כדי שלא יעלה בלב המויד, שלא עשה רעה גדולה
כשטמא מקדש ה', רק ידע שנתפטר לו בשעיר, אמר ולא ימותו בטומאתם, ואמר ונשא אהרן את עון הקדשים,
ונכפל זה הענין הרבה. אבל טומאת צרעת כבר בארנו ענינה, ויביתו ז"ל ג"כ בארוהו, וחודיעו אותו,
והעקר המוסכם עליו, שהוא עונש על לשון הרע, ושהשני ההוא יתחיל בכותלים, ואם עשה תשובה הוא
המכוון, ואם עמד במרוי יתפשט השני ההוא לכלי משרתיו וכלי ביתו, אם עמד במרוי יתפשט אל בגדיו ואל"כ
לגופו, והוא מופת מקובל באומה כמי סוטה. ותועלת זאת האמונה מבוארת, מצורף אל היות הצרעת מתדבקת
ובל בני אדם מואסים אותה ובדלים ממנה, וכמעט שהוא בטבע. אך היות טהרתה בעץ ארו ואזוב ושני תולעת
ושתי צפורים, כבר נודע מעמם במדרשות, ואמנם אינו נאות בכונתנו, ואינו ידעתי עד היום מעם אחד מהם, ולא
טעם עץ ארו ואזוב ושני תולעת

בפרה

היה מלא, ודואה עתה עזרות אלהינו, כמורה וכמורה יחסו לו זה לעמל ועודה רב, מה שאין הענין כפי מסכתו
כי היה זה קולה גדולה לשעתו צעדך יודעי עזרת הסם ועזרות ע"ז אשר היו צימים הסם: כל ספר אללס עמל.
כל מגלה צעזר נגיעתו דם ההקזה ונתגלחת הסער, וכן צהר נחשזו הסער והכפרנים למותנות ומקום אחיה
לקליפות, וגם סם מוכיד דעת הקדמונים צהומר עומלת הסדה והפדיסה ממנה: אלל עומלת לדעת, ויחסד (כל"ה)
לשני מכוזרי) אמר צעטס עומלת הלדעת והיזיות סהס מטעס עומלת מת, וזה כי הסת הוא מת סלס וכלדעת הוא מת
חלקו ואלר אחד, וכדע סכפסר הוא מת כחני סה' צכח להיות סדס צעל נפס: ולא עעס על סדו ואזוב ושני תולעת

צפרה

חלק שלישי

בפרה אדומה, וכן אגודת אוב שמוים בה דם הפסח, אינו מוצא דבר שאסמך עליו ביחודי אלה המינים. ומעם קדש פרה אדומה הטאת הוא, מפני שהיא משלמת טהרת טומאת מת להכנס למקדש ולאכול בקדשים אח"כ, כונת העניין שהוא אחר שנטמא נאסר עליו להכנס למקדש ולאכול קדשים לעולם, לולא זאת הפרה שנשאה זה החטא, כציץ שהוא מרצה על הטומאה, וכשעירים הנשרפים. ומפני זה היה העוסק בפרה ובשעירים הנשרפים, ביטמא בגדים כשעיר המשתלח, אשר יאמן בו כי מרוב מה שנשא מן העונות, הוא מטמא מי שנגע בו. הנה כבר זכרנו מזה הכלל, טעמי מה שידענו לתת בו טעם, כפי מה שגראה לנו:

פרק שמונה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל השלשה עשר, הם אשר ספרנום בהלכות מאכלות אסורות, ובהלכות שחיטה, ובהלכות נדרים ומזירות. וכבר בארנו מזה המאמר ובפירושי אבות, תועלת זה הכלל באור אמור ברברים רחבים מאד, ועוד נוסיף עליו באור בוכרון פרמי המצות המנויות שם, ואומר, כי כל מה שאסרתו התורה עליו מן המאכלים, מונס מגונה, ואין בכל מה שמוסר עלינו, מה שיספק שאין הזק בו דק החזיר והחלב, ואין העניין כן כי החזיר יתר לח ממה שצריך, ורב הפסולת והמזירות, ורוב מה שמאסרתו התורה לרוב לכלומי ומווני ברברים הנמאסים, וכבר ידעת הקפדת התורה על ראיית הלכלוכים ואפילו בשדות במחנה, כל שכן בחוץ המדינה, ואלו היתה מותרת אכילת החזיר, היו השוקים עם הבתים יותר מלכלוכים מבית הכסא, כמו שגראה ארצת הצרפתים היום. כבר ידעת אמרם, פי חזיר כצואה עוברת דמי. וכן חלב הקרב משביע ומפסיד העכו"ל ומוליד דם קר מדובק, ושפתו היתה יותר ראויה מאכליתו. וכן הדם והנבילה, קשים להחטעכל ומונוס דע, וירוע שהטרפה, תחלת נבלה היא. ודע שאלו הסימנים, רוצה לומר העלאת נדה ושמיעת פרסה בבחמות, וסנפיד וקשקשת בדגים, אין מציאותם סבת ההתר, ולא העדרם סבת האסור, ואמנם הם סימן, וידע בו המין המשובח מן המין המוגנה. ומעם גיד הנשה כתוב. ואמנם מעם אבר מן החי, הוא היותו מקנה ומלמד אכזריות. ועוד שכן היו עושים אז מלכי הגוים, וגם לעבודה זרה היו עושים כן, ר"ל שהיו הורגים מן הבהמה אבר ידוע, ואוכלים אותו. ואמנם איסור בשר בחלב, עם היותו מוזן עב מאד בלא ספק, ומוליד מלוי דב, אין רחוק אצלי שיש בו ריח עבודה זרה, אולי כך היו עושין בעבודה מעבודתיה או בהג מוחגיהם. וממה שמחוק זה אצלי, זכר התורה אותנו שני פעמים, תחלת מה שצותה עליו עם מצות החג, שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, כאלו אמר בעת חגיכם ובזבכם

פרה אדומה, וצקוטרם וזה תנינא הכדפס צק"ק בעליו לדוגמא צעלמא ז"ל, ויקחו אליך פרה אדומה, ת"א צפקוול דל דמיוזא דא דלגולגולא ומתי. לנחמא אצילא דלא יתנסון צגין דהאי מיתא לא תתאציד לעלמין אלהין ומין איכו להדלח צניי חייל, עיי"ט, כי שם צילד שהא דומז לענין ההוי' וההפסד צארצעה מיני דלח"מ, ולין הכל הי' מן העפר והכל עד אל העפר וסז מן העפר אל ההוי'.

פרק שמונה וארבעים. המצוות אשר כלל אותם הכלל הי"ב. הם מאכלות אסורות, כזכורנו כ"ל שני הוא כמותן טעם שאמרו בצומות כל צאצאים, שהוא דב החליים ודב הצדיות, וכמו שהלז לוקח היותו ין מן הדם והיותו צדיו אשר לא יקרה לו ממנו מתלה ופגע, כן אמרו לוקחים מהמזונות המזון היותו צדיו והיותו מועיל לבוץ, והוא הדבר שכתב הרב ז"ל צעעם המאכלים האסורים: איסור צד צלז. פילון היסודי הוא ידוילי האלכסנדרי כתב הטעם שהוא ידית אכזריות להפסיד הדי צמון שהכין הטבע להחיותו, וכתב עליו צעל צעל מאור עינים שטעמו זה יורה שדעת לוקחי לו,

מורה נבוכים

ובואכם לפני, לא תבשל מה שתבשל שם על דרך פלוני, כמו שהיו הם עושים. והו הטעם החזק אצלי בענין: ואמנם לא ראיתי זה כתוב במה שראיתי מספרי הצאבה. ואמנם מצות שחיטת בהמה, היא הכרתית, מפני שהמזון הטבעי לבני אדם, הוא מין הזרעים והצומחים בארץ ומבשר בעלי חיים, והטוב שבבשר הוא מה שהותר לנו לאכול, וזה מה שלא יסופק ברופא. וכאשר הביא הכרה טובה המזון להריגת בעלי חיים, כונה התורה לקלה שבמיתות, ואסרה שיענה אותם בשחיטה רעה, ולא בנהירה, ולא יחתוך מהם אבר כמו שבארנו. וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, להשמר ולהרחיק לשחוט מושניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ה, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל, רק אחר פעל הכח המרמה הנמצא ברוב בעלי חיים, כמו שנמצא באדם. והיה זה הדין מיוחד בשור ושה, מפני שהם מותר לנו אכילתם מן הבייתות הנהוג לאכלם, והם אשר תמיד מהם האם את הולד. והו הטעם ג"כ בשלוח הקן, כי הביצים אשר שכבה האם עליהם, והאפרוחים הצדיכים לאמם, על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים, ועל הרוב יהיה סבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה, ואם אלו הצעירים הנפשיים חסות תורה עליהם בבהמות ובעופות כל שכן בבני אדם. ולא תקשה עלי באמרם על קן צפור יגיעו רחמין וגומר, כי הוא לפי אחת משתי הדיעות אשר זכרנו, ר"ל דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא הרצון לבד, ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני. וכבר זכרנו באור התורה לטעם כספי הדם, והיותו מיוחד בחיה מהורה ועוף מחור. ועם מה שצותנו התורה מאיסור המאכלים האסורים, צותנו ג"כ בגרדי אסר, והוא כי כשיאמר אדם זה הלחם אסור עלי, או זה הבשר אסור עלי, נאסר עליו לאכול, כלל זה להרגיל לקנות מדת החסתפקות, ולחסום תאות המאכל והמשתה, אמרו גדרים סייג לפרישות. ומפני שהנשים ממהרות לכעוס לקלות הפעולות והולשת נפשם, אלו היה ענין שבועותיהם ברשותם, היה בזה צער גדול בבית, ומחלקת, והפסד סדר, בחיות זה המין מן המזון מותר לאיש ואסור לאשה, וזה אסור על הבת ומותר לאב, ומפני זה סמך הענין לבעל הבית, בכל מה שיש לו בו נזק או תועלת. הלא תראה שמי שהיא ברשות עצמה ואינה נמשכת אחר בעל הבית להנהיגה, דינה כדין האנשים בגדרים, ר"ל מי שאין לה בעל, ומי שאין לה אב, או מי שבגרה. וטעם נזירות, מבואר מאד, והוא הפרישות מן היין אשר הפסיד מן הראשונים והאחרונים רבים, ועצומים כל הדוגיו, וגם אלה בין שגו, ובא מדין הנזירות מה שתראה מאיסור כל אשר יעשה מגפן היין, להרחיק יתירה עד שיספיק לאדם ממנו הלבר הצריך, כי הנשמר ממנו נקרא קדוש, והושם במדרגת כהן גדול בקדושה, עד שלא ישמא אפילו לאביו ולאמו כמותו, וזאת הגדולה מפני שפירש מן היין:

פרק תשעה וארבעים

המצוות אשר כלל אותם הכלל הארבעה עשר, הם אשר ספרנום בספר נשים, והלכות איסורי ביאה, וכלאי בהמה, ומצות מילה מזה הכלל. וכבר הקדמנו להגיד תכלית כונת זה הכלל, ועתה אחל לבאר פרטיו

ויתכן שהוא לומר טעם הפסוק כמו שאמר הכז ז"ל צעם נחמד לזכר סיחוסך לזכר כפסונו של כתוב כעצו (צ"א) (מזה): ולאסרה טעמה אותה צמיעה רעה. מזה לזיה כי יפה עושים החסידים המדקדים המדקדים אחד סכין של צמיעה המחוּדל ואינם שומעים צסכין חלוק צלי חידול' הסוטה לשחוט:

פרק מט. המצוות אשר כלל אותם הכלל הי"ד. הם איסורי הביאה: וכבר הקדמנו. כזר לזכר (מזה) טעמם כדי לחסום

חלק שלישי

סא

פרטיו ואומר, מן הירוד כי צריך אדם לאוהבים כל ימיו. וכבר ביאר זה אריסטו במאמר החשוני מספר המדות, אם בעת בריאותו והצלחתו, יהנה בחברתם, ובעת צרתו, יצטרך אליהם, ובזקנותו וחולשת גופו, יעזר בהם. וזאת האהבה נמצאת בבנים יותר ויותר גדולה, וכן בקרובים, ולא תשלם האהבה והאהבה והעזר בקרובים רק ביחסים, עד שהמשפחה האחת, כשיקבצה אבי אב אחד, ואפילו אבי אב דחוק, יהיה ביניהם בעבורי אהבה ועזר קצתם לקצתם, וחמלת קצתם על קצתם, אשר היא אחת מכוונות התורה הגדולה. ומפני זה נאסרה הקדשה, למה שיש בהתרה מהפסד היחס והיות הגולד ממנה, נכרי לבני אדם כלם, לא ידע לעצמה קרוב, ולא יכירוהו אחד מקרוביו, וזהו הרע שבעניינים לו ולאביו. וענין אחר גדול בטעם איסור הקדשה, והוא מניעת רוב תאות המשגל והתמדתו, כי בהתחלף גופי הקדשות, תוסיף התאוה, כי לא יתעורר האדם לגוף, אחר שהרגיל בו המיד, כהתעוררו לגופות מתהדשות חלוקי הצורות והענינים. ובאיסור הקדשות תועלות גדולה מאד, והיא מניעת הקטמות, כי אלו היתה הקדשה מותרת, היו באים אל אשה אחת אנשים רבים בעת אחת לפי המקרה, ולא היו נמלטים מהמחלוקת, וברוב הפעמים היו הורגים זה את זה, או היו הורגים אותה, כענין הנודע מאז, ובית זונה יתגוררו. ולמנוע אלו הרעות העצומות, ולחביא התועלת הכוללת, והיא ידיעת היחסים, נאסרה הקדשה והקדש, ולא נמצא צד התר למשגל, רק ביחד אשה ולישא אותה במפורסם. כי אלו היה די לו ביהודה לבר, היו רוב בני אדם מביאים קדשה לבתיהם זמן אחד מוסכם בין שניהם, ויאמר שהיא אשתו, ומפני זה צוה לעשות מעשה אחר שייוחד אליו בו, והוא האירוסין, ושיפרסם הדבר והוא הנשואין, ויקח בונו עשרה נשים וכו'. ופעמים שלא יהיה ביניהם הסכמות אהבה ושלוש, ולא יסודר ענין ביתם והותר לו לגרשה. ואלו היתה מתגרשת בדבור לבר, או בהוצאת מביתו, היתה האשה מחזרת אחר פשיעה ומוצאה, ואומרת כי גרשה היא, או כשתזנה עם אדם, תאמר היא והנאף, שכבר נתגרשה, ולזה נצטווינו שלא יתכן לגרש רק בספר שיעיד עליו, וכתב לה ספר כריתות. ומפני שחשד הזנות והספקות הנפלות בו על האשה רבות מאד, נצטווינו בדיני סוטה, אשר הענין ההוא מביא לכל אשה בעולה, שתשמור עצמה בתכלית השמור, כדי שלא יחלה לב בעלה עליה מפני פחד מי סוטה, שאף רוב הנקיות הבטוחות בעצמה היו פודות עצמן מן המעשה ההוא אשר יעשה בה בכל ממונן, ואף המות טוב מן הבושת הגדול ההוא, והוא פגיעת ראש האשה, וסתירת שיערה, וקריעת בגדיה עד שיתגלה לבה, והקפתה בכל המקדש לעיני הכל נשים ואנשים ובפני בית דין הגדול, וימנעו מפני זה הפחד חליים גדולים מפסידים סדר בתים רבים. ומפני שכל נערה בתולה היא עומדת להנשא לכל מי שירדמן, לא חייב המפתח אותה רק שישאנה, כי הוא הטוב לה בלא ספק, יותר רופא מחצה ויותר מתקן ענינה, משישאנה וזלתו, ואם לא תרצה בו היא או אביה, יתן המוחר, והוסיף בעונש האונס לא יוכל לשלחה כל ימיו. ואמנם טעם היבוס, כתוב, כי היה מנהג קדום מתן תורה, והשאירו התורה, וצותה לעשות החליצה, מפני שהמעשים ההם היו מוגונים במנהגי הזמנים ההם, ואולי יבדה מן הגנות ההוא ויבס. מבואר הוא זה בתורה, ככה יעשה לאיש וגו', ונקרא שמו בישראל וגו', ואפשר ללמוד ממעשה יהודה מדה חשובה וישר משפט, וזה מאמרו, תקח לה פן נהיה לבנו הנה שלחתי הגדי הזה. ובאור זה שבעילת קדשה קודם מתן תורה, היה כבעילת האדם אשתו אחד מתן תורה, ר"ל שהיה מעשה מותר לא היה אדם מרחיק אותו כלל, ונתנית שכר המותנה עליו לקדשה או, כנתינת כתובת אשה לה עתה בעת הגרושין, ר"ל שהוא

למסוס התלום: נתאמר התשיעי. ז"ג תננו: כי היה מנהג קדום. ז"ג אמרו ז"ל סיכודם הפחיל צוה המנהג, והיה סיכוס נאחים והגאולה נקדושים:

משכחו

מורה נבוכים

שהוא דין מדיני האשה שהיב עליו לתתו. ומאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבזו, מלמד אותנו שעמי
המושג כולם, ואפי' המותר מהם, הוא בשת עליו לדבר בו, וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו, ואפי' אם יגרום
הפסד ממון. כמו שתראה יהודה עשה, באמרו טוב שנפסיד וישאר לה מה שבירה, משנתפרסם לבקש
ונסיף בושת. זאת היא המדה אשר למדנו מן העניין ההוא, ואמנם היושר אשר למדנו ממנו, הוא אמרו
לנקות עצמו מגולתה, ושהוא לא שנה ולא בטל מה שהסכים עמה עליו, הנה שלחתי הגדי הזה, אין
ספק שהגדי ההוא היה טוב במינו מאד, ומפני זה רמו אליו ואמר, הזה: והיו היושר אשר יורשו מאברהם
יצחק ויעקב, שלא ישנה אדם בדבורו, ולא יחליף תנאו, ושיתן לכל איש הקו משלם, ושאינ הפרש בין מה
שיהיה בידו מממון חברו, ע"ד הלואה, או ע"ד פקדון, או על אי זה צד שיתחייב לו משכירות או זולתו.
ושכתובת כל אשה, כדון כל שכר שכיר, ואין הפרש בין כובש שכר שכיר ומי שיכבוש חקי אשתו, ואין
הפרש בין עושק שכיר או מתעולל עליו להוציאו מבלי שכירות, או שיעשה כן עם אשתו עד שיוציאה
מבלי מוהר. הלא תשתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים, איך שפטו במוציא שם רע, והוא כי
אין ספק כי זה האיש הרע, לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע, ולא מצאה חן בעיניו, ואלו היו
רוצה לגרשה כדון כל מגרש אשתו, לא היה לו מונע מזה, אך היה מתחייב לתת לה תוקף הראוי לה,
ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממונה בלא תשלומין, והוציא עליה דבה ודבר שקר, להחזיק בהקפה שיש
לה עליו, והוא המשים כסף, כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה. ומפני זה גזר עליו הש"י, לשלם
מאה כסף, (כי זהו מותר הבתולות). נמשך אחר העקר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדון עדים
זוממין כמו שבארנו, כן זה המוציא שם רע חשב להפסידה המשים. כסף הראוי לתת לה, ישלם מאה, וזהו
ענשו על שהיה כובש תוקף הראוי לה, והשתדלו להחזיק בו, ויהיה ענשו על שפחת מעלתה והוציא עליה קול
הזנות, שהיו פוחתין מעלתו כשהוכחו ברצועה, כאמרו ויטרו אותו. והיה עונש על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה
לכד שנתייב להחזיק בה עולמית, לא יוכל שלחה כל ימיו, כי לא הביאו אל כל זה, רק היותה כעורה בעיניו.
כן ירפאו המדות הרעות כשיהיה רופאם המצוה האלהית, לא יסורו אופני היושר, מבוארים גלויים בכל דיני
זאת התורה עם ההשתכלות הטוב. השתכל איך השוה בין דין מוצא שם רע אשר חשב להחזיק בחוק הראוי
עליו לתתו, ובין דין גנב שלקח ממון חברו, ושם דין עדי זוממין אשר זמם להזיק, ואע"פ שלא בא החוק, כדון מי
שהזיק וחמס, ר"ל גנב ומוציא שם רע, הדין בשלשתן תורה אחת ומשפט אחד: הפלא מאד מתוכן משפטי הש"י
כמו שתתמה מתוכן מעשיו. אמר הצור תמים פעלו, יאמר כי כמו שמעשיו בתכלית השלמות, כן משפטי
בתכלית היושר, אבל דעותינו קצרי יד מלהשיג שלמות כל מעשיו ויושר כל משפטי. וכמו שנישג קצת נפלאות
מעשיו, באיברי ב"ח ותנועת הגלגלים, כן נשיג יושר קצת משפטי, ואשר יעלם ממנו משני המינים יחד, הוא
יותר מן הנגלה לנו הרבה מאד. ואשוב אל כונת הפקד, ואמנם אסור העריות הענין בכלם שב למעט המושג
ולמאוס בו, ושלא ירצה ממנו כי אם מעט מזער, אם איסור זכור ואיסור בהמה מבואר מאד, אחר שהענין הטבעי
נמאס להעשות רק לצורך, כל שכן הענין הוצא חוץ לטבע, ולבקש ההנאה לבר. והעריות מן הנקבות, כלם
יקבצם ענין אחד, והענין ההוא הוא שכל אחת מהן, נמצאת על הרוב עם האיש שנאסרה עליו תמיד בביתו.
והיא ממהרת לשמוע לו לעשות רצונו, וקרובה להמצא אליו לא יטרח להזמין, ואי אפשר לשופט להרחיק
על אדם כשימצאו אלו עמו. ואלו היה דין הערוה כדון הפנויה, ר"ל שיהיה מותר לישא אותה, ושלא יהיה בה
מן האיסור רק שאינה אשתו, היו רוב בני אדם בכשלוך ונותם תמיד. וכאשר נאסרה בעילתן כל עוקר ונמנעו

לנו מניעה גדולה, ר"ל במיתת בית דין ובכרת, ושארן שם צד התר על בעילתם, יש לבטוח בזה שלא יכונן האדם אליהם ושלא יהרהר בהם כלל. והיות הערה ממהרת וקרובה להמצא כאשר זכרנו, מבואר מאד, וזה כי האדם לשידויה לו אשה, מן הידוע שאמה וזקנתה ובתה ובת בתה ואחותה נמצאות עמו ברוב העתים על הרוב, ושהבעל פוגש בהם תמיד בצאתו ובבואו ובעשותו מלאכתו. וכן האשה הדבה פעמים תעמוד עם אחי בעלה ואביו ובנו, וכן מציאות האדם על הרוב עם אחיותיו ודודותיו ואשת דודו, והיותו גדל עמחם הוא מבואר מאד, ואלו הם כל העריות של שאר בשר, והוא אחד מן העניינים אשר בעבורם נאסר שאר בשר. ואמנם העניין השני הוא אצלי, להזהיר במדת חבשת, כי היות זה המעשה בין השרש והענף עזות גדולה מאד, רצוני לומר לבעול האם או (ג"ה ע"ס) הבת, ונאסר על שרש וענף שיבעול אחד מהם את חברו, ואין הפרש בין שיבעול השרש או הענף או שיתקבצו שרש וענף בבעילת גוף שלישי, רצוני לומר שיתגלה גוף א' גילוי משגל לשרש וענף. ומפני זה נאסר לקבץ בין אשה ואמה, ולבעול אשת האב ואשת הבן, שאלו כלם הם גלוי ערות גוף אחד, לערות שרש וענף, והאחים כשרש וענף. וכאשר נאסרה האחות נאסרה אמות האשה ואשת האב, שהיא התקבץ שני אישים שהם כשרש וענף בבעילת גוף שלישי, וכאשר החמיד באיסור קבוץ האחים, ושם אותם כשרש וענף, וגם כגוף אחד, אסר מפני זה בעילת אחות האם ג"כ, שהיא במקום האם ואחות האב שהיא במקום האב. וכמו שלא נאסרה בת אחי האב ולא בת אחות האב, כן לא נאסרה בת האב ולא בת האחות הקש אחד; ואמנם היות אחי האב מותר באשת בן אחיו, והיות בן האב אסור באשת אחי אביו, הוא מבואר לפי הטעם הראשון. כי בן האב, נמצא על הרוב בבית אחי אביו, ושייכותו עם אשת אחי אביו כשייכותו באשת אחיו; ואמנם אחי האב אינו נמצא כן בבית בן אחיו, ואין שייכות לאחי האב עם אשת בן אחיו. הלא תראה שהאב, בעבור שהוא שייך עם אשת בני כשייכות בנו באשתו, היו שני האסורין שוין ובמיתה אחת. וטעם איסור בעילת נדה ואשת איש, מבואר, אין צריך לבקש לו טעם. וכבר ידעת שאסור לנו ליהנות בערזה על אי זה צד שיהיה, ואפילו בראיית העין, והוא שייכות ליהנות כמו שבארנו בהלכות איסורי ביאה, ושם ביארנו שאין מותר בתורתנו להרהר במשגל כלל, וגם לעורר הקושי כלל, ושהאדם כשיתקשה מבלתי כוננה. ראוי לו שישוּב רעיוניו למחשבת אחרת, וישתכל בדבר אחר עד שיסור הקושי. אמרו החכמים ז"ל במוסריהם המשלימים החסידים, בני אדם פגע בך מנוול זה, משכהו לבית המדרש, אם ברזל הוא נמוח, ואם אבן הוא מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, הוא אומר לבנו דרך מוסר, כשתתקשה ותכאב, לך לבית המדרש ותקרא ותלוק ושאל וישאלוך, יסור ממך הכאב והוא בלי ספק. ותמה מאמרו מנוול, כי זה באמת נוול גדול הוא. ואין המוסר הזה מצד התורה לבד, כי העניין הזה גם כן אצל הפילוסופים. כבר הודעתוך דברי אריסטו בלשון, אמר זה החוש אשר הוא הרפה לנו, ר"ל חוש המשוש, המביא לבחור המאכל והמשגל, והוא קורא בספריו האנשים הבוחרים המשגל ואכילת מוני התבשילים, הפחיתים, ורחיב פה ויארץ לשון בגנותם ובפחיתותם ויתלוצץ עליהם, ימצא זה בספר המדות אשר לו, ובספר ההגדה והספור. ולפי זאת המדה החשובה אשר ראוי לכונן אליה ולהתייק בה, הזהירו חכמים ז"ל מזהסתכל בבחמה ועוף בשעה שנוקקין זה עם זה. והוא הטעם אצלי באסור כלאי בהמה, כי בידוע שלא יתעורר

תשכחו לצות המדע. כלומר אם עלו צדעיוניך הרהורי הפחיתות, הפכה מחשבותיך לעסק הרהורי תורה או אז ידעו הרהורי הפחיתות וילכו סלון וחסור: חלפה לנו. לדעת המל"צ ז"ל הוא שצח, וצלמת המתכבב צו בני העצב הוא חלפה לו והמתכבב צו בני הדת הרי זה משוגע:

מורה נבוכים

יתעורר איש ממיין א' לבעול איש ממיין אחר על הרוב, אם לא ידכיבוהו עליו בידים, כמו שתראה אלו הפחותים מולדי הפרדים עושים תמיד, ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה המעשה. למה שבו מן הפחיתות והעוה, שיתעסק בדברים שמאסה התורה לזכרם, כל שכן לעמוד עליהם ולעשותם רק בעת הצורך. ואין צורך לזאת ההרכבה. וידעה לי כי טעם אסור קבוץ שני מינים באי זה מעשה שיהיה, אינו רק להרחיק מהרכבת שני מינים, ר"ל לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כי אם יקבץ בין שניהם פעמים ירכיב אחד מהם על תבור. והראיה על זה היות הרין הזה כולל לולת שור וחמור, אחד שור וחמור ואחד כל שני מינים, אלא שדבר הכתוב בהוזה. וכן המילה אצלי אחד מטעמים למעט המשגל ולהחליש זה האבר כפי היכולת, עד שימנע במעשה הזה. וכבר חשבו שזאת המילה, היא השלמת חסרון יצירה, ומצא כל חלק מקום לחלוק ולומר, איך יהיו הדברים הטבעיים חסרים עד שיצטרכו להשלמה מוחץ? עם מה שתבאר מתועלת העור ההוא לאבר ההוא, ולא נתנה מצוה זה להשלים חסרון הבריאה, רק להשלים חסרון המדות והגוף ההוא הגופני המגיע לאבר ההוא, הוא המכוון, אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש, ולא תבטל בעבורה החלדה, אבל תחסר בו התאוה היתרה על הצרך, והיות המילה מתלשת כח הקושי, ופעמים שתחסר ההנאה, הוא דבר שאין ספק בו, כי האבר כשישפך דמו, ויוסר מכסו מתחללת בריאתו, יחלש גלי ספק. ובבאר אמרו החכמים ז"ל הנבעלת לערל, קשה לפרוש ממנו. זהו החוק בטעמי המילה אצלי, ומי היה מתחיל בזה המעשה, רק אברהם אבינו אבינו ע"ה, אשר נודע מידאת חטאו מה שזכרו החכמים ז"ל באמרו, הגה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאד, והוא שיהיה לאנשי זאת האמונה כלם, רצוני לומר מאמיני יחוד השם, אות אחד נשמו שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם, לומר שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן כדי להגיע אל תועלת, או כדי להתנכל על אנשי זה הדת. אך זה הפעל, כלומר המילה, לא יעשהו אדם בו או בבניו רק מתוך אמונה אמתית, כי אין זה שרש בשוק או ביה בורע, אבל ענין שיהיה קשה מאד. וידוע גם כן דוב האהבה והעזר הנמצא באנשים שהם כלם בסימן אחד, ושהוא על צורת ברית. וכן זאת המילה היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על אמונת יחוד השם. וכן כל מי שימול יבנם בברית אברהם להאמין היתוד, להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך, וזה גם כן ענין חוק כראשון בטעם המילה, ואפשר שהוא יותר חוק מן הראשון. ושלמות זאת התורה וקיומה לא תשלם, כי אם במילה, ויש בהיותה בימי הקטנות שלש חכמות, הראשונה, שאלו הונת הקטן עד שיגדל, אפשר שלא היה עושה, והשנית, שלא יכאב ככאב הגדול לרכות עורו וחולשת דמו, כי הגדול יפחד זירעו מן הענין שידמוה היותו קודם היותו, וחשלישית, שהקטן יבוא לו ילדיו בעת לידתו, שלא התחזקה ערין הצורה הדמיונית המביאה לאהוב אותו וילדיו, כי הצורה הדמיונית התיא גוספת תמיד בראיה, והיא גדלה עם גדולתו, ואחד כן התחיל להתחסר ולהמחות ג"כ, ר"ל הצורה הדמיונית כי אין אהבת האב והאם את הבן בעת לידתו כאהבתם אחרת והוא בן שנה, ולא אהבת בן שנה כאהבת בן שש, ואלו הונת שנתים ושלוש, היה מביא לבטל המילה להמלת האב ואהבתו אותו, אבל סמוך ללידתו הצורה ההיא הדמיונית הלזשה מאד, וכל שכן אצל האב אשר הוא מצוה בזאת המצוה. והיות המילה בשמיני, הוא מפני שכל בעלי חיים כשילד, הוא הלזש מאד בתכלית לחותו, וכאלו הוא עדין בבטן, עד סוף שבעת ימים, ואז ימנה מרואי אוד העולם. הלא תראה כי גם בבחמות שמור זה הענין, שבעת ימים יהיה עם אמו, כאלו קודם זה הוא נפל, וכן האדם אחר שהשלים שבעה, ימול, והיה הענין קצוב ולא גתח דברך לשיעורין. וממה שכלל אותו גם בן זה הכלל, האוהרת מהפסיד בלי המשגל מכל

דבר מבעלי חיים, נמשך אחר עקר חקים ומשפטים צדיקים, ר"ל שישוה אדם הרברים כלם, לא ירבה במשגל כאשר אמרנו, ולא יבטל ג"כ לגמרי, אבל צוה ואמר פרו ורבו; כן הכלי הזה יחלש במילה ולא יעקר בהתוך, אבל זונת העניין הטבעי על טבעו, וישמר מן התוספת. והזהיר מלישא פצוע דכא וכרות שפכה ישראלית, מפני שהיא בעילה נפסדת ולבטלה, והנשואין ההם יהיו מכשול לה ולתובעיה, וזה מבואר מאד. ולתתחוק מעריות, אשר לבעול ממזר בת ישראל, להוריע הנאוף והנאופת, שאם יעשו, יפסידו בורעם הפסד שאין לו תקנה. ולפחיתות בני הזוננים ג"כ תמיד בכל לשון ובכל אומה פאר זרע ישראל מהתערב בהם ממזרים. ולמעלת הכהנים, נאסרה להם זונה וגרושה וחללה, וכחן גדול אשר הוא הנכבד שבכהנים. נאסרה עליו אפי' אלמנה ואפי' בעולה, וזו כלו טעמו מבואר. ואם נאסר התערב ממזרים בקהל השם, כ"ש עבדים ושפחות. ואסור חתן הגויים, כבר נכתב טעמו בתורה, ולקחת מבנותיו לבניך. וכל מה שנעלם טעמו מדוב החוקים, אינו דק להרחיק מע"ז. ואלו הפרטים אשר נעלם ממני טעמם, ולא ידעתי תועלתם, הוא מפני שאין הרברים הנשמעים כרבים הנראים לעין. ובעבור זה אין זה השיעור אשר ידעתי אני מדעות הצאבה, ממה ששמעתי מן הספרים, במה שידע אותו מי שראה מעשיהם הגללים, וכ"ש בהשתקע הדעות ההם מהיום אלפים שנה והמתנות שמשם. ואלו ידענו פרטי המעשים ההם ושמענו חלקי אותם הדעות, היה מתבאר לנו הטעם ואפני החכמה בחלקי מעשה הקרבנות והטומאות וזולתם ממה שלא ידעתי טעמו. אבל אין לי ספק בזה, כי הכל היה למוחות הדעות ההם בלתי אמתיות מלב האדם, ולבטל המעשים ההם שאין בס מועיל, אשר כלו הימים בתהו והבל, ובטלו הדעות ההם מחשבת האדם מחקור ציור מושכל, ומעשות מעשה מועיל, כאשר בארו לנו נביאינו ואמרו, כי אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה, ואמר ואחרי אשר לא יועילו, ואמר ירמיהו אך שקד נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל. הסתכל כמה גדול זה החפסד, ואם הוא דבר שצריך להשתדל האדם בכל יכלתו להסירו אם לא. ורוב המצות כמו שבארנו, אינם דק להסיר הדעות ההם ולהקל הטרחים הגדולים הכבדים, והעמל והצער שהיו עושים האנשים ההם לעבודת אלהיהם. וכל מצות עשה או לא תעשה שיעלם ממך טעמו, ואינו דק רפואת חולי מן החוליים ההם אשר לא הונחם לדעתם היום, ישתבה השם על זה. וזהו מה שיאמינהו מי שיש לו שלמות, וידע אמתת מאמר הש"י, לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני. הנה זכרתי פרטי המצות. כלם, אשר כלל אותם זה הכלל, והעיויתי על טעמם, ולא נשאר מהם דבר שלא נתתי בו טעם דק חלקים מעשים, ואע"פ שעל דרך האמת כבר נתתי גם בהם טעם, יקל לאיש תבונה להוציאו מכה דברינו: (נשלמו עמי הגלוה)

פרק חמישים

יש כאן דברים שהם סתרי תורה גם כן, כבר נכשלו בהם רבים וצריך לבארם, והם אלו הספורים אשר ספר בתורה אשר יחשבו רבים שאין תועלת בזכרם, בספרו הסתעף המשפחות מן נח, ושמותם ומקומותם, וכן בני שעיר ההורי, וספר המלכים אשר מלכו בארץ אדום, וכבר ידעת אמרם, שמנשת הרשע לא היה מודה מושבותיו הפחותים, רק בדקדוקי אלו המקומות. אמרו היה יושב ודורש בהגדות של דופי, היה אומר לא היה לו למשה

פרק חמישים. יש כאן דברים. עוד ינוסף ידולצאל טעם ספורי המעולות המזכרים צדוקת ה' אשר כפי הסתעף סלחנותה הם לא לעזר ולא להועיל וצדוקת ווי לאינון עפסין דעלמא דאינון אמרין דהכך ספורין דלוריינתא לית צדוקת לזרך

מורה נבוכים

למשה לכתוב אלא ואחות לזמן תמונע. ואני אודיעך כלל אחד, ואשוב אחר בן אל הפרטים, כאשר עשיתי בטעמי המצות. דע, כי כל ספור שתמצאנה כתוב בתורה, הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאמת דעת שהוא פנה מפינות התורה, או לתקון מעשה מן המעשים, עד שלא יהיה בין בני אדם עול וחמס. ואני אסיר לך הספק, כאשר היתה פנת התורה שהעולם מחודש, ואשר נברא תחלה היה איש אחד ממין האדם והוא אדם הראשון, ולא היה באורך הזמן אשר מאדם עד משה רבינו רק אלפים וחמש מאות שנה בקרוב, ואלו באלהם זה חספור לבד, היה האדם נוספק בדבר, כי נמצאו אז בני האדם מפחדים בקצות הארץ בלה, ומשפחות חלוקות ולשונות חלוקים מאד, והוסר הספק הזה, ביחס כלם וזכרון הסתעפס וזכור שמות המפורסמים בזה, פלוגי בן פלוגי ושונותיהם, ולהגיד מקום שכנס, והטעם המביא להתפורם בקצות הארץ, והטעם המביא להתחלק לשונותם, ושמתחלה היו במקום אחד ושפה אחת לכולם, כי בן ראוי להיותם בע איש אחד. וכן ענין ספור המבול, וספור סדום ועמורה, ללמוד מהם ראיה על הדעת

וכן, והנה הדג ז"ל יורה דעה שכל סיפור היה מוכרח להכתב לדורות: והטעם המביא לחלק לשונותם. הקצר (צ"ל מ"ד לראשון מהכחול) הכריע שהלשונות הם הסכמיות מצני אדם מורה על זה חזרום משם פעל מלה ולאותיות, והנה ההסכמה תורה כי היו המסכימים יחד צומן וצמקום, וקצון כל צ"ל יחד מורה על החידוש וההס כלם צני איש אחד, וכבר ביארנו טעם צנין המגדל והפלגת הלשונות לפי המנהג הטבעי, וזה כי הדוד הואו צדאותם שהחמם אשר צדוד המצול הפריד הקיצון המדיני, והיה זה הפירוד קצת השחתתם, ככתוב כי מלאה הארץ חמס, הסכימו להתבאר בהסן לקיים הקיצון לשצת יחדו צמדיה אחת למען יעזרו קלתם מקלתם ויקחו ערובתם צמיים נעימים, ולמען תקום עלתם זו, צנו להם המגדל גבוה שיראה מרחוק, למען יהי לאות ולסימן לכל הולך דרך לדעת שתוצתו אל מקומו למען לא יפדור לעולם, אך הש"ת ידע כי לא טובה עלתם זו, כי לא זה הקיצון ולא זה העור המלה שצצת יחד, כי אם אדרבה הפדיקם על פני האדמה הוא הטוב להם הוא עזרם ומגינם, וזה כי האדם הוא צעל נדכים רעים כפי טבעו, הוא מוכרח לתצאות ארץ סנוטת הגדלים צאלות שונות ארץ חמה ושעורה ופני תלכה ורמון אורז וכוסמין וחולתם מתצוות הארץ אשר לא מעפד אחד ילמחו והוא לריך למתכותים ארץ יזוק מחושה ומולא לכסף ומקום לזהב יזוקו וכיואל צבה שאלר הנרכים אשר מליאותם צמקומות נפדדים, והנה ראה הש"ת שהפירוד הוא יורד טוב להם מהקיצון, יען כי צבה יעזרו לחיות צנעימים כי איש את אחיו יעזורו צצוב הנמלא צאלרו ולא יחסרו כל טוב, על כן נתן אל לצם להמליא מלאכות שונות אשר צנין המגדל הוא התחלתם אשר זו היתה נסצה לפילוג לשונות שונות, כי כל כת מצעלי מלאכה אחת היו מוכרחים להמליא להם שמות ופעלים למלאכתם ולכליהם אשר ישמשו צם, ככתוב צצצות העצורה דצה מצטא שפתים וגו' (אסף ח"א כ"ה), וזה קצת הפלגת הלשונות אחד אשר משם נפדרו איי הגויים צמוצמותם לאלמותם למליא הכרחי צני אדם להיות צם עור לרעייהם, ויעזרו צזה צצוב צאלריהם: וכך ענין ספור המצול. גם היו מוכרח לספר ענין המצול, למען לא יכחשו על פניו דרכו צענין החידוש צמה שנמלא על ראשי ההרים הגבוהים החופדים צעומק הארץ דגי הים מלוצנים פערטטיינערטע פיסע צ"ל, והנה יאמרו מלמיני הקדמות שזה לאות שהעולם קדמון והים והיבשה מחלופי וממירוס מקומם מעולם, כי צצצות הימים ימורו הרים צלצמיים והימים יסרו יבשה, על כן ביארה התורה ספור המצול לידע ולהודיע כי מליאות אלה הדגים המלוצנים הי' מלת המצול אשר על ההרים יעמדו מים, ויתכן ג"כ שהי' זה צצת הצדיקה צצת סלול הארץ צצצת ימי המעשה, שא"כ היו שטים נגדמות עפד צמי תהום דצה מוועו הרים צלצ ימים ככתוב על ההרים יעמדו מים מן געתך וינוסו ד"ל מגעת ה' יקוו המים נסו המים אל העומק, והיתה זו צכה רוח אלהים חזק המרפת על פני המים אשר צכה תנועת הרוח התנועעו הרגצים ונצו כמו נד שצ על שצ יחדו יוצקו אז העלו המים שרטון צמקום מצלעדי מקום כפי איכות התנועה כאשר יעשו המים עם הקרח הנורא צצת יורדו, ואז עלו הרים וירדו צקעות והמים צצצצם ירדו לעומק. והנה כינה נשיצת הרוח צצם גערה ללמדו מן געתך וינוסו כמו שכינה ללמדו ויולך ה' את הים צדוד קדים, צצם גערה ככתוב ויגעד צים סוף, ויצון מיש"כ

הדעת האמתית, והוא אך פדי לצדיק אך יש אלהים שופטים בארץ. וכן ספור מלחמת תשעת המלכים, להודיע המופת בנצוח אברהם באנשים מתי מספר ואין מלך עליהם, ד' מלכים גדולים. ועוד הודיענו, איך חס לכבו על קרובו, בעבור שגדל על אמונתו ומסר נפשו לסכנת המלחמה, כדי להצילו. והודיענו ג"כ בהסתפקותו ושובע נפשו, והיותו בן למומן ומתפאר בטוב המדות, והוא אמרו אם מהוט ועד שרוך נעל. אמנם ספור משפחות בני שעיר ויחסם בפרט, הוא מפני מצוה אחת, והוא שהש"י צוה למהות זכר עמלק לבד, ועמלק אמנם היה בן אליפז מן תמנה אחות לוטן, אך שאר בני עשו לא צוה להרגן, וכבר נתחתן עשו עם בני שעיר כמו שהתבאר בכתוב, והוליד מהם ומלך עליהם, ונתערב זרעו בזרעם, וישבו ארצות שעיר כלם, והמשפחות ההם מיוחסות למשפחה הגוברת אשר הם בני עשו, וכ"ש זרע עמלק כי הוא היה הגבור שבהם, ואילו לא התבארו היחסים ההם ופרטיהם, היו כולם נהרגים בפשיעה, לכן באר הכתוב משפחותיהם, ואמר שאלו שתראו אותם בשעיר ומלכות עמלק, אינם כלם בני עמלק אבל הם בני פלוני ובני פלוני, ונתיחסו לעמלק להיות אמנם מעמלק. זה כלו יושד מהשם, עד שלא תהרג משפחה בתוך משפחה אחרת, כי הגזירה לא היתה רק על זרע עמלק, וכבר בארנו אופני ההכמחה בה. וטעם ספרו המלכים אשר מלכו בארץ אדום, כי מכלל המצוות לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ואלו המלכים אשר זכר, אין אחד מהם מאדום. הלא תראה שהוא מיחס אותם, ומיחס ארצותם פלוני מפלוני ופלוני מפלוני. הקרוב אצלי שהיו מנהיגיהם וענייניהם מפורסמים, ו"ל עניני המלכים ההם אשר לאדום, ושהם הכניעו בני עשו והשפילים, והזכירים השם בהם, כאלו אמר, בחנו באחיכם בני עשו שהיו מלכיהם פלוני פלוני ופלוני, ומעשיהם היו מפורסמים, כי לא המליכה אומה איש שאינו מיחסה, שלא ציער אותה צער גדול או קטן. סוף דבר כמו שאמרתי לך מרוחק דעות הצאבה ממנו היום, כן דברי הימים ההם נעלמו ממנו היום, ואלו ידענום וידענו המקרים אשר קרו בימים ההם, היה מתבאר לנו בפרט טעם רוב מה שנזכר בתורה. וממה שצריך שתדעוהו, כי אין בחינת הספורים הנכתבים, בבחינת העניינים הנראים, כי בעניינים הנראים פרטים מביאים לדברים צריכים מאד, א"א לזכרם מפני האריכות, וכשיתבונן האדם בספורים ההם, יחשוב שיש בהם אריכות או כפל דברים, ואלו היתה רואה מה שסופר, היה ידע צורך מה שנאמר, ומפני זה כשתראה בתורה ספורים בולת המצות, ותחשוב שהספור ההוא אין צורך לזכרו, או שישבו אריכות, אינך רק להיותך בלתי רואה הפרטים המביאים לזכור מה שנזכר. ומזאת סדר זכר המסעות, יראה מפורטו

צדקתה ה' ל"ג ונאסף, ולו חכמו יסכילו זאת המחקרים לא היו גזרים לאמר שהיו גם מצולים דנים, כאשר שמענו כן לזינו החוקק קריער צלחותו שחפרו החופרים צעומק הארץ ק"ל רגלים ונאלו הארץ סדרים זה על גב זה, סדר עפר וסדר חול וסדר עפר גינה וכן הלאה, אז גזר לומר שה' גם מצולים כמספר הסדרים, וכל מצול העלה שרטון וסדר עפר אחד, אך כפי האמת נעשה זה צגשת ימי המעשה שהיו אז תנועות שונות צמי תהום דצה מסצות דוחות שונות שנתחדשו צאיר, וכל תנועה שונה העלה שרטון וסדר עפר שונה והתמידה זאת התנועה צגלשה ימים הראשונים צקלת, עפר למוק ורגצים ידוצקו על ידו תנועת הרוח המרחפת ע"פ המים, וצעצור זה סיפר נשיצת הרוח שלא לפן פתחון פה לשועים מאמיני הקדמות: אך יש אלהים שופטים בארץ. שלא יאמר האומר כי צמקרה נחצרו הערים האלה, וכן סיפור שכרות נח, הוא למען דעת צנת הכושיים ר"ל צנת המכרס ממכרת עצד, עד שרצים מהאומות חצרו להליכס מיד שוקיהם לצלתי התעמד צס ולא עלתה להם כי מאת ה' היתה זאת למען תקיים קללת נח את כנען עצד עצדים יהי' לחמו, וסיפור שכרות לוט הוא ג"כ לידע ולהודיע יחס צ' האומות אשר יזוה עליהם לאמר לא יצו עמוני ומואבי צקהל ה' וצמיהם צנו את ממלכת צית ישראל: ואלו המלכים. לפי דעת חכמי הקבלה

מורה נבוכים

מפשוטו של עניין, שזכר מה שאין תועלת בו כלל, ומפני זאת המחשבה העולה על הלב אמר וכתוב משה את
מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה', ומקום הצורך אליו גדול מאד, מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך
לעתיד ישוב וזכרם ספור, ואפשר שיכויבם השומע. וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר, שיהיה מופת עומד
קיים לדורות לבני אדם כלם, וממופתו התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה, והמצא
בו המן בכל יום, והמדבר שהוא כמו שזכר הכתוב, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והם מקומות דחוקים
מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה ונפן ורמון ומים אין לשתות, ואמר בהם גם כן ארץ
לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכתוב בתורה להם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כלם מופתים
גדולים גלויים נראים. וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר
הספורים, ויחשב שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב, שאפשר לאדם לעמוד בו, (האדם) כאלו המדברות
ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או לחזן באחד הצמחים
אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה
הסיר המחשבות ההם כלם, וחזק ענייני אלו המופתים כלם בבאור המסעות ההם, שיורא אותם הבאים וידעו
גדול המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה. ולזה הטעם בעצמו, החרים יהושע מי שיבנה
ידידתו לעולם, להיות המופת ההוא קיים עומד, כי כל מי שיראה החומה ההיא שוקעת בארץ, יתבאר לו שאין
זו תכונת בניין שנהרס אבל נשקע במופת. וכן אמרו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, היה מספיק בספור,
ויעלה בלב האדם מתחלת מחשבה, כי כל מה שבא אחריו בזה העניין, הוא הארכת דברים אין צורך, ר"ל
אמרו ובהארץ הענן וגו', ויש אשר יהיה הענן תנ' או ימים וגו', ואני אודיעך טעם אלו הפרטים כלם,
ומעמם הוא לחזק העניין ההוא, לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז, ומה שיחשבו עד היום, שישראל תעו
בדרך ולא ידעו אנה ילכו, כאמרו נבוכים הם בארץ, וכן קוראים אותו הערביים עד היום, ר"ל המדבר ההוא
קוראים אותו מדבר התעיה, ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך, והתחיל הכתוב לבאר ולחזק, כי המסעות
ההם שהיו בלתי מסודרות, ושובם בקצתם פעמים, והיות זמן עמידתם בכל מסע חלוק זה מזה, עד שהיה
מעמדם במסע אחד שמונה עשרה שנה, ובמסע אחד יום אחד, ובאחד לילה אחד, הכל בשיעור אלהי,
ולא היה תעיה לדרך, רק לפי העלות עמוד הענן. ומפני זה פרט הפרטים ההם כלם. וכבר בארה התורה,
כי הדרך ההוא קרוב וידוע וסלול, ר"ל הדרך אשר בין הורב אשר באו אליו בכונה כמו שצוה הש"י, תעברון
את האלהים על ההר הזה, ובין קדש ברנע אשר היא התחלת הישוב, כמו שבא בכתוב, והנה אנחנו
בקדש עיר קצת גבולך, והדרך ההוא מהלך אחד עשר יום, כאמרו אחד עשר יום מתורב דרך הר שיעור עד
קדש ברנע, ואין זה מה שאיפשר לתעות בו ארבעים שנה, אבל טעם העכוב הוא מה שכתוב בתורה. וכן
כל עניין שיעלם ממך טעם זכרו, יש לו סבה חזקה, והנהיג העניין כלו על העקר אשר העירנו ו"ל עליך,
כי לא דבר רק הוא מכס ואם רק הוא מכס הוא:

פרק

נענו סוד גדול מסודות האלימות האלה המלכים שהם סוד שצדי הכלים ועדו עוז צדע אשר עד היום עלינו
זאת המורה לצדד וללנן העוז מהרע, וכן ספורים רבים זולתו יש בהם סודות. נפלאים לפי דרכם, ואין לנו צד
עסק בציונות.

פרק

פרק אחד וחמשים

זה הפרק אשר נזכרו עתה אינו כולל תוספת עניין על מה שכללו אותו פרקי זה המאמר, ואינו רק כדמות
 התימה, עם באור עבודת משיג האמתיות המיוחדות בשם יתע' אחר השגתו אי זה דבר הוא, והיישורו
 להגיע אל העבודה ההוא אשר היא התכלית אשר יגיע אליה האדם, והודיעו איך תהיה החשגתו בו בעולם
 הזה עד שיעתק אל צדור החיים. ואני פותח הדברים בזה הפרק במשל שאשאהו לך, ואומר כי המלך הוא
 בהיכלו, ואנשיו כולם קצתם אנשי המדינה וקצתם חוץ למדינה, ואלו אשר במדינה, מזה מי שאחזרו אל בית המלך
 ומגמת

פרק אחד וחמשים. זה הפרק. יצא במשל ומליה סיכות לזיקות ההשגחה צמוצת, והכה ישא צמל פיו שמלך
 אחד הי' צמדינה והיו אנשי המדינה ככספים להצדק צמלך ולהיות עמו, והיו
 מצקשים נסבות סיככה ויצאו אל היכלו להצדק צו, ונחלקו צזה לשש כתות, כמצואר היעיו צדצדי כדצ'ל צמל ומשל. וכעין
 זה נשא המשורר אסף משלו צמליה חידה, והוא ממשל משל למלך שהיה לו פלטיץ נאה ומצוח מאל, לא נמלא דוגמתו מעולם
 ועד עולם ממזרח שמש ועד מצואר, והיו צו סגולות מלכים שהם מדפא לנפש ותאזה לעינים ומחמדים להשכיל, והיה המלך
 איש חסיד מאל עם כל עצדיו, ומרוב טובו ומסדו, נדצה רוחו ארתו לפתוח הפלעון להצדאות העמים והשדים את יפיו, למען
 יקחו עדוצתו ויחיו חיים נעימים כל הימים צזכרם את המלצה אשר לרו עיניהם. ויצו המלך ויעצרו קול צכל מלכותו, ללאחד
 ליום הכסא יפתח הפלעון ויעמוד פתוח שצעת ימים. מי האים החפץ להצותו, צכל את נפשו יצוא ויראה את היכל המלך,
 צתי נכאותו ובנצויו ועליותיו וצתי חמדתו, וליוריהם ומקלעת פקעים המחוקים על הקירות, וכל אולרות המלך וסגולותיו,
 איך מעצור לו להצות. אז יחלקו אנשי המלך לחמשת מחלקות. המחלקות הראשונה אמרו, מה צלע כי נראה את היכל
 המלך, הלא מראה העינים איננו מצציע רעצון העינים, הלא טוב לנו לצלות זה הזמן צצוצע שמחות, לכן נלכה נא אל
 צית היין ונתעלסה צזה צים צמלכים מחמדים וצמיות ומתקים, וצתענוגות צני אדם צדה וצרות. המחלקות הצ'
 אמרו, טוב מראה עינים ונהלך נפש, הנה נדקה עשה אתנו המלך לפתוח לנו את היכלו להצדאותו את יקר תפארת
 גדולתו וכבוד עשרו, לעוז לנו כל הימים צזכרנו את היכלו, ואם לא עכשיו אימתי יפתח עוד, וימחרו לצוא אל היכל
 המלך, ומגודל התשוקה מהירו לדצד וילכו להשמעות אניהם אל היכל המלך, ולא חקרו היעיו איש איפו מקומו, ומאשר
 לא ידעו הדרך אל היכל המלך הלכו נתעה, ויצאו אל היכלי שרי המלך אשר גם הנה היו קאת כלויו יפיו וישבו שמה
 ויתענגו למראה עיניהם כל הזמן ההוא והיכל המלך לא ראו. המחלקות הב', חקרו על מקום ההיכל וישמעו מפני המגדי
 אמת אנה הוא, וילכו צדדך יסדה לא יכשלו צה ויצאו עד לפני שער המלך, וימחרו לצוא אל צית השער, וישאו עיניהם
 ויראו והנה מחוקה על הקירות יורדים יפים מאל, מקלעת פקעים ומלופים צבז מעשה ליווד חכם, יודה דעה צלווריו
 לירוא מפני המלך, ויהי כלאותם הניורדים כי תאזה הם לעינים ומחמדים להשכיל ציראת המלך, ויתענגו מאל למראה
 עיניהם ויחילו לשצת שמה כל ימי המלצה. המחלקות הד', צאו ג"כ צית השער ויראו המלצה הנוראות ויפלאו מאל
 וישתגעו ממראה עיניהם, ויאמרו אל לם אס כה צצית השער מה יוכל היות צצתי גוואי, והנה הזמן קלר והמלצה
 מצובה על כן לא נתמהמה צערצת השער, כי אס נמהר נראה צית המלך פמימה, וימחרו ויצאו בהרמונה ויראו והנה
 הוא מקום נחת ידים והיא מלצה רחצות וסוקים כאחת ערי הממלכות, וילכו צין הרחצות ויתעו לצוא מקום גדודי
 חיות אשר היו למלך ויערפו מהם רצים, וקלעתם צלו למקום שהי' שם אצק השדיפה מונח על דלפת אצנים והיו
 צמנעליהם יתדות צדצל, והוליו אס מהאצנים צשעעת פסיעותיהם ותלת האס צאצק השדיפה והיו לשריפת מאכלות
 אס כדגע, וקלעתם נשחפו צשחיות וזלמת צאשר לא ידעו ללכת צדדך יסדה וסלולה וילכו אצרות עקלקלות והיו למשחית
 המחלקות הו' צאו השערה וישאו עיניהם ויראו כל תצנית מלחמות נוראות מחוקה על הקירות ותצנית מדינות נרות
 חריצות שהחריצ המלך צמרכס צו, ויראו מאל לנפשות מפני המלך ויאמרו אל נא נמהר לצוא פמימה צית המלך עד
 נדקה וניקודה דך המלך אשר צה נעלה ונצוא צית המלך פמימה, ומנהג הצאים אל המלך וצמה יתנו כבוד ומורה למלך
 כי מלך נראה הוא על כל מלכי ארץ, וישאו עיניהם ויראו והנה צירכתי הקירות מלויידים נורות רחצות וסוקים
 וישצבים, תה מעונות אדיות והרדי ערף, ופה צתי נכאות וסגולות מלכים, פה דרכים ישרים צם יעלו לאור צאור

מורה נבוכים

ומזמת פניו בדרך אחרת, ומהם מי שרוצה ללכת אל בית המלך ומגמתו אליו ומבקש לבקר בהכלו ולעמוד לפניו, אלא שעור היום לא ראה פני חומת הבית כלל. מן הרוצים לבא אל הבית, מהם שהגיע אליו והוא מתהלך סביבו מבקש למצא השער, ומהם מי שנכנס בשער והוא הולך בפרודור, ומהם מי שהגיע עד שנכנס אל תוך הבית, והוא עם המלך במקום אחד שהוא בית המלך, ולא בהגיעו אל תוך הבית יראה המלך או ידבר עמו. אבל אחר הגיעו אל תוך הבית א"א לו מבלתי שישתדל השתדלות אחרת, ואז יעמוד לפני המלך ויראהו מרחוק או מקרוב, או ישמע דבר המלך או ידבר עמו. והנני מפרש לך זה המשל אשר חדשתי לך, ואומר אמנם אשר הם חוין למדינה, הם כל איש מבני אדם שאין לו אמונת דת, לא מדרך עיון ולא מדרך קבלה, כקצות התורה המשוטטים בצפון, והכושיים והמושוטטים בדרום וההומים להם מאשר אתנו באקלימים האלה, ודין אלו בדין בעלי חיים שאינם מדברים, ואינם אצלי במדרגת בני אדם, ומדרגתם בנמצאות, למטה ממדרגת האדם ולמעלה ממדרגת הקוף, אחר שהגיע להם תמונת האדם ותארו, ותכרה יותר מחכרת הקוף. ואשר הם במדינה אלא שאחוריהם אל

החיים, ופה נתיצות עקלקלות ומצרי שאלו אשר אין דרך לטעות ימין ושמאל, כי אם ילכו שאלה ויפלאו ממראה עיניהם ויפתומו כשעה חלה ויצינו במקרה הליוד כי הוא מורה לך ישרה להכלי בית המלך, ויקחו את הליוד כלצדס אחד היראה אשר שמו לפנייהם, וילכו בית המלך פנימה דרך ישרה כאשר הורה אותם הליוד המחוקק על הקיר, וישמרו כנפשותם לצלתי נטות ימין ושמאל, וילכו צעה אין טען ואין פגע ויזוהו צהיכלי המלך ויתענגו צס למראה עיניהם, ויזוהו צחצר גנת בית המלך ויתעטרו לריח צשמיו וישצו צלל עזי דענניו וינפשו צמי מעיניו, וילכו עד צית המלך ויראוהו נשקף צעד החלון וגם המלך ראה אותם, וישלח להם משאות וארוחה, ויהי ציום השציעי והנה קול קורא לאמר סכל צד אשר לא מצני היכל המלך, ילא צעדם יצללו השערים ויסגרו הדלתות ולא יפתחו עוד, וינאו אלה רואי פני המלך שמתים וטובי צ, ואלה אשר תכת ה' נשחתו, ואלה ר"ל אנשי הכת ה' נשחרו צשער, והכת ה' נשחרו צהיכלי השדים, ואנשי הכת ה' נשחרו צצית המשתה תעו צצכד וצלעו מן היין. זה הוא ענין המשל, והמשל המלך הוא זה המלך ה' לצרות המטיב ומתחסד עם כל נולד כמצודל למתצוננים חסדי ה' ואופני טובותיו עם כל ילוד, והיכלו המפורד הוא העולם ומלאו, אשר צהיכלו זה כלו אומל כצוד והדך פעלו ית', והנה קול אומר קרא פתחו שערים ויצאו בוי לריק שומר אמונים ויראה כצוד אלהים והדך באונו אשר צהיכלו כלו אומל כצוד, כי למען הראות שלימותו ית' מצחינת שלימות יצרויו הוצא הנה, כת"ש הר"י ז"ל צע"ת שתכלית הצריאה היתה למען הראות שלימותו ית' על ידי צחינת שלימות יצרויו המעידים על שלימותו, והנה עת לדרוש את ה' כימי שנותינו שצעים שנה אשר זה מדת זמן פתיחת היכל המלך ה' לפני כל איש. והנה צצאת המראה יחלקו צני אדם לחמשת כתות, הכת ה' המה הדצים והגדועים, החושצים מחשבות און לאמר שאין תכלית האדם צעולמו כי אם לדרוך ולהשיג ערוך חקי גייתו ולצוד הון ועושר צציתו, ואין עסקם כל ימיהם כי אם צמ"ו לעשות מקנה וקנין הון, והם דומים לשוטי יין ושכר האמור אשר אין פועל אלהים ומעשהו נחש צציעיניהם למאומה, ככתוב והיה כימור וכל ותוף וחילין ויין משתיה' ואת פועל ה' לא יציעו ומעשי ידיו לא דאו. ה' הם עוצזי עב"ם והם דומים לתועי רוח אשר חשצו על אחד השדים שהוא המלך. ה' הם קלת התלמודיים מצני ישראל אשר אין נפשם ללמוד שום חכמה ודעת וזלת התלמוד, ומתענגים עליו צחכמת היודור ופסול החלוקים כל ימיהם, והם דומים לצאים צשער המלך ומתענגים שם למראה אמלתראותיו כל ימי חייהם, כי הן אמת שהתלמוד המצוי לדי מעשה, זה השער לה' לריקים יצאו צו ליראה את ה' כל הימים, ולעשות לזונו ית' כתורה וכמורה, אמנם לא צזה לצדו צחר ה', כי היראה איננה דק ראשית והצעה להחמה, ר"ל השכלת אמתו ית' הצאה אל אחרי ככתוב ראשית חכמה ויראת ה', ואם אין חכמה אין יראה, כלומר אין תכלית ליראה, כי צמה נחשצו ההצעה אם לא תתלה עמה השגת התכלית. הכת ה', הם המתפלספי מצני ישראל המשליכים אחרי גווס התורה והמורה ולא נגע ויראת ה' כלצדס, גם צאלה לא צחר ה', והם דומים לאשר מהדו ללכת מצחית שער פנימה ולא ידעו הדך הישרה למלך וילכו

אל בית המלך, הם בעלי אמונה ועיון, אלא שעלו בידם דעות בלתי אמתיות, אם מטעות גדולה שנצל בידם בעת עיונם, או שקבלו ממי שהשעם, והם לעולם מפני הדעות ההם, כל אשר ילכו ויספיקו רוחק מבית המלך. ואלו יותר רעים מן הראשונים הרבה, ואלו הם אשר יבא הצורך בקצת העתים להרגם ולמחות זכר דעותם שלא יתנו זולתם. והרוצים לבא אל בית המלך ולהכנס אצלו, אלא שלא ראו בית המלך כלל, הם המון אנשי התורה רצה לומר עמי הארץ העוסקים במצות. והמגיעים אל הבית ההולכים סבוב, הם התלמודיים אשר הם מאמינים דעות אמתיות ומדרך קבלה ולומדים מעשה העבודות, ולא הרגילו בעיון שרשי התורה ולא חקרו כלל לאמת אמונת. ואשר הכניסו עצמם לעיון בעקרי הדת כבר נכנסו לפרוודור, ובני האדם שם חלוקי המדרגות בלא ספק, אבל מי שהגיע לדעת מופת כל מה שנמצא עליו מופת, וידע מן העניינים האלהיים אמתת כל מה שאפשר שתודע אמתתו, ויקרב לאמתת מה שאי אפשר בדרך להתקרב אל אמתתו, כבר הגיע עם המלך בתוך הבית. ודע בני! שאתה כל עוד שתתעסק בהכמות הלמודיות ובמלאכת החינוך, אתה מוכת המתהלכים סביב הבית לבקש השער, כמו שאמר דו"ל על צד המשל, עדין בן זומא מבחוץ. וכשתבין העניינים הטבעיים, כבר נכנסת בפרוודור הבית. וכשתשלים הטבעיות ותבין האלהיות, כבר נכנסת עם המלך אל החצר הפנימית, ואתה עמו בבית אחד. וזאת היא מדרגת החכמים, והם חלוקי השלמות; אבל מי שישים כל מחשבתו אחר שלמותו באלהיות, והוא נוטה כלו אל השם יתעלה, והוא מפנה מחשבתו מוולתו וישים פעולות שכלו כולם בבחינת הנמצאות, ללמוד מהם ראייה על הש"י, לדעת הנהגתו אותם על אי זה צד, אפשר שתהיה מהם אשר באו אל בית המלך. וזאת היא מדרגת הנביאים, יש מהם מי שהגיע מרוב השגתו ופגנתו מחשבתו מכל דבר זולתי הש"י, עד שנאמר בו ויהי שם עם ה' וגו'

נתעה וכוונתו ומשלו כאלו יש אחד שהלך ופגע. הכתה' הם המחזיקים ציראת ה' ולומדים התלמוד על מנת ללמוד ולעשות ודואים צורה הדרך אשר זה יפלו, ויזוהו להשכיל צאמתו. כל יעצו היראה וכל יונימו החכמה כי שתיין רוכזי צהם נעדים יתנהגו צמטעים ציראת ה' כתורה וכמורה. וישכילו צשכל צפועל אלהים ומעשהו ויתצוונו חסדי ה' אשר יסד צכל כולד למען יצחק חיון ערך שלימותו ית' מצחינת שלימותם, אלה איפרי השקדים אשר צס צחד ה', והם דומים לאותם שלמדו והלימודים אשר צצית שער המלך דרך המלך, ומשל לר' עקיבא נדמו סנכנס צשלוס וילא צשלוס. וכל זה המשל מצוחר העיז צדצדי אסף (ה"צ ל"ה) פרשה המתחלת ארמון מפואר והיכל מלך דצ צכל. וכבר ילאנו מעינין לענון ומשל למשל וכסוד לצאר דצדי הדצ ז"ל: הם צעלי אמונה ועיון. הם עוצדי ע"ז שאחודיהם אל ה' והם משתחוו קדמה לשמש ככתוב: והמגיעים אל הצית. יכנה התורה צשם צית עש"כ צחכמה יצנה צית, כי נוצלות חכמה של מעלה תורה: ההולכים קצונו. יסודי הדת יכנה צשם חומת הצית, כמו חומת הצית הם עיקרו כן שרשי הדת הם עיקריו, ומי שלא חקר על אמתת יסודי הדת שרזי צלא חומה. וחקירה זו למורה תהצד לדעת הדצ ז"ל, וכן כתב צעל החוצות וכ"כ הדצ צעל צינה לעמים צפי' הכ' דרך אמונה צחלתי משפטך שותי, פי' דרכי האמונה צחלתי צמחקד השכלי, אך המשפטים שותי הצלתי ידועים צעעמם לידועים, לקיימם גם יחד צלי מחקר: כל מה שנמצא עליו מופת. כמו מציאותו ית' ואחדותו ושלילת הבגס ומנונו ית', לשפוקי אמונת החדוש שלא יעמוד עליו המופת כמזוחר (צ"י לטני): ויקרצ לאמתת. ר"ל הדצרים אשר לא יעמוד אליהם המופת כמו החדוש והנצואה יקרצם עכ"פ אל השכל עד שלא יהיו זדים אללו: ודע צני. כמו ששעה שלשה מחלקות צתורה, קציה הצית, וצפרוודור ועם המלך, כן עשה החלוקה צעינה צחכמה על הסדר האמוד, למודיות עצעיות ואלהיות: ללמוד עהם ראייה על הש"י. ר"ל לצחק החכמה המיוסד צכל נוצל שחכמה מורה על החכם צ"י כי אין חכם כה', והוא הדצד אשר לוח צעל החוצות להרוסיק צכל יוס צחינה צחכמת הטבע על צחינת תמול, כי זאת הצחינה היא הדעת את ה' על פי פעלו ואפס זולתה לדעת אותה:

שאל

מורה נבוכים

וגו' ישאל ויענה וידבר עמו במעמד ההוא המקודש, ומרוב שמחתו במוח שהשיג, לחם לא אכל ומים לא שתה כי החזק השכל עד שנתבטל כל כח עב שבגוף, ר"ל מיני חוש המשוש. ויש מן הנביאים מי שיראה לבר, ויש מהם מי שיראה מקורב, ומהם מי שיראה מרחוק, כאמרו מרחוק ה' נראה לי. וכבר הקדמנו לדבר במדרגות הנבואה. ונשוב אל עניין הפרק, והוא, להזהיר שישים האדם מהשבתו בשם לברו, אחר שהגיע אל ידיעתו כמו שבארנו. וזאת היא העבודה המיוחדת במשיגי האמתות, וכל אשר יוסיפו לחשוב בו ולעמוד אצלו תוסיף עבודתם; אבל מי שיחשוב בה' וירבה לזכרו מבלי חכמה, אבל הוא נמשך אחר קצת דמיון לבר, או נמשך אחר אמונה שמסרה לו זולתו, הוא אצלי עם היותו חוץ לבית, ורחוק ממנו בלתי זוכר השם באמת, ולא הושב בו. כי הרבר ההוא אשר בדמיונו ואשר יזכר בפיו, אינו נאות לנמצא כלל, אבל הוא דבר ברוי שברחו דמיונו, כמו שבארנו בדברינו על התארים. ואמנם ראוי להתחיל בזה הזמן מן העבודה אחר הציור השכלי, והיה כאשר תשיג השם ומעשיו כפי מה שישכלהו השכל, אחר כן תתחיל להמסר אליו ותשתדל להתקרב לו, ותחזק הדבוק אשר בינך ובינו והוא השכל. אמר אתה הראתה לדעת וגו', ואמר וידעת היום והשבות אל לבבך וגו', ואמר דעו כי ה' הוא האלהים. והנה בארה התורה כי זאת העבודה האחרונה אשר העידונו עליה בזה הפרק, לא תהיה אלא אחר ההשגה, אמר לאהבה את ה' אלהיכם ולעבודו בכל לבבכם ובכל נפשכם. והנה בארנו פעמים רבות, כי האהבה היא כפי ההשגה, ואחר האהבה תהיה העבודה ההיא, אשר כבר העירו ר"ל עליה, ואמרו זו עבודה שלב, והיא אצלי שישים האדם כל מהשבתו במושכל הראשון, ולהתבודד בה כפי היכולת. ולזה תמצא דוד ע"ה, שצוה שלמה בנו והזהירו מאד בשני העניינים האלה, רצוני לומר להשתכל בהשגתו, ולהשתדל בעבודתו אחר ההשגה, אמר ואתה שלמה בני דע

ישאל ויענה. זה צעור מיוחדני שמו על פי פעלו, כמאמר ר' אשא צד ממל צמ"ד על סס פעולותי אני נקדא, על כן יקרא את ה' צלמת וצוה יחי' מקורב לאלהים ככתוב קרוז ה' לכל קוליו. לכל אשר יקראוהו צלמת. יקרא ויענה ככתוב אשעבדו כי ידע שמי יקראני ואענהו: לחם לא אכל. כמו שצטעית הרגו מזון גשמי, תשבע הנפש הרוחנית ותתמיד עם הרגו, כן צטעית הנפש מזון רוחני, ושבע הרגו ויתמיד עם הנפש. על כן לא אכל משה ארבעים יום, כי דעת שבעה לה נפש מזון רוחני מזון השגתו ית'. וכמוזן הזה ישבעו החסידים ציוס האדם, והרעב צלומו הנה זה לאות כי אין לו מזון רוחני כי חוטא הוא, וזה אמרו ר"ל מי שאינו יכול להשתענות נקדא חוטא: מי שיראה לבר. ר"ל שיראה מראות אלהים מצלי שמיעת דיבור מה, כאלולי בני ישראל שכתוב צהם ויחזו את האלהים, ולא נדבר עמם: שיראה מקורב. אחרי מושכלות מועעות ומצודות, וקלת ילואו מרחוק, ר"ל אחרי מושכלות רבות וצלתי מצודות: וזאת היא העבודה המיוחדת. ר"ל עיקר עבודת ה' היא עבודת ההשגה שהיא עבודה שכלל, ועל העבודה הזאת יחיד המצודר צלמרו עבודת ה' צמחה, פי' עבודתו צמחת ההשגה: וידעה לזכרו מצלי חכמה. כמדרגל צמי צעל השליטים וקלת החסידים שועים, אשר רגל על לשונם לאמר צל"א חך גאטט! וכמו כן אשר יתלואו צמד התלמידים, אלה איפה עם היותם חוץ לצית הנה גם קוראים אותם צסקר, אם שאין המלוד צרעיונם מנסים עם המלאות שחן לנפסם, או שידברו צו צלי גיור רעיוני כלל. וכבר שמענו קלת חסידים שועים מצוידים את ה' צכל עת לפני צתפלת ש"ע צם שחטע ועל כיוצא צם לאמר קרוז אתה צפיהם ורחוק מכליותיהם: כאשר תשיג השם ומעשו. כבר מצושר ש"א להשיג השם מצלי מעשיו, ככתוב וראית את אחורי וגו' ר"ל הנמלאים הנממכים אחרי, כי אין ערך ודצר בצורה אשר צמלאות, וידע על מלאות הש"ית אשר ידו עשתה כל זאת, ולמו לדרר וראית את אחורי אחר צבי' בצורה. ואל זה דמוז ר"ל צלמדם אכני ולא יחי' כך מפי הצורה שמענו, ר"ל מיד הצורה הנלאה צמלאות: והוא השכל. כל מה שתוסיף להשכיל את ה' על פי מעשיו כן ידעה וכן יפרח הדציקות צינו וצינך, וכן אמרו ר"ל ע"פ וצו מדצק, הדצק צמדותיו ר"ל צדיעה וצפעולה: אתה הראית לדעת. ר"ל העיקר תלוי צדיעה וכן וידעת היום. וגו', דעו בי ה' הוא האלהים

חלק שלישי

דע את אלהי אביך ועבדהו אם תבקשנו ימצא לך ואם תעזבנו ינחך לעד. והאזהרה לעולם היא על ההשגרה השכלית לא על הדמיונות, כי המחשבה בדמיונות לא תקרא דעת, ואמנם תקרא העולה על רוחכם. הנה התבאר כי תכונה אחר ההשגה היא להמסר אליו, ולחשים המחשבה השכלית בחשקו תמיד, וזה ישלם על הרוב בבדידות ובהתפרדות, ומפני זה ירבה כל חסיד להפרד ולהתבודד ולא יתחבר אם אדם רק לצורך הכרתי: **הזערה**, הלא בארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשם יתע', הוא הדבוק אשר בינינו וביני, והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק הזה, תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקהו, תעשה, ולא יתחזק זה הדבוק רק בהשתמשך בו באהבת השם, ושתיחה כונתך אליה כמו שבארנו, וחלשתו תהי' בשומך מחשבתך בדבר זולתו. ודע שאתה לו היית החכם שבבני אדם באמתת החכמה האלהית, כשתפנה מושבתך למאכל צדיק, או לעסק צדיק, כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין השם ית' ואינך עמו אז, וכן הוא אינו עמך, כי היחס ההוא אשר בינך וביני, כבר נפסק בפעל בעת ההיא. ומפני זה היו מקפידים החסידים על השעות שהיו בטלים בהם, מלחשוב בשם, והוחזירו ממנו ואמרו, אל תפנו, אל מדעתכם, ואמר דוד שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט. הוא אומר איני מפנה מחשבתי ממנו, וכאלו הוא יד ימיני אשר לא ישכחה הארם כהרף עין לקלות תנועתה, ומפני זה לא אמוט כלומר לא אפול. ודע שמעשה העבודות האלו כלם, כקריאת התורה, והתפלה, ועשות שאר המצוות, אין תכלית כונתם רק להתלמד ולהתעסק במצות הש"י ולהפנות מעסקי העולם, וכאלו אתה התעסקת בו יתעלה, ובטלת מכל דבר זולתו; אבל אם תתפלל בהזעזע שפתיך ופניך אל הכותל, ואתה חושב במקחך וממוכרך, ותקרא התורה בלשוניך, ולבך בבניין ביתך, מבלי בחינה במה שתקראוהו, וכן כל אשר

האלהים, הרי כי צדיעה תלוי מלתא: דע את אלהי אביך ועבדהו. פי' דעו ידועה שכלית ואחד כך עזבו עזבה עצמם: אם תבקשנו. כד אמרו (ציצורנו לראשון מכוזי) ציצור הכ' כי שמש ומונן ה', שהשגחה ית' הולכת צמישים לשידים צלצום כדמות ניזוני אורה, וז"ל כמו שקבלת האור תלוי צמיך את עלמו לעמוד צמישים נוכח השמש, ככה קבלת אור ההשגה תלוי צמקל, המכין א"ע להשכיל צמתו ולעצרו צלצו כאמור: כי המהשגה צמיונות לא תקרא דעה. ר"ל האמורה אלל הש"י, כי צמת יאמר על הידיעה הדמיונית כמו הידעתם את לצן, שהוא כאמר על גודת לצן המדומה צמיון יודעו, וזה הדעה, ויותר מזה שיאמר ג"כ על ההדגשה החושית כמו ויודע צהם את אנשי סכות:

הזערה. שזה השכל, יעיד חזון לשמוע כלומדי ההשגחה הפרטית מה זו נצטת דציקותה צמוטגח או הפרדה: צאהצת השם. מהמנוחל שלל יפיק אדם לזון והשגחה מאת רעבו כי אם צאהצתו אורו, לכן לא תכון השגחה הש"י כי אם צאהצתו כאמור, וכד כתב החוקר (צמיני לשמיני נס"מ) שצתת האהבה אשר צין צ' אהבים, הוא דמיון מה שצניכס, ומצלעדי מציאות. דמיון איך מציאות לאהבה, לכן לא יתכן שיפיק האדם אהבה והשגחה מהש"י צלתי אם ידמה אליו אם צעטת רלונו או צחצצו צחכמה אשר יסד צממים וצארן כמורה, וכל זה צלי הפסקה אפי' רגע אחד, כי כמו הסד מנוכח השמש אל תחת מוסך מצדיל צינו לשמש, צרגע ההסרה יחסך עליו אורו כן אור ההשגחה יסקע צרגע הפסק ההשכלה צאמתו. ומזה תצין כי הכסילים שונאי דעת את ה' לפי רלונו וחכמתו יסד צממים וצארן, לא עליהם יזרח ה' השגחה פרטית אלל הם מושגחים בהשגחה כוללות מינית, כמו שזכר השמש אורו על שדי חמד ויהרי צממים להציף לחם וכל עוז מן הארץ וצכללם יזרח ג"כ על צללת חי או עינות וצואת האדם המונח צילכתים כן הדבר הזה: ואתה חושב צמקחך. כד אמר לך אחד הללה אחת צטעם למה כאלו יהיו לרזון אחד גמד ש"ע כי הוא זה יען שצש"ע יתפלל האדם צאמדי פיו למצוא די מחסורו, ולצו יהגה צמ"ו למצוא הדוחה, ועל שתי אלה תתפלל צפוק ימלא ה' משאלות

מורה נבוכים

אשר תעשה מצוה תעשה באברך, כמו שיחפור תפירה בקרקע או יחטוב עצים מן היער, מבלי בחינת עיני המעשה ההוא לא מי שצוה לעשותו ולא מה תכלית כוונתו, לא תחשוב שהנעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם, קרוב אתה בניהם ורחוק מכליותיהם. ומכאן אתחיל להישיירך אל תכונת ההרגל והלמוד, עד שתגיע לזאת התכלית הגדולה. תהלת מה שתתחיל לעשות, שתפנה מחשבתך מכל דבר כשתקרא ק"ש ותתפלל, ולא יספיק לך מן הכוונה בק"ש בפסוק ראשון ובתפלה בברכה ראשונה. וכשתרגיל על זה ויתחזק בידך שנים רבים, תתחיל אחר כך כל אשר תקרא בתורה ותשמענה, שתשים כל לבבך וכל מחשבתך להבין מה שתשמע או שתקרא. וכשתחזק זה בידך גם כן וזמן אחר, תרגיל עצמך להיות מחשבתך לעולם פנוי בכל מה שתקראו מן שאר דברי הנביאים, עד הברכות כולם, תכוין בהן להבין מה שתתנהג בו ולבחון ענינו. וכשיוזכרו לך אלו העבודות, ותהיה מחשבתך בהם בעת שתעשהם נקיה מן המחשבה בדבר מעניני העולם, הוזהר אחר כן מחטויך מחשבתך בצרכיך או במוותיך מאכלך. וסוף דבר תשים מחשבתך במילי דעלמא, בעת אבלך או בעת שתותך או בעת היותך במרחץ, או בעת ספרך עם אשתך ועם בניך הקטנים, או בעת ספרך עם המון בני אדם, אלו זמנים רבים ורחבים המצאתים לך לחשוב בהם בכל מה שתצטרך אליו מעניני המון והנהגות הבית ותקנת הגוף; ואמנם בעת מעשה העבודות התוריות, לא תטריד מחשבתך אלא במה שאתה עושה כמו שבארנו. אבל בעת שתהיה לדרך בפני עצמך מבלתי אחר, ובעת הקיצץ על מטתך, הוזהר מאד מלשום מחשבתך בעתים הנכבדים החם, בדבר

משאלות פינוי והגיון לצנו לטוב, ישא רוח הלצתו כי הצל היא, וכזר אמרו ז"ל שהתפלה הראויה להתקבל לריכה כוונת הצל שנאמר תכין לצל תקשיב אזנך, פי' אם תכין להתפלל לצו אז תקשיב אזנך, ואמרו דחמלא לצל צני, ד"ל כוונת הצל, ומהצד שצדקתו הוא כדמות גוף והכוונה המכוון זה הוא כדמות נשמה לה, ע"כ אמרו ז"ל המתפלל צל כוונה כלו עשה גוף צל נשמה. וידוע כי הגוף אשר צלי נשמה מעלה סרחון לשעה קלה, ומהצד שצדקתו הוא צדקתו קרצן וא"כ המתפלל צלי כוונה דומה למו שהקריצו צדתי מתיים. וככל שרחוק למני המקום ס"ו. וכזר העיודתי צדק שצדקתו ה"ת אשר אליו נתפלל אין לורך למצטא השפתים כי ההרהור והמחשבה לצד די, כי הוא ית יודע תעלומות לצ, אך צדרכו אחרו המתפללים, יש לורך למצטא השפתים כי הוא יעיד הכוונה וישר הסדר וע"כ נתקרה צלח ש"היא אמרתי צין הדיבור שהיא להשמיע השומע וצין המחשבה, ולכן נקראת תפלה מעשה דלות פניך לא פלגתי שפי' לא דנתי צלצי, ולפי' א"כ אם לא יכוון המתפלל את לצו מה מקום לתפלתו אחר שאינו משיג התכלית המכוון ממנה, לכן ישמע החכם וילמד פי' התפלה הוא וצניו למען ידע מולא שפתיו ויכוון את לצו צתפלתו ולא ידעה להתפלל תחינות וצקשות שמוס נוספות מצדדים אשר מקרוב צלו; כי טוב מעט צכוונה מהצד צל כוונה. ואם צעל כפש משכלת הוא אזי יוקף לקח לרעת לפני מי הוא עומד צתפלתו שהוא ית' מחויב המליצות צצחנות עלמו, על כן הוא אחר פשוט צתכלית צלי שום הכבדה והגסות ומשיגים חלף הלך לו מעלמותו ית', על כן יכוון צתלוי כוונות כאלות לעלמותו, ד"ל צדוקן שלא יחייבו דצוי וגשמות ומשיגיו צעלמו ית'. אם ככה הוא עושה אז יהי מהקוראים את ה' צלמת, יקרא ויענה ככתוב צלשצבו כי ידע שמי יקראו ופענהו; וכשתרגיל על זה. ההרגל הוא העיקר צעצקת ה' לטוב או לרע, ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, אך ההרגל צמעשה צלי השכל על התכלית הוא ענין דע והנהגה מנהגו זה צתפלתו, עליו נאמר ותהי ידעתם אותי מלות חכמים מלומדים: להצין מה שתהגה צו. ד"ל להצין החכמה אשר יסד ה' צו ואין היתה זאת שיהי' זה מוזן לגוף מוליד דם טוב, ואיככה זדועיה תלמיח על תלמי שדה, כי ידעם כזו היא הדעת את האלהים על פי פעלו. ככתוב דע אבלך ודעם אלהיך (לסוף ח"א מ"ט), והחצר (צט' לשלישי מהכחודי) כתב צעטם צדכת הנהנין שההזדמנות להגנה כופל ההגנה, יעו"ש (צט"ו יו"ד) כוונה צדכות התפלה כי טוב פתד: וצעת הקינך על מטתך. כי אז הוא זמן ההצדקות ועת לחשוב עם

בדבר אחר אלא בעבודה ההיא השכלית; והיא להתקרב אל השם ולעמוד לפניו על הדרך האמתית אשר הודעתך, לא על דרך התפעלויות הדמיוניות. זאת התכלית אצלי, אפשר להגיע אליה מי שיכין עצמו לה מאנשי החכמה בזה הדרך מן ההרגל; אבל בהגיע איש מבני אדם מהשגות האמתיות, ושמתו במה שהשיג לענין שיחיה בו מספר עם בני אדם ומתעסק בצרכי גופו, ושכלו כלו בעת ההיא יהיה עם הש"י, והוא לפניו תמיד בלבד, ואע"פ שגופו עם בני אדם, על הדרך שנאמר: במשלים השייכים אשר נשאו לאלו העניינים, אני ישנה ולבי עד קול דווי דופק, זאת המדרגה איני אומר שהיא מדרגת כל הנביאים, רק אומר שהיא מדרגת מרע"ה, הנאמר עליו: ונגש משת לבדו אל ה' ונאמר בו ויהי שם עם ה', ונאמר לו ואתה פה עמוד עמדי, כמו שבארנו מענייני אלו הפסוקים. וזאת ג"כ מדרגות האבות אשר הגיע קרבם אל הש"י, עד שנודע שמו בהם לעולם, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב זה שמו לעולם, והגיע מהתאחד דעותם בהשגתו, שכרת עם כל אחד מהם ברית קיימת, וזכרתי את בריתי יעקב וגו', כי אלו הארבעה ר"ל האבות ומ"ד, התבאר בהם מן ההתאחדות בשם, ו"ל השגתו והאבתו מזה שהעיד עליו הכתוב, וכן השגת השם בהם וזרעם אחריהם גדולה, והיו עם זה מתעסקים בהנהגת בני אדם והרבות ממון ומשתדלים במקנה ובכבוד. והוא אצלי ראיה, שהם, כשהיו עושים המעשים ההם, לא היו עושים אותם רק כאבריהם לבד, ולבותם ודעותם לא יסורו מלפני השם. ויראה לי כי אשר הייב היות אלו הארבעה עומדים על תכלית זה השלמות אצל השם והשגתו עליהם מתמדת, ואפ"ל בעת התעסקם להרבות הממון, ר"ל בעת המרעה ועבודת האדמה והנהגת הבית, היה מפני שתכלית כוונתם היתה בכל המעשים ההם להתקרב אל הש"י קרבת גדול, כי תכלית כונתם כל ימי חייהם, להמציא אומה שתרע השם ותעברוהו. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו. הנה התבאר לך, כי כונת כל השתדלותם, היתה לפרסם יחדו השם בעולם ולהישייר בני אדם לאהבתו, ומפני זה זכו לזאת המדרגה, כי העסקים ההם היו עבודה גדולה גמורה, ואין זאת מדרגה שיחשוב כיוצא בו להישייר להגיע אליה; אבל המדרגה ההיא אשר קדם זכרה לפני זאת, אפשר להשתדל להגיע אליה בהרגל ההוא אשר זכרנוהו. ואל השם נשא תחנון ותפלה, להסיר ולהרחיק המונעים המבדילים בינינו ובינו, ואע"פ שרוב המונעים ההם הם מאתנו, כמו שבארנו בפרקי זה הזמנא, עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד, יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה בו, והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מזה תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, והאיש השלם בהשגתו אשר תפנה מחשבתו קצת עתים, תהי' ההשגחה בו בעת חשבו בשם לבד, ותסור ההשגחה ממונו בעת עסקו, ולא תסור ממונו אז כסודה ממונו שלא שכיב כלל; אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו בעת עסקו שכל בפעל.

ואמנם

נפשו החכמה המיוסדת צמוגה אל הים ומעשהו ככתוב והקולות היא תשיחך, וצדד צירנו (שפת אמת זה הערה לשורש שוח) שמיים ענינים מחשבה צ"מ. אשר המה צכתוצים ויהי' לפ"ז פירושו כאשר תקין משנתך כן תעניך החכמה לחשוב צה. והנה יאמר הדב"ל. שלא יצלה העת אשר יעור משנתו לטוטה עת הצדקות ועת לדרוש את ה'. וכן אמרו ר"ל הניעור צלילה והמהלך צדך יחודי ומפנה לצו לצטלה ה"ז מתחייב צמפסו: אני ישנה ולצי עד. ידמה עסקי העולם לשינה, וע"כ הלצ מצין וקול אלהים דופק צו: שהיא מדרגת משה. יתכן שאל זאת דמו צמקום שנתן על פניו צנת פסק מדבר עם השם או עם ישראל, כאלו כוונתו צצנת יעסקו האינדיים ציטונו של עולם, אזי צעסק אל יחד

כצור

מורה נבוכים

אמנם הוא או משיג בכח קרוב, והוא דומת בעת ההיא לסופר המהיר בשעה שאינו כותב. ויהיה מי שלא השכיל השם כלל כל עיקר, כמי שהוא בחשך ולא ראה אור כלל, כמו שבארנו באמרו, ורשעים בחשך ידמו. ואשר השיג וכונתו כלה על מושכלו, כמי שהוא באור השמש הבהיר, ואשר השיג והוא מתעסק, דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן, שלא תאיר בו השמש מפני העב המבדיל בינו ובינו. ומפני זה יראה לי, כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי ארך השכחה ההיא או פתיחות העניין אשר התעסק בו, יהיה עוצם הרעה. ואחר שהעניין כן, כבר סר הספק הגדול אשר הביאו הפילוסופים לשלול השגחת השם מכל איש ואיש מבני אדם, ולהשוות ביניהם ובין אישי מיני שאר בעלי חיים, והיתה דאיתם על זה מצוה החסידים והטובים רעות גדולות, והתבאר הסוד בזה, ואפ' לפי דעתם, ותוהיה השגחת הש"י מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא, המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו, ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י בדרכים האמתיים ושמתחו במה שהשיג, א"א שיקרה או לאיש החוה מין ממיני הרעות, כי הוא עם השם והשם עמו; אבל בהסיב מחשבתו מהשם, אשר הוא אז נבדל מהשם, השם נבדל מינו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו. כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מיד המקרה, הוא השפע החוה השכלי, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, או לא הגיע כלל לחסיד (כ"ח נפש) החוה הרע, ולזה אירע לשיניהם מה שאירע. והנה התאמתה אצלי זאת האמונה נ"כ מדברי התורה, אמר ית', והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנהנו סבתה, ואנהנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה. ואין ספק כי דין היחיד כדין הצבור. הנה התבאר לך, כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה, ויהיה מזומן לאכול כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלהיו בקרבו, לא יגע בו רע כל עקר. אמר הש"י אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלהיך, אמר כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל החוה, תדבק בו ההשגחה וימנעו מינו הרעות כלם. אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, ואמר הסכן נא עמו ושלם, ואמר פנה אליו ותשלם מכל רע. התבונן בשיר של פגעים, תראה שהוא מספר ההשגחה החוה הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הפוגעות הכוללות והמיוחדות באיש אחר וולתי שאר בני אדם. לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפה יקוש מדבר הוות באברתו יסך לך ותחת

בנפיו

כצדו וצפעלם אל תצוה נפשו. כי נוגמת פניו להשכיל צאתו כלל עת: לא מלאהו הרע ההוא רק צעת השכחה, מה שהתפלל הקקלם מענין זכ"ל שנהרג בהכח וחי' אז דצוק צה', אין זה פלא, כי יתכן שהכעס אשר כעס עליהם אחרי הכח, הפדוד דצוקו מה'. כאמרו ז"ל כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת, וספת פירוד הדציקות דצוים הם ופירוד כדגע גודם רעה דעה, ככתוב כי רגע אחד אעלה צקדך וכליתך: והוא אז מזומן לכל רע. ד"ל שהחסיד ההוא מוכן לכל מקרה אשר יקרהו לשעתו כי אין מניל: או לא הגיע כלל לרעה ההוא הרע. כל"ל והטעם סבת דצוק רע לו הוא הצדלו מן ההשגחה כאמור. וכשאל תערה למקריים כאמור, או ד"ל גם יתכן שצמקרה לא צא לרעה הרע אשר קרה לשעתו כי אם חן יעוף צמסלפו והרשע עומד צמקרה על דרו הכה לא יגע צו החן, אך לא צהשגחה היתה זאת ההגלה לרעה, כי אם צמקרה, כמו שפגע המקרה צצדיק שלא צהשגחה כאמור: ולזה אירע לשמוס. ד"ל לצדיק הרע ולרעה הטוב: שהסתרת פנים הזאת אנהנו סבתה. ד"ל שאנהנו עושים מסך מצדיל צימינו לצין אלהינו, צעצדנו על תורתו או בהפסיקו מהשכיל צאתו, ואנהנו צמסך המצדיל האמור, כאדם העומד צאור השמם ולפתע פתאום עושה

מסך

בנפיו תחסה צנה וסוחרה אמרו לא תירא מפחד לילה מרחץ יעוף יומם מדבר באופל ילחך מקטב ישוד צהרים . והגיע מספור השמירה מצעד בני אדם , שאמר שאתה אלו יקרה שתעבור במלחמת הרב פשוטה , ואתה על דרכך עד שיהרגו אלה הרוגים משמאלך ועשרת אלפים מימינך , לא יגע בך דע בשום פנים , אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים הם שנהרגו ואתה בשלום , והוא אמרו יפול מצידך אלה ורובה מימינך אליך לא יגע רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה . וסמך לו מה שמסך מן ההגנה והמחסה , ואח"כ נתן טעם לזאת השמירה הגדולה , ואמר כי הסבה בזאת השמירה גדולה באיש הזה , כי בי חשק ואפלטוהו אשובהו כי ידע שמו . וכבר בארנו בפרקים הקודמים , שענין ידיעת השם היא השגתו , וכאלו אמר זאת השמירה באיש הזה , הוא בעבור שיעני וחשק בי אח"כ . וכבר ידעת הפרש שבין אוהב וחושק , כי הפלגת האהבה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב ההוא הוא החשק . וכבר בארו הפלוסופים , כי הכחות הגופניות בימי הבחרות , ימנעו רוב מעולות המדות , כל שכן זאת המחשבה הזכה העולה ביד האדם משלמות המושכלות , המביאות להושק השם יתעלה , כי מן החשק שתעלה ביד האדם עם רתיחת הליחות הגופניות , כי כל אשר יחלשו כחות הגוף ותכבה אש התאוות , יחזק השכל וירבה אורו ותוך השגתו וישמח במה שהשיג , עד כשזבא האיש השלם בימים ויקרב למות , תוסף ההשגה והיא תוספת עצומה , ותרבה השמחה בהשגה ההיא , והחשק למושג , עד שתפרד הנפש מן הגוף אז בעת ההנאה ההיא , ואל זה הענין רמזו החכמים במות משה אהרן ומרים , ששלשתם מתו בנשיקה , (ואמר) שאמרו וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' , מלמד שמת בנשיקה , וכן נאמר באהרן על פי ה' וימת שם , וכן במרים אמרו אף היא בנשיקה מתה , אבל לא זכר בה על פי ה' להיחת אשה ואין טוב לזכור זה המשל בה . הפונה בשלשתן שמתו בענין הנאת ההשגה ההיא מרוב החשק . ונמשכו החכמים ז"ל בזה המאמר על דרך מליצת השיד המפורסמת שתקרא שם ההשגה המוגעת עם חזוק חשק הש"י נשיקה , באמרו ישקני מנשיקות פיהו . וזה המין מן המיתח אשר הוא המלט מן המות ע"ד האמת , לא זכרו החכמים ז"ל שהגיעה רק למשה ואהרן ומרים , אבל שאר הנביאים והחסידים הם למטח מזה , אך כולם תחזק השגת שכלם עם המות , כמו שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק , וישאר השכל ההוא אח"כ לנצח על ענין אחד , כי כבר הוסר המונע אשר היה מבדיל

בינו

מסך מצדיל זינו וזין השמש ומחסיך לעלמו , שלא השמש פעל זה החוסך , כי אם האדם העושה המסך , כמו שציארכו (צדאסן לראשון מכוני) צציארכו הכתוב כי שמש ומגן ה' : כי כזו הוסר המונע . ר"ל הוסרו התאוות הנשמיות המתנגדים ומונעים את האדם מהשיג התאוות הדוחניות , ר"ל הסגת המושכלות . ועל כן קדמו ז"ל יום מיתת הלדיק צטס יומא הלולא דב , כי הוא יום חתונתו ויום שמחת לבו למלוא כחם ולראית אוני של התאוות הדוחניות צאין מעיק להם . ומהמזכר עוד , שגשגת התאוות הנשמיות עושה רושם צנפס . וכפי חזוק ההשתקעות צבס כן ידב חזוק הדוסס וכן יפרץ קיסור הנפש עם הגוף , כי הנפש נוטה לצאת עד עם החומר צעבור רצוי השקטו בתאוותיו . לכן אלה הרשעים שליו עולם המושקעים צרגשות התאוות החמדיות , יקשה עליהם פרידת הנפש מן הגוף להותם כמו עגס אחד . מאח"כ הלדיקים אשר מונת פניהם להתענג על ה' צהשכלת אמתו . לכן חזק קשור נפשו עם הגוף ורוסס התאוות החמדיות חזקים כ"כ , לכן נקל עליהם המות , וזה שאמרו ז"ל מיתת רשעים כי חזלא צצבא לעמלא פי כהולאת הקוץ מגיות הלמד שהו נותק עמו למד ר"ל קשה להפדו ונשארים על הנפש רוטס התאוות החמדיות . ומיתת הלדיקים כמשחל צניתא מחלצא , פי קלה כהולאת השער מהחלצ הצלתי נשאל עליו רוטס החלצ כן לא ישאל על נפש הלדיק שוס רוטס מהתאוות החמדיות . והרמ"צ ז"ל כתב צענין מהות הגיהנום שהכל הולך אחד הגמד , ר"ל שהרשעים קרוים צלעז וכאז החולי שמתו צו שהו הולך ומתגבר צנפסס מו שמת צחלי הקדחת יגבר צנפסו חלי הקדחת עד צלי תבלית אחד

המות

מורה נבוכים

בינו ובין מושכלו בקצת העתים, ויעמוד בהנאה הגדולה ההיא, אשר אינה מומין הנאת הגוף, כמו שבארנו בתבורנו וביאור זולתנו לפנינו. וישם לבך להבין זה הפרק, והשתדל בכל יכלתך, להרבות העתים ההם אשר אתה בהם עם ה', או שאתה משתדל להגיע אליו, ולמעט העתים ההם אשר אתה בהם עם זולתו ובלתי משתדל להתקרב אליו, ובזאת ההישרה די לפי מונת זה המאמר:

פ ר ק ש נ י ס ו ח מ ש י ס

אין ישיבת האדם ותנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. ומפני זה מן שיבחר בשלמות האנושי, ושיהיה איש האלהים באמת, יעור משינתו וידע שהמלך הגדול המחופף עליו והדבק עמו תמיד, הוא גדול מכל מלך בשר ודם, ואלו היה דוד ושלמה. והמלך ההוא הדבק המחופף, הוא השכל השופע עלינו, שהוא הדבוק אשר בינינו ובין הש"י, וכמו שאנחנו השגנוהו באור ההוא אשר השפיע עלינו, כאמרו באורך נראה אור, כן באור ההוא בעצמו, הוא משקיף עלינו, ובעבורו הוא תמיד עמו משקיף ורוצה, אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', ויהן זה מאד. ודע כי כאשר ידעו זה השלמים, תגיע אליהם מן היראה והכניעה ופחד השם ויראתו ובשתם ממנו, ברכים אמתיים לא דמיוניים, מה ששם צפונותיהם עם נשותיהם ובבית המרחץ כנגליהם עם שאר בני אדם, כמו שתמצא מנהג חכמינו המפורסמים עם נשותיהם, מגלה טפה ומכסה טפה. ואמרו ג"כ אי זה צנוע, זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום. וכבר ידעת הזוהרים מלכת בקומה וקופה, משום מלא כל הארץ כבודו, לישב בלב בני אדם באלו המעשים כלם, העניין אשר זכרתי לך, והוא שאנחנו תמיד בין ידי השם ית' ולפני שכינתו נלך ונשוב. וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה מחופפת על האדם ומסוככת אותו, וכן היו מועטים בדבריהם לזאת הכונה. וכבר בארנו מה שראוי לבארו במיעוט הדברים באבות,

כי

המות, וכן שאלר החללים, וכיוצא בזה נאמר צעוב הרוחני המכונה צעם גן ערן שהוא הולך אחר החתום, ומי שהתענג צעת מותו לרעיוני מושכלות תלמודיות, יתענג צעם אחר מותו צינת שאת ויתר עילוי, ומי שהתענג על ה' שהשכלת אמתו, כן ירצה וכן יפרו עבדו צעם אחר מותו. ומזה נשתדד המנהג ללמוד אלל כל חולה עם ילידת הכפס, למען עורר העובד הרוחני צנפשו והיה לו לאור עולם. אך יש ללמוד אלל כל חולה החכמה שהיה רגיל לעיין בה ולהתענג עליה צדיותו, מי שהתענג צלמוד משניות ותלמוד לפניו משניות, ומי שהי' רגיל ללמוד זכר וקבלה, ילמד לפניו זכר, ומי שהי' רגיל להסביל צאמתו ועסקו לעניו. והשכלת אמתו, יען צה יקל להם לעורר תאות נפשו להתענג על ה' צעוב שהי' רגיל צו כי תלא מין את מינו וכיעור להתענג על ה' צתעבוגים רוחניים כימי עולם, מי יתן צצוא עת פקודתי תמות נפשי מות יסדים ותהי אחריתי כמוהם:

פרק שנים וחמישים. אין ישיבת האדם. זה הפרק מדובר צו ככדוד מענין האהבה והידעה, ששתיהן מתאימות צשלימות ואוסר ההללחה האנושית האמתית, ומלמד דעת איך הוא הדרך לקומה. והנה הוא הרצ ז"ל יוען צשכל שידמה האדם צנפשו כאלו הוא עומד נוכח המלך ה' לצאות תמיד, וזה יהיה נסבה להיות ידאחו על פניו תמיד ולל יעשה דבר כי אם הרצו לפניו, והיתה זו נסבה אל דציקות ההשגחה אשר כן יאמר המלך דוד שיהיה ה' לכבדי תמיד כי מימיני צל אמוט, פי' שמתה ה' לכבדי תמיד והיתה זו נסבה שלל אמוט לעולם, להיותו מושגח ממנו כי הוא ית' מימיני לעוד מלך: מלגלות ראשם. ועם איסור גילוי הראש והיותו לצנפת וגם לחרפה צעמנו, הוא להיות שעור האדם מראשו ועד רגליו הוא מנוקצ ונקצים דקים פלד"י צלעו, ודרך הנקצים ההם יולא זה העת הזימה שהוא עכול שני כדרך הלאה היוצא מפ,

העצמה

כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. וזה הענין אשר העזיבותיך עליה הוא הכונה
 מומעשי התורה כלם, כי בפרטים החם המעשיים כלם, ובעשותם תמיד, תגיע רגילות ליחידים החסידים עד שישלמו
 השלמות האנושי, ויפחדו מהשם ויראו מזמו, וידעו מי עמוהם ועשו אח"כ מה שראוי. כבר באר השם ית' כי
 תכלית מעשי התורה כלם, הוא להגיע אל האדם זה-ההפעלות, אשר כבר בארנו במופת בזה הפרק למי שידע
 האמתות אמתת חיוב הגעתו אליו, ר"ל יראתו ית' ולפחד מדברו, אמר אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה
 הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך. התבונן איך באר לך כי הכונה היתה
 מכל דברי התורה הזאת תכלית אחת, והיא ליראה השם הנכבד והנורא. ודאות זה התכלית מועת במעשים, תדעוהו
 מאמרו בזה הפסוק, אם לא תשמור לעשות, הנה התבאר שהיא תגיע מן המעשים שהם עשה ולא תעשה, אבל
 הדעות אשר למדתנו התורה והם השגת מציאותו ית' ואחרותו, הדעות החם ילמדונו האהבה פאשר בארנו פעמים.
 וכבר ידעת רוב האהרה שהחירה התורה על האהבה, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך, כי
 שתי התכליות, והם האהבה והיראה, יגיעו בשני הדברים. האהבה תגיע בדעות התורה, הכוללות השגת מציאות
 הש"י על אמתתה, והיראה תגיע בכל מעשה התורה כמו שבארנו. והבן זה הביאור.

פרק שלשה וחמשים

זה הפרק כולל פירוש ענייני שלשה שמות שהוצרכנו לפרשם, והם, חסד ומשפט וצדקה. וכבר בארנו בפרוש אבות
 שחסד עניינו ההפלה באי זה דבר שמופליגים בו, ושמשו בו בהפלת גמילות הטוב יותר. וידוע שגמילות
 הטוב כולל שני ענינים, הא' מהם לגמול טוב מו שאין לו חק עליך כלל, והשני להטוב למי שראוי לטובה יותר
 ממה שהיה ראוי, ורוב שמוש ספרי הנבואה במלת חסד, הוא בהטבה למי שאין לו חק עליך כלל, ומפני זה כל
 מובח

העצמת שהיא עובד לאשון והכה שניהם הם לצושת וגם לתרפה מפני צאסם ולחנותם, וצפרט זינת הרשע שהיא רצה מאד
 כמו שגלה על הכוועים ומפני זה נהגו לרחוק המקומות המגובלים והוא קדוש ידים ורגלים, אולם האומות לא חששו
 לזו הזוהמא על כן עשו בלוי הרשע פעל דמיוני לכניעה כאלו הסרת הכווע תרמוזו כי מלעד הוא כמדת כוועו:
 האהבה תגיע דרעות התורה. ומן מולא הדדדים תשכיל שכל מנוות התורה ותפול התלמודי וספרא וספרי וולת
 אלה הספרים המדדדים מתולאות המנוות והלכותיהן, כלם נכללים תחת גדל היראה, כי הם מניזים את צעליהם ליראת
 ה', והיא ראשית חכמה, אך האמונות והדעות כמו אמונת החידוש והשבחה והסכר והעונש, וקצלת התפלה
 והתשובה, ולאמונת חיוב מליאותו צנחנות עלמו ושלילת הבשם והמקריים והתארים ממנו ולאמונת האחדות הפשוטה צו
 ית' וכיוצא צם מלמונות התורה וההשכלה והמחקר צמיותתם, כל זה לחכמה תחשז הכלולה צמדת האהבה שהשגתה היא
 עקרת כל התורה כלל, וצעזורה כל המנוות וכל הלימוד כמ"שכ הרצ צעל החוצות צשער האהבה. והנה האהבה
 שהיא ענש החכמה, היא העומדת דמונו של עולם והיא תכלית כל התורה כלל ודענו כסל מזולזים צה, את צעליה
 ישנאו ואתה ישינאו ושנאה זו תמית את צעליה ככתוב כל משנאי אהצו מות, והפכו החכמה תמיה צעליה:

פרק שלשה וחמשים. זה הפרק. שחסד ענינו הפלגה, אם הפלגת העוזה או הפלגת החרפה כמו פן יחסדך
 שומע, והנה חסד ענינו לזון, עד שהחסידה הלצנה נקדחת ע"ש לצנונותה חסידה
 לציה צלשון דרמי, ואת החסידה ת"ל וית חודיתא. וידוע שהמתצייס ילצנו פניו ככתוב לא עתה יצוש יעקב ולא עתה
 פניו יחודו, וכן כל המקבל טוב מה לפי חסד הוא מתצייס, כאמרס ז"ל צזהר מאן דאכיל דלאו דליה צהיל לסתכולו

מורה נבוכים

טובה שתגיע מאתו ית', תקרא חסד, חסדי ה' אכיר, ובעבור זה המציאות כלו ד"ל המצאת הש"י אותו הוא חסד, אמר אמרתי עולם חסד יבנה, ענינו בנין העולם חסד הוא, ואמר בספור מדותיו ית', ורב חסד. ומלת צדקה, היא נזרת מצדק, והוא היושר, והיושר הוא להגיע כל בעל חק לחוקו, ולתת לכל נמצא מן הנמצאות כפי הראוי לו. ולפי העניין הראשון לא יקראו בספרי הנבואה החוקים, שאתה חייב בהם לוולתך כשתשלם, צדקה, כי כשתפרע לשכיר שכרו, או תפרע חובך, לא יקרא צדקה; אבל החוקים הראים עליך לוולתך מפני מעלות המדות, פרפאות מוחך כל לחוץ, יקרא צדק. ומפני זה אמר בהשבת המשכון ולך תהיה צדקה, כי כשתלך בדרך מעלות המדות, כבר עשית צדק לנפשך המשכלת, כי שלמת לה חוקה. ומפני זה תקרא כל מעלת מדות צדקה, אמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, ר"ל מעלת האמונה. וכן אמרו עליו השלום וצדקה תהיה לנו. אבל מלת משפט, הוא לדון כמה שראוי על הדרון יהיה חסד או נקמה. כבר התבאר שחסד נופל על גמילות חסד גמור, וצדקה על טובה שתעשה אותה מפני מעלות מדות, להשלים בה נפשך. ומשפט פעמים שתה, זה תולדתו נקמה, ופעמים שיהיה טוב. וכבר בארנו בהרחקת התאים, כי כל תאר שיתואר בו הש"י בספרי הנביאים, הוא תאר מעשיו, והיה לפי המציאו הכל נקרא חסיד, ולפי החמיו על הענינים, ר"ל הגהנתו ב"ה בכחותיהם, יקרא צדיק, ולפי מה שיתחדש בעולם מן הטובות המצטרפות ומן הרעות הגדולות המצטרפות, אשר חייב אותם הדין הנמשך אחר ההכמה, יקרא שופט. והנה נכתבו בתורה אלו הג' שמות, השופט כל הארץ צדיק וישר הוא ורב חסד. וכוננתו היתה בפרש עניניו אלו ג' השמות. הצעה לפרק הבא אחר זה:

פרק

ציה' ע"כ נקראים העצם חסד והחכמה צדק חסד: ולפי הענין הראשון. ר"ל לפי הולאתו היושר, זאל תבנה תעמוד ממנו שאמר הכתוב כי אדם אין לדיק צלך וגו' ולא חס הישר צדק אין כ"כ שאין סם חסיד ולא כ"י יאמר המלך שמרה נפשי כי חסיד אני? אף כי פליאה דעת אין תלה צדקות עלמו? לכן תדע וצדקת כי כמו שהחכם נקרא חס מצד ששעה דבר מה בצדקות ומסודצנים, או המצין דבר העשוי כדן בצדקות ומסודצנים, ככה החסיד פי שנים למקולאיו. א' העושה חסד כמו ה"ית נקרא חסיד. ב' הוא המתצונן חסדי ה' צילוייו נקרא ג' חסיד. וידוע כי המתצונן חסדי ה' צילוייו, הוא נשטע מדשעי כסל ככתוב לי קוו רשעים לאצדני עדותיך לתצונן פי' דשעי כסל היו מייחלים לאצדני מן העולם צעזור שלי מתצונן שלימות היצודים המעידים על שלימותך, כי שלימות הפעולה מעיד על שלימות פועלה וממליאה. והכנה המלך צעזור שהי' מתצונן חסדי ה' על כן נשטע מאלה הרשעים אשר צדורו, ולמען יציליה ה' מדעתם אשר חשצו להרע לו, התפלל שמרה נפשי מדעת הכסילים שנהיו דעת כי דורש חסד אני על כן ישטעוני תחת דלפי עוז: או תפרע חובך לא יקרא צדקה. אל תתפלל ממנו שא"כ וכן ה' החסד כי אתה תשלב לאיש כמעשהו, צעזור אמרנו שכל מלות ה' על עמו אינם כמלות הארון על עבדיו שהארון תקבל תועלת מעבודתם כמו שיורה לעבדיו לחרות חרישו ולשמור לאכו, אבל מלות ה' על עבדיו נשטע העוז להם, לא לתועלתו ית' כלל הם, ככתוב חס צדקת מה תתן לו, ולפי' ידמו מלוחיו על עבדיו כמלות הרופא על החולה, אל תאכל זון ואל תשכח צדקת ען וכדן עליך חלייך, וזהה חס צוא יבוא החולה אל הרופא אחר הרפוא לאמר שלם לי שדך מה ששמעתי למלוחיך, הלא יהיה לשחוק, אשר כן היה דלוי שכל עושי מלוח ה"ית לא יקבלו פרס כי לתועלת נפשם ליום. ד"ת לזה צליסוד ציאת הנדה והכזה למען לא ידבק בו חליה ויהי נדה ויזתה עליו וכיוצא צם צשאר המלוח חן גמולה מולאת לעושיהם כלאמוד, ועכ"ז מלך החסד חס' צם משלב גמול לשומרי מלוחיו: באלו השיג הוא ית' תועלת במעשיהם, וזה אמרו ולך ה' החסד. בי אתה תשלב לאיש כמעשהו:

פרק

פרק ארבעה וחמשים

שם חכמה נופל בלשון עבדי על ד' דברים, הוא נופל על השגת האמתות, אשר תכלית כוונתם השגתו ית' שמו, אמר וחכמה מאין תמצא וגו', ואמר אם תבקשנה ככסף, וזה הרבה, ונופל על ידיעת המלאכות אי זו מלאכה שתהיה, וכל חכם לב בכם, וכל אשה חכמת לב, ונופל על קנות מעלות המדות, וזקנו יחכם, בישישים חכמות, כי הדבר שיקנה האדם בחכמה בוקנה לבד, הוא החכמה לקבל מעלות המדות, ונופל על הערמה והתחבולה, הבה נתחכמה לו, ולפי זה העניין אמר, ויקח משם אשה חכמה, ד"ל בעלת ערמה ותחבולה, ומזה העניין, חכמים המה להדע, ואפשר שיהיה ענין החכמה בלשון העברי, מורה על הערמה ושמוש המחשבה, פעמים יחיה הערמה והיה והתחכמות, או לקנות מעלות שכליות, או לקנות מעלות מדות, או ללמוד מלאכת מעשה, או יחיה בדעות ובמדות מנוגות, הנה התבאר שחכם יאמר לבעל המעלות השכליות, ולבעל מעלות המדות, ולכל בעל מלאכת מעשה, ולבעל תחבולות במעשים מנוגים ובדעות, ולפי זה הביאור יהיה החכם בכל התורה על אמתתה, גקרא חכם משני פנים, מצד מה שכללה התורה מומעלות השכליות, ומצד מה שכללה ממעלות המדות, אלא שמפני היות השכליות אשר בתורה מקובלות בלתי מבוארות בדרכי העיון, נמצא בספרי הנביאים ודברי חכמים, שמשמשים ידיעת התורה מין א', והתבמה הגמורה מין אחר, התבמה ההוא הגמורה, היא אשר התבאר

פרק ארבעה וחמשים . שם חכמה . גדלות הדב ז"ל לצאל כתוב אל יתללל חכם צחכמתו וגו' על כן הקדים לצאל גדל החכמה, וען כי לא רזים יחכמו צגדל החכמה ומהותה עד שהללים והכסילים שונאי חכמה יכנו לללל צסס חכמה, ועיוין (אמרי צינה עטר צ') צגדל ח"צד, ומה גס כי משמעות הכתוב יורה דעה שהחכמה נאמרת על השכלות טובות צסיפוק צהיותו שזלל התהלה מקצתה ומחיי צקצתה. וזהה יאמר שהחכמה לה שס צלרצב צדדים: הסגת אמתות. ועיון מלות הגיון עטר י' צענין הפילוסופים העיונית והמעשית, ומסס תצין כי הסגות האמתות היא הסגת האמת צשכל העיוני צענינים הסכליים, ד"ל צפועל אלהים ומעשהו שאין ציד האדם לשנות צו דצד כאשר צשכל המעשי: אשר תכלית כוונתם. תכלית זאת השכלה היא דעת אלה' לפי החכמה אשר יסד צינוריו, והיא הרמוזה צאמרו השכל וידוע אותי: והחכמה מאין תמצא. השאלה תמן עדים ותצדק צהחכמה העיונית (שתכליתם לדעת האמת והשקד צפועל אלהים ומעשהו) יצדד הכתוב שפועלה צלתי תודגש לחוש, על כן השאלה אמריה תאמר מאין היא נמצאת ד"ל מי יסדה? מש"כ צחכמה המעשית, (התשמשת לדעת טוב ורע צפועל האדם ומעשהו) שזה חפס מקום לשאלת מאין תמצא צהיות פועלה ידוע שהוא האדם אשר לפי שכלו פעל ועשה טוב או רע: אם יתצקשנה ככסף. גס צזה דצד הכתוב מחכמה העיונית. וזה נשמע מסיפא דקרא צאמרו אז תצין ידעת ה', וזהעס מי זה יחפש צגדלות הכסיון ועקספ"מעט צלעז עצע החכמה אשר יסד ה' צכל נמצא, הוא יצין ידעת ה' הדוממה הצאה מהצצונות גדולת הצורה, מש"כ החכמה המעשית אשר לאדם לרעה צדעת טוב ורע, עס היות לה חלק צמורה שמים, הנה עכ"פ לבו חלק לה צצויה האמורה: ידיעת הפלגבות. ידעו לשכל המעשי שהאדם משתמש צו לעשות מלאכתו טובה או רעה: הוא הסכנה לקבל מעלת המדות. כי צעת הוקנה תשקוע רמיחת הדס על כן אז עת לקנות מדות מעולות כמ"ש החוקר צלרשחן צלרשחן ז"ל, על כן אין הכער תלמוד הבין צמדיונית: ונופל על הערמה. כצד כתבנו (צשפת אמת צבערה לצודש חכם) ההצדל צצין חכמה לערמה, והוא כי חכמה תאמר עלכל הקס המולד מן צ' הקדמות הטורעות צצפותיהס, יערמה הוא ההקס הסולד מן צ' הקדמות ידועות צהרגשה אך מופשטות מדיעות צצפותיהס, לכן קראת ערמה שענינה הפשטה אם הפשטת צגדים או הפשטת ידיעה: קרא חכם משני פנים. ד"ל חכם עיוני וחכם מעשי, ככתוב ויאמרו דק עס חכם וצנח הגוי הגדול הוה, כי מי בוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וגו', זה רומז לחכמת הדעות, ומי בוי גדול אשר לו חקים ומשפטים לדיקים, זה רומז לחכמת המעשים: החכמה הגמורה היא אשר התבאר צה

מורה נבוכים

התבאר בה במופת, מה שלמדנו מן התורה ע"ד הקבלה מן השכליות ההם, וכל מה שתמצא בספרים מהנדלת החכמה וחיבתה ומיעוט קנינה, לא רבים יתכמו, וההכמה מאין תמצא, וכיצא באלו הפסוקים הדבה, כלם יורו על החכמה והיא אשר תלמדנו המופת על דעות התורה; ואמנם בדברי החכמים ז"ל, הוא ג"כ הרבה מאד, ר"ל שגם הם משימים ידיעת התורה מין אחר, וישימו החכמה מין אחר, אמרו ז"ל על מר"ע, אב בתורה, אב בחכמה, אב בנביאים, ובא בשלמה ויחכם מכל האדם, אמרו ולא ממושה, כי הוא הוצא באמרו מכל האדם, מכל אנשי דורו. ומפני זה תמצא שהוא זוכר הימן וכלכל ודרדע בני מחול, החכמים המפורסמים או. וזכרו החו"ל ג"כ, שהאדם נתבע בידיעת התורה תחלה, ואח"כ הוא נתבע בחכמה, ואח"כ הוא נתבע במה שראוי עליו מתלמודה של תורה, ר"ל להוציא ממונה מה שראוי לעשות. וכן ראוי שיחיה הסדר, שיודעו הדעות ההם תחלה ע"ד קבלה. ואח"כ יתבארו במופת, ואח"כ ידוקדקו המעשים המטיבים דרכי האדם, וזה לשונם ז"ל בהיות האדם נתבע על אלו העניינים הג' על הסדר הזה, אמרו כשאדם נכנס לדן, תחלה אומרים לו קבעת עתים לתורה, לפלגת בחכמה, הבנת רבר מתוך דבר. הנה התבאר לך, שידיעת התורה אצלם מין אחד, והחכמה מין אחר, והוא לאמת דעות התורה בעין האמת. ואחר מזה שהענינהו לך, שמע מה שאומר! כבר ביארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים, שהשלמות הנמצאות לאדם, ד' מינים. הראשון, והוא הפחות שבהם, והוא אשר עליו יכלו ימיהם אנשי העולם, הוא שלמות הקניין, ר"ל מה שימצא לאדם מממון ובגדים וכלים ועבדים וקרקעות וכיצא באלו. ושיחיה האדם מלך גדול הוא מזה המין, וזה שלמות שאין דבקות בינו ובין האיש החוץ כלל, אבל הוא יחס אחר רוב הנאותו למיין גמור, ר"ל שזה ביתו, וזה עבדו, וזה הממון שלי, ואלו הם גודרי וצבאי, וכשיבחן גופו, ימצא הכל הוציא לו. וכל אחד מאלו הקניינים, הוא מה שהוא נמצא בפני עצמו. ומפני זה כשיעדר היחס ההוא, ישכים האיש ההוא אשר היה מלך גדול, אין הפרש בינו ובין הפחות שבבני אדם, מבלתי שישתנה דבר מהדברים ההם אשר היו מיוחדות אליו. ובארו הפילוסופים, כי מי שישם השתדלותו ופדוהו לזה המין מן השלמות, לא טרח רק לרמיון גמור, והוא דבר שאין לו קיימה, ואפילו יתקיים בידו הקניין ההוא בלימי חייו, לא יהיה לו בעצמו שום שלמות. והמין הב',

יש

צנופה. ולפ"ז א"כ התורה והחכמה הן עלים אחד, התורה היא קצלת הדעות האמתיות צלמונה מן המלוכה, והחכמה היא המחקר והצדק על אמתתן, ומזה נסתעפו שתי משפחות דעות ציטראל האומרים אמור שדצרי התורה ודצרי החכמה הם מתנגדים אלה לאלה, והם כה האפיקורסים וכה הכסילים, מחזיקים צתורה ועוזרים את החכמה, אלה איפוא צחכמה כפי העולם על רוחם ועוזרים את התורה, וכה הכסילים, מחזיקים צתורה ועוזרים את החכמה, אלה איפוא האחרונים הם ידאי חטף ואלה הראשונים הם חכמים צענייהם. ושניהם הם לא לעזר ולא להועיל כי אם אין ידאם אין חכמה ואם אין חכמה אין ידאם, ומעט הם צמי עליהם שהחכמה והידאם מתאימות. בהן האומרים אמור שהתורה והחכמה שתיים נתנו מדועה אחד אשה את אחותה תהיה לעזר. הן אלה השלישיים הם שלומי אומיו ישראל הנשעמים משתי הכחות הקדומות גם יחד. האפיקורסים יחצו להכסילים צלמדם כל שומר מורה הוא כסיל, והכסילים יחצו להאפיקורסים צלמדם כל חכם הוא אפיקורס, על כן ילא משפט מעוקל שהיחד שלם צלדם יחצו יותר גדוע ופחות צלדם, ולדיק כציר ידעינו, וכל השלם צלדם כזה אשה התורה אזור מתניו והחכמה אזור חלניו יאמר הנציף כי צווי תאד יחצו צצמי אדם עד שעליו יאמרו המושלים מי עור כמושלים ועור כעצד ה': לא טרח רק לרמיון גמור. על כן נקדח כל קנין אשר מזה המין צסם קנינים המדומים. והכבוד המושג מהשתדלות והממשלה על צ"ל נקדח הכבוד המדומה, כי עבותם הוא דמיון צעעל הקנינים מדמה צנפשו לאמר אני הקונה ואלה קניני, והמושג ידמה אני השך ואלה משדתי, וראוי לרעת כי צלדנונו לצחון חין ערך ודצד מעלות מיני השלימות זה על זה, אין יצחן זה כאלה נשים

לצנו

חלק שלישי

עב

יש לו התלות בגוף האדם יותר מן הראשון, והוא שלמות תבנית הגוף ותכונתו וצורתו, ר"ל שיהיה מוג האיש ההוא בתכלית השוי, ואבריו נערכים חוקים כראוי. וזה המין ג"כ מן השלמות אין לעשותו תכלית כוונה, מפני שהוא שלמות גופני, ואין לו לאדם מאשר הוא אדם, אבל מאשר הוא ב"ח, וישתתף בזה עם הפחות שבב"ח ג"כ. אלו הגיע כח א' מבני אדם עד התכלית האחרון, לא ישגי לכה פרד א' חוק כ"ש כח אריה או כח פיל, ותכלית זה השלמות כמו שזכרנו, שישא משה כבוד, או ישבר עצם עב, וכיצא בזה ממה שאין תועלת גופנית גדולה בו, אך תועלת נפשית נעדרת מזה המין. והמין השלישי, הוא שלמות בגוף האדם יותר מן השני, והוא שלמות מעלות המדות, והוא שיהיו מדות האיש ההוא על תכלית מעלתם, ורוב המצות אינם רק להגיע אל זה המין מן השלמות, וזה המין מן השלמות ג"כ איננו רק הצעה לזולתו, ואינו תכלית כונה בעצמו, כי המדות כולם, אינם רק בין האדם ובין זולתו, וכאלו זה השלמות במדותיו הוכן בה לתועלת בני אדם ושב כלי לזולתו, שאם תעלה בלבך שא' מבני אדם עומד לבדו ואין לו עסק עם אדם, נמצאו כל מדותיו הטובות עומדות בטלות, אין צורך להם ולא שלימותו בדבר, אמנם יצטרך אליהם ויקבל תועלתם עם זולתו. והמין הרביעי, הוא השלמות האנושי האמתי, והוא כשיגיעו לאדם המעלות השכליות, ר"ל ציור המושכלות ללמוד מהם דעות אמתיות באלהיות, וזאת היא התכלית האחרונה והיא משלמות האדם שלמות אמתי, והיא לו לבדו, ובעבורה יוכה לקיימות הנצחי, ובמה האדם אדם. ובחן כל שלמות מן הג' השלמות הקודמים, תמצאם לזולתך לא לך, ואם א"א לפי המפורסם מבלעדי היותם גם לך, הם לך ולזולתך; אבל זה השלמות האחרון, הוא לך לבדך אין לאחר עמך בו שתוף כלל, יהיו לך לבדך ואין לזדים אתך. ומפני זה ראוי לך שתהיה להגיע אל זה הנשאר לך, ולא תטרד ולא תגיע לאחרים, אתה השוכח נפשך עד ששחר לובן פניה במשול הכחות הגופניות עליה, כמו שנאמר בראש המשלים השיריים

החם

לכנו אל יקד תפארת מעלת השלימות התכליתי אשר צמין הכוה, ואם נושא השלימות הכוה הוא עלם נכבד אז יש מעלה והדר לשלימותו ואליו ראוי להתדמות, ואם הוא נכזה אזי ראוי להתרחק ממנו. והנה שלימות העושר צחינת עמו איננו כלום, כי מה צלע עושר היאכל ממנו? הלא אוהב כסף לא ישבע כסף; אבל העושר תמורתו הוא תכליתי, כי צחינת התמורה והחלפון יענה הכסף את הכל צדי הסיפוק והעונג. והנה כאשר נשים לצל היותם שלם צזה התכלית יהי' החזיר, כי יש לו די הסיפוק ועונג לרוב כי הוא אוכל כל דבר תענוג ומלוכלך ממנו. לו מאד ואף גם מתענב על כל טינות צהתגוללו צו, וע"כ אמרו ז"ל לית עתיד מחזירא, לכן מי האיש החפץ בשלימות העושר הלא יחפון להדמות לחזיר ואליו לא יגיע שלימות עשור עכ"פ, והצדור חפלו להתדמות בשלימותו לסוס או לפיל בצורתו ואליו לא יגיע, וככה צעל שלימות המדות המשלימים צין איש לרעהו אם צשלימת הדיק או צחינת העושר, אשר צחינת שלימת הדיק חפנו להתדמות לממלה הדחוקה ממנו, וצחינת חנינת העושר, חפנו להדיקות לעוף הדחם החונן מעוצו לרעיו. והנה כל השלימים האלה חפסו להתדמות לפחותים מהם. על כן זה לאות שאין יתרון מעלה לאלה השלימות. אולם מי האיש החפץ להשלים נפשו בהשכלת אמתו, ר"ל לראות פועל אלהים ומעשהו בהשכל ודעת החכמה המיוסדת צו, הוא זה חפנו להתדמות בשלימותו זה למלאכי אלהים אשר זה חייבם, ר"ל שאין להסוי ההדגשה כי אם חיי ההתצוננות חסדי ה' צמניקות והשכלת אמתת אשר יסד צפעולותיו. והנה המשכיל האמור, חפנו להתדמות בשלימות זה א עכס כעלה מאלך ממנו צמניקות שהוא מאלך אלהים, והנה זה לאות כי יתרון מעלה והדר לזה השלימות ר"ל להשכלת אמתו מכל השלימות האמורים אשר להם עס צשלה מינים עושר בצורה חכמת תיקון המדות, על כן אין ראוי להתהלל צהם כי אם צהשכלת אמתו ככתוב אל יתהלל חכם צחכמתו ואל יתהלל הצדור בצורתו ואל יתהלל העשיר צעשרו כי אם צזאת ותהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט ולדקא צאך כי צזלה

חפנתי

מורה נבוכים

ההם הנשואים לזה העניין, אמר בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כדמי שלי לא נטרתי. ובוה העניין בעצמו אמר פן תתן לאחרים הדרך ושנותך לאכזרי. הנה בארו לנו הנביאים גם הם: אלו העניינים בעצמם, ופרשו אותם לנו כמו שיפרשום הפילוסופים, ואמרו לנו בפירוש שאין שלמות הקניין, ולא שלמות בריאות הגוף, ולא שלמות המדות, שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו, ולא לבקש אותו, ושהשלמות שראוי להתהלל בה ולבקשו, הוא ידיעת הש"י שהיא ההכמה האמיתית. אמר ירמיהו באלו השלמות האחרות, כה אמר ה' אל יתהלל חכם בתכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אנתי. השתכל איך לקחתם כפי סדרם אצל ההמון, כי השלמות הגדול אצלם עשיר בעשרו, ואחריו גבור בגבורתו, ואחריו חכם בחכמתו, ר"ל בעל המדות הטובות, כי האיש ההוא ג"כ גדול בעיני ההמון אשה להם נאמרה הרברים, ומפני זה סדרם על הסדר הזה. וכבר השיאו החכמים ז"ל מזה הפסוק, אלו העניינים בעצמם אשר זכרנום, ובארו לנו מה שבארתילך בזה הפרק, והוא, שהחכמה הנאמדת סתם בכל מקום והיא התכלית, היא השגתו ית', ושאלו הקניינים שיקנם האדם שישים סגולתו ויחשבם שלמות, אינם שלמות, ושמושי התורות כלם, ר"ל מיט העבודות, וכן המדות המועילות לבני אדם כלם בעסקיהם קצתם עם קצתם, כל זה אין לדמותו אל התכלית האחרון ולא ישוה בו, אבל הם הצעות בגלל זה התכלית. ושבע דבריהם באלו העניינים בלשונם, והוא בבראשית דבה, שם נאמר כתוב אחד אומר וכל הפצים לא ישוו בה, וכתוב אחר אומר וכל הפציר לא ישוו בה. הפצים אלו מצוות.

הפצתי נאום ה', ר"ל התצוננות חסדי ה' ומשפטיו ולקחתו צדק הוא הדעת אותו ככתוב נדע ה' משפט עשה, וטעם כי צללה חפצתי ר"ל השפעת שלם אלה הפעולות ממני איננה כחיו האור מהשמש, אצל הם צלח כדעת החידוש, וי"ל כי צללה חפצתי להראותם לשלימים, ואתי כמ"ש הרי ז"ל צתלית הצדיקה שהיתה כדי להראות שלימותו לשלימים: וצעודה יצבה לקוימות הנלחי. כי כלתם הסכל מן הכח אל הפועל ישוה הסכל והמשיכל והמושכל לאחדים כמצוה (צ"ח לראשון) וחיו כלם לנחם בגלל המושכל המיני שהוא נלחי: בני אמי. ראש הבתוב אל תדאמי שאני שחורדות שזפתני השמש בני אמי נחרו בי וגו', והטעם הכח השכלי יאמר שהוא שחור ר"ל חשך משחר שכלו, כי היתה נסבת זה השחורות הצעת השמש בו ר"ל תשוקת הבהת כל החמורות הנעשים תחת השמש, וען כי בני אמי ר"ל כחות הנפש שמוני שזמרת דברים שאינם שלי, ר"ל כחות התאוות הם הסיתונו להשכיל איך לאסוף קנינים ושלימות מדומי שאינם שלי צאתם כדמי שלי לא נטרתי, אך השכלת אמתו שאין לזולתי חלק זה צלתי לי לצדי, לא השכלתי: פן תתן לאחדים הדרך. ראש הענין כי נופת תעופנה שפתי זרה, פי התאורה תחליק, אמריה אל השכל לשמוע אליה להשכיל איך יצבה עליו עצטיט הקנינים המדומים, והנה הוא מוכיח אותו שלא ישמע לה ולא יעזוב ע"ז צעדרוכן יתן לשאר כחות הנפש הוד מלכותו כי לו נאה המלכה, לא להיות עזר לשאר כחות הנפש, ושנותך לאכזרי, מה שאתה ראוי לחיות לנחם כעטם זה החכמה תחיה צלמה, הנה שצמעה לתאורה ותאכזר עליך ויקחם ממך כי תמות כעטם ואל תהי סכל הדעה למה תמות צלל עתך: כפי סדרם. ר"ל כסדרם מן הפחות אל המעולה לדעת ההמון כאלו יאמר אל יתהלל צלתימות היותר גדוע שהוא תיקון המדות (הנרמז צמלת חכמתו שבינו הוא) שז אל האדם אשר כפי שכלו ירביה מדותיו לפי זמנו ומקומו וטבעו ולא לזולתו לשפוט שפוט צתיקון מדותיו כאלמרם ז"ל אל תדין את חצרך עד שתגיע למקומו), וגם אל יתהלל צבצורתו שהוא שלימות יותר נעלה מתיקון המדות, ואף גם זאת אל יתהלל צעדרו שהוא יותר נעלה מצי' השלימות האמורים: אצל הם הצעות. כל מצות התורה והתלמוד המציא לידי מעשה הם הצעה להשיב החכמה שהיא התכלית האחרונה לאדם, נכתבו ראשית חכמה יראת ה'. והנה הידעה כוללת התורה שצנתה והתורה שצנע'פ, שעסקם צמלות מעשיות וצמדות, והחכמה כוללת המחקר צממת האמונות והדעות אשר צאו צתורה, וההשכלה צפעל אלהים ומעשהו ולקעת שלימות מציאם לפי צחינת שלימותם, כל זה לחכמה וחסדו שאי

חלק שלישי

מצוות ומעשים טובים, הפציק אלו אבנים טובות ומרגליות, הפצי' והפציץ לא ישו בה אלא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אורני. דאח קוצר זה המאמר ושלמורת אמרו, ואיך לא הסר דבר מכל מה שאמרנו והארכנו בבאורו ובהצעותיו. ואחד שזכרנו זה הפסוק מה שכולל מן העניינים הנפלאים, וזכרנו דברי החכמים ו"ל עליו, נשלם כל מה שהוא כולל, וזה שלא הספיק לו בזה הפסוק לבאר שהשגתו ית' לבד היא הנקבדת שבשלמיות, כי אלו היתה זאת כונתו, היה אמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אורני, והיה פוסק דבריו, או היה אמר השכל וידוע אורני כי אני אחד, או היה אמר כי אין לי תמונה, או כי אין כמותי, ומה שדומה לזה; אבל אמר שאין להתהלל רק בהשגתו ובידיעת דרכיו ותאריו ר"ל פעולותיו, כמו שבארנו באמרו הודיעני נא את דרכיך וגו', ובאר לנו בזה הפסוק, שהפעולות החסם שראוי שידעו ויעשה בהם, הם חסד ומשפט וצדקה, וחוסף ענין אחר צריך מאד והוא אמרו בארץ, אשר הוא קוטב התורה, ולא כמחשבת ההורסים, שהשבו שהשגתו יתעלה כלתה אצל גלגל הירח, ושהארץ ומה שבה נעוב, עוב ה' את הארץ, אינו רק כמו שבאר לנו.

שהיא עיקר הכל ותכליתם, וכבר העירותי צדק שכל מלות התורה צארתורה שצכתה דרך כלל וצתורה שצ"פ דרך פרט איך תיעשה כל מלה ועל פי התורה שצ"פ נכדים ונעשים כל המלות. והנה מלות אמות חיוצ מליאות צחינת עלמו ית' הנשמע מכתוב חכמי ה' אליהם, ומלות אמות אחרות הנשמע מכתוב ה' של ק"ס, ושליש הגשמות וזולתם מהאמונות והדעות הצלות צתורה דרך כלל, פרטיהם צלתי מתצדדים צתלמוד כי אם צמחקר, לךעת ההצל טנין מחויצ המליאות צצחי' קצתו, וצין מחויצ המליאות צצחינת עלמו, וגדד האחד הפשוט האמיתי וזולתם כלם מתצדדים צמחקר, וקיום ידיעת אלם המלות על צודיין לא יתכן מצלעדי ההסכלה צמחקר, כמו שלא יתכן קיום מעשה שאר מלות התורה מצלעדי ההסכלה צתלמוד, ומהצפואר כי כל השלש עשרה עיקרי האמונות והדעות, רוצן מתצדדי' צמוסכלות המחקר, על כן היתה הסכלה המחקר מעיקרי הדת, וזה הפך דעת ההמוני האומרים אין הפך לה צמחקר. ומהצפואר כי הצלתי יודע מצין לפי המחקר ענין חיוצ המליאות צצחינת עלמו, וענין האחד הפשוט האמיתי אינו קודם את ה' צלמת ולא עורכ לאלהי אמת. והוא הדבר שכתב בצל החוצות, לא יוכל לעבוד עלות העלות כי אם נצא או פילסוף וזולתם עוצדים זולתו. לכן מיי זה ירא אלמים, יטכיל צלמתו ויהיה מעוצדי הסס צלמת ויודעי שמו על פי פעלו, יקרא את ה' צלמת ויענה, ככתוב אשכבה כי ידע שמי יקראני ואענהו, וכבר כתבנו זה: ותאריו ר"ל פעולותיו. אחד שאין צמליאות רק הוא ית' ופעולותיו ומהצפואר צקצלה וצלכותה שצו ית' אין לנו השגה כלל כי אם בפעולותיו, לכן תהי' השגת פעולותיו הוא עלם השגתו ית', ככתוב וראית את אחריו ופני לא יראו ת' א"י. דצתדי ר"ל הפעולות הממשכים אחרי פוסעדי' צלע"ז, ודקדמי פרו"ר צלע"ז לא יתחזן, כי שלימות פעולותיו הם ערות על שלימותו ית' אשר צדאם צצכמה, וצס נראה גודל יכלתו וחכמתו, ועל כן נקראים צסס תמונת ה', ככתוב ותמונת ה' יציע כי משה היה רואה צס דמות תמונת ה' כ"צ ר"ל שלימותו ית', כמסתכל צלספקלדי' המאירה ורואה דמות תמונת העומד נכחה: הם חסד ומשפט ולקדק. ר"ל השגת הש"י להם שס שלשה צחינת, א' התנוונת חסדי ה' עם כל גודל אשר צדאו על הטוב שצענימי צתמוח אצדיו כפי תועלתו, וצמליאות ערך חקרי' את הכל עשה צצכמה והוא מחסד ה' על כל מעשיו. צ', ראוי להצנזון משפט ה' אשר יסד צעלמו צכלל, להגיל העשוקים מיד עושקיהם, וצמשפט הזה לקח לו גוי מקדש גוי צצקות וצלחות, וצזה נודע צעולם, ככתוב נודע ה' משפט עשה. ג', להטכיל דקדויות אשר הוא עושה עם כל צצר, אם צצנין אצדיו כפי הכחות לצצרו, אם צצנין ערך חקרי, כמו שנתן בחלשתות לחזוב הדטמות לצוד הצוצדים למאכלה, וליונה להקיא מאכלה לאפרוחים וכיוצא צס, כמו שאמר דוד נתן לצבונה לחמה לצני עורכ אשר יקראו, ומצקתו נתן לנו התורה והכמה, אשר צה נטכיל צלמתו, ומחיה צה חיי עולם, ככתוב והכמה תחיה צעליה: והוא אמרו צצדן. מזה מצין שאין הק"ה מעמים על המטכילי' להטכיל מאכלות לצצות אשר צעולמות העליוני', אשר לא צצין המטכיל מהותם זולתי דצדים מופשטים מהות, כי לא נתן לנו ה' חוש להשיג צו הדוחי, לכן

מורה נבוכים

לנו על יד ארון כל החכמים, כי לה' הארץ, יאמר שהשגחתו ג' כ בארץ כפי מה שהיא, כמו שהשגיח בשמים כפי מה שהם, והוא אמרו כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ. ואת"כ השלים העניין ואמר כי באלה הפצתי נאם ה', ואמר בחסד במושפט וצדקה הפצתי נאם ה', ו"ל שכינותי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו שבארנו ב"ג מדות, כי הכוונה להדמות בהם ושילך על דרכם. א"כ הכוונה אשר זכרה בזה הפסוק, הוא באורו, ששלמות האדם אשר בו יתהלל באמת, הוא להגיע אל השגת השם כפי היכולת, ולדעת השגחתו בהוראתו בהמצוא אותם והנהיגו אותם איך היא, וללכת אחרי ההשגה ההיא בדרכים שיתכוון בהם תמיד לעשות חסד ומשפט וצדקה, להדמות בפעולות השם, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר. זהו מה שראיתי לשומו בזה המאמר, ממה שאחשוב שהוא מועיל מאוד לכיצא בך, ואני מקוה עליך שעם החשתכלות הטוב, תשיג כל חעניינים שכללתי בו בע"ה, והוא יוכנו וכל ישראל חברים למה שיער לנו, או תפקחנה עיני העוורים ואוני חרשים תפתחנה, העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, וישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם:

קָרוֹב מְאֹד הָאֵל לְכָל קוֹרְאֵהוּ .
אִם בְּ-אַמַּת יִקְרָא וְלוֹ יִשְׁעָה .
נִמְצָא לְכָל הַדּוֹרֵשׁ יִבְקְשֵׁהוּ .
אִם יִהְיֶה לְדוֹרֵךְ נִכְחוֹ וְלֹא יִתְעָה .

ל"א ב"ה ק"צ זה צדדונו"א עם המשכילים, אבל חפלו שנסכי"ל עצמי כל הדברים אשר צא"ן המה כי הוא זה אשר שם זכחנו עליו לדעת החכמה אשר יסד זהם, ומה"א נראה כצד אלהינו והדר גאונו וקדע כי אין חכם כה', וזה אמרו צא"ן. אולם המשכילים אשר נתן ה' להם ל"א לדעת חכמת הקבלה, ועינים לראות מלאות אלהים מהמשמשים לפני צמרו, המה יפרשו מלת צא"ן על א"ן החיים העליונה, אשר היא תענה את הכל, כמדוע למשכיל על דצד צלי מה, ע"כ צספר יזירה עשר ספירות צלי מה. וכיונ"א בזה שמעתי אחד קדוש דרוס דר"ש מלת חכמה כמין חומד צ' מלת מורכבות חין מה, והוראתה על הדצד צחין ושהשכלה צמכות הדצד. ודורשי רשומות דרשוהו כמין חומד כח מה, והרמו אל הכח השכלי אשר צא"ן שנספרו מה כעובע מה אדם ותדעוהו. ואין לנו כעת עסק צמוסכלות באלה. ולפי הפסוט חכמה מודה על כח ההכרה צל"ן עזרי וכן הוא צל"ן ארמי, ויכירה ת"א וחכים יתה: כי צאלה חפלתו. פצד צא"ן זה על פנים שונים: לכיונ"א צך. נוכח התלמיד העוזר ר' יוסף צ"ד יהודא האמור צפתימה דצד הדצ ז"ל: לאו אור גדול. וכמו שהאור יאיר לחשכי הבגש ויוציא הבורים מאפי לה לאורה, ככה תאיר החכמה מחשכי השכל, ותוציא המוסכלות מצלי דעת אל הדעת, ככתוב חכמת אדם תאיר פניו, ומי שאין צו חכמה דומה לעטוף לא דאה אור צהי, ועליו נאמר וכסיל צחוסך הולך, וכמו שכל הולך צחשך וכשל צנכשוליס דציס ככה יכשלו הכסילים צמכשול עונם, כאמרס ז"ל אין אדם עוצד עברה א"אכ נכנס צו דוח שעות, ועל כן נקטר הדשע עם הכסל ככתוב דשע כסל, והפכו יאמר החכם סוף קראש צמקוס שיש שם שכל לא יעמוד החטא, יען כי צא"ן החכמה יראה החכם מכשול עונו ויסוד ממנו, לא כן הדשעים הכסילים אשר צחשעה יתהלכו לא ידעו צמה וכשלו ועליהם נאמר ודשעים צחוסך ידמו, ועל החכמים יאמר והחכמה תחיה צעליה. ועוד חזון למודע אשר החכמה תופע נקדה על כל צד, והיה אור החכמה שצעתים כאור החמה, או אז יודע ה' לכל, כי תגלה ותדאה שלימותו לעין כל למקטון ועד גדול, ככתוב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, כי כלם ידעו אותי למקטנס ועד גדולם. כה יתן וכה יוסוף להאיר עינינו צמאור תורתו וכוכה כלנו צעברה לאורו א"כיר.

וְשֵׁלֵם הַדְּכּוּס וַיְתוֹס הַצִּיּוֹר יוֹסֵם א' ע' ד"ה תק"נו, ואני צן ס"ד שבה מעת לעת, וכאשר עזרני ה' ע"כ כה, כה יתן וכה יוסוף לתמני להחל ולכלות יתד הצדורים אשר עלה צדעיוני להדפיסם אחלקם ציעקו ואפי"אם צישדאל והיו לאור עולם, כה

דְּרָוִי הַדּוֹרֵשׁ טוֹב לַעֲמוּ יִצְחָק הַלְוִי אִישׁ סַטְנָאָב .
יִתְפַּרֵּךְ צוֹר תְּבִלִי קָרְבָנִי הַלּוֹם לְהַבִּין וְלְהַשְׁפִּיל יִשְׂרָאֵל .
אֲךָ יִתְמַכְנוּ שְׂבָל סְבָלִים טוֹעֵי נְתִיבוֹת אֹרֶחַ בְּמִשְׁרָיִם .

כללי פרקי המורה

חלק ראשון

עד

אחתה מהותו ועלמו וזאת
 חזק הסתכלו לו ותעלה פני
 הבין והספיעות להשיג
 כל המיון שיש לו ותע
 השלמות כולם, וזאת ענין
 הכחות וכל העם נרחים את
 הקולות.
 זכר בתחריט שחשבו צו
 שלמות תחריבו ותעלה וזאת
 שיראה הסרון לא תחריבו
 וזיאר למה הסתירו לו ית'
 השמע והדלות והיות ולא
 הואללו לו הטעם והמחש.
 יזכר צו דעת הרבם חקנלום
 וחוקרוו צלשון שמועה
 ורואים הצאים על הס'.
 יזכר צו כי המלחמים אינם
 צעלי גסס הצל-סם של נצל
 ולמה הסתירו להם הכנפים
 ותורעה העופות.
 יזכר כי החמנה אינה הענין
 שהחמנה הצל הענין המצוי
 נפש שאחמיו צו.
 יזכר בתחריט וזכר חקת'
 מהסס ות'.
 יזכר חמנה חקוס שיתואחד
 צהס כל המואר.
 יזכר עור בתחריט ומוסיף
 צחור צחוקן הארבעה
 שמועניים עליהם חי חסס
 יוכל רועה.
 יזכר ענין צקשת חזון הנציחים
 צחמרי הרודיעני חת דרכיך
 וינה שהסיוו חסס ית' וכל
 ענין הפקשה ודבר צענין שלס
 עשרה מות.
 יזכר בהחקת הספיעות
 מונוד ותעלה וזכר חקת'
 הסעדור והכחקה מדמי
 והתועלת והמונש מחכמת
 הצעע צדיעה האל.
 יזכר חזק לא ילווי צינו
 ותעלה ציין וזלחו מיוון.
 יזכר עור בתחריט יזכר עונקן
 מן הקודם.
 יזכר כי תחר השס ותעלה
 צלילות הוח התחר החמתי.
 יזכר צחיה צד יסול היתרון
 צין השויס, והאחרי צחור
 חזק לחיו לקצר בתחריט החיור
 והיצו הוח דמות קמיה
 דכיו חונק וזכר הכוונה
 וענין המשל.

יזכר צו סיקרה לחות
 להסגרת הסליות והינה צו
 ענין הכחות דש מלאת חכול
 דיוק.
 יזכר חזן לריך למדר הלמוד
 צחכמות ולשס העניינים צלס
 המקלדים להסיב ופנימה
 סזס למה דבר צחידות ולמה
 וקרו סודות.
 יזכר חמס הסנות הוועות
 לפתוח הלמוד צחכמות
 האלפיה.
 יזכר חזק לריך שיתסר צקצלה
 מהחלה לכל הכחקה הסבמה
 מהסס ותעלה והסרת מדמי.
 יזכר על חי זס לז יזכר
 שסס רלס חו קף וזכר
 קף וחרון חף וקצה סמלה
 צכחצ הוח על עוצדי ע"ז
 על כן כל התחמין כי יס
 לצורה גוף הוח רשע ויורגי
 ומל עוצדי ע"ז וסחין עוצדי
 עוצרה זרה ונכחיס צמליחות
 האל.
 יזכר שס פניס וזיאר ופני
 לא יזכר.
 יזכר שס חחור וזכר ורזית
 חת חחורי, וחחרי ס'.
 יזכר שס צו וזכר ורזית חת
 ס' חלחיק צלס לצסן להסיר
 ספקת ויזכר ס' חל לצו.
 יזכר רוח להסיר ספקת רוח
 ס' דר צו.
 יזכר וזכר וקצר נפשו צמל
 וזכר אל.
 יזכר חו וזכר מה שחמדר
 צצן לרפית החלמנה ויחי
 לחיו חוק ומה שחמדר ז"ל
 לריקוס חפיליו צנייתתן קרויס
 חיו להסיר ספקת חו חכמי
 כי חיו-דומה לחלה החויס
 וענינו קויס.
 יזכר כנף וזכר ולא יכנף
 עוד מורק ולא יגלה כנף חיו
 צשתיס יכסה פניו להסיר
 ספקת חזר צחל לחסות
 תחת כנפיו.
 יזכר שס עין להסיר ספקת
 סקה ס' ענין.
 יזכר שס שוע להסיר ספקת
 ס' ושוע צקדחי חליו.
 יזכר הסדל שס צין
 הסייסרה למינות הדבר וצין

כח שחוק עזר וזכר ענין ויעזר
 ס' על פניו ויפסד צו מרות.
 ככ להסיר ספקת וזכר ס' חלסי
 וכל קדשים ענין.
 יזכר להסיר ספקת כי סה
 ס' ויזל ממקומו.
 יזכר להסיר ספקת וילך
 ס' חלסה ורשעות חל. מקומו.
 כה סקן עתיד להסיר ספקת
 וסכנתו צחוק צני יסרחל
 ויסכון צכור ס'.
 יזכר הולך חזר לחן התורה
 לצד צלשון צני חוס. צחרי'
 עליו ותעלה צעזור חזר לא
 נעול להחמין צמליחות חלו
 צדמוונס גופוים ולא נצין
 הענין החמתי ועל כן חנו
 צריכו להחמין צמליחות חלו
 הסועלום כלס דחוקוס
 מהצורה ותעלה כמו חכילה
 וסחיה ונעויה וחולס.
 וריך לצד כל זס להמון
 כי זס נסמר חקנלום הר
 צברוס ויזר ס' וכל הדומה
 לו ותרבו חחור וקצר דס'
 כלומה כי הסגלה הים צכור
 ס' נצור לא עלט הצורה
 ויוצרו צו הספסס צין נצורה
 החלום וצין המחמה וצין
 ויחי דר ס' חליו.
 כה שחוק רגל יזכר צו ענין
 ופחה רגליו כמעשה צצנת
 הספיר ויזכר כי חקנלום
 נסר חוניו להחיק הסמנות
 מהצורה.
 כע שחוק יגלו וזכר ענין ויהגלו
 חל צו.
 לכל להסיר ספקת חס חולסה
 הוח.
 יזכר צו קפת שלס צני חוס
 ויחי זס לו צבול וחוק חזר
 לא ועצרתיו ויט צדיס חזר
 לא יוכל השכל להסגוס ויט
 חשויס יצונו צקפת למוד
 וחחריס לא יצונו צלס ויגיע
 ולמוד חזון צכוס כלל צחכמת
 סלנוויס ויזכר כי מונשי
 חלסס ממורה חכמתה ד'
 צדיס. חכמתה שרירה ועומק
 סודות חכמתה, וסכלות
 סלומדיס, וסלומד עס
 תרשלותו וסויסר צמתיס
 רעיס.

יזכר צלס ודמות להסיר
 ספקת צללס חלסיס צח
 חורו.
 יזכר קוסיית הסחול על
 חולכי ען דעתה צביותס
 כחלסיס וידעי טוד רוע.
 יזכר חמנה ותצנית להסיר
 ספקת וחמנה ס' יצוע.
 יזכר קוח ורציע וחזה
 להסיר ספקת להציע חל
 האלפיה, ויחמו האלפיה.
 יזכר צו ענין ויסת' וסס
 פניו וענין ויחמו חת האלפיהס
 צוחלו ויסת'.
 יזכר שס חיס ורשע וחח
 וחחמה להסיר ספקת ס'
 חיס תלחמה.
 יזכר ילך וזכר ענין ציוול
 צדמותו כללנו.
 יזכר חקוס להסיר ספקת
 צרון צכור ס' ממקומו.
 יזכר שס חיס לכסח להסיר
 ספקת השמיס כסחי.
 יזכר ועלה להסיר ספקת
 חידס חו וחחמה, ויעל
 מעליו חלפיהס.
 יזכר להסיר ספקת כי חמנה
 יזכר חלפיהס חת חלסס על
 חזק, ויחיסו צמתיס.
 יזכר קויה להסיר ספקת חמה
 חקוס תרחס חון וקומה
 ס' ויסולו חוינין.
 יזכר חיס ספקת וענינו
 רגליו ציס סהו.
 יזכר שחוק חיס להסיר ספקת
 ועל דמות הכסח דמות
 כמחלה חיס עליו, וחף על
 סו שלח זכר חחורו.
 יזכר עליו ידמות הסלס ועליו
 ויורניס צו להסיר ספקת
 וסיה ס' נצס עליו.
 יזכר שס חור וזכור ונצס
 על חור חזר פידורו על
 הכס הצורה להסיר ספקת
 צר עולמיס.
 יזכר דרכו החכמיס נדבר
 צחידות וסמסר הסודות.
 יזכר קצר ונגס ונגע יזכר ענין
 ונגס וססר ויעשו.
 יזכר כל החזק להסיר ספקת
 וככור י' חלה.
 יזכר רס וסחיה.

כללי פרקי המורה

ס זיאר חזק רחוי להצרות
החירו שגלגלי' וביגיע המשל
זאזם שהחמיר' חללו שהספיק'
ונלחח וכו'.

סא החזיק לנצח עיני השמות
המיוחדים להם ויתעלה
ורכבנווי.

סב זיאר צו ענין שן צו חרצני
חופתיו וכו' חותיות ושל
מ'ג חותיות.

סג זיאר ענין מה שאמר מר' גיה
וחמרו לי מה שמו והמפיה
לחמר זאזים שחמו חליטס
ורכב על הענין זאזים ויהי
ושרי.

סד זיאר ענין סס' ה' וענין
כבוד ה'.

סה זיאר החקת הדבור מנוני
ודעלה ויזכור כי כל חמירי
הדבר אשר צחו צבורה פירושם
לדון וחסן כמו להכריז
זאזים חומר.

סו זיאר והלכות מעשה
זאזים המה.

סז זיאר וינה זיום שהציגי
והשו ענינו ותמו' ענין שנה
וינסף רשע ונומה.

סח זיאר חמיר המפלוסופים
שהם ית' הוא השכל
והמשכיל והמושכל.

סט זיאר חמיר הפילוסופים
שקורחין חתו ויתעלה שנה
דחשום.

ע זיאר שהוף מלת רכב לנצח
רכב שמים ורכב ערצות
ויפסד יאשו מרכבת המאנס
והחו עם המרכבה ויעניש
רצו וזכר חזק' השם מניע
הגבל האחרון.

עא החזיק לזייע חזק חלקות
הכחות מקדה לזמנות כח
האשכריות והאשנות.

עב זיאר כי המלכות כלה וכל
המנחם ככלנו הוא חזק חזק
וזיאר על אי זה דרך נקרה
זאזם עולם קטן שציל הנפש
המיוחדת אשר זאזים.

עג זיאר שמים עשרה הקדמות
שהן המיוחדות להם שירצו
לקיימו צד' נקשות.

עד כלל ספור לחיות המזכרים
על היות העולם מחושב
והזיח שזעה דרכים לזיאר
ד' נקשות.

עה זיאר מופתי החודר לפי דעה
המזכרים ודרכיהם.

עו זיאר דרכי המזכרים
ועינותיהם הצדקת
הבשמות.

חלק שני

א זיאר מה החיות מן ההקדמו'
ההן וענין שני ושלש ורביעי
ורק אחד זיחוד ורק אחד
צדקתה הבשמות.

ב דבר על זה הבטח החמישי
דובר צו כי החל מניע
הגלגל.

ג דבר על הדעות אשר יראה
הדיוטו צפנות תועות
הגלגלים.

ד זיאר היות הגלגל צעל נפש
דכחי זו פנים נחמד שייני
ודעלה ויזכור כי כל חמירי
השם הגלגל וזיאר שיש
שכלים נפרדים וזאזים
המפסד והסכנה הרחשונה
לש'ת.

ה זיאר היות הגלגלים חזים
ונוטים מסלים לדעת התורה
והחכמים והצדיקים.

ו זיאר צו שהמלכים ומלחים
ושולחן שם מתותק למהם
ענינים.

ז זיאר שהשכלים והגלגלים
נוטים למעלותיהם ויש
להם לדון וזכירה.

ח הזיח דעות הקדומים של
תנועת הגלגלים קולות
נורחים עצומים.

ט דבר על מספר הגלגלים לפי
דעות הראשונים וזיאר
הנחתם.

י זיאר חזק לנצח איה שחמרו
שההבנה זה העולם התחתון
צבחות שופעות מן העליונים
וכי זה לכל יסוד מר' ויסודות
דבור שזיה החתלת כחמה
היסוד היותו ושפנות כל
תנועה גלגלית ד' שפנות וד'
כחות הגלגלים הצחות תחלה
מן הגלגל ויעיר' ענין חמיר
שחלחך שלשום של עולם.

יא דבר ענייני הפכונה וצדק
השפעת ההנהגה.

יב זיאר חזק לנצח ענין השפע
הנחמד צדק הסודות ית' וצדק
השכלים וצדק הגלגלים
ועל אי זה נחמד מקור וינס
חיים זאזים כי עתק וקור
חיים.

יג זיאר העות המנסו בקדמות

העולם או חודשו ויסוד
קורת אשה רכיני ודעת
הצדקים וזינו, זאזים ה'
חל עולם ודע' הכבוד
זאזים קודם שמים וחזק'
והזמון מכלל הכדחות.

יד הזכיר דרכי חריס'טו
והנמשכים עמנו נקדמות
העולם.

טו זיאר צו שאין לחינים'טו
מופת על קדמות העולם.

טז מה שיחמיריני צוחת השכלה.
זיאר שאין להזיח רחיה
מעצם הדבר ח' היותו
והליחמרו על ענין הדבר צנת
המועמו להיום והחזיק
לספור דרכי חריס'טו שאמר
השחמיר הכחשן לה היום
ולח נספר ולספור חמירי
שהתנועה הסדונית חזק לה
התחלה.

יז סופר הדך אשר זכרו מחייו
הקדמות שיחייבו לנו לפי
מחשבתם שהם ולא נוק הכח
חל הפועל במפועל עת חזת
ולח יפעל צנת חזרת, וספר
הדך השני רבג' יחייבו צהם
קדמות העולם.

יח דבר על החומות נקדמות
שירצו מוש המלכות שהיה
ונחלל הצורה על ד' חזות,
והוא זיאר כי לפי דעתנו כל
הוא הכל צבונת מניין לח'
על ד' החיות, והחזיק
להפרכה עם חריס'טו על
דרכ' שחלה ומענה.

יט זיכור כי חריס'טו זיאר
מופת כי הצדקים הטבעיים
אינם כפי שחיינו חלח'
שחינם צבונת מניין ורלון'
רוח, וזה הכד דרז על
היות העולם צלון ורח.

כא כי יש מחייו קדמות העולם
חומר כי הצורה פעל זת
העולם חז' או חשך שפעל
עת אחת ולא עת חזרת
זלח' חס הים הים תמיר'
והוא משיע עליהם.

כב ידבר צו כי הפנים חריס'טו
וכל מילוסוף כי הדבר פסוט
לח ותחייבו ממנו חלח' פעל
אחד פסוט והמורכב ותחייבו
ממנו פעלים מורכבים, וכן
הצימו כלל כי לח ותחייבו
אי זה דבר מחייב זה צנה כמו

שיהיה מן הצדקה עוף חז'
מן המוח חזן חז' מן החיות
כיות, וכן הסכימו כלם
כי כל יפעל אשר יפעל צבונת
ורלון לח צנטע פעל פעלים
מתחללים, וכן הסכימו כלם
כי הפלל חשך מורכב מעלמים
מתחללים הככפת מוח, וזה
הכד ישוב' חל חריס'טו
החומר כי החומר כי נון
השכל הפסוט התחייב זחח'
לגיעה ממנו ומו' השני שלשי
עד חזרון וזאזחרון כמו כן
פסוט חס כן חזון יח'
המורכב על דרך חזון דבר
מדבר? וזיך יתחייב מן
הפסוט החזרון מורכב?
ועמיק צה הדעה.

כג ויזכור צו ללל שית' לנו זאזים
חס ושמע שום ענינה חוקה
קדמות זועזוע חמות
החודש, כי הם יעשה זאזת
יהסם שפת חמותו ותורפו,
והוא מחיין על הצורה רעה
בדולה ורעה חולה, רק
לדך צדחות חלה הספדות
ולחם החומות, שיליכע מה
שחזוי להכריע ולהבזיר
הכנון וזאזי' וזאזי' כי
חזרי אשר חריס'טו חזק
עשותו שזעזועו, וזאזים
ירמוספטיים, חזק לח נחזק'
חמנו עטותיו דברני מהם
דרכיו ע"ה?

כד ודבר צו סדר הנועת הגלגלים
היות מהלכי המרכבים
נחומים עם הנדח' לעין,
וידבר צו על עניני הגלגלים
והחייבו צו שקרות גלגל ייקק'
ויוציאת מרכב.

כה וזכור צו כי הצדקים הגורמים
שלח נחמין נקדמות העולם
שני דרכים, החמד, כי הצורה
חזין לו בוך וזה צמורת וע"כ
לצדך כשנחמד שפוקס אשר
יחייבו לצורה בוך שם: צד'
צדס סצרות נקשות עם
השכל והמפות, חלל קדמות
העולם לח צח עליו מופת
רזין רחוי שכהיט דרכי תורט'
על דבר שהח' חשפרי, והענין
השני כי חס נחמין כי חזן
לצורה בוך, לח יכרמו שפת
התורה ולא ימניו כל ציח'
חך חס נחמין נקדמות על

כללי פרקי המורה

אחד חלל הכרוב אחד ואלה
הז' תיות כי חתה.
7 יזכור זו כי ונתנה צן עתהאל
הרבים צלופנים, כי הם
צנצנור כי עניינם כענין
פדטיס ופי' חרות חזן טעה
כמו טפי' חתקלס צנצנ
הספיו.
8 יזכרו כי יחזקאל צבל מה
שאשבו מחליו הגזרות חזר
וארץ והנה שלטה פעמיים
חזר צפתלה וארץ והנה רוח
סערה וז' השנית וארץ החיות
והשלטיו וארץ כענין השמאל
והשלטה לפעם דציון הקדושה
הס' ועשה מרכבה וכי
הסערה הראשונה אשר חזר
וארץ כענין השמאל היא
העליונה מכלל.
9 יזכר כי ימה טעה' יחזקאל
החב' ועשה, והשני על
זה לצי' חמיס ח' צן עיר
וח' צן כפר.
10 יזכר צו למה שזכרה זה
הסגה אשר היה צה נחה
המראה והחדס והיס, חץ
לא יגלה טעם ויחזר כי יש
צו ענין גדול, ויזכור צו
נפתחו השמים ותהי עליו
סס יד ה' ולמה חזר כי
יש לרקיע ונתנו ענין הקשת
והי' חשבל, וצחקו זה והספר
יפתוס ענין המרכבה וחזר
כי לא יגלה וסודותיה ויתר
ותה שזכר לא צדקה ולא
דצור.
11 יתחיל צענין אחר ויחזר כי
הגזרות הנפסדות הם
נפסדות השני החומר ה
השני הגזרה ויזכר היותך
המשיל טלמה אשר חזס ונה
לחומר הגוף והזר' כמו
הפעל כי היות לא תחולל
קוויה כמו שהחזר לא יונלה
צלי זורס, וידבר על הפתחה
הרעה כמו המחבל והתסקה
והחשבל, ויחזר שאין צלמן
הקדש סס אמתו לצעילה.
12 יפתר צו כי החומר הוא
מחק מדידל ויהפוך הגזרה,
ועל זה נחזק יפה חסן ספרו.
13 ידבר צו על האסם, ויחזר
כי תצטנר סס פעל הוא גורס
הטושתו כמו מי שניקר עין
הוא גורס הערוך וכן מי
צדקה האור לציונעם הוא

פועל החזק ועל זה נחזק
ויזר חזר וצורה חסן ויזכור
צו פירוש והנה טרז מחז.
14 יזכר ההלכות הצורות על
החדס הפני העסקוס
והתחורה.
15 ידבר על המחלומים הזמן
הגורס להס רע וחסרון,
וכי חסן אחד חזר ספר רע
רוז תלחזה צני חזס, וכי
היה טרז לחזס טלה נצרה,
וזה הרז יסרז על דציון
ויצחר חסרון טלס, וידבר
צענינו ספק צני חזס וכי
המטכיל חין לו נצקס חזס.
16 יצחר צו כי צני חזס ויחזר
לצקס תכלות ית היה סוד
צדיות העולם, ויחזר כי
חין לחזו לחזס נצקס על זה
כי לא יוכל להביע חליו,
כמו שחזר על דציה צני
החדס אשר לא יחלף צחדס
הת המעשה, חצל לרין לומר
כי הכל נצרה צעצור חסרו,
וכן חס יחזר חזס כי זה
העולם נצרה צעצור החזס
הוא סכלות.
17 יזכר צו מרצה הגלגלים
וסדר הגלגל הפשוט העליון.
18 ידבר על טעם המניעות כי
לא ישתנה כמו מניעות עלות
המים למעלה ורדת האש
למטה ולחיות האחד ויפתר
מן הצניס והספר ויתר
בללל וכדומה לזה ויענו כי
כל זה נעשה וטעם מניעותו
לא ישתנה.
19 ענינו על ידיעת הצורה
וענינו צני החזס וכי יש
הפסילוסופוס חזר' כי לא
ידע עניינו הנחלזיס והס
צענינו כלל היו.
20 ידבר על השמירה כי הצורה
שומר צני חזס וכי הס
נחלקים צשמירה לה' חקיס.
21 ידבר גם כן צענינו השמירה
ויחזר כי חנינע כמו שיחזר צבל
הפסילוסופוס דצוקה צבל
הצדוהיס צהות ורמס,
חלה צני חזס לצדס.
22 יזכר צו כי הסס יתעלה
סלס צלל שוס חסרון, וכי
הס הכסיליס חומרים חין
הצורה וידע עניינו צני חזס,
ויזכר מה' שחללו חמיס
מרועחו דורו כי כשחזר

הטועם חזון כן לרין לומר
היוזר סה' לא יחלל חס
הצורה לח יעקב ומשיז על
דציהס.
כ ידבר צו על ידיעת הצורה
וסחין וחס צני וצענינו.
כ2 ידבר ב"ב על ידיעת הצורה
ויזכר צו ענין חזרז וחציון
והספן וענינו.
כ3 יזכר צו צענין חזרז ומה
היתה כות דציון ודציו
הציון ודציו חליהוה ומה
הסויף על החזרים, וכי
צנינו חזרז חומרה חליפו
חריס' חיו וחומרה חליפו
נוטס לחומרהו וחומרה צלד
נוטס לכת הגדלים וחומרה
צופר לכת המרביזיס.
כ4 ידבר צו על הספיון והעקדה
והסו טעם הספיון ולמה
ינסס הצורה לצני חזס.
כ5 ידבר צו כי פעולות צני חזס
נחלקיס לה' חזו פועל רק,
חזו פועל שחוק, חזו פועל
צבל חזו פועל נכון, ויציח
רזו' כי טועל הצורה חינו
לחזר משלטה חלה הראשונים
חצל הוא החחרון והחז
פועל נכון.
כ6 ידבר צו על המרות חס יס
להס טעם חז לח.
כ7 יחזר כי כות המרות
החומרה לנו נספיו תועלות,
לחקון הגוף ולחקון הנפש,
וזכו אשר צעצורו יהיה לנו
המבול הטור צני עולמות.
כ8 ידבר צו צענינו הענינים של
מרות ויזכר טעם טרז
המלות.
כ9 ידבר צו על ענין הצדקה
חזיונו ורעס חזיון דצור,
וחזן חזלן ציוס ספורה
צעצור חומרהו, ויזכר חין
צעל חומרה, ויחזר כי להס
היס חזס יוכל לדעת טעם
רוז המרות, לולל אשר ידע
מחגי השדסס והס היו
הטעם חלני המרות.
ל ידבר על חומרה החומרה
והחיס צהותס עעזיס
הכוכביס, ועל כן נלציונו
צלל נעזדס.
ל2 יזכר צו כי יש חמיס
חומרים כי לא יכון לפרס
טעם המרות, ויחזר חזרה
עליהס.

1 יחזר כי פעולה הצורה
הולכות על סדר, וכי כל
חזר סיס צבוף יס לו טעם
למה נצרה כך ולמה נעשה
צצורת כך, ויחזר כי יש כן
צפעולות החזרות טעם,
ויצדע לרזר צנה וידבר על
הקצנות.
2 יחזר צענין הסערה והקדושה
וענין החרות המחכליס
והסניס חזרז טהרת הלז.
3 יחזר כי המרות כוללות כל
החומה וחיות לקדמס וולת
קדמס חלה לכלס טלה חזיו
לדבר הרז.
4 יחזקו צו כל המרות אשר
יחזר טעמס ל"ד חקוס,
כמו טעמס צחצורו צמטה
תורה.
5 יזכר מרות החלק הראשון
והס הלכות חסודי התורה
ויזכר טעמייהס.
6 צענין החלק השני מן המרות
צהלכות ע"ו ויזכר טעמייהס
וטעם ההחזרה מעצותס,
ויזכר ממחגי החומרה
ועצותס דציוס רציס.
7 יזכר צו מרות החלק השלישי
והס הלכות דעות.
8 יזכר צו החלק הרציוני והחז
מרות ספר זמעיס ויחזר
טעמייהס.
9 יזכר צו החלק ה' והחז
ס' מויקון ויחזר טעמייהס.
10 יזכר צו החלק הששי והחז
מרות הענין וחוצל צחצורו
ויחזר טעמייהס.
11 הוא החלק השציוני והחז
ספר השפטיס וספר קיין
ויחזר טעמייהס.
12 והחז החלק השמיני וידבר
צו צמלה ספר זמניס ויחזר
טעמייהס.
13 והחז החלק הפשיעי צמלות
ספר הצהז ויחזר טעמייהס.
14 והחז החלק העשוי צהלכות
צית הצחירה וכלו המקדס
והעצודי' חזרה וציחה
המקדס.
15 והחז החלק האחד אשר
יזכר צו הנשחר ממלות ספר
עצורה וספר הקצנות ויחזר
טעמייהס.
16 והחז החלק השניט אשר וסס
והחז ספר טהרה ויחזר
טעמייהס.

כללי פרקי המורה

עב יזכור זו מירוש ב' חלולת חסד ומשפט ולדקה.
 גד יזכור ספרך זס חכמה וספסרת זון ספורים וסחכתם חפילו לפי זכותיו ז' ל' לזים חללות חלום, וזכור זו פסוק חל וסכלל חסס חכמתו.

וחך יסג סחמחות סמיוחדו' לו, ולכמה חלקים, חלקים זני חום זעזורת חל, דמסור חוך וזכר חום לסיוחו עמו וזנוע זככלית סעורה וסלמיעות, עי זס עמוד סירחם.
 33 ססכנת סלסל חוך סססס וסס חוף סכלית ססורס וסלולות.

זססס וסלולת זולס ויזכר סעמייסס.
 י' ז'כור זענין ססרי חורה וססקות כגון זסססח זני גח סלח זודע לזס לזכור, וכן זני סעור סרי וסכללסס חסד סלכו זחלן חורס זיפסד עעס כל זס.
 זח זכור זו מעלת עזרות סזורה

אח וסוף סחלק ססלסס עסר זסכלות מחללות חסורות וסכלות סחיטס וסכלות יקרוס וזמירות זפירוס עעמייסס.
 זע וסוף סחלק ססלסס עסר זסכלות קרוסן וסורו סרי זססס וססורי זיחס וכלחי

פירוש מהמלות זרות אשר במאמר הנכבד מורה צדק

נאום יצחק הלוי, ידוע שהמבטא בלי תבונה הוא כגוף בלא נשמה, על כן החובה על כל מחבר לפתח רוח היים במליצותיו למען לא יהיה כדורש אל המתים, ככתוב ואם בינה פחה רוח היים בהרוגים יחיו מתוך נבלותך יקומו (ספ' ח"ח י"ט), והנה הרב החכם ר' שמואל בר"י אבן תבון מעתיק ס' המורה מערבי אל עברי, בהיותו כמוכרח לחדש מלות זרות משקלי שמות ובניני פעלים חדשים בהעתקתו, על כן הוכרח לפרש דבריו, אולם בהיותו כועס על החכם ר' יהודה ן' אלהריזי אשר הקדימו לבאר ביאור מלות זרות בלי תבונה בעומק הדברים, על כן מרוב שיהו וכעסו האריך למעניתו, ומהמבואר, שהבנת רעוני המליצה הוא תבונת הערך שבין נושאי המאמר לנשואיהם, אשר האריכות ביניהם יפסיד רגשת הערך, כאשר אנהנו דואים בהבטת המו"ק, אשר בהאריך הזמן בין הקולות הגעריים תפסד הנגינה כי לא יורגש הערך להשמעות האזנים, וככה יקרה בציונים הנערבים בהאריך המקום בין הגעריים, לא יורגש הערך והיופי, על כן ימתקו המליצות הקצרות להשמעות אזנים, ויחייפו הילדים הקטנים למראיה עינים, ככתוב כיפי היונק למראה עינים המליצה הקצרה להשמעות אזנים (סס י"ט) על כן ראיתי בי טוב לבוא אחריי, ולקצר באמרוי, באמרם ז"ל לעולם ישנה אדם לתלמודו בדרך קצרה.

והנה כל המלות שהביא הוא ז"ל אבארם ג"כ, לא אפיל מדבריו ארצה ואף כי אישים עליהם נוספות, אך לא בלשונו וסידורו, ועוד ראיתי כי טוב להורות על מקומם במלות הגיון, ולהעתיק רובי המלות ללשון אשכנז ולאמטין, למען יבין המעיין ולא יתעה.

אורח

מחמני דעות חמיות כמי סכמת סכל לח סמקזלות לזד.
אבה סוף מחלל יחמך על יחס סכזר חל מקומו חמיות חו סכולל כססופתו על סחלף ססוחל חום לחזון, וסלמך סכס סוף זצות חמיות חו זעיר סכולל חו זמיוס חיותר כולל.
אסטיים מלס חלמויות, סס זצז חכליותי סעסס חיוגלס ידועים חירכדילן זע"ז וסוף בוחן כלויח זללסן חסכנו
אפשר ועגילך, סומיכילע זלסון דומו מלס חרמי סורחיס יכלנת חליויות חסד זין יתנע חליויות וכן חמיוז חליויות

זמליות, זמס יחור זחמת ס' לעולס, חסרו וחמתו ר"ל קיומו ססרו חקויס חף כל נחלל זחסרו, וססס ממנו חמת זורה על סדעת סמקוימת זצין סמססקות, וזמו ססחוט סמסולס לח זמסס ינתק ויס לו קיוס, ככס סדעת סמוססמות. חסד לז סס זסלס חסכמיס קרחה חמת, ר"ל זסכסיס סזיכור וסמחססס וסחליות זסכסנתה חמת, חו יקוס דזד וילק חמת ככזס זכחוקות זסלס ינתק חמת (חספ ח"ח מ"ז), וסס חמס חלת קסרי זמסנוות חמזר זסער חסכ, וכ"כ סכז סמורס (זגרו' לרשון), וממונו זנו סכנוס זעס. מחמתים ז'

ניסחיסס זכל עה כי חין חקסס זני נוסח, ב' ונקסס נסר כעמיוס וסיוסס לחסס חזוכעססעסדירע ז'עלעו'קקייט חוקלידינס סוספ רובילי, ג' ונקסס נסוח על חקסס כמו חקסס חזמן ססוח על חקסס סתגורס-ססוח על עסס סמסנרעע וזדור כל חסג מחסגי סעלס סיסורר כלו זחלק חוננו כמו הלזון וסחוד' ססח' מוס יגיד על כלו, ד' חס סוף חודס חוק חו רפוי, ולו זניינס זלסון חמיס חודך יחחיק וסוף מחלך מכו"ז מחמרות.
אמת ענינו קיוס סכזד וסממת חליויותו כמו חמיוו נחמניס פי' קיומס וסממיוזס

איש ואשה סונחו לסורות על זכר ונקסס מכל חו, ומוריס ג"כ על כל סמסכזיס יחוד חף בי חניס ססוב סחי, וזוריס ג"כ על חוסי כל חין, ועל כל חין זללו, כזכור (זססי לרשון).
איך חו ונקסס חו חק ז'עלע'ז וקקייט, לו סס זסלסס, ח' חקסס קיוס בעססעסדירע לו, ז'עלעו'קקייט חוקלידינס חויג, סססרביי, וססס חקקייס סממיוזס על נוסחיס ססכרות ססוח זספס, זללסן ססד וכוילח זס סמקקייס ססוחיס על

פירוש מהמלות זרות

כחצונו אפסר שומער היום או לח
יתער, וכבד ספחור גברו (גד'
למלות ההביות):
אופק הַתְּרַלְלָתָם זַעֲזִי, מלה
עברית, והוא שם אחוזן
המזומה המפני' בין חלי כדור
האין המוחזר וזון חליו הסחון.
אשעריזה שם לכת ידועה
המתחזקת כחצוחר
(צ"ל לשלום).

אות ב

הבול אוונטרטייד, דיפֿיערענליך,
שם גבול העליון המורכב
מסוב' וסבול' חיוני כחמנו צבדי
החיס סחור' חיו מזבד, 'היו מלה
לח' הוא סחוב הבולל כל ימיו'
ומזכר הוא הסלר' המבדילו משחר'
המיוני' כחצוחר צויד' למלו' ההביות.
בהיר דורכֿריכטבאהר, ניטערדו,
שם לשמות הסחור מפסג
ועוצר צס העצב חל עבר, והס'
הבטחיים סקצו הפח'רי' שמהס'
הולכים צורש עד שקריה החרק'
הסלולים צושר וינלים לעצור צס'
צלי מעלור, והמקוצלים יקדו'הו'
שס' חור נוקב.

בטל שם לשקר שחין לו תליחות
כלל מחמור, חיש סח'רן
שטוחה, וסקר, הוא סוונל להיות
אלח סחור' שקד לעשפו כחמור
חיש סחור'ן עמד שבעס זו רהוא'
צמחה וצב שבעס היות.
הבבית פֿלֿרֿטֿן שם לתחר כל בעס'
וליוור המושב צחוס.
בעל שיעור שם מורה על כל בעס'
צעל מדה חחה צחור'ן הקו'
או צעל 'ז' מדות כחור'ן ורחה'
השעה, או עעל 'ב' מדות כחור'ן
רוחה ועווקו אשר למעוקב.
בשר יחמר לפעמים על האדם
לצדו כי האחית כל צער,
לפי פשוטו.

אות ג

גבנונית עדהאבקן קאָפּעקעס
שם לצד שעליון חן כל
גוף מעוקס או שם הבגלל, כמו
הכיס בצנונים, וצבציו חו'ל' גבנוני
הבגלל.
גדר ערקערהונק דיפֿיעיטליך,
שם גבדי מנחזר צמלה הסלר'
גוף או גס קערפער הס שמתה'
נדמים הוחו' להיות על

עלם צעל טלסה מרחקים חורק
רוחז ועומק, והוא מורכב לאחד
החוסים.

גודה דורטרטייד פֿודער צוטר'ן יו.
לריוס, שם לניצור המורכב
מנושא ומשוח' רחצונו חלל,
והוא ג"כ שם להקצ צעל 'ז' הקדמות
המזופים בצבול' החלצני' מולדיו
החולדה כחמנו ח' או 'ז', כל 'ז'
ג', ח"כ כל 'ז' ג' כחצוחר כל'ה'
(צדחשון ושסי למלות ההביות).
גלגל ספֿהערער שם ס"ל על כל'
כדור עגול, חטוס או חלול,
כמו גלגלי' הסוכסיו והיסודות.
גלגל יולח' המרכב סהר'ל על
גלגל' חחה כוכב הסודס'
על מרכב צלחו מרכב' הארץ כחצוחר'
צמחומה א' (לכ"ד משינ').
גלגל הקוק שם גלגל קטן הסודס'
צבציו גלגל נושחו'
כמו גלגל' הקוק ה' ז' חסר צבציו
גלגל א' ב' ג' ד' נושחו' חסר צמחומה
ב' (לכ"ד משינ').

גשם מנחזר צמלה גוף.
גשם חמשי סהר'ל על חומד'
השמים המסומה צבציו
מחומר הד' יסודות להיות סחור'
צלחו מקבל' הסויו והספסד' כחמוס.

אות ד

המדברים שם כה ידוע ונני
חיס אשר חין חממה
להס רק צבצור, חזק השכל והמחול'
חיוס ומכיויים עמיה, ומה גס'
היוס רצום ונצעלי יהודים חין כחס'
אלח צפה לעשות האקיס הלניס'
חין צס הצורה לערוסיה חף כי
ולחלטה, והס מהנחוס לחחר כי
זה השער לה' שלימים יצו'ו צו.
לכן ותבחר לחחר לנו כמנו השלימות
למורסה והאס כערבנו, ועל כיוולח'
צס נחחר חס חיש ספסוס ילד,
וכל ידוע מנין סהנצעה צלי הצורה
הוא כגוף צלי נשמה, לכן כל
הולך חמים דורס שלימות, יפח'
שמתה רוח חיוס צחפי תליו'תיו'
ולח ירצה חללים על פני החמה,
כחצוחר חיל הפה כסיו עבדו יפספ'
חין סיון וכחור'ל יצוע חולת וכל'
ידע מה, כי רצום חללים הפילה'
החולת ועלומים הרגיו הספחה,
וחס צינה סחם רוח חיוס צפרוביס'
וחיו מתיו צבצור'ן יקומו'ן (חסק'
ח' א' ו'ט').

בח מדמה חייבי'אונגאט,

קראפט, הוא כח נפשי המדומה
דמיוני המוחסי' ככבר סורכסו כמו
שדמיה דמיון לזרות קרוביו וניודיעיו
שכבר מתה והוא חלח צבציו'
שצפוטו המוחסיס בו לח' יומה
מה שלח הרבום כלל צחוס כמו
שלח יומה ספסוסה צנען חסות'
החור והגרוניס כלל, וכן החסד'
החולדה כחמנו ח' או 'ז', כל 'ז'
הך הוא וכוז' סרסכס כחר חדומה'
זמיון חדס צעל לנפסו מעופוס צחור',
או ספסיה צרול' שעה צחור',
ופעולות חלה נקראים דמיונות
כחציוס.

דעת משפחה חור ומשכל כחצוק'
גרוכד' לוונד הויספשוטן
חקסוחמחולל, המה המרסכלות'
הסודות לכל חודס צלי מופס וצלי
קבלה, ומולחה סודיעה שחלקן וצלי
המכלל.

דעות סלחות וועלט ווייהייט
פילוסופיה, הס' וייעות'
וחמונות נחחיתו, צמופת לה'
קבלה לעד.

דעות חלסיו' חור ומשכל פֿאָן גאָטס
סליענליח דחוי'תו'ן, ח' ח' ח'
שחחר העצב, הס' וייעות' צלחה'
נחלה צבסס ומקדיו כיויע' סהס'ת'
הוא מחויב המליחות צבציוה עלמור,
ע"כ הוא עלס חחה ספסוס חסכלות'
הספסוסה, ח' כל מורכב הסכסכות'
היא סבה מליחותו, וכל מה שס'
סבה למליחותו חיונו מחור' המליחו'
צבציוה עלמו, וכיוולח צס' ורס'ס'
צד' כלל צלי ידועה הסלגלס ורס'
השסס כי ידועה הסלגלס היא'
כלולה צבד' חממה הלונודות'.

אות ה

הגיון לחבו' קח' צלנטי', הוא חממה
תלמד דעה חת צעליה מלח'כ'
הקסיוס ועבות הוופסיהס וחך'
יוסר נחצוה עס הרעיון כחצוחר'
צס' מלות ההגיון שחצו' כחמ' צס'
ז"ל וחחורו הספסור עליו הבבות'
ולוחוה ויורוס על הסקסוס צמחוס'
ירחס כל מעיון חממה הסקס צמחוס'
הסחור ווקל לו.
הוזה סרובס שם לכל המחדש צעלי'
ר"ל הלרס לורה עלמיה'
הסחצוה כמו סהססוה חס חסרוה'
הסבול' נקרח'ה חמרוס צסט סרויה.
הזיה חפוכוסרדחיו, צבציו חודיון'
של סכל וסרסר צוה מעעס'
כן יחס גרוס רצוש (מעשי' כ"ג).

שעונו דיוור' וככז' נהג הכחצו'
הצדור צלחון ספסוק והזחה כמו'
רספ' חל' דרוס סו' דצד' רסנח' א'
חלמיס גב', ורס'ן י' עיון כחצו סחור'
מעעס חרויס סוכסוס שעונו דיוור'
והוא עיער בו סס נחמה על'
הצלסוס, וחזק יחחור'ן הסלגלס'
צבצור', וחולו יסיה ספרוס שרס'
סחם צל' סק' סחמיוס הסלגלס חרויס'
צמחה סרליו'ען היולע' צלחון'
חסכמו.

הזולו סהר'ל על' החומר הסח'רס'
הסח'רס' לחרצע היסודות'
וחין לו לורה ידועה חזל כל' הסודות'
חולסות וצבות עליו ומליחור'
חיוני לה צחח ולח' צמועל כחצוחר'
(צס' למלות הניון) אוונטרטייד'
סריו'ען צעיו'.

המון פעבעל' החלטייע' חח' סהר'ל
על' סחלי חודס, ונקראים
כלה צבצור' שסס הרצום, הסק'
הסכסוס שסס יחחוד' סגולה וצלי'
עליה מעט.

הפך אוונקערהונק קוונטרזעל,
טוח, סהר'ל על' סני מקרויס'
מהנגדיס נסוריס צרוסח' חחד צמוניס'
סויוס, חור' צמוניס'ס מתחלפס'
ציון חחד, כמו החוס והקוד',
והוא 'ז' מיויס, ח' סציויהס'
חלצני כמו החוס ורסקול' סציויהס'
הסופסר, 'ז' סחין ציוניס חלצני'
כיוצ וגפיד', וזה חמס יחחר על'
'ז' ונקרויס מהנגדיס חסניסס הס'
עניוים נחחיס, חולס כל 'ז'
מקרויס מהנגדיס סח'חוד' לצינו'ח'
וה' הוא סולוק' זה נקב' קנין'
הסעד כמו הסחור' והסודיון,
כחצוחר' צ"ח' למלות ההגיון),
יחס משפסיוס ר"ל מחמדיס ספסיוס'
זה לצד כחמנו כל' חח' ח' חין'
חוס חחור, ח' וכסיהס משפט חחד'
נחיוצ כלל' ורס' סולל' חלקי כמו'
ח'
וחספסיוס כל'ה נקראים סחוריס',
וכסיהו ססופסיוס סניסס חמח'
כחמנו קח' חחיס כופס, קח'ת'
החיס חיוני כופס, סהנצור' (צד'
למלות ההגיון) יעו'.

הרהר הפך צמחה, אוונקעקערט'
קונטרחריו, הוא כל'
הספס' ר"ל כל' מחחר ספספ'ן ויסח'
מנרסח' לנשוח' וסחור' לנרסח' וסחחר'
צמחוס כחמנו חן לח' חח' חחד'
לנרסח', לה מעופוס חח' ח' ח' ח'
וככה כל' משפט סולל' כולל' כחמנו'
כל' ח' חיונו דומה, ותספ'ן ויחחר'

פירוש מהמלות זרות

סורא זכא, וזלחאס חל הפעולה יקרא מה סהור צבעול.

תבלית הפלגת זמנא, עד תכלית חור עם חזק, וזרה ג"כ על הסנה התבליתית אשר מחרצת ספורת של כל פעול החומר והזורה הפעולה והתכלית אשר צענורה נעשות, וזכויט ענטלונק, פייטס, כננזחור צט' (למלות הביון).

כמה זה כמות דיוא שגנע קוואנטטיטט, שה"ל על כל צעל שיעור היולחיס צשיעור וצבול צמיה וצמחקל וצמטורה, וצדירו כל דבר שזוי חסר שטינור כלל צחלק ממנו זה חס תקח חקן קטן מחיה שעה צעל שיעור וצבול, לח החל לעבר בצמטורה ריעויות מזה חלק כמות צבול כל השטח כלו, חף כי תוכל לנודד צו כי החלק מורד חת הכל, ופי מניס לכמה, ח' כמה מתפרד כמו מתפרס סכלס וצכויטס מחלקיס וצתקוסימפרדו וצכויטס צינאס חלקי' אחריס, צ' כמה מתפרד והוא שמוצחורו צלתי מורכב מחלקיס נפרדוס כמו החוס והקור והקו והסעו והמעוקב, וחס צדרי הר"ש צ' וסל צינאס, וצמחולס מצדוד הרצ סחכס רח"ל סנזוקרס לפניו וסבא צט' לזה (צו"ל) למלות הביון) צמלו סכל' לכמה הצלתי מתפסט, סחורק וסחולסה, חכמניה וסכללות, כי החולסה וסכללות חניס מקרייס כי חס העדזי קנינו סחורק והכמה כננזחור (צ"ל חס).

הכרה כחטהועדדיג ונענעטח ריוס, ענינו חורז וצקנדו הוא המנוע והחלמנו הוא חספס כננזחור (צ' למלות הביון).

אות ל

לבישת זורה, סרויה וספסד יקרא לניס זורה וספסד.

צורה צ' חול' הלארס צחמיר העדריה. לך הוא מחמר וחמר על גוף הטפל צנור' חמר ונענתק ענור

צנועתה סתתקס חס צנוע כעור הצמנה וקליפת עץ, או מלחכותה כחצושה חרס וכלו וציוק וזולתס.

לצים צעלני סכמה סתלס, וחס העוסיס הקסיס וצקומוס מקוללות וקסיסיס נקרוסיס הקסיס הלניס

אות יוד

יער ענינו זמון וזמן צל' חק, וחס לצנו וצננה, פי וצמונה, מועד לחק, פי זמן לחק, והמעטוק סימס צ' צנין חקל על עקן נדר העורב לחמו יעד טורז כלומר נדר הסעי, וצנין טועל וסמס צו על הנודד להיער וצחמר ממנו מיעד רע.

התיחרות, יחמר על התחרה עלס מה צמקיס

לחד מן המקרייס הצדיל הרחויס לצנה עליו, חס לפי הסל חו לפי העולה על הרעיון, וסמסס צו הרצ צ"ט לפי.

יסודות הפורה, וחמר על עיקרי הפורה כמו שה"ג עיקריס.

ישות שה"ל על מליחור דבר מה סהור דבר יש וכננה העדר המליחות, וקו' סחכמה פרוסי מלשון יש צעור סכמה יתורה כל ישות, ככתוב סלס צכמניה עשית, וסור עלס ע"ה צ ככתוב סכמח' חוסי יס.

אות כ

כרד גוף עבול כעין הפוח, בלחצי' צלע' וצדור סכל הקויס היולחיס מן סכמח' ר"ל מן הקוקיס אחלמנעה חל המקיף סויס.

כירון חו קסס שה"ל על' כח נפשי סקל' צ"ל חס צכחו וצדור סכמחיות, חך לח צכח כצוה.

כיהו ענינו עניה כמו זל' כהה צס.

כזב ענינו דרע, ויעיון (צספת חות) צעדיה לצרוס סורא סהצל צנין לצונוט סל חקר.

כח הצדזי חו כח מדבר דער פער' טעמחד אינציליקריוס,

שה"ל על כח הסכל חס צנפס חס צו וסכיל העניניס סכללניס והצדריס המופסטיס תחמחיסס ומתקרייס חסר לח ויסגו צחו.

כח משער שה"ל על כח הנפשי חסר צו יסער חרסס וצנין חורח כל דבר וסיעור, וחיקיפול כל דבר צעמוד.

הכנה טצעות, דבר המיוחד טצעו לפעול חו להפעל צפעולה מיעס, ודבר סהנה יקרא דבר מה

שה"ל על העיון צמחלרת עלמיס נפרדוס תחמיר כמו חל' וצלחסיס

חלק הצלתי תחלוק חו עלס פכרי וצקחדין סהניחו סהדצרי,

הס חלקיס קטניס ונוד חסר לח יקצלו החלוקה ערד חפסי קטנותס ומסכרפוס וסכריס וצחורו כל סרויט כננזחור (צע"ג לרחסון).

מחלוקת וסופתית, שה"ל על החולק על הדבר סתצדיר צמופס.

מוחלט שה"ל על הדבר סגמך, עניו חין לזוסיק וממנו חין לברעו.

הלל סגלגל חו קויט סגלגל חו קעגרוית סגלגל, שה"ל צ' על חלל ספנינו סל כל סגלגל חסר נבד עבר סכמחיות.

חלק מין, שה"ל על חו וצנורה מחיה מין סחכמה פרוסי צמחורק מה כמו כה הפילוסופיס

זה חת סתקוצלס כנני חוס קרוסיס צמס חלק מין כחמיר חיס סז"ח חוקריס על מוויט דרוס.

חמשות כוכבי צנכס, חס סז"ס סרויט חמה וצצנה סה סצעה סז"ס חכ"ל.

חמור סרויט על סהילוי ספוטס לורס וצרוס לורס.

מחצב חו ממור, שה"ל על חונו סחכמחוייס וצנינו סכמחיות ומלח סחמח' מן סקריקע.

חק פי סימס לו צמוצן, ח' סכמס חורז ורחוץ כמר חק לכסניס, ומה מלח יחמר חו סחורו לו עליו חק.

צ' הוא ציחור סס והוא כחסר כצחר חיס ס סכרז והצדל סרויל כחמנרו צחק חרסס סהור חו צחק, ונקרא צ' ברעס בלעיליכובק דיסוכנלוח, וצנינו וקריקו וצחקו, ענינו רשמה וקרימנו.

אות ט

טבע כחמור שה"ל על סמכס הקצוע לכל נורח חסר צמחור' וסור חלל תלמוזית חמחיס ז"ל וצנינו טצעו חמניס צנינו צ' חקויס וסחכמניס סחקקו צנינו, וחני ככל מלחתי לו סס צל' חק והוא ככל כננזחור (ספת חות)

סורס סגל, וצחמר ול' צרון צמתי סגל (ספק ח"ה ב')

ענינים ענינים, וצמחיס סצעו סתהויס צמכס סצעו ול' צמלחסי.

כל דומס חינוי חו, וסחור לורק וכן כל מוסט מחיוו כולל ססכסור זמני כולל יותר וסחכמח' וספסל צמור כחמנרו כל חו מרגיס כל כ' מרגיס חו, כננזחור כל חס (צס' למלות הביון) וע"ס.

הריסה על הקרצ חל דבר מה סחיו רחוי והקור לצדיר סהור, כמו חו חרסי סלח למד מלחכת סהגיון ורורס ללמוד סרוס, סור זס נקרא סורס להסיג דבר סחיו רחוי להסגמה עיון.

אות ז

זחר ענינו כמו צהירות יעיון מלח צכור.

מוזרה שה"ל על יוד חסח סחכיר צמלות' וזעות שה"ל על הצקריס העמויי לנסי' צע"ג.

אות ח

חורר מחודד חודות, מוכה על פמויה סחכמס מלמטה ומולחה ועולה עד סכרז חל נקורס חות כחיוור חל חיות.

מחודד סחכמחוייס שה"ל לנסי מעוקב רחוז צמחחיותו וצמיר ועולה כעין עמוד מחודד צדחשו.

חוש סמחוס שה"ל על רכשת כל חו וצרוס כל דבר סרועס וממחס צבור צצור, ומסכס סחכמחיס סס חמסס לחרצעה וסס יפ כליס מווחחיס, עיון לכחות, חרון לטמוע, חף להריו, חף לטעורס, ויצרון סמחוס סהור צכל חצוי סגוף, וצגיס סלח וציס' יקור וסחוס קר וקסס.

חכמת סצעו כחמור לנהרע פייקח, שה"ל על עיון סמועצע צכל סכמחייס צמחיות סרויס וספסדס וסמקרייס סחולפי וצחויס עליסס וחוכות מחלקותס למיוס וסרויס, חצרו ססס ימחקרייס ספמיס הרצס, וסכר' סמורה ז"ל יכנה זח' סחכמה ססס מעסה צמחחית, יען כי חו סמכס סצעו סרוס צכל נור' סכמח' ויו צמחחית, וצרויט דבר סכמח' סקרה צדחחית.

חכמת סרוס (נהרע פיו' חמטס סציענלוח דחויח' חו וס סחחר סצעו מעסחחיותק,

פירוש מהמלות זרות

סויסמעהדיק דיח אויטקריטעט
 עקסאטורירטאטיו, או תחריב
 הבויי כמוחר (בח' למנ' הבינון).
למודיות או שמושיה או רבניות
 אטמנטאט געווענט
 ריח שר"ל על חבית יודעה חסר
 תלמוד חת זעלען לחסוד חסודות
 וערכי שיעורים נערכים חס חכמת
 האספ' או חכמת המדינה או
 חכמת וסלני סוככים, וחס
 היח לחשיה החכמה זה וסחמט
 להרבול התלמידים וללמדס הסכלה
 החתמ' וע"כ נקראת צ' שמה
 הנלכים, וחסריה ילמוד עשיות
 וחלסיות.

אות מ

מוסמטי סס לספר כולל חכמת
 הספרה, חצרו באטקל
 תחיוס.
מריני סס תחד לחדס השוכן
 צמייה לוענז ועזר חזני
 חדס זולפר, יחן מעזער לעמוד
 לצרו חמצר כחיתו יער.
מורות ווענען שר"ל על עמדות
 כל דבר, ורואו יודיעת
 חמרו לזרורו לפי גדרו חממרו
 צגור חחדס ועמונו סהר' או
 מרז, וזה המורה.
מופת הוכחה לחמת דעת נכס
 צניו על' הקדמות לקוח'
 ותמונחיס, או המוסכלות
 הרחשנות רסחיות, או המסונן,
 כל זה יקרא מופת, ורלקוונות
 המתקונות או המתפורמות
 נקראים חלות, כמוחר (בח'
 למלות הביון).
מין שר"ל על המיניס שחת
 הסוג כחצו עושה ספר
 למיניה, ורסחול לברות על כתי
 צני חדס סוניס צדעות או שחר
 סיוניס.
מיני התנועה סס ד' כמוחר
 (ד' המסקמות לשני).
מלאכות חחר לצד היעשה
 בתלחב לז' צענע.
מבעע אוזכענקייך שר"ל על דבר
 סח"ל לסיות ורסכו הוח
 המחוינ לסיות כמוחר (ד'
 למלות הביון).
מברז וויטעלפונקט לענטרונן,
 סע ערזי מוריס על הנקודה
 החלועת סחצון העגול או הכור
 סגל הקויס הולחוס חמח' אל
 העגולה סס שניס זה לז'.

משוש ענינו נגיעה גסס צנסס
 או חר צקו וסעה צעסח.
משאים סס לכת פילוסופיס
 ויועיס המסכנס חחד
 דעת חריס' עיו, וחלו נקראים
 וסחוס צס'יון ועיו' ע"ס וססעס
 מחון לער צלמורס לז' יסדו למו
 למען סמירה הצריות.
מתי מחחר יחחר על יחס הירצ
 ומליחותו צמון מונבל חסר
 יגבלו מרחסה מליחותו עד
 חחריותו.
מאמר הסגדי, שר"ל על הסקיס
 הצלויס וכצ' ציחגנו ז'
 צעלת לן.

אות נ

הנחה דעת מוסכמת המאמח
 חורה.
נמיית הגבלל שר"ל על חיה
 גלגל סחבורתו נוריס
 מחבורת ושוס הירס לנסון ודרוס.
נפש לז' סס צלסס, ח' נסס
 להומת, היח כח הנידול
 צכל למח וסמירתו עד יוצרכ, ז'
 נסס כל חזי עריגיס צקלת חרוסיס
 המסחז או צלסס, ורואו צחוצרת
 עס הגסס הלוומת חחמור כי
 הצ"ח גס הוח יגדל ויומח המתקונן
 אל הבורל ועמח, ב' נסס מדצרת
 חזי מסלת חחדס, ורואו צחוצרת
 עס נסס הלוומת ונפס המרצת,
 כי גס חחדס יגדל ויומח כח נפס
 הלוומת, ויריגיס צחומס חרוסיס
 צח המרצת, חולס יסכל
 חמדצרת עניניס חסר חין כח
 חחוס להשיג, ועכ"ס שלסס
 סס נפס חחת צעלת סעולות
 סורות.
נצב שר"ל על חיות נצב דע"ס
 וויקעל חגבלחס דעקעו,
 וירחורו הפילוסופיס צסס חר,
 נצב על חו או סעה נצב על סעה,
 ובריה אל יעמד קו נצב על קו
 סוצב צמיססיס עד סחחיות העיגול
 חסר חחוק חיות הסיס רציע
 עיגול ר"ל ק"פ מללות, וגס חס
 נחיון סקו ססוכס מהעני סב'
 ללוות חחוק חיות חסות ב"ב
 ק"ס מענו' חזי יחחר כל חלכ
 ז' חיות ססס חיות נצות.
נצח חזי נחית, שר"ל על ענט
 הסחד לז' ח' ל' הצלתי
 געדד לעולס.

אות ס

סבה ומסוד, חז עלס ועגול,
 סהר"ל על ספעי' המספיע
 חזיה עלס מעלמיו כמוחר
 (צס"ו לנחמ').
השגה לה סס צלסס, חז הסגה
 חחיות ורואו הרצפת חז
 מורגס חזח חרוסיס, ז' הסכל
 כל מוסכל צסל, ב' הסבת הנספר
 חחומר כמו הסבת המלחכיס
 וסכלויס המפרדוס, וחחת חחוק'
 היח צחחית המוסגיס חולס
 צחחית המשיג יחלקו חל סעע
 מחלקוה וזל סמח, ורס חחמס
 חרוסיס והמדיח וסכל, ורסנחוס,
 ורמז לדבר תן חלק לשענע וגס
 לחמיה.
סגולה חז סס צלסס הצדלס,
 ח' יורס על עיון נחמד,
 וימח נסבו לקרוח לכל סלס חזני
 חדס ססגול' חזני חדס, חז חוס
 חמודות כחצו דיחל חיס חמודות,
 ז' הצדל חיוני סבלת מעמיד לחדס
 עמו חחוק ורואו הצמריס נקרא
 ב"ב סגולה חייגעט'ויני'ע
 סיקולורי, ורס מהספסיס כי
 יחחר כל חדס נחון, כל זוחק
 חדס, כמוחר (ציו"ד למלות
 הביון), ז' הצדל התקויס כמו
 סגולת סגול' ורסחפתות החחור'
 צחחיה הצליות, סגולת הסכל
 יחחר על כל ז' קויס סוניס חסר
 חזי חספר למחור קו סלויס סימודד
 צבלו חת כל חחד מיס צליות
 צני צדריס, וסגולת רסחפתות
 יחחר על ז' קויס סוניס חסר
 נוכל לחחור קו סלויס סימודד
 חת כל חחד צכפילת סיעורו כח
 ספמיס חצלו סחיות צדריס.
סוג שר"ל על עיון הסכל חחחיו
 מיניס רציס כמו סוב סלח
 הסכל חחחיו מיני חללות סוניס
 וימיני ירקות חולחס, ג'וטטוב,
 ג'עמוס, וזיס סוב עניון וסוב
 חלעני וסוב חחחיו כמוחר (ציו"ד
 למלות הביון).
סורב יחחרוהו לגבלל ורציע חקיק
 חקסס סצות.
שכל ענינו הסכל והצנונות
 דצדד צלתי נודע חמוד'
 וחלקי הסכל סס שניס סחן חרציע
 ח' סכל חחרוסי, מי סניס סכלו
 ח' נק סכל חמעני, ז' סכל עיוני,
 חמעני עסקו צחוסכלות סכליות
 סבת עוז חז רע, צדד חחדס

לעשות צס כרצונו, כמו שיסכיל
 חזי יחרוב לעלמו צגד עוז חז רע
 חזי חיק ועשה חלחמו עוזס חז
 רעס חולחס, וזה חלק המסכל
 נוחן חחדס לשחיו על ורו ערף חקו
 כעוז לו, וזהו חחדס צחוקס
 כח הסכנה, וצענע וויסטינקס
 צלע"ל חסר לשחר ז"ח להשיג על
 ירו ערף חקס, וכל מוסכלותו
 יחחרו צעוז חז רע כלומר סכל
 וזה המלחכיס עוז חז רע, ונקראו
 צסס מלחיות מעשיות מעכב'רטיע
 קיסטע, ורטיס מעכב'רטיקו,
 סכל עיוני עסקו צחוסכלות
 סכליותס סבת חחחת צמועל
 שחין צד חחדס לשחית צס דצד
 חס סכל נוחן חחדס להסכיל
 ציעלל חלוי ומעשכו חיק סוסרו,
 כמו להסכיל חס חחן סעוהס חז
 כדורית, וחס היח חמועגיח חז
 נחס וריוח צס המוסכלות,
 סכליותס סבת חחחת חז חקד
 צפעולות שחין צד חחדס לשחית
 צס דצד, ורעיקר סכל מוסכלותו
 יחחרו חחחית חז חקד חין ציוצו
 ורע חלקס, ונקראים צס מלחכות
 עיוניות, בעט'ר'ועט'רע קויס
 טע, ורטיס ספיקולוז'יוני,
 ב' הוח סכל הנספר חחחור סס
 הוח פי שניס לו צמיו, ח' סכל
 חזל ומלחיות חסר חין חחחור
 חלקס, ז' הוח חלל הפועל, כי כמו
 וגדרוהו הפילוסופיס סהר' העלול
 חחרון מהלחכי, ורואו חחחור
 סכלנו מן כח חל הפועל, וצחורו
 נראה חזר המוסכלות, כי כמו
 סעמס יחזר הברויס לעניו צד,
 כן סכל הפועל יחזר המוסכלות
 לעניו חחחיה, וצככל הפועל
 חחחור הדצקה נספת המסכיל'
 חחרי ספרדן חבורותיהס ורואו ח'
 צדון וחקר'ס כן
שכל עשיוי הוח סכל הפועל
 חחחור ורואו עשיוי סכליו
 טענת הגלגליס עשיוי, ססס לכל
 גלגל סכל מיוחד וסס ז' לו' כוכבי
 לכת וסמיו גלגל הקוכביס הקיוני,
 ורסחיו גלגל חחוק ר"ל סלתי
 מכוכב, וזה העשיוי הוח למסיה
 מלן.
שכל נקח חז חלל שר"ל על
 סלני צני חדס הקיוי סכלס
 מוסכלות חחחיה חסר וסד ה'
 צעולמו.
שושבל חחח' חרוד חז' חויפס,
 חחחון, חקסיחחחחח.

מורה מקום הפסוקים

ויחי יעקב

ויחלצו נפשו לארבעי רחשון פרק יט
אל שני נראה חלני שני פרק מה

ואלה שמות

כי ירח מהניני רחשון פרק ז
ויספר המה רחשון פרק ט
ותפאצו חותרו רחשון פרק טו
והגע לרבניו רחשון פרק יח
לבת אש רחשון פרק לב
וינח אלהי רחם רחשון פרק מ"ג
רחימי רחשון פרק מ"ד
וגם רחימי את הלחן רחשון פרק מ"ד
וינח אלהי את נני רחשון פרק מ"ד

וישראל רחשון פרק נד
והחמו לי מה שמו רחשון פרק סב
לך וחספתי רחשון פרק סג
אחיה אשר אחים רחשון פרק סז
מלאך י"ו צלצת שני פרק ו
כי אחיה עמך שני פרק לח
ויקח המה וישיעו שני פרק מו
כי אחיה עמך שני פרק יח
וינח מלאך י"ו חלני שלישי פרק פח
תעבדון את האלהי שלישי פרק נד

וארא

והפכה אש רחשון פרק כד
יד י"ו חלוצה אלהי רחשון פרק מו
דלא שמעו אל תהא רחשון פרק ויה

בא אל פרעה

ועצבתי צחקי חלני רחשון פרק פ"א
העם אשר צרבני רחשון פרק פ"ב
רוח הקדוים רחשון פרק פ"ג
צבר וצחצחה רחשון פרק פ"ד
תפסר צחצחי ויהי כי רחשון פרק פ"ה
הקשה שלישי רחשון פרק פ"ו
לני אש חורו צחצחוני שלישי רחשון פרק פ"ז
זמרת את הקהה רחשון פרק פ"ח
והו יקרב לעשותו רחשון פרק פ"ט

ויחי בשדה

הני עומד לניני רחשון פרק קו
והיבט קרני רחשון פרק יו
כחש קרב רחשון פרק יא
מלח העמד רחשון פרק יב
עבור לפני רחשון פרק כה
על כם ים רחשון פרק כז
עשמעו את פלגותי רחשון פרק פ"ה
מרכבות פרעה רחשון פרק ע
י"ו ומלך לעול ועד שני פרק כח
לפנות צדק שני פרק כט

סלם מוצג אלהי שני פרק י
מלאך אלהים אל יעקב רחשון פרק כב
סוד שני פרק כג
אלהים אל לבן רחשון פרק כד
ויסבעו צר מלאכי שני פרק כה
יש י"ו צחקי הזה שני פרק סז
הנכי עמך שלישי פרק כז
ויגל את החזן שלישי פרק ד

וישלח יעקב

עצד לפניכם ותעצד רחשון פרק כח
המנחה רחשון פרק כח
צשכון ישראל רחשון פרק כח
לרבג המלכה רחשון פרק כח
אשר חקן אלהי חוני רחשון פרק מד
אלהים רחשון פרק מד
וישלח מלאכים שני פרק י
אל יעקב קום שני פרק מה
ויחצק חייט עמו שני פרק מו
ויושר יעקב רחשון פרק מ"ג
לי סוד וחמור שלישי פרק לו
אשר תלכו צחקי ורחמי רחשון פרק לו
לוען שלישי פרק לו

וישב יעקב

וימלאחו חייט שני פרק מז
ויחטרו שעיר עזים שלישי פרק מו
תקח לה פן נהיה שלישי פרק מט
שלתמי את הבדי רחשון פרק מ"ג

ויחי מקץ

יעצמדו לפני פרעה רחשון פרק יב
ויסאו את טענס רחשון פרק כ
וינלחו את העיר רחשון פרק כב
ואזני הארץ רחשון פרק סח
ויחמר פרעה רחשון פרק סה
מרכבת המשנה רחשון פרק ע
תחננו עצבים רחשון פרק מ

ויגש אליו יהודה

ויגש חלני רחשון פרק יח
הנכי חרד עמך אלהים רחשון פרק יט
צמארו רחשון פרק כו
ויחמר הנכי אלהי החל אלהי רחשון פרק כז
הצד רחשון פרק כ"ג
והקול נשמע בית רחשון פרק מה
פרעה רחשון פרק מה
ויחפור יוסף רחשון פרק ע
ויחמו אלהי לנשאל שני פרק מה
לח האם שלחם שני פרק מה
ויחמו אלהים לפניכם רחשון פרק מ"ג

והוא עומד עליהם רחשון פרק יב
רובש הצרס רחשון פרק יח
שמש ולא רחשון פרק כב
אחר הדברים רחשון פרק כה
יוראה לו העור רחשון פרק סח
אל כח תעצרו רחשון פרק סח
והנה שלשה אנשי שני פרק ו
לח חרבל לעשות שני פרק ז
נשאתי פיך שני פרק ז
כי ידעתיו שני פרק ז
מלאך י"ו אל הצרס שני פרק ז
חיו יוראת אלהים רחשון פרק ז
אלהים אל ציומלך רחשון פרק ז
וירח אלהים צחלום רחשון פרק ז
וירח חלני צחלומי ויחמר רחשון פרק ז
נח שני פרק ז
והאלהים נסה שלישי פרק יו
כי ירח אלהים שלישי פרק כד
כי ידעתיו רחשון פרק נח
ויקרא מלאך י"ו שלישי פרק מה
השופט כל הארץ שלישי פרק י
י"ו אל עולם שני פרק יב

חיי שרה

ויקם שדה עפרון רחשון פרק יב
ותמלא כרה רחשון פרק יט
על פני כל אחיו רחשון פרק לח
חם את המסכס רחשון פרק מה
על עין ממים רחשון פרק מד
אלהי הממים שני פרק ל
ותפוי אשה לבן הדין שני פרק מו
וימלאו וימיה רחשון פרק יט
צח אחיק רחשון פרק כז
רחה ריח בני רחשון פרק מז
ויחמר עשו רחשון פרק מה
ויחמר י"ו לה ותלך רחשון פרק מה
לדרוש שני פרק מה
אחיה עמך שלישי פרק יח

ויצא יעקב

והנה י"ו לבן צפתיהם רחשון פרק ז
והנה סולם רחשון פרק ז
וירח והנה צדק רחשון פרק ז
ותעמוד מלדת רחשון פרק יב
והנה י"ו לבן רחשון פרק יב
מחלני אלהים רחשון פרק יב
ויקם י"ו רחשון פרק כה
ויעקב הלך רחשון פרק נד
ויחמר חלני מלאך היה רחשון פרק ס
צית אל רחשון פרק ס
הותך לרבני רחשון פרק כה
כי רחם י"ו רחשון פרק מה
לכן רחשון פרק מה
כי שנאה לה רחשון פרק מ"ג

וינח ציוס הסניעיו רחשון פרק פז
ולחצו ציוס שני פרק פז
ולבדול ציוס האור רחשון פרק פז
ועשה אדם שני פרק פז

תולדות נח

הכל הצמחה מהבורה רחשון פרק ו
הנה נרדה רחשון פרק ו
וירח אלהים רחשון פרק ו
ותרם הצמחה רחשון פרק ז
והמים היו הלך וחסרו רחשון פרק כד
ויחמר י"ו אל לבן רחשון פרק ט
רוח אלהים רחשון פרק ט
וינח אלהי את הארץ רחשון פרק ט
הבז נדרה שני פרק ט
עוד כל ימי הארץ שני פרק טח
ויחמר אלהים לבח שני פרק מה
רע מועדיו שני פרק מה
וספה אחת לבלם שלישי פרק ב
וירח י"ו רחשון רחשון פרק מה

לך לך

הבט נח השמימה רחשון פרק ד
אל הצרס צמחמה רחשון פרק ז
ויגל אלהים רחשון פרק י
ולפיד אש חרש עבד רחשון פרק כח
ותרמה נבלה רחשון פרק כ"ו
סוכן צחלומי רחשון פרק כה
עם אשת הצרס רחשון פרק סח
וחת הנפש אשר עשו רחשון פרק סב
קוים שמים שני פרק יג ו"ל
דבר י"ו אל הצרס ידוע רחשון פרק ז
שני פרק ע"ו ו"ה
אל הצרס לך לך רחשון פרק ז
צמחמה רחשון פרק ז
ודבר י"ו חלני שני פרק ז
וימלאה מלאך שלישי פרק ז
וינלח חותרו שני פרק ז
אחני חבן לך שלישי פרק יח
הבט נח השמימה שני פרק יח
והצרמה הצרס רחשון פרק יח

ויקרא עס הצרס שלישי פרק יח
ויחמר לה מלאך שלישי פרק מה
הנה נח יעשה שלישי פרק מה
לציאות לך לחללים רחשון פרק מ"ג
אם חתור ויגד סרוך שלישי פרק ב
ויחשנה לו דוקה שלישי פרק ג

וריא

וירח חלני אל תצט אחיק רחשון פרק כד
והצט אשור רחשון פרק כד
אחיה נח וחרחם רחשון פרק יכ"ו
ויגל מעליו אלהים רחשון פרק ג

מורה מקום הפסוקים

ויקהל

למען טמא, ויחתי את
שני שלשוי פרק זה
לבושיו לכם תזוהו פרק זה
מקדשי ויחלו שלשוי פ"ה ויח
קדושתו חתיו שלשוי פרק זה
כי מרעו נתן לחולק בס זה
והתקדשתם שלשוי פרק זה
לח תחלכו על הדם שלשוי פרק זה

מלח חותם חמאת לב ראשון וי"ט
ויעזבו קול ראשון פרק זה
והמלחכה היתה דים ראשון פ"ט
החמת לב שלשוי פרק זה
מלח את המשכן ראשון פרק יט
ובגדו י"י מלח ראשון פרק טב

זכאסן את מעשיו שלשוי פרק יב
לח תצלב בגו שלשוי פרק יג
צמאר הצבולות אשר ראשון פרק יג
וישעון שלשוי פרק יג
ונגש משה לצדו שלשוי פרק יג

נספת צבוח שני פרק מ
ויהפך י"י כוח ים גם זה
הענין המרבה שלשוי פרק יג
למען חסמו שלשוי פרק יג
כי חמר חלבים ויסב חלבי' ב"ו
חס חמתי חמתי גם זה
סס סס לו חק גם זה

ויקהו לי תרומה

תבנית המשכן ראשון פרק יב
כתבונתם גם זה
חמט ויריעות ראשון פרק יג
ועשו לי מקדש שלשוי פרק יג
החורי המשכן ראשון פרק יג
חללעי המשכן שני פרק יג

וישמע יתרו

ומשה עלה ראשון פרק י
ויכלת עמוד ראשון פרק יב
הנה חנני זה ראשון פרק יג
ויב' י' ויד' י' ויד' י' ראשון פרק יג
כראים את הקולו ראשון פרק יג
לח פשח את סס ראשון פרק יג
משה יצבר ראשון פרק יג
כי שטע ימי' על

אמור

וירקצ שש"י וירקצ שש"י
והאזנתו את הנפש שלשוי פרק יג
לחשר יהוה מוס צדקט שלשוי פרק יג
כי צבכותו הוצאתי שלשוי פרק יג
שעטת ימוס יהיה שלשוי פרק יג

ויקרא

כי ויקריז מכס שלשוי פרק יג
כל עקת ישראל שלשוי פרק יג
וכפר עליו גם זה
מן הצבחה שלשוי פרק יג
כל שחור וכל צבס תקריז מלח ב"ו
צבולות צמון ב"ו
הדם יספך על מזבח ב"ו
ריח ניחח ל"י ב"ו
ואזכרתה ריח ניחח ב"ו

ואתה תצוה

וטבנתו בתוך בני ישראל
ויושכן בנידו י"ו ראשון פרק יג
וכהרו לו ראשון פרק יג
מלגסי גד וקדש הרוח שלשוי פרק יג
וצבדיו ראשון פרק יג
וצבח האהרן שלשוי פרק יג

כן צדק שני פרק יג
תחש וידר ואל יצבר עמנו שני פ"ג
צבצ חנני שלשוי פרק יג
מזבח חומה שלשוי פרק יג
וקדשתם היום שלשוי פרק יג
אל תשבו אל אשה גם זה
תעשה לי שלשוי פרק יג
אשר לח הגלה גם זה

בהר סיני

וקם הצית ראשון פרק יג
נשחר צבגים ראשון פרק יג
כי תצאו ראשון פרק יג
והאזן לח תחבר שלשוי פרק יג

צו

והנותר צבצר ראשון פרק יג

כי תשא

כי קרן עור סוור צפתוחה
הראני נח ורביטו אחרי

ואלה המשפטים

ויראו את חלבי' ראשון פ"ד ר'
ויחזו את חלבים גם זה
ולדו לו צנים ראשון פרק ז
ויבג חמה ראשון פרק יח
כי תלח את ראשון פרק יג
וישכן בגדו י"ו ראשון פרק יג
רגל תחת רגל וחתה
רגלו ראשון פרק יג
ועצדתם את י"ו ראשון פרק יג
עין תחת עין ראשון פרק יג
לח ישמע על פיך ראשון פרק יג
שמע חמתי גם זה
רשמעני כפי חנון אני גם זה
כי שמי צקצו ראשון פרק יג
עד החלבים יצח שני פרק י
רשמע זקולו ויגש

בחקותי

לכלה חתכם ראשון פרק יג
והייתם להם שלשוי פרק יג
תלכו עמי בקרי שלשוי פרק יג
חף אני חלק עמכם גם זה
והיה הוה והמורו שלשוי פרק יג
את צביותי יעקב שלשוי פרק יג
והשלחתי צבס שלשוי פרק יג

שמיני

על פני כל העם ראשון פרק יג
צלב קדש לח תבג שלשוי פרק יג

משה ראשון פרק יג
הנה מקדמי חתי ראשון פרק יג
לחתי את העם הזה ראשון פ"ד
ולצת על הצור ראשון פ"ט
לחשר קרב ראשון פרק יח
ויעברו י"ו על פניו ראשון פרק יח
עד עברי' ופני לח יראו גם זה
ורחתי אחרי צעזר צבדו ב"ו
פני ילכו שני' אל פני' ראשון פ"ג
הדויעני נח ראשון פ"ד
אני חצבור כל עושי לח תוכל
לדחות גם זה
חרום וחרון ורדען למען גם זה
סוקד עון אדות גם זה
וקדק לח ויקה על שלשים גם זה
לח וירחתי חדס ראשון פרק יג
והלחות מעשם חלבי' ראשון פ"ו
מלכת חלבי' כתבונת צבצו גם זה
צבת ויוקש ראשון פרק יג
כדצר חס אל שני' פרק יג
תחננו נח חספין ויחננו חספיו ב'
לדעת כי חני י"ו שלשוי פרק יג
מחזותיהם תחונן שלשוי פרק יג
לח תשתחוה לחל' אחר שלשוי פ"ח
ויהי סס עס י"ו שלשוי פרק יג
חכס לב צבס שלשוי פרק יג
ורצ חסד ויחמה שלשוי פרק יג
ומשרתו יהושע שני' פרק יג

נשא

וישמע את הקול ראשון פרק יג
ישח י"ו פניו גם זה
כה תצבדו גם זה
והטמו את שוני גם זה
שכבת זרע שלשוי פרק יג
קדושת יהיה שלשוי פרק יג
מנחת זכרון שלשוי פרק יג

אחרי מות

ולח תלכו בחקות שלשוי פרק יג
תפני ציבה שלשוי פרק יג
ובחקותיהם לח תלכו גם זה
כי ציום הם יפער שלשוי פרק יג
צבדי קדש גם זה
את צבוחים שלשוי פרק יג
פני צבס חורכלת שלשוי פרק יג
ולח תעמחו שלשוי פרק יג
למען אשר הם וצבוחים שלשוי פ"ח
ולח ויצחו עוד גם זה
והטמח חרין שלשוי פרק יג

בהעלותך

ויהתנחו ולא יספו צפתוחה
ותמונתו י"ו יציע ראשון פ"ג ב'
וירדתו ודברתי ראשון פרק י
צס וילך ראשון פרק יג
חס חורכלת ראשון פרק יג
ואלצתי מן פרוח ראשון פרק יג
צבוח עליהם הרוח גם זה
צלב צבתי נחמן שלשוי פרק יג
והיה נביאכם י"ו שני פרק יג
ורוח נקט שני פרק יג
צמרחם ליו חתועי שני פ"ח וי"ג

קדושים

לח תשא פני דל ראשון פרק יג
שפחה יחירת ראשון פרק יג
חת פני י"ו צחיס גם זה

מורה מקום הפסוקים

ס

וְזָלַג וְדֹרוֹחַ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כ"ג
 לֹא יִהְיֶה בְּלִי בְּכַד שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לז
 לֹא תִסְבֹּר עַד שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לט
 עֲמֹךְ יִשָּׁר בְּקִרְדָּן גִּם זֶה
 לֹא תִחְבֹּל רְחִים שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לו
 וְלִנְעָמָה לֹא תִשָּׂא דָבָר ב' פֶּרֶק מח
 כִּי י' אֲלֵחִיק תִּתְחַלֵּךְ ב' פֶּרֶק מו
 וְלֹא יִרְחַס כִּךְ עֵרֹת דָּבָר גִּם זֶה
 לֹא הֵוֶה בְּיַדְךָ וּבְכַתֵּם אֵת אֲזִיבָה ב' פֶּרֶק מז
 לֹא תִתְעַמֵּר זֶה
 לֹא יִוֹלֵךְ לִצְכֹּךְ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מה
 וַיִּזְדַּ תִּסְתִּיב לֶךְ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מו
 לֹא תִתְעַבֵּר אֲדוּמִי שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מז
 וְכִי תִחְדַּל לְגוֹרֹד שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מו
 וְכִכֵּל לֶה וְשְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מט
 לֹא יִוֹלֵךְ לְשֹׁלֵחַ כִּכֵּל וְעֵשֶׂה לְאִיִּם ב' פֶּרֶק
 וְנִקְחָה שְׂמֵרוֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְהִוָּלִי עֲלֵיכֶם ב' פֶּרֶק
 עֲלֵיגִילֹת דְּבָרִים חֲמִישִׁים כִּסֵּף ב' פֶּרֶק
 וְעֵשֶׂה וְחֲרֹמֵי לֹא תִחְדוּ צִסְרֹד
 וּבִשְׂמֹת ב' פֶּרֶק
 וְלֶךְ תִּהְיֶה לְדָקָה שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק יב

וְזָלוֹת בְּשָׂמִים שֵׁנִי פֶּרֶק מו
 וַיִּנְעֵן וַיִּרְעִינָן שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק יז
 לְנִסְרוֹת לְדַעַת שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק יח
 לְחִצְמָה אֵת ה' שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק יט
 כִּן יִתְפַּח לְצִצְכֵם שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כ
 וְלִנְעָמָה צִלְל לְצִצְכֵם שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כג
 לֹא תִנְחַז תּוֹעֵמָה שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כד
 כִּן תִּתְחַלֵּךְ וּבְצִנֵּת שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כה
 נָחַס שֶׁרֶף וְעַקְרָב שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כו
 הַמַּחְשִׁיבֵיךָ מִן שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כז

וַיִּמָּחַס עַל פִּי ה' שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק נח
 הַחֵזֶן לֹא יִכְפֹּר שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מה

דברים

תִּקְרִינֵנוּ אֲלֵנוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק יח
 וַיִּחַמֵר י' אֲלֵנוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק יט
 וַיִּשְׁמַע י' אֲלֵנוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק כ
 וְלֹא שָׁמַע י' גִּם זֶה
 וַיִּחַמֵר י' אֲלֵנוּ שֵׁנִי פֶּרֶק לט
 הִנֵּה עֲרַשׁוֹ שֵׁנִי פֶּרֶק ז
 אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם שֵׁנִי פֶּרֶק י

צָנוּת עֲלֵיהֶם הִכּוֹחַ שֵׁנִי פֶּרֶק מה
 צִחְרָס הַדָּבָל צו' אֲלֵנוּ תְּהוֹרַע ב' פֶּרֶק
 סָה אֶל כֶּסֶף רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ז'
 דִּתְצַנֵּר בָּם רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ז'
 עַל פִּי י' יִחַזְרוּ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק ז'
 וְיִשְׁחַדְדִי הַעֲנָן גִּם זֶה
 וַיִּשָּׂא אֶת יִהִיִּם גִּם זֶה
 אֲזוּ וַיּוֹמִים גִּם זֶה

שלח לך

אֲרֵץ חֹבֶלֶת יִשְׂרָאֵל רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ז'
 אֲחִירֵי לְצִצְכֵם רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לט
 וַיִּחַמְדוּ כָל הָעֵדִים רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מה
 אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲלֵמָה שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מט
 הַקֹּהֵל חָסֵף אֲחֵת שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לו
 אֵת י' הִרָא מִבְּדָק שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מה
 תּוֹרֵה אֲחֵת שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מט

קרח

וַיִּלָּחַץ נֹחֵדִים רֵאשׁוֹן פֶּרֶק טו
 מִדְּוַע תִּתְנַשְׁלוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק כ
 וּבְהוֹכֵס י' שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מט

קת

וַיִּמָּחַס י' תִּלְחַךְ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ז'
 לֹא תִסְבֹּר זָרַע שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק י
 הִנֵּה אֲחֵתֵנוּ צִקְלָה גִם זֶה
 וַיִּשְׁלַח י' מִלְּחָךְ שֵׁנִי פֶּרֶק יח

בלק

לֹא הִנֵּיט אֲרוֹן רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ד
 וַיִּתְנַשֵּׁף מִלְּבוֹתֵינוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק כ
 כִּי־כֹכַב עַל אֲהוֹרֵנוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ע
 מִחֲזוֹה שָׂדֵי שֵׁנִי פֶּרֶק מה
 דָּבָר צִפִּי צִלְעֵם גִּם זֶה
 שׂוֹמֵעַ אֲחִירֵי אֵל גִּם זֶה
 הַלְהִיִּם אֵל צִלְעֵם גִּם זֶה
 וַיִּחַדְקֵי לְשֹׁטֵן שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מז

פנחס

חֲשֹׁתֵנוּ לִי שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק וו
 אֲשֶׁר לִי גִם זֶה

מטות

הִרְיִינוּ אֲרוֹנוֹנוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו

מעשי

פִּי י' רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מו
 וַיִּדְבַר י' אֲנִי פֶּרֶק לג

ראה

אֲחִירֵי י' אֲלֵמָה רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ד'
 וְעֵשֶׂה י' רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו
 הַנִּשְׁפָּט עֵשֶׂה בְּשֶׁנֶר רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מח
 כִּי תִחְרֹס נִשְׁפָּךְ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק יז
 אֲזִיבָה וַיַּעֲזֹדוּ כָל תּוֹעֵמַת י' ב' פֶּרֶק
 תִּזְכָּרוּ אֵת יוֹם שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לט
 כִּי מִנְסַח י' וְהַשְׂרִיבִים תִּשְׁמַרְפוּ
 פֶּרֶק כ
 הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר יִצְחָר שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לד
 כִּי אֲרוֹן לֹר חֲלָק כִּי עֲבַד הָיִיתָ ב' פֶּרֶק
 עַל הַמִּדְּבָרִים הַרְמִים שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מה
 וְכִן זִמְרוּן יִשְׁפָּךְ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מו
 שָׂמָה צִנֵּה גִם זֶה
 וּשְׂמַחַת צִחְךָ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מו
 שָׂמָה עֲמִימִים שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מז
 כִּי יִקְוֶה בְּקִרְדָּן שֵׁנִי פֶּרֶק לח
 וְחִלְלַת לִפְטֵי י' שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מה

ואתחנן

וְהִחֵה פִּה עֲמוּד צִפְתִּיחָה וְג' פ' נח
 תְּנִיחָה כָּל לְמֹד רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ב
 וְעִינֵיכֶם פִּסְלֵם לֹא רִחִימָה לֵב הַמֹּדֵב ב' פֶּרֶק
 עֲמוּד עֲמוּדֵי וְהִנֵּה עֲמוּד ה' פֶּרֶק ג
 קִרְבֵּי אֲחֵת רֵאשׁוֹן פֶּרֶק יח
 אֵת חֹבֶלֶת רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ז'
 אֵל קִנְיָה רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו
 פִּנְיִם צִנִּים וַיִּשְׁמַע אֵת הַקּוֹל
 ה' פֶּרֶק לו
 לֵב הַשְׂמָחִים וְהַשְׂמֹחֵת אֵל לְצִצְכֵם
 פֶּרֶק לט
 כִּנְפוֹת כְּסוּפוֹת רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מה
 וַיִּשְׁמַע י' רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מז
 אֲשֶׁר חֲלָק ה' שֵׁנִי פֶּרֶק ה
 רַק יִגַּם חֲסֵם שֵׁנִי פ' א' ו' פֶּרֶק כה
 שׂוֹמֵעַ מִתּוֹךְ הַאֵס שֵׁנִי פֶּרֶק ל
 הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַשֶּׁחַךְ גִּם זֶה
 וְכִתְבָה כִּי עֲבַד הָיִיתָ שֵׁנִי פֶּרֶק לה
 כִּשְׂמַעְכֶם אֵת הַקּוֹל שֵׁנִי פֶּרֶק לג
 קוֹל דְּבָרִים חֲסֵם שׂוֹמֵעִים גִּם זֶה
 אֲחֵת הַבְּרָחוֹת גִּם זֶה וְג' פ' ל' ו' א' פֶּרֶק
 קוֹל בְּדוֹל וְלֹא יִשְׁפָּךְ גִּם זֶה
 הֵן הַבְּרָחוֹת קִרְבֵּי אֲחֵת וַיִּשְׁמַע גִּם זֶה
 כִּי יִדְבַר אֲלֵהִים שֵׁנִי פֶּרֶק לט
 הַקִּיּוֹם וְהַשְׂפָּעִים שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק ו'
 וַיִּלְוֵנוּ י' לְנִשְׁמֹת שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כח
 לְטוֹב לִנְנוּ כָּל הַיּוֹמִים גִּם זֶה וְפֶרֶק לח
 צִבְלֵי לְצִצְכֵם אֵת כָּל הַקִּיּוֹם ב' פֶּרֶק נח
 וַיִּדְבַר הָיִים וְהַשְׂמֹחֵת וְג' פ' נח
 וַיִּשְׁמַעֵנוּ וַיַּעֲשִׂנוּ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לג
 וְלִקְחַת מִנְּנוֹתֵינוּ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מט
 וְלִדְבָרָה תִּהְיֶה לִנְנוּ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק נג

שופטים

אֲשֶׁר שָׂמָה י' רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו
 לֹא תִחְזִיב כָּל שָׂמָה גִם זֶה
 וְלֹא יִלְמְדוּ אֲחִיכֶם גִּם זֶה
 אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק כד
 וְחֹזֵק חֲזַר שֵׁנִי פֶּרֶק לו ו' פֶּרֶק כז
 נִיחָה הַקִּיּוֹם לִכְסֵי שֵׁנִי פֶּרֶק לה
 אֲלֵינוּ תִשְׁמַעֲנוּ גִם זֶה
 הַרְחֹשׁ אֲשֶׁר שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לה
 שׂוֹפְטִים הַזְּרֻעִים גִּם זֶה
 אֵת הַיְהוּדִים אֲזוּ אֲחֵת הַיְהוּדִים ב' פֶּרֶק לו
 לֹא יִעֲזֹב צו' פֶּרֶק מז
 לֹא תִחְלַךְ לִתֵּת עֵלְךָ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כ

תצא

לִמְעַן יִיטַע לֶךְ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מז
 כִּנְפוֹת כְּסוּפוֹת רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מו
 גִּם זֶה
 כִּרְוַת שִׂפְסִיף שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק ח
 וּבִקְמֵית אֵת לִאֲחָךְ גִּם זֶה
 מִעֲקֵבָה לְבָבְךָ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כ
 פִּן יִמּוֹת צִלְמַחֲמָה גִם זֶה
 לִמְעַן יִיטַע לֶךְ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כז

עקב

וַעֲשַׂתָּ אֲלֵהִים רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו
 לִמְעַן תִּחְיוּן רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מז
 עֵינֵי י' אֲלֵהִים רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מד
 כִּי י' אֲלֵהִים שֵׁנִי פֶּרֶק מו
 הִרָא אֲלֵהִים הַאֲלֵהִים גִּם זֶה
 הֵן לִי אֲלֵהִים הַשָּׂמִים שֵׁנִי פֶּרֶק לו

תבא

וַעֲלֵה מַעֲלָה רֵאשׁוֹן פֶּרֶק י
 וְהִחֵה תִרְדֵּי עֲלוּנוֹ עַל כָּל בְּרוּחֵי ג' פֶּרֶק
 וְהִלְבַּת צִדְרֵינוּ רֵאשׁוֹן פֶּרֶק כד
 לֹא יִשָּׂא פִּנְיִם רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לו
 לְבָלִי דַעַת רֵאשׁוֹן פֶּרֶק לט
 בּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מה
 אֲחֵת י' אֲחִימֵלֶךְ וַי' אֲחִימֵלֶךְ ב' פֶּרֶק
 יִתְפַּח י' אֵת אֲחִירֵי רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מז
 אֵת אֲחִירֵי יִשְׂבֵּלֵהֶם שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק ח
 וְרִיבֵי אֵם לֹא תִשְׁמַע שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כ
 אֲלֵהֶם דְּבָרֵי הַבְּרִית שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לו
 וְכָל יִבְעֵךְ יִירָשׁ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק לז
 כְּרָמִים תִּטַּע וְעֲזַדְתָּ גִם זֶה
 לִירְחֹם אֵת הַשֶּׁס שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק כז

נצבים

וַהֲסִרְתֵנוּ פְּנֵי רֵאשׁוֹן פ' א' ו' פֶּרֶק כב
 אֲנִיכֵי הַסֵּפֶר אֲחִמְדִּי ה' פ' צו' ו' א' פֶּרֶק
 לְצִצְכֵם פְּנֵי רֵאשׁוֹן פ' א' ו' פֶּרֶק כט
 הַחִיּוֹם וְהַיְהוּדִים רֵאשׁוֹן פֶּרֶק מז
 לִמְעַן יִשְׁמַעֵנוּ שְׁלֹשִׁי פֶּרֶק מו
 כִּי אֲרוֹן אֲלֵהִים בְּקִרְדָּנוּ גִם זֶה
 כִּי צִמְמִים הָיִיתָ שֵׁנִי פֶּרֶק לו
 לִנְנוּ וּלְצִנּוּנוֹ עַד עוֹלָם גִּם זֶה
 לִהֲכַעֲסוּ צִמְמֵיכֶם וַיִּיכֶם א' פֶּרֶק לו

האזינו

הַזְּרֻעֵי תַמְיִט א' פ' צו' ו' שְׁנֵי פ' א' כה
 ו' פֶּרֶק
 לֹר לִדְבַר תִּשִּׁי גִם זֶה
 כִּי לֹרֵם מִכְרֵם גִּם זֶה

מורה מקום הפסוקים

פ"א

וחסון הוא חלומים ראשון פ"ב
 חזני חלבים דבר מי לא יבנה פ"ג
 נלמד על חלומות חזק שני פ"ד
 וקמתי על ציפת ורעננס ראשון פ"ה
 והנה בלו צדק שני פ"ו
 והצחתי השמש צלבים שני פ"ז
 והשלחתי רעצ צדק ראשון פ"ח
 ויטעונו לנקט את דבר ה' שני פ"ט
 וחזיתי את ה' שני פ"י

יורה

ויחמר ה' לגד ויקח את יורה
 שני פ"א
 וחת הדב שיקחה שני פ"ב

מייבשה

הנה ה' יורא ראשון פ"ג שני פ"ד
 ופתח צליון עיניו ראשון פ"ה
 עניו וה עשיתי שלישי פ"ו

נחום

נוקם ה' לנריו ראשון פ"ג

חבקים

ה' לנחמתי שחור שלישי פ"ד
 והצטע אל עמל ראשון פ"ה
 ורעש חכם כרגי הים שלישי פ"ו
 בלל חכם העלב גס ז'
 והלהו מלחה חזק ראשון פ"ז
 הצנבכים מרה ה' שני פ"ח
 כי תרעב על סוסין ראשון פ"ט
 חשה חוים ליום ראשון פ"י

צפניה

והכתי את החדש שני פ"א
 והזמירם לנצח שלישי פ"ב

חגי

ויחמר חגי מלחך ה' שני פ"א
 וחזי חרעש שני פ"ב
 והרעשתי את כל הגוים גס ז'

זכריה

וחזרו סוסים חזומים שני פ"א
 ויחמר חזי מלחך שני פ"ב
 גס ז'
 ויחמר ה' אל העטין שלישי פ"ג
 ויחמר חזי מה חפה רוחה גס ז'
 ויחז מלחך המודב צי גס ז'
 ויען המלחך המודב צי שני פ"ד
 והנה ה' חמה ראשון פ"ה

והחופנים יחזרו
 רוח החיה צלופנים גס ז'
 וצמחם ועמודו גס ז'

הושע

הצט אל עובד ראשון פ"ד
 ופתח צליון ראשון פ"ה
 וקמתי על ציפת ראשון פ"ו
 ורחמתי וישע ראשון פ"ז
 עמד עמנו צו ראשון פ"ח
 הנה יי' יורא ראשון פ"ט
 לא רעצ ללחם ראשון פ"י
 נוקם הוא לנריו ראשון פ"יא
 הלך חזניו לו ראשון פ"יב
 עניו יי' והשועטים ראשון פ"יג
 והצט אל עמל ראשון פ"יד
 עניו יי' ראשון פ"טו
 אלמל וחסרוב ראשון פ"טז
 שפוט נקיס ויולחתי ראשון פ"יז
 וחתמתי עליכם ראשון פ"יח
 והיה יי' אחד ראשון פ"יט
 והבין והגיחה ראשון פ"כ
 והכריז חפרים ראשון פ"כא
 מהחליז על חרון שני פ"כב
 ויכרתה את החדש שני פ"כג
 לפניו כבוד חרץ גס ז'
 חסך השמחה שני פ"כד
 מרעיש את השמים גס ז'
 הצנבכים גס ז'
 ונחמתי וינפחם גס ז'
 השמש יתפח גס ז'
 כי צבר ציון גס ז'
 ויס ה' המבול גס ז'
 חתלה דבר ה' שני פ"כז
 קח לך חשה זנונים שני פ"כח
 והצט עשו לבעל שלישי פ"כט
 כי הואיל הלך חזניו לו ראשון פ"ל
 חלכה וחסרוב אל חזני ראשון פ"לא
 והכריז חפרים ראשון פ"לב
 וצוה העניזים חזמה צפניה

יואל

לפניו רבום החזן שני פ"א
 כי עלום עושי דברו שני פ"ב
 כי גדול יום ה' שני פ"ג
 חשפון רוחו על כל צפר שני פ"ד
 וקניכם תלוזות גס ז'
 ונחמתי ונחמתי בשמיט שני פ"ה
 השמש הסך לחשך גס ז'
 והיה כל אשר יקרה צפס גס ז'
 והאזינום חשך ה' קורא ראשון פ"ז

עמוס

חשך כגורם חרומים ברהבן שני פ"א

אל אשר יהיה שנה שלישי פ"ב
 והחופנים מלחים חרופן אחד חלל ג"ז
 כי החיה חשך לחרופים להם גס ז'
 ורחמתי החיות והנה גס ז'
 ובהם חרופן אחד ככרשים שלישי פ"ד
 ומרחתי החופנים גס ז'
 ורחמתי והנה רוח גס ז'
 ורחמתי החיות שלישי פ"ה
 ורחמתי בעין השמל גס ז'
 כי רוח החיה גס ז'
 נפתחו השמים שלישי פ"ו
 סט יי' ודמות על ראשו ג"ז
 דמות כסא דמות מראה גס ז'
 דמות חמה ככרמה דמות גס ז'
 לכרובים צננות גס ז'
 החופנים לעומתן גס ז'
 כמרה הקפת בעין השמל שלישי פ"ז
 תראה דמות כבוד יי' גס ז'
 והחזן החירה שלישי פ"ח
 לא יתכן דק יי' שלישי פ"ח
 חזרתי אל היכל שלישי פ"ח
 מתצננסת צדמתי גס ז'
 הטולה על רוחם שלישי פ"ח
 חוד חזים צפניה
 ולא דמם חלני כי כנו ראשון פ"ח
 דמות כסא גס ז'
 צננות יי' כחשון פ"ח ג
 צננות חלום גס ז'
 דבר יי' חלני ראשון פ"ח כח
 כמרה חרם ראשון פ"ח מו
 ולגבר על יי' ראשון פ"ח נט
 והכריזתו ראשון פ"ח עו
 ונסמתי בצנורן שני פ"ח טו
 אל חירא חמם שני פ"ח לח
 ויהי דבר יי' שני פ"ח מא
 על יד יי' גס ז'
 ככל קלל ועגל וחמל שני פ"ח נח
 חת קול מדבר וידבר חלני שני פ"ח
 חזי וישע צננות גס ז'
 ופתח חזיתי רוח שני פ"ח מה
 ויל חלל הצקעה וינחמתי גס ז'
 ורחמתי והנה חורק קח לך לננה ג"ז
 ושכ ללך קל חמים גס ז'
 והעברת על ראשך ונפתחו השמים ג"ז
 וחרע חרופים גס ז'
 היל החיה חשך רחיתי גס ז'
 דמות חרם להנה שלישי פ"ח ז
 רגל שירה ידו חרם גס ז'
 כנף רגל עגל שלישי פ"ח ז
 חזרתי חשך אל חזמה גס ז'
 ונסיים פסודות בעין נחשת קלל ג"ז
 ונחמתי כחלני חש גס ז'
 לא יסנו צלבתן גס ז'
 חיות רוח שירי כמרה חזק ג"ז
 ודמות חמה להרעפתו גס ז'
 וצלבת החיות גס ז'

את הנפש מלחה ראשון פ"ח
 חזן נכסתי את העם גס ז'
 ויעקב שים ראשון פ"ח נח
 ופתח חזי שווע ראשון פ"ח מה
 ראו דבר יי' ראשון פ"ח מו
 כי קחה ראשון פ"ח מו
 הנו חש הוונם לי צ"ו
 ונפתחו עיני שמים ראשון פ"ח
 חזון כחוק ראשון פ"ח נו
 הנו ליי' חלבים ראשון פ"ח נז
 עזבו מקור שני פ"ח יא
 צרר שמים לחור שני פ"ח כח
 לא יחומר גס ז'
 שחד ופתח והיה הנם שני פ"ח כט
 וחזיתי את החזן ובעיני צלחתי ג"ז
 בגדלות חל נבקש שני פ"ח לז
 דבר יי' לא נחרם שני פ"ח לו
 אל חירא חפניים שני פ"ח לח
 הטב נפתח גס ז'
 המדבר חירתי שני פ"ח לו
 ולקחו מהם קללה שני פ"ח מ
 ויחזרו את נשי גס ז'
 שיר כסו שני פ"ח מא
 חקל שקד גס ז'
 לבלות דבר יי' שני פ"ח מה
 ושלחתי לנצח קים שני פ"ח מה
 ובגלגלתי חן שלישי פ"ח ח
 חיש אל חשה רעבו שלישי פ"ח ח
 חקוה שמיט וחרץ שלישי פ"ח יא
 עזב יי' את חל החזן שלישי פ"ח יב
 וחזיתי לה וועילו שלישי פ"ח כט
 לה דברתי את חזתיים שלישי פ"כ
 הדיב הזה גס ז'
 גיוס הולחתי חותם ג"ז
 שיעו עמיס ורדדתי לה על נחתי ג"ז
 לה חקה חתינת פר גס ז'
 הכית חותם ולא חלני שלישי פ"כ
 מה מלחתי חתיים שלישי פ"ח מט
 הלח דברו כחש גס ז'
 וחזיתי לה ויעילו גס ז'
 חן שקר נחלו גס ז'
 חרץ לה עזב זה חיש שלישי פ"ח ט
 וחחוק יי' נחש שלישי פ"ח נח
 חתיים הטב שלישי פ"ח נד
 אל ופתלל חמם גס ז'
 כי חש צוחה גס ז'

יחזקאל

שמה כרוח שלישי פ"א יג
 דמות מראה גס ז'
 וצלבת החופנים שלישי פ"א ג
 ילנו החופנים גס ז'
 וחזי כי כרובים חמה גס ז'
 קורא הגלגל שלישי פ"א ג
 החופנים חרתיים שלישי פ"א ג

מורה מקום הפסוקים

שאלה דברו וימסס שני פרק מה הללו חת' ה' מן השמים שני עקב כח כי הוא צור ונכרחו גם זה

איוב

הן יחמוק ומי ישיבנו שלטי פרק ט וימסס פניו והשתלחו רחשון פרק ט חתה היא על כן שלטי פרק כב חס שוט ימיה פתחום גם זה הלח כחלצ תתיכני גם זה

צופר ד'

ויספח ספתיו עמך רחשון פרק מו וחולס מי יתן חלוד דבר שלטי פ"כ ויגיד לך תעלוותו גם זה החקק חלוד תינול גם זה וחלש נכרז ויכז רחשון פרק לט

איוב ו'

חמרה נישאס חכמה שלטי פ"ג כהפל חלוט רחשון פרק עב תתקפסו ללח רחשון פרק ז

אליפז ח'

הן נקדושו לח יחמין שלטי פ"ג ח' כי נתעצ גם זה

צופר י"ב

כל חשך עמון שני פרק ל

איוב י"ג

וחס זכרתי ונכחתי שלטי פרק כב זרעם נכון לפיהם גם זה מדע רשעון יחיו גם זה חלוד חשן לנניו חיוו גם זה כי חס חשן ציוו חחריו גם זה זר ויחז צלעס תמוז גם זה עטייו וינלוו חלז גם זה רוח ימות נפס מרה גם זה יחד על עפר ויטכנו גם זה

אליפז י"ד

הלח דעתך רבם שלטי פרק כג הלח חלוד בודח סמוס שלטי פ"ג הסכנוח עמו שלטי פרק ח

איוב ט"ו

ונפשו חותה שלטי פרק פו

חמרה לחלטה שלטי פרק ת חכן כחוד התרפון רחשון פרק טו כי חמרה עולס חסד ינכב פ"ב זקק ומסס רחשון פרק ע חחרות נכור ועס רחשון פרק ז צערס ברס וילרו רחשון פרק ז ונכיה לז שני פרק לח כי הוא יולקן שלטי פרק כח כי צו חשק שלטי פרק נח הכח שרפס החך רחשון פרק ז חלמנה ובר שלטי פרק יט ויחמרו לח ירדה גם זה ציוו צוערס צעס גם זה הנוטע חונן הלח יחמע גם זה המלמד חסד דעה שלטי פרק יט ה' וידע מחשבתו גם זה עבן וערפל ספזיו שלטי פרק יו דוד מקריס לח יכון שני פרק יז ודויה לקחת חמד רחשון פרק ח חתה תקום תרחת רחשון פרק יז לפנים חחרו צוית רחשון פרק לו כרס חז על צוית רחשון פרק מד ה' צמס הבין וכסו שני פרק יז עוטס חור כפלס גם זה עושס תלכיו רוחת רחשון פ"מט יסד חך על תכונס שני פרק כח חרזו לנגון חסד רחשון פרק כה הכסיריס חלוגס שלטי פרק כז ה' ידו מעשיו ה' רחשון פרק כח שלח ונק ויחרימו שני פרק מח לחסור כריו נפשו רחשון פרק מח ורקיוו יחכס שלטי פרק נד ויתערבו נביוס שני פרק נד ה'ה רחו מעשה ה' רחשון פרק סו ויעמד רוח סערה שני פרק מח רומס על שוים חלביס רחשון פ"ג וזקקו עומת רחשון פרק יג מושיצו עקרת רחשון פרק יח השמים שחיס לה' שני פרק נד ה' לי לח חודל שלטי פרק נד פתחו לי שערי גם זה לעולם ה' דבר רחשון פרק ט עת לעשות שני פרק ח זקק ערופיק רחשון פרק יח היושצי צמיוס רחשון פרק מח ולח חלכתי צבולות שלטי פרק כג כל חשך חפן עשס רחשון פרק כג ורחת עליו כפון רחשון פרק מו זרחה חס דרך עורז צו שלטי פ"כ מה חס ויתעבו שלטי פרק יז חסד להצל דויה שלטי פרק יז גע כרסו ויעשו שלטי פרק יח עור ה' לכל שלטי פרק יז פותח חת אידן רחשון פרק יז קרוב ה' לכל קורחיו שלטי פרק יח ורפן לנכמה שני פרק יז

ישת חשך שלטי פרק ט חמרה ז' לרופס שלטי פרק כו הסמיס חרפסו שני פרק ה' חין חומר וחין דברס גם זה חרת ה' חמיה אני פרק לט חשפט ה' חמת שלטי פרק ט רשאו פתחי עולס שלטי פרק ז כל רחוחה ה' שלטי פרק יז סוד ה' רחשון פרק ט קול ט' כח רחשון פרק עו וצחילו כל רחשון פרק סד ה' לנחול נכו רחשון פרק יח וכל מעשרו שלטי פרק כח דבר ה' סמוס נפטו רחשון פרק כ' סיורך יחד לנס שלטי פרק י' עיני ה' שלטי פרק יח פני ה' צערי רע רחשון פרק לו קרוב ה' לנשדו יז רחשון פרק לו שומר כל עמדתיו שלטי פרק יח כל עלמותיו רחשון פרק סד כי עמך מקור חיים שלטי פרק כז צחוק נדחה חור שני פרק יז דווקא נהגן מעי רחשון פרק וו חל תתמוס נפס רחשון פרק מח למח נפסי רחשון פרק ח נלכס סגל למויק שלטי פרק ח על כן לח הירח שני פרק כט גם בני חסד גם בני חס רחשון פ"י וחלס יוקר כל יליו רחשון פרק נ טעמה עניו שלטי פרק לז לח על וצחיק גם זה לח חקח חניתך פר ויחטתיו נגיו חמיר שלטי פרק מו כל היוס דבני רחשון פרק כט חנייה למו רחשון פרק ח דיחמר חסד חך רחשון פרק נ פרק כט שני פרק לב רחשון פרק ח חת דבר חלביס שלטי פרק יט לך דויה תפלה רחשון פרק ע שולו לרוב רחשון פרק מו ויחמו חרס חיים שני פרק יט וחמרו יחיה שני פרק יט גם זה חס חלס שרעיס גם זה חך ריק וישי לנניו גם זה וחחצב לדעה זח חז חז חל אקדוסי חל גם זה צעד ללחס חויה גם זה ורתי קרפת חלביס רחשון פרק יו רחוק חוס וחלו שני פרק כט דעמך צנבל גם זה ודלתי סמיס פתח שני פרק מח וימער עליוס מן שלטי פרק ו רוח ה' רלח רלח טרז שלטי פרק ו ונכרוס ציטמוון רחשון פרק כט

חלחה והבס שני רחשון פרק טו דוכן והבס רחשון פרק כז וחלח והבס חרעז רחשון פרק יז וסרביס סני נחפס שני פרק כט חלח חרעז סרווחת שני פרק י וחרעז חת לח סרביס שני פ"ג וחקק לי שני מקלח שני פרק מג ותקלר שני צסס שני פרק כז ומערו נבניו גם זה יד ה' חלביס רחשון פרק יג ציוס סהרו יחי ה' רחשון פרק כז קרתיס וימס רחשון פרק סח

מלאכי

הקריבוהו נח למחתי רחשון פ"ח חורס סיהס זחל שלטי פרק יז דכל מק' מוקטר מוגס רחשון פ"ג חחמרכס סלחן ה' שלטי פרק מו חחי ה' לח סויה רחשון פרק יח חוקי עליו דבריס שלטי פרק יט חמרה שח עבוד גם זה ועתה חמנו מחסרס גם זה לח נכרו ויחי חס גם זה וחלתי עלניס רחשון פרק נד וצפס רחתיס שלטי פרק נד

דברי הימים

דרוח לנכס חת עמחתי שני פ"ח וחצו סרפס צורו שלטי פרק כז רחח סלמה בני גם זה חס הדרכו וינלח לך רחשון פ"ג ויגול ה' חת סלמה רחשון פרק י וערתיס צן עורז שני פרק מה ויחויחל צן זכריכו גם זה ויחמר חקטינו כל יחיה גם זה דרוח חלביס לנכס גם זה דיימוד מעל נכס שני פרק מח

תהלים

יתלצו תלכי חק רחשון פרק ט חמרו צלצכס רחשון פרק ט והביס עמל וילח חון רחשון פרק ז כי חרחה סתק ויח ורוביס חחשון פ"ק מו חר כוננת שני פרק ל מה חורס כי ויחברנו רחשון פרק ו וחחסיכו מעט שני פרק י עיני יחיו רחשון פרק י עתה חקוס ויחיה ה' רחשון פרק ז סויה ה' לנביו שלטי פרק נח דויונו חלביס רחשון פרק נח עלה וישן שני פרק כט וירכס ויל כרז רחשון פרק כס

